

A CSEHSZLOVÁK
KOMMUNISTA PÁRT
HARCA
A SZABADSÁGÉRT

S Z I K R A

Klement Gottwald elvtárs, a győztes szabadságharc irányítója

A CSEHSZLOVÁK KOMMUNISTA PÁRT HARCA A SZABADSÁGÉRT

Ezt a könyvet az elesett, meggyilkolt és halálrággyotört kommunisták emlékének, harcostársaiknak és mundazoknak szenteljük, akik átérték a megszállást, mundazoknak, akik Klement Gottwald vezetésével sikeresen végigharcolták azt a nagy és nehéz kuzdelmet, amelyet a Cseh és a Szlovák Kommunista Párt 1938 és 1945 kozott vivott a cseh és szlovák nép szabadságáért.

SZIKRA

BUDAPEST 1951

A cseh eredeti címe :

KSČ V BOJI ZA SVOBODU

NAKLADATELSTVÍ SVOBODA V PRAZE 1949

Fordították :

SZARKA SÁNDORNÉ

és

BALASSA LÁSZLÓ

ELŐSZÓ

Ebben a könyvben megismertetjük a nyilvánossággal azt a nagy és nehéz harcot, amelyet a Csehszlovák Kommunista Párt Klement Gottwald vezetésével a szabadságért, az állami önállóságért a véres hitlerista fasizmus ellen folytatott az 1938—1945 közötti években. A könyv írói tudatában vannak annak, hogy ebben a rövid leírásban megközelítően sem lehetett beszámolni minden csoportról, még kevésbé minden egyes, a harcban részvevő elvtárs önfeláldozó munkájáról, tetteiről. A könyv írói nem a részletes leírásra, hanem elsősorban arra törekedtek, hogy a nyilvánosság megismerje, milyen nagyméretű volt az a harc, amelyet a kommunisták a nemzet szabadságáért vívtak és milyen döntő jelentőségű a köztársaság új belső rendje szempontjából.

A CSEHSZLOVÁK KOMMUNISTA PÁRT ÉS A MÜNCHENI KAPITULÁCIÓ

München

A köztársaságot a hitlerista Harmadik Birodalom részéről napról-napra jobban fenyegető veszély, — a cseh és szlovák reakció hazaáruló összeesküvései és a demokratikus kormánytábor állandó visszavonulása mindinkább meggyőzte a széles néptömegeket a köztársaság védelmében folytatott szilárd, kommunista politika helyességéről. Különösen 1938 szeptemberének végzetes napjaiban jutott ez kifejezésre, amikor az események drámai gyorsasággal peregtek, amikor népünk és köztársaságunk életébe vágó határozatokat hoztak. A legnagyobb veszély napjaiban a Csehszlovák Kommunista Párt volt az egyetlen párt, amely nem tette le a fegyvert sem az ellenség nyomására, sem álbarátainak szégyenteljes „tanácsaira“.

Chamberlain és Hitler Berchtesgadenben megegyeztek abban, hogy Csehszlovákiától az úgynevezett Szudéta-vidék átengedését fogják követelni. Az angol és francia kormány közös ülése azt „javasolta“ Csehszlovákiának, fogadja el a berchtesgadeni egyezményt. A Csehszlovák Kommunista Párt erőlyesen visszautasította ezt a megengedhetetlen követelést — mely a köztársaság szétdarabolására vezetett — és rámutatott: „Csehszlovákia ezeréves határait — mint a béke biztosítékát — a világháború utáni békekonferencián megerősítették. Anglia és Franciaország húsz éven át kötelességünké tette e határok védelmét a béke érdekében. A mai helyzetben e határok jelentősége a béke szempontjából még fontosabb, mint a múltban bármikor. Ezek a határok védelmezték a békét az egész Duna-medence és a Balkán ellen irányuló német támadó szándékkal szemben. Csehszlovákia függetlenségét az védelmezi, aki visszautasítja határainak bármilyen megsértését.“ Ezekkel a szavakkal a Csehszlovák Kommunista Párt a nép igazi véleményét fejezte ki.

A Hodža-kormány azonban, semmibevéve a nép kívánságát, kieszközölte az angol és a francia nagykövet éjjeli zsaroló közbenjárását a köztársaság elnökénél és szeptember 21-én hozzájárult a Szudéta-vidék átengedéséhez, a berchtesgadeni diktátum elfogadásához. Népünk azonban nem adta beleegyezését az ország szét-

darabolásához. Amikor hírüladták a berchtesgadeni feltételek elfogadását, leállt minden munka, bezártak az üzletek és irodák, kimondták az általános sztrájkot, a nép kitódult az utcákra. A nép visszautasította a berchtesgadeni feltételeket és a kapituláns Hodža-kormány lemondását követelte. Prága népének 250 000 főnyi tüntető tömege viharos lelkesedéssel fogadta Gottwald elvtársat, amikor szeptember 21-én, a volt parlament épületének erkélyéről hírüladta a Hodža-kormány bukását és olyan kormány megalakítását követelte, amely teljes határozottsággal a köztársaság védelmére kel és „amely a népre, a hadseregre és az összes politikai pártok becsületes demokratáira támaszkodik“.

„A köztársaság veszélyben van! — mondta Gottwald elvtárs — a nép azonban, amely kikényszerítette az új kormányt, gondoskodni fog arról, hogy a köztársaság ne jusson a hódító kezére. Tartsatok ki, ne adjátok meg magatokat!“ Az egész nép megmozdult és kifejezésre juttatta hatalmas elhatározását — hogy következetesen védelmezni fogja a köztársaságot. A harcra elszánt nép élén a Csehszlovák Kommunista Párt és Gottwald elvtárs állott.

Államunk sorsát azonban más erők irányították és ez szerencsétlenséget jelentett a nép és a köztársaság számára.

Szeptember 22-én megalakult az új kormány, melynek tagjai Syrový, Černý, Zenkl, Krofta, Fajnor és Kalfus voltak. Ugyanezen a napon rádióbeszédet tartott dr. Beneš elnök, aki ezeket a szavakat intézte a néphez:

„Utolsó lehelletünkig harcolni fogunk, ha kell. Ismétlem: világosan látom az eseményeket és kész a tervem. Hiszek népünkben, nemzetünkben és államunkban.“

Syrový tábornok, az új kormány elnöke is felhívást intézett a néphez és ezekkel a szavakkal küldte haza a tömegeket, amelyek megdöntötték a Hodža-kormányt:

„A hadsereg éberen őrködik. Feladatát azonban csak akkor tudja teljesíteni, ha népünk egységesen és higgadtan áll mögötte. Térjetez azonnal vissza munkahelyeitekre. Csak ez biztosíthatja az ország védelmének készenlétét. Minden további tüntetés az ellen-ség malmára hajtja a vizet.“

A nép nem akarta az ellenséget erősíteni, ellenkezőleg, védeni akarta a köztársaságot és ezért engedelmeskedett. Hogy milyen egységesen és szilárdan állt a nép a hadsereg mögött, azt megmutatta a mozgósítás, melyet a következő napon, 1938 szeptember 23-án rendeltek el. Népünk fiai lelkesedéssel vonultak be. Mindenki igyekezett, hogy a kitűzött idő előtt érjen alakulatához, hogy a köztársaság védelmében egyetlen órát se késlekedjék. A mozgó-

síftott alakulatok elfoglalták helyüket a határmenti erődítményekben. Városainkat elsötétítették és az egész ország készült a védelemre. Mindenütt kifejezésre jutott az emberek öntudatának fokozódása. A nép harcra készen állott és tudta, hogy igazságos ügyért — a köztársaságért vívja meg a harcot.

A Hodža-kormány bukása és a mozgósítás után úgy látszott, hogy a köztársaságban a politikai erők új, egészségesebb eloszlása alakult ki. Valamennyi szocialista, kommunista és demokratikus erő közös akciója egy széles, hazafias front keretében, valamint Beran, Preiss és Hlinka reakciós, áruló klikkjének eltávolítása megteremtette volna azt a szilárd alapot, amelyre a köztársaságnak a védelemhez szüksége volt. A kommunisták egységre hívták fel az összes, valóban népi és demokratikus erőket. Ilyen egységet követelt a kommunistákkal együtt a nép is, amely felkészült a harcra. Az események azonban, a többi politikai párt vezetőségének elutasító álláspontja következtében másként alakultak. A Syrový—Cerný—Zenkl-kormány nem a népre, a hadseregre és valamennyi politikai párt becsületes demokratáira, hanem a régi agrár¹-nagykapitalista reakció erőire támaszkodott, azokra az erőkre, amelyeket a nép szeptember 21-én elutasított. A dolgok odáig fajultak, hogy a Syrový-kormány többé-kevésbé kulissza volt a régi, megdőntött Hodža-kormány számára. A Syrový-kormány együtt ülésezett a Hodža-kormány politikai bizottságával és ez az alkotmányellenes testület határozott a további fejlődés kérdéseiről. A Syrový-kormány egyáltalán nem tartotta tiszteletben a népnek azt a világosan kifejezett elhatározását, hogy a berchtesgadeni diktátumot visszautasítja. A Syrový-kormány a nép megtévesztésére különböző mesterkedésekhez folyamodott és a nyugati nagyhatalmak áruló, reakciós kormányai kezére játszott.

Bekövetkezett a legsúlyenteljesebb zsarolások és fenyegetések hete. Nyomást gyakoroltak ránk, hogy adjuk át a Szudéta-vidéket és a hazánk testéből kiszakított részt alázatatosan rakjuk le a hitlerista csöcselék lába elé. Az úgynevezett „godesbergi memorandumban“ Hitler saját követeléseit kibővítette a köztársaságunkkal szemben támaszlott lengyel és magyar területi követelésekkel. A Daladier-kormány kijelentette, hogy konfliktus esetén nem adja meg azt a katonai segítséget, amelyre Franciaországot a szövetségi szerződés kötelezte. Chamberlain pedig kijelentette, kezeskedik azért, hogy Hitler a Szudéta-vidéket harc nélkül, a legnagyobb rend-

¹ Az agrárpárt, az első köztársaság legnagyobb jobboldali pártja volt, melynek élén az áruló Beran állt.

ben, a megbeszélte időben megkapja. A Syrový-kormány és Beneš köztársasági elnök elutasította a népnek és a kommunistáknak azt a követelését, hogy kérjenek segítséget a Szovjetuniótól és védelmezzék a köztársaságot. Ugyanekkor felelős szovjet államférfiak ismételtén kijelentették, hogy a Szovjetunió hűségesen kitart a szövetségi szerződés mellett és készen áll arra, hogy egész katonai erejével támogassa köztársaságunkat. E célból a Szovjetunió széleskörű katonai előkészületeket is tett.

Végül, szeptember 30-án, a Szovjetunió és a Csehszlovák Köztársaság kizárásával összeült az úgynevezett négyhatalmi konferencia. Az áruló Chamberlain és Daladier, Hitlerrel és Mussolinivel, a két fasiszta rablóval, tető alá hozta a müncheni összeesküvést, amelynek oly borzalmas következményei voltak az egész világ számára Csehszlovákia bilincsbevétele volt az az ár, amelyet Chamberlain és Daladier Münchenben Hitlernek felajánlott. Nem azért tették ezt, hogy rávegyék Hitlert hódításai beszüntetésére, hanem azért, hogy a Szovjetunió ellen forduljon. A köztársaság kormánya elfogadta a nyugati zsarolók feltételeit és a hitleristák üvöltözései közepette beleegyezett ebbe a borzalmas alkuba. Kapitulált.

A kapituláció taglóütésként hatott a harcrakész népre és a mozgósított hadseregére, amely felkészült a védelemre. Az egész országot keserűség fogta el a nyugati hatalmak árulása, a kapituláció okozta mély csalódás és a köztársaság megcsönkítése miatt.

1938 október 10-én Hitler „beinkasszálta” a Szudéta-földet és „kiegészítések” címén további szintiszta cseh területeket tulajdonított el.

A Csehszlovák Kommunista Pártnak az utolsó pillanatig minden erőfeszítése arra irányult, hogy a kapitulációt — és ezzel a köztársaság feldarabolását — megakadályozza. Gottwald elvtárs még szeptember 30-án is, amikor a kormány kapitulációját már hírül adták, több olyan nem-kommunista politikussal, aki szintén ellenezte a kapitulációt, felkereste a köztársaság elnökét, hogy utolsó kísérletet tegyen a köztársaság megvédésére. Ezen a tárgyaláson Gottwald elvtárs ezt mondta: „A mezítlásos, fegyvertelen abesszínek is védekeztek, mi pedig megadjuk magunkat. Nézzék meg, hogyan védekezik a spanyol nép! Nagyszerű hadseregünk van, a nép egységesen mellettünk áll. A világ nem hagyhat bennünket magunkra. Még most sem késő, hogy megmutassuk erőnket! Nem szabad elfogadnunk a müncheni követeléseket. Egyben kérte a köztársaság elnökét, maradjon hivatalában, ne engedjen az áruló Beran, Hlinka hívei és a nácik követelésének és ne mondjon le.

A Csehszlovák Kommunista Párt álláspontja a kapitulációval kapcsolatban

A kapitulánsok és a reakciósok ujságjaikban és rádióadásaikban minden érvet felsorakoztattak: nemcsak indokolttá akarták tenni a nép előtt a kapitulációt, hanem úgy akarták felütni, mint az egyetlen bölcs, lehetséges és helyes cselekedetet. A Csehszlovák Kommunista Párt kifejtette, milyen helytelen, fölösleges és káros volt a kapituláció köztársaságunk számára. Az akkori cenzúra természetesen gondoskodott arról, hogy a nép a Csehszlovák Kommunista Párt álláspontját csak a legnagyobb nehézségek leküzdésével ismerhesse meg. A Csehszlovák Kommunista Párt álláspontját a müncheni kapitulációval és az azzal összefüggő kérdésekkel kapcsolatban a legvilágosabban az a beszéd fejezte ki, amelyet Gottwald elvtárs 1938 október 11-én a parlament állandó bizottságában tartott.

„Az egész nép és az egész világ előtt kijelentjük, hogy a kormánynak nem volt sem alkotmányos, sem politikai joga a kapitulációra“ — mondta akkor Gottwald elvtárs és a következő mondatokban ismét összefoglalta, hogy mit követelt a Csehszlovák Kommunista Párt a kritikus napokban és mit tehetett volna a Syrový—Černý—Zenkl-kormány, hogy megakadályozza a kapitulációt: „Ha a kormány szeptember 30-áig meghátrált is, szeptember 30-án még megvolt a lehetősége magatartása megváltoztatására. Mert a müncheni ultimátum nemcsak a szeptember 21-én elfogadott berchtesgadeni tervet lépte túl, hanem túllépte a godesbergi memorandumot is, amelyet eredetileg még Chamberlain is elutasított. Ilyen körülmények között a kormány elutasíthatta volna és el is kellett volna utasítania a müncheni diktátumot. Érvénytelennek kellett volna nyilvánítania minden korábbi — területek átengedéseére vonatkozó — ígéretét. A kormánynak ki kellett volna jelentenie, hogy a csehszlovák alkotmány értelmében egyáltalán nincs joga dönteni a köztársaság egysége felől, mert erről a kérdésről csak a nemzetgyűlés határozhat. A kormánynak teljes mértékben ragaszkodnia kellett volna azokhoz a kötelezettségekhez, amelyeket Franciaország szerződésileg vállalt Csehszlovákiával szemben. A kormánynak mindazokhoz a kormányokhoz kellett volna fordulnia, amelyek aláírták a háborút és erőszakot megtiltó Briand—Kellog-paktumot. És végül, a kormánynak parancsot kellett volna adnia a hadseregnek, hogy kívülről jövő katonai támadás esetén védelmezze az összes állásokat és mozgósítsa az ehhez szükséges további erőket.

Ezzel Gottwald elvtárs kiemelte, hogy a kormány nemcsak politikailag cselekedett helytelenül, nemcsak nem volt alkotmányos joga a müncheni diktátum elfogadására, hanem távolról sem aknázott ki minden politikai lehetőséget a köztársaság védelme érdekében. Gottwald elvtárs ismételten hangsúlyozta: amit a kormány tett, a nép akarata ellen tette, mert, mint mondta: „A nép akart harcolni. A hadsereg akart harcolni. Az egész nemzet minden eszközzel védelmezni akarta földjét. A védelem eszközei megvoltak. A hadsereget mozgósították. A határokon nagyszerű erődítmények állottak és az egész nép kész volt mindent feláldozni, hogy hazáját, állami és nemzeti létét megvédje. Az összes politikai pártok tagsága széles tömegeinek és e pártok jelentékeny funkcionáriusainak az volt a véleménye, hogy a mozgósítás végrehajtása után magától értetődően védelmezni fogják a határokat és az erődítményeket.”

Gottwald elvtárs ezekkel az igaz szavakkal híven visszatükrözte népünk akaratát azokban a válságos szeptemberi napokban. Azt, hogy a szeptember 30-i kapituláció után a harcraszánt nép nem döntötte meg a Syrový-kormányt éppen úgy, mint a kapituláns Hodža-kormányt, Gottwald elvtárs így magyarázta meg: „A kormányban és a kormányon lévő pártokban demokráciaellenes szellem uralkodott. Egyesek önkényesen és felelőtlenül cselekedtek, anélkül, hogy megkérdezték volna választóik és pártjuk véleményét. Így történt, hogy a szeptember 30-i döntő órákban, amikor valóban egészen rövid terminusokról volt szó, nemcsak a széles közvéleményt, hanem még a koalíciós pártok vezetését is kész helyzet elé állították.”

Igen, így történt. A Hodža-kormány bukása után Syrový, mint ismeretes, hazaküldte az éber néptömegeket és szeptember 30-án kész helyzet elé állította őket. Annál nagyobb volt a kapituláció okozta megrázkódtatás és annál nyilvánvalóbbá vált, hogy a müncheni katasztrófa nem népünk, hanem a kormány bűne, és azoké a kormány mögött álló reakciós erőké, amelyek a kormányt a kapituláció felé hajszolták.

A kapitulánsok érvei

Melyek voltak azok az érvek, amelyeket az otthoni és külföldi reakció a kapituláció mellett felsorakoztatott és amelyekkel a kapitulációt megindokolta? Sok ilyen érv volt.

Szeptember 21-én a rádió a Hodža-kormány kapitulációjának indokolásául a következőket jelentette be: „A területi engedményekkel — és csakis ezzel az áldozattal — lehet megvédeni a cseh nemzet állami önállóságát.” Ezt az „érvet” ismételték a reakciós újsá-

gok a legkülönbözőbb változatokban. Valóban „eredeti“ és különös logika volt, mely szerint a cseh és szlovák nemzet állami önállósága csakis a köztársaság feldarabolásával biztosítható! Ez az érvelés egyszerűen ellentmondott a józan emberi észnek és nem csoda, hogy a nép megvetéssel utasította vissza a kapitulánsoknak ezt az indokolását. Minden gyermek tisztában van azzal, hogy ez az érv mennyire „helytálló“ a történelem előtt. Fél évvel München után, az úgynevezett „protektorátus“ létrehozásával, eltemették a cseh és a szlovák nemzet állami önállóságát. A protektorátushoz vezető úton pedig mérföldköveket jelentettek a területi engedmények és az 1938 szeptemberi kapituláció.

Syrový, a kormány akkori elnöke, a kormány kapitulációjának indoklásául a következő beszédet intézte október 1-én a néphez: „Mint katona, felelősségem teljes tudatában kijelentem: ez az út a béke útja.“ Az ugyanezen a napon kiadott hadseregparancs a következőt tartalmazta: „Nyugat-Európa határozottan kéri tőlünk ezt az áldozatot, hogy ezáltal elháruljon a világháború veszélye.“ Syrový tehát megismételte Chamberlain, Daladier, Halifax, Bonnet, Blum és mindazok érvelését, akik „a müncheniek“ megszégyenítő elnevezéssel kerültek be a történelembe. Míg nemzetünket az elkövetett gáztett okozta fájdalom, bánat és gyűlölet marcangolta, addig „a müncheniek“ gyalázatos tettüket „a világháború elhárításaként“ ünnepelték és cinikusan megköszönték köztársaságunknak „a béke megvédéséért hozott áldozatot“. Chamberlain azzal kérkedett, hogy legalább egy emberöltőre megmentette a békét, és olyan siralmas komédiára alacsonyította le magát, hogy Hitlerrel együtt aláírt egy papírdarabot, amelyen kölcsönösen tartós békét ígértek egymásnak. „A müncheniek“ maguk sem hittek abban, amivel a világot áltatták. Tizenegy hónappal köztársaságunk eladása után befellegzett a tartós békének és megkezdődött a második világháború. A szegyeteljes müncheni összeesküvés és köztársaságunk béklyóbaverése nem mentette meg a békét, sőt — megkönnyítette Hitler számára borzalmas rablőháborúja megindítását.

A kapituláció „megindokolásában“ különösen nagy helyet foglaltak el a katonai meggondolások. Hitler fegyvercsörtető fenyegetésekkel rémítgette a népeket. Ebben az időben azonban mindez csak blöff volt. Hitler igazi katonai erőre csak azután tett szert, miután harc és megerőltetés nélkül egyik államot a másik után leigázhatta és a gúzsbakötött európai országokra támaszkodhatott. Hitler blöffje a katonai erejének túlsúlyáról kapóra jött a reakciónak és a kapitulánsoknak. Minél szemtelenebb volt

Hitler, annál nagyobb engedményeket tettek neki. Minél több katonai utótkártyát sorakoztatott fel, annál többet beszéltek a „müncheniek“ saját katonai gyengeségükről. Chamberlain a brit világbirodalom katonai felkészületlensége miatt siránkozott és vele együtt sópáncsolt Daladier. A Szovjetunió katonai erejét nem vetik tudomásul és hazug híreszteléssel lealacsonyították azt a népek szemében.

A cseh reakciószok és kapitulánsok is átvették a katonai gyengeségünkről és Hitler állítólagos hatalmas túlerejéről hangoztatott érveket saját kapitulációjuk indokolására. Syrový tábornok, miniszterelnök, nyilván a legmegfelelőbb személy volt arra, hogy ezekkel az érvekkel előálljon. Visszaélt légionáriusi dicsőségével, a zborói hős hírnevével és a tapasztalt hadvezér pózában kijelentette a már említett 1938 október 1-i beszédében: „Tudom, hogy milyen előfeltételek mellett lehet háborút nyerni. Meg kell mondanom nyíltan, ahogy azt felelős hadseregparancsnoki lelkiismeretem diktálja: az az erő, amely ma velünk szembenáll, arra kényszerít bennünket, hogy tudatosítsuk magunkban túlsúlyát és aszerint cselekedjünk... Két dolog között választhatunk: a hiábavaló áldozat és a feltételek elfogadása között.“ Syrový a huszíták hősi jelszava helyett, mely így hangzott: „Az ellenségtől ne féljeteK, a sokaság ne riasszon!“ hirtelen „hiábavaló áldozatról“, az ellenfél „túlsúlyáról“ szónokolt és közben nem feledkezett meg arról, hogy azokkal az áldozatokkal rémíttessen, amelyeket az ország védelme megkövetelt volna. A szabadságért folytatott harcától nem mentesültünk, csak hogy ezt a harcot később sokkal nehezebb körülmények között és úgyszólván pusztá kezünkkel vívtuk meg. A kapituláció az áldozatoktól sem kímélt meg bennünket. Népünk a második világháború alatt a Gestapo kínzókamráiban, az otthon és a frontokon vívott harcokban több áldozatot hozott, mint az első világháború alatt és többet, mint az Egyesült Államok a második világháborúban. Tizenöt hónappal a müncheni kapituláció után a nyugati nagyhatalmak belesodródtak abba a világháborúba, amelyet 1938-ban a Csehszlovák Köztársaság feláldozásával állítólag megakadályoztak. Ekkor köztársaságunk már nem volt hatalmas katonai tényező, sőt katonai felszerelésünk és Csehszlovákia hatalmas hadipotenciálja alapvetően megerősítette Hitler katonai erejét.

Mekkora volt a valóságban Hitler katonai ereje 1938 szeptemberében? A müncheni időszak hitlerista birodalmának katonai erejéről jellemző képet adtak a vádlottak padján ülő mérvadó német tábornokok a nürnbergi tárgyalás folyamán. Keitel kijelentette, hogy Németországnak akkoriban 24 gyalogos hadosztálya,

egy páncélos hadosztálya, egy hegyi hadosztálya, egy lovashadosztálya volt és egyetlen motorizált hadosztállyal sem rendelkezett. Tehát Németországnak — mondotta Keitel — abban az időben nem volt nagyobb hadserege, mint Csehszlovákiának. A szeptemberi válságról Keitel ezt vallotta: „Nagyon boldogok voltunk, hogy nem kellett megindítani a hadműveleteket. Az előkészületek idején sohasem tekintettük kielégítőnek határmenti helyzetünket Csehszlovákiával szemben. A katonai akció a csehszlovák erődvonal áttörését jelentette volna számunkra. Nem hittük, hogy elég erősek vagyunk ahhoz, hogy áthatoljunk Csehszlovákia határmenti erődvonalán. A müncheni egyezmény Hitlert magasra emelte tábornokai szemében.

Vitathatatlan az is, hogy München súlyos csapást mért mindazokra a hitlerellenes erőkre, amelyek ebben az időben Németországban még léteztek. Ugyanilyen értelemben vallott Jodl és Halder és ugyanígy ír Gisevius „Egészen a keserű befejezésig“ című könyvében. Felderítő szolgálatunk megsértése lenne, ha azt állítanánk, hogy katonai vezetőségünk akkoriban mitsem tudott Hitler igazi katonai erejéről, vagy nem tudott róla eleget. Ha nem hiszünk is a volt hitlerista tábornokok minden szavának, gondoljunk arra az ismert tényre, hogy Hitler 1938 május 21-én meghátrált, amikor meggyőződött arról, hogy a Csehszlovák Köztársaság kész visszaverni az esetleges támadást. Az a tény, hogy Hitler a köztársaságot úgyszólván kétszerre verte le: 1938 októberében és 1939 márciusában, szintén azt bizonyítja, hogy München idején még nem volt jelentősebb katonai túlsúlya. Ismeretes, hogy Hitler fellépése annál szemtelenebb volt, mennél bizonytalanabb volt az áldozat.

Hasonlítsuk össze tehát azt, amit Syrový tábornok mondott a köztársaság megvédésének kilátásairól miniszterelnöki minőségben, Gottwald elvtárs, a Csehszlovák Kommunista Párt vezéreszavaival. Syrový nem tudott okosabbat hangoztatni, mint azt, hogy a hiábavaló áldozat és a kapituláció között kell választani. Gottwald elvtárs azonban kijelentette: „Bizonyos, hogy a londoni és párizsi kormány magatartása a helyzetet nagyon súlyosbította, nem igaz azonban az az állítás, hogy nem volt más kiút, csak a harc nélküli kapituláció. Először: nem biztos, hogy az ellenség egyáltalán indított volna katonai támadást, ha tudja, hogy Csehszlovákia részéről fegyveres ellenállásba ütközik. A támadó taktikájából inkább arra lehet következtetni, hogy ez esetben nem nyúlt volna fegyverhez. Másodszor: nem igaz, hogy a katonai betörés elleni védekezés esetén magunkra maradtunk volna. Hiszen fennállott Franciaországnak az a kötelezettsége, hogy katonai tá-

madás esetén segítségünkre kel. A Szovjetunió álláspontjához nem fér kétség és ez esetben Anglia nem tért volna ki az elől a szükségszerűség elől, hogy beavatkozzék Franciaország érdekében és ezzel a mi érdekünkben is.“ Gottwald elvtárs perspektívája tehát egész más, mint a kapituláns Syrový tábornoké és a mögötte felsorakozó reakcióé. A tények azt igazolják, hogy Gottwald elvtársnak és a Csehszlovák Kommunista Pártnak ebben a kérdésben is igaza volt és egyáltalán nem volt szükség harc nélküli kapitulációra, sőt minden feltétel megvolt ahhoz, hogy Hitlert visszaverjék és köztársaságunk egységét és függetlenségét megőrizzék. Hitler visszaverése ezenkívül abban az időben még a világbéke megőrzésének igen reális lehetőségét is jelentette. „Ennek előfeltétele azonban — mondta Gottwald elvtárs — az volt, hogy mi magunk ne kapituláljunk, hanem védekezzünk. Mert természetes: hogyan segíthet valaki neked, ha magad a döntő pillanatban kapitulálsz és nem védekezel.“

A kapituláció igazi okai

A reakció és a kapitulánsok egyetlen érve sem állt helyt a történelem előtt a kapituláció indokolására. Teljesen világos, hogy a kapitulánsok nem a béke megőrzése érdekében, nem a világháború elhárítása érdekében, sőt, nem is a cseh nép állami önállóságának megőrzése érdekében — vagy a nyugati hatalmak katonai gyengesége miatt kapituláltak. Ezt annakidején a kommunisták a nyilvánosság előtt hangoztatták és ezzel teljesen tisztában voltak akkoriban más, egészen magas funkciókat betöltő politikusok is. Így Beneš, Ripka, Stránský és mások később az emigrációban ismételten hangsúlyozták, hogy München nem a béke megőrzését, hanem a második világháború előkészítését és kirobbantását szolgálta. Ezek a politikusok azonban — hogy megkönnyítsék a kapitulációt — hallgattak annakidején erről az általuk jólismert igazságról. Gottwald elvtárs München és a kapituláció igazi okait így magyarázta: „Az angol és francia reakciós nagyburzsoázia érdekei azt követelték, hogy Münchenben Csehszlovákia kárára megmentsék Hitler uralmát. A csehszlovák reakciós burzsoázia osztályerői voltak azok az erők, melyek a kapitulációt diktálták és azt követelték, hogy az ország, a köztársaság és a nemzet érdekeit áldozzák fel a nagyburzsoázia érdekeiért. Messzemenő összeesküvésről van itt szó, mely a nép, a köztársaság és a demokrácia ellen irányul.“

Ez az igazság azokról az okokról és azokról az erőkről, amelyek a müncheni kapitulációt előidézték. Igazság, amelyet a to-

Rudolf Slánský elvtárs, a Csehszlovák Kommunista Párt főtitkára,
a csehszlovák partizánmozgalom szervezője

Julius Fučík

vábbi történelmi fejlődés teljes mértékben igazolt. A nagyburzsoá klikk, Beranék, Preissék és társaik sodorták a köztársaságot a kapituláció felé. A polgári szociáldemokrata vezetőket megfélemlítette Goebbels fenyegetőzése, Chamberlain és Daladier zsarolása. A kormánytábor lemondóan beletörődött az eseményekbe és további „indokolást” gyártott, mellyel megkísérelte megmagyarázni, hogy miért kell elfogadni a reakció diktátumát. E tábor egyik képviselője Dérer volt, aki szeptember 30-án tartott rádiónyilatkozatában kijelentette: „Ha csakis a Szovjetunióra támaszkodnánk, a háború számunkra nagyon veszedelmes jelleget ölthetne. Csehszlovákiát a Szovjetunió exponenseként jelölnék meg és szomszédaink, valamint nyugati barátaink ezt a háborút a kommunizmus háborújának tekintenék az európai civilizáció ellen.” Hasonlóan érveltek más „demokratikus” politikusok is. „Szomszédunk”, azaz Hitler és „nyugati barátaink”, azaz Chamberlain és Daladier, úgy magyarázhatták volna a mi igazságos ügyünket, a demokratikus köztársaság védelmét, mint a kommunizmus háborúját az európai civilizáció ellen! Ilyen mélyen megalázkodtak Hitler és a reakció előtt a kapituláció indokolásánál. Mások saját kapitulációjuk szépítése érdekében később azt állították, hogy a kapitulációval nagy szolgálatot tettek a Szovjetuniónak, mert — állítólag — megmentették a Szovjetuniót egy izolált háborútól. Sztálin elvtárs maga döntötte meg ezt az elméletet azzal, hogy Benešsel folytatott beszélgetésében 1943 decemberében ismét megbélyegezte a kapitulációt és rámutatott arra a kárra, amelyet a kapituláció a Szovjetunióknak okozott.

A kapitulánsok ezzel a becsstelen érveléssel koronázták aljas tettüket. Nemzetünknek a müncheni kapituláció okozta szégyenét és elkeseredését Gottwald elvtárs fejezte ki, amikor mélyen megindulva így nyilatkozott a nemzetgyűlés állandó bizottságában: „Higgyék el: mint kommunista, büszke voltam arra, hogy cseh vagyok, büszke voltam a husziták népére, melyhez tartozom. Tudom, hogy a cseh nép továbbra is a husziták népe marad. De sem mint cseh, sem mint kommunista nem lehetek büszke a kormánynak azokra a tetteire, amelyek a nemzetet szeptember 30-a és annak mai következményei felé sodorták. Ezekért a cselekedetekért szégyenkezniök kell mindazoknak, akikben maradt még egy szemernyi becsület.”

A kapituláció következményei

Hitler rabló kormányja gy használta ki a kapitulációt, melyet kmeletesen „a béke megvédésének“ neveztek, mintha igazi háborút nyert volna a Csehszlovák Köztársasággal szemben. A berlini delimitcis bizottság új határokat diktált Csehszlovákiának. De ezek a határok nem a nemzetiségi elv, hanem a hitleristák katonai-stratégiai tervei alapján készültek. Hasonlon jártak el az úgynevezett bcsi dntbrsgon, amikor Szlovákia s Kárpát-Ukrajna határait megjelltk. A köztársaság ekkor területének 30 százalékát és akkori lakosságának 33 százalékát veszítette el, köztük több mint 1 200 000 szlvot. A Syrov-kormány tiltakozás és ellenállás nélkül elfogadta köztársaságunk további megcsontktst.

Az agrárpárti és nagytőkés reakció, Beranék s Preissk Cseh-országban, a ludkok¹ Szlovákiában gy éreztek, hogy szeptember 30-n k lettek a győztesek a belpolitikában. Az agrrprtiakat óriási örömmel töltötte el bűnös és csal politikájuk sikere és gyászos győzelmüket teljes mértékben kihasználták. Az a felhívás, amelyet Beran, Hoda, Malypetr, Ursíny és mások írtak alá, többek között ezt mondta: „Nemzeti otthonunk most kisebb lesz, de egészen a mienk.“ Ezt gy értették, hogy a nemzeti otthon most teljesen az övék: a cseh és szlovák reakció. Azt, hogy milyen módon akarták felépíteni ezt az otthont, elárulta a *Venkov*², amikor azt írta, hogy most — lltlag — sor kerül a hitlerista Német-országgal való megegyezésre és ezúttal „a hitlerista Németország nagy szálltiv és vsrliv válunk“. A nép ellen elvetett rrlsuk hajtóereje már régóta az volt, hogy keresni akarták a fasiszta Németországgal folytatott üzleteken.

Október 4-n változások történtek a Syrov-kormányban. A demokrata Krofta helyébe, külügyminiszteri minőségben, Chvalkovsk, a nácik barátja került. A nemzeti szocialista Zenkl mellé bekerült az agrárpárti Feierabend, aki már régebben is a cseh

¹ Ludkok — a Hlinka-féle szélsőjobboldali párt tagjai.

² Az agrárpárt központi napilapja

Agrárpártot képviselte a hitlerista „Reichsnährstand“ falusi kongresszusain a Harmadik Birodalomban. A Syrový-kormány azzal, hogy bevette Chvalkovskýt és Feierabendet, még jobban meg akarta nyerni Hitler tetszését. Október 5-én lemondott Beneš elnök. Abban a levélben, melyben közölte lemondását a kormánnyal, többek között ezt írta: „A körülmények olyképpen változtak, hogy az én személyem esetleges akadályokat gördítene az elé a fejlődés elé, amelyhez most országunknak, különösen nemzetközi szempontból alkalmazkodnia kell.“

A Csehszlovák Kommunista Párt ellenezte az elnök lemondását.

A žilina-i egyezmény és a Csehszlovák Kommunista Párt tevékenységének betiltása Szlovákiában

A náci banditák nem elégedtek meg azzal, hogy a köztársaságtól hatalmas, stratégiai fontosságú területeket raboltak el, hanem egyre arcátlanabbul beavatkoztak a bilincsbevert ország belügyeibe. Szlovákiában a nácik ügynöksége a Hlinka-féle Szlovák Néppárt volt. Ezt bizonyította a párt egész megelőző tevékenysége, amely a köztársaság és két nemzete számára oly súlyos időkben csak fokozódott. Már a mozgósítás napján, 1938 szeptember 23-án, amikor a kormány a berchtesgadeni diktátum elfogadása, vagy el nem fogadása fölött döntött, a Hlinka-párt elnöksége október 6-ára Žilínára hívta össze a párt végrehajtó bizottságát. Matúš Černák hlinkapárti miniszter október 3-án közölte a köztársaság elnökével, hogy amennyiben 24 órán belül nem adnak át minden hatalmat Szlovákiában a Hlinka-pártnak — lemond. Világos volt tehát, miről lesz szó október 6-án Žilínán. A kormányon lévő pártok szlovák képviselői, szem előtt tartva azoknak a burzsoáz csoportoknak érdekeit, amelyeket Szlovákiában képviseltek, Žilínára siettek, hogy a Hlinka-párttal együtt felrobbantsák a Csehszlovák Köztársaság egységét. 1938 október 6-án a Hlinka-párt végrehajtó bizottságának ülésén tehát jelen voltak az Agrárpárt (Ján Ursíný, Ján Lichner, Jozef Styk és mások), a Nemzeti Szocialista Párt³ (Emil D. Lukács), az Iparos Párt, a Gajda-féle fasiszta párt és a Rázus-féle Nemzeti Párt (Miloš Vančo, Ján Pauliny-Tóth) szlovákiai képviselői is.

Az egyezmény, amelyet a szlovák burzsoázia valamennyi csoportjának ezen az együttes ülésén elfogadtak, azt követelte, hogy Szlovákiában a kormány- és végrehajtó hatalmat azonnal adják át

³ Beneš polgári demokrata pártja volt

annak a kormánynak, melynek összeállításával Jozef Tisót — a szlovák nép legnagyobb árulóját — bízták meg. Ezenkívül elfogadták az úgynevezett „kiáltványt“, amelyben az ülés valamennyi résztvevője nyíltan csatlakozott a fasiszmushoz.

Az egyetlen párt, amely visszautasította ezeket a szégyenletes és áruló okmányokat — a Kommunista Párt volt. Az okmányokat nem írták ugyan alá a szociáldemokraták sem, de Antonín Hampl szociáldemokrata vezér 1938 október 30-án közölte Syrový kormányelnökkel, hogy a Szociáldemokrata Párt is csatlakozik a žilnai egyezményhez. Sőt, Csehszlovámban valamennyi politikai párt képviselői — a Csehszlovák Kommunista Párt kivételével — 1938 október 8-án megegyeztek abban, hogy a žilnai egyezmény értelmében azon fognak munkálkodni, hogy Szlovákiát alkotmányjogilag mielőbb a köztársaság bomlasztóinak kezére juttassák.

Az uralmon lévő cseh burzsoázia, amely a múltban sohasem ismerte el a szlovák nép önállóságát, meg sem kísérelte Szlovákia nyílt fasiszálásának megakadályozását.

A szlovák kommunisták voltak az elsők, akik szembehelyezkedtek a szlovák fasiszmus fenyegető támadásával. Ugyancsak 1938 október 6-án ülést tartott Žilina egy másik részében a Csehszlovák Kommunista Párt szlovákiai vezetősége. Ezen az ülésen résztvettek a képviselők, szenátorok és a területi titkárok. Az ülésen Viliam Široký elvtárs tartott beszámolót a helyzetről. A beszámoló után elhatározták: 1. Meggyorsítják a Csehszlovák Kommunista Párt illegalitásba vonulásának előkészítését; 2. Szlovákiában Julius Ďuriš, Karol Bacílek és Koloman Moška elvtársakat bízzák meg az illegális munka irányításával; 3. előkészítik a Csehszlovák Kommunista Párt szlovákiai illegális lapjának kiadását.

Ugyanezen a napon a Csehszlovák Kommunista Párt, a vörös szakszervezetek, a szociáldemokraták és szakszervezeteik, valamint a nemzeti szocialista szakszervezetek képviselőinek Bratislavában tartott tanácskozásán a kommunisták általános sztrájk kihirdetését indítványozták. A szociáldemokraták és a nemzeti szocialisták ezt az indítványt elutasították. Ezzel megkönnyítették a lud'ák fasisztáknak a hatalom átvételét Szlovákiában.

A Tiso-kormány első cselekedete az volt, hogy betiltotta a Csehszlovák Kommunista Párt működését Szlovákiában. A *Slovák*, a' Hlinka-párt központi lapja, az új kormánynak 1938 október 11-én tartott első üléséről ezeket írta:

„Dr. Jozef Tiso kormánya a hatalom átvétele után azonnal megkezdte konszolidációs munkáját Szlovákiában. A kormány első hivatalos ténykedése az volt, hogy dr. Ferdinand Ďurčanský

miniszter, miniszterelnökhelyettes, utasítást adott, hogy tiltsák be a Kommunista Párt tevékenységét Szlovákiában. Ezzel egyidejűleg beszüntették a kommunista újságok postai kézbesítését és betiltották a kommunista sajtótermékek kiadását és terjesztését Szlovákia területén.“

A szlovák nép legodaadóbb védelmezőjének, a Csehszlovák Kommunista Párt tevékenységének betiltását és minden fasiszta intézkedést a Tiso-féle árulók „konszolidációnak“ nevezték. A Párt azonban már felkészült erre a csapásra.

A Tiso-kormány feloszlatta a szakszervezeteket, a Szlovák Ifjúsági Szövetséget és a szlovák dolgozó nép más érdekvédelmi szervezeteit. A szlovák „autonóm“ kormány (Tiso, Ďurčanský, Ján Lichner, Pavol Teplanský és Matúš Černák) ezzel rálépett Szlovákia nyílt fasizálásának és a Csehszlovák Köztársaság teljes szétbomlasztásának útjára. A kommunisták és a többi haladó állampolgárok üldözésére a Hlinka-párt legfanatikusabb híveiből megszervezték a Hlinka-féle terrorgárdát.

1938 november 25-én a Szlovák Távirati Iroda a következő hivatalos jelentést tette közzé: „A belügyminisztériumban előkészületek folynak koncentrációs táborok létesítésére. Az első koncentrációs tábor valószínűleg Ilaván szervezik meg.“ A *Slovák* 1938 december 8-i száma bizonyítja, hogy milyen buzgalommal folytak a szlovák belügyminisztériumban Jozef Tiso irányításával az előkészületek a koncentrációs táborok létesítésére. A *Slovák* említett száma ugyanis győzelmi örömmel hirdeti: „A koncentrációs táborok elkészültek!“

A burzsoá pártok képviselői, akik azt állították, hogy Žilínán megmentették a demokráciát és a köztársaságot, ellenvetés nélkül túrték a demokratikus szabadságjogok ilyen brutális eltiprását. Sőt, beleolvadtak a Hlinka-pártba, hogy kifelé a szlovák nemzeti egység dicsfényével övezzék ezt a pártot.

A Csehszlovák Kommunista Párt és a második köztársaság

A müncheni döntés után a Csehszlovák Kommunista Párt mindent elkövetett, hogy a kapitulációt követő visszavonulás ne váljék futássá és ne okozzon teljes káoszt. A Csehszlovák Kommunista Párt minden erejével arra törekedett, hogy az elszenvedett súlyos vereség után a nemzet demokratikus erői ne hulljanak szét, hogy felvegyék a küzdelmet azzal a szörnyű letörtséggel, amely a nemzetet a kapituláció után úrrá lett. A Csehszlovák Kommunista Párt utat és célt mutatott a népnek, megmutatta hogyan kell

védellemezni a demokráciát és az egységet a megmaradt köztársaságban.

Ebben az időben elsősorban arról volt szó, hogy gátat emeljenek a hitlerista banda és segítőitársai, a lengyel és a magyar reakció útjába, amelyek hiénákként vetették magukat a köztársaságra. „Nem lehet befejezett tényként elfogadni azt, hogy a támadó színtiszta cseh területeket foglal el és következetesen keresztülmetszi a köztársaság fő összekötő vonalait” — figyelmeztette Gottwald elvtárs a kormányt. Hitler és cimborái tettei messze túltettek a kegyetlen müncheni diktátumon. Ezért Gottwald elvtárs a Párt nevében kijelentette: „A kormány kötelessége: forduljon felhívással Londonhoz és Párizshoz és kérje őket, hogy legalább az általuk is aláírt müncheni diktátumot tartsák tiszteletben. A világ valójában nem is tudja, milyen borzalmas erőszakot követnek el ellenünk, milyen sátáni ravaszsággal metszik át állami és nemzeti életünk gyökereit. Világgá kell ezt kiáltanunk minden nap, minden órában és tudomására hozni minden fórumnak.” A kormány azonban nem fordult felhívással sem Londonhoz, sem Párizshoz és nem leplezte le a világ előtt a népünk ellen elkövetett bűntetteket. A kormány ennek éppen ellenkezőjét tette: azt, amitől Gottwald elvtárs olyan nyomatékosan óva intett. A kormány hallgatott, abban a tévhitben, hogy a támadó „kegyesebb” lesz, ha minden kívánságának eleget tesznek. A kormány félrevezette saját magát és másokat — mert ez a támadó egyszerűen nem ismert könyörületet.

A Csehszlovák Kommunista Párt továbbá erélyes intézkedéseket követelt az ellen a visszas helyzet ellen, amely a prágai kormány és Szlovákia viszonyában kialakult. Gottwald elvtárs ezzel kapcsolatban ezt mondta: „Önmagát csalja meg, aki azt hiszi, hogy ha Szlovákiát Hlinkáké kezébe adják, ezzel megoldották a csehek és szlovákok együttélésének kérdését egyazon országban. Éppen ellenkezőleg: azáltal, hogy Szlovákiában a Sidor-féle elemek alkotmányellenesen kezükbe kaparintották a hatalmat, meg bomlott a köztársaság összetartó ereje és éppen azok az erők forrácsolódtak szét, amelyek mindig a csehek és szlovákok egyetlen államban való egyesítéséért harcoltak. Ezt bizonyítja a Kommunista Párt szlovákiai tevékenységének betiltása. Ez a betiltás jogellenes, törvényellenes és demokráciaellenes. Ha a prágai kormányban van egy csópp politikai érzék, és meg akarja menteni Csehszlovákia egységét, akkor mindent el kell követnie, hogy azonnal véget vessenek annak a megtorló hadjáratnak, amelyet Szlovákiában a Kommunista Párt ellen indítottak.” A kormány azonban a köztársaság egységének leghűségesebb védelmezői ellen

indított hadjáratot nem korlátozta. Szabad kezet adott Hlinkáék-
nak — Berlin, Budapest és Varsó ügynökeinek — és ez végül is
szeparatizmushoz, valamint a köztársaság kettészakításához
vezetett.

A Csehszlovák Kommunista Párt Gottwald elvtárs útján tilta-
kozott. Kijelentette, megengedhetetlen, hogy kívülről jövő nyo-
másra a reakció alááshassa az alkotmányos rendet: a parlamen-
táris rendszert, az állampolgárok szabadságjogait, a pártok szabad-
ságát, a munkásság politikai jogait, valamint a munkásság poli-
tikai, szakmai és egyéb szervezeteinek szabadságát. Gottwald elv-
társ hangsúlyozta: „A demokratikus szabadságjogok megőrzése
azért szükséges, hogy lehetségessé váljék a nemzet pusztá létének
védelmezése és a csehszlovák nép a megváltozott viszonyok között
felkészülhessen arra az időszakra, melyben feltartóztathatatlanul
előretör a szabadságért indított nemzetközi mozgalom.“ „Fel kell
hívni a pártokat, — mondta Gottwald elvtárs — hogy teljesítsék
küldetésüket, helyezkedjenek szembe a diktatóri rendszerre törő
erőkkel és a nép támogatásával biztosítsák a köztársaság számára
az olyan demokratikus kormányrendszert, amely tiszteletben
tartja az alkotmányt, amely felelős a parlamentnek és amelyet az
újjászületett politikai pártok határozott és szilárd képviselőinek
részvételével hoztak létre.“ A Csehszlovák Kommunista Párt a
lehető legszilárdabb népi egységet követelte azoknak az új felada-
toknak a teljesítése érdekében, amelyek a köztársaság előtt állottak
a müncheni katasztrófa és a kapituláció után. „A nemzet egység-
frontjának a legszélesebb alapokon kell nyugodnia. Elsősorban a
nép demokratikus erőit, a munkásságot, a parasztságot és ezek
szerveit kell szilárd, harci egységbe tömöríteni. Haladéktalanul
létre kell hozni a demokrácia védelmének ezt a tömbjét, ennek a
tömbnek a legszélesebb alapokon kell nyugodnia és tudatában
kell lennie annak, hogy a munkásoknak és parasztoknak — mint
a cseh nép legdöntőbb tényezőinek — napjainkban még fokozot-
tabb mértékben a csehszlovák demokrácia, a csehszlovák önálló-
ság pillérévé kell válniok.“

A Csehszlovák Kommunista Párt tehát az első köztársaság
összeomlása után világos akcióprogramot adott a népnek és az
országoknak. Megmutatta, hogyan kell védelmezni a második köz-
társaságot kifelé, hogyan kell a belpolitikai bomlás jelenségeit fel-
számolni. Megmutatta, hogyan vegyék elejét a zűrzavarnak és biz-
tosítsák azt, hogy a köztársaság és demokratikus rendszere min-
den megrázkódtatás ellenére fennmaradhasson az új körülmények
között. A Csehszlovák Kommunista Párt egyidejűleg ünnepélyesen
kifejezte azt a szándékát, hogy „aktívan résztvesz a köztársaság

védelmében és minden olyan probléma megoldásában, amely összefüggésben áll az új államépítéssel, tehát az alkotmányjogi, politikai, gazdasági, szociális, közlekedési stb. problémák megoldásában. Minél súlyosabbak a viszonyok, annál nagyobb felelősséget érez minden kommunista, nemcsak a munkásság, de a nemzet és az ország sorsáért is“. Ez volt az az akcióprogram, amelyet a Párt vezetősége október 5-én tartott ülésén dolgozott ki a második köztársaság számára. Ez a program egyben megjelölte a második köztársaság felépítésének és védelmének az útját. A többi pártok vezetői azonban nem teljesítették azokat a feladatokat, amelyek a nemzet előtt állottak, továbbra is kapituláltak a reakció előtt, amely Hitlerrel együtt ásta a második köztársaság sírját.

A Csehszlovák Kommunista Párt betiltása

A Csehszlovák Kommunista Párt — magától értetődően — visszautasította Syrovýnak azt a felhívását, hogy kövessen el öngyilkosságot, azaz hogy önként oszlassa fel a Pártot. Erre a Syrový—Černý—Chvalkovský—Zenkl—Feierabend-kormány támadóan lépett fel a demokratikus nép élcsapatával szemben. 1938 október 21-én a rendőrbiztosok végzést kézbesítettek Gottwald elvtársnak, Pártunk főtitkárának, a Párt központi titkárságának helyiségében. Ez a végzés elrendelte a Csehszlovák Kommunista Párt tevékenységének beszüntetését Csehországban. Az egész országban mozgósították a rendőrséget a kommunisták és a haladó szervezetek ellen. Egyidejűleg betiltották az egész kommunista sajtót és feloszlatták a dolgozó nép sok más szervezetét is. Betiltották a „Szolidaritás“, a „Szociális Segítség“, a „Jogvédelmi Egyesület“, az „Emberi Jogok Lígája“, az „Ifjúsági Szövetség“, a „Munkásörség“, a „Proletár Testnevelési Szövetség“ és több más egyesület és szervezet tevékenységét. A kormány a Csehszlovák Kommunista Párt tevékenységének, a proletár sajtó és a nép haladó szervezeteinek betiltásával válaszolt arra az akcióprogramra, amelyet a Csehszlovák Kommunista Párt a második köztársaság védelmére és felépítésére kidolgozott. A kormány ahelyett hogy szilárd egységbe tömörítette volna az összes nemzeti és demokratikus erőket, pártokat és szervezeteket a nemzet védelmére — melyet belülről a reakció és kívülről Hitler veszélyeztetett — hadjáratot indított a nemzet leghűségesebb fiai és leányai ellen, az ország legjobb hazafiai ellen. A kommunisták elleni intézkedés célja a nép ellenállási szellemének bomlasztása és megtörése volt. Az volt a cél, hogy utat nyissanak az ország fasiszta „gleich-

schaltolása“ előtt. A szociáldemokrata vezetők, a Nemzeti Szocialista Párt és a Néppárt vezetői egyetlen tiltakozó szót sem hallattak a demokrácia ellen elkövetett merénylet és a kommunisták ellen elkövetett támadás láttán. Abban reménykedtek, hogy kitérnek a támadó reakció csapásai elől, ha alkalmazkodnak „az új körülményekhez“. Nem látták azonban, hogy éppen ezzel teszik lehetővé a reakció számára, hogy csapásokat mérjen később az ő pártjaikra is.

A Csehszlovák Kommunista Párt természetesen nem vette figyelembe a tevékenységének betiltását követelő hivatalos parancsot. Ezt a parancsot az a kormány adta ki, amely a legdurvábban szembehelyezkedett a nép és a köztársaság érdekeivel. A Csehszlovák Kommunista Párt a csehszlovák nép nemzeti létének és állami önállóságának megőrzéséért harcolt és küzdött a köztársaság ellen elkövetett müncheni gaztett ellen. Ennek a harcnak senki sem állhatta útját. A Syrový—Černý—Chvalkovský—Zenkl—Feierabend-kormány úgy határozott, hogy a második köztársaság védelme helyett a kommunistákat fogja üldözni, megtisztítja az utat a fasizmus előtt, támogatja a reakció előretörését és a Hitler-fasizmusssal való együttműködését. A kommunisták világosan látták, hogy nemzetünk harca egészen új szakaszba érkezett, olyan szakaszba, amikor a harcot új módszerekkel és új módon kell folytatni. Az ország fasizálásával fokozatosan megfosztották a népet és a pártot a legális harci lehetőségektől. Ezeket a legális harci lehetőségeket illegális módszerekkel kellett helyettesíteni. Mint-hogy a hatalomratörő reakció szemmel láthatóan teljesen ki akarta szolgáltatni a köztársaságot a hitlerista birodalomnak, itt volt az ideje, hogy előkészítsék a harcot a felszabadulásért és a müncheni diktátum felszámolásáért. A nemzetközi fejlemények azt bizonyították, hogy a müncheni összeesküvés messzemenő következményekkel járó háborús eseményeket von maga után. A Csehszlovák Kommunista Párt, hogy a várható fokozódó terror mellett irányítani tudja a nemzet igazságos ügyéért folytatott küzdelmét, a még meglévő legális munkalehetőségek felhasználásával fokozatosan előkészítette az illegálisba való átmenetet.

*Klement Gottwald több elvtárs kíséretében külföldre utazik.
Megalakul az első illegális Központi Vezetőség*

A pártmunka megváltozása az erők átcsoportosítását és új elosztását kívánta. Néhány vezető elvtárs, — Gottwald elvtárrsal az élen — akik számára a legális munka otthon máris lehetetlenné vált, és akik közismertségüknél fogva az illegális munka szem-

pontjából nem jöhettek tekintetbe, a Központi Vezetőség határozatára külföldre utazott, hogy onnan irányítsa az otthoni harcot és külföldön felkészüljön a várható nehéz küzdelemre. Beneš, a lemondott köztársasági elnök, sok polgári és szociáldemokrata politikus kíséretében 1938 október 22-én elhagyta az országot és Angliába utazott. Többen Franciaországba és néhány más nyugati országba utaztak. Ezek a régi politikusok, amikor elhelyezkedtek a kibontakozó ellenállási mozgalom külföldi posztjain, tulajdonképpen arra számítottak, hogy megismétlődik az első ellenállás⁴, amikor a külföldi katonai segítség elsősorban nyugatról érkezett. Ez volt az oka annak, hogy főképpen Franciaországba és Angliába utaztak, noha éppen ezeknek az országoknak a kormánykörei sodorták Csehszlovákiát a müncheni katasztrófába.

A Csehszlovák Kommunista Pártnak egész más volt az elgondolása az elkövetkező ellenállásról. A Párt számolt azzal, hogy az új szabadságharc súlypontja otthon lesz, és ez alkalommal a köztársaság felszabadítása szempontjából döntő külföldi katonai segítség keletről, a Szovjetunióból jön. A Csehszlovák Kommunista Párt az eljövendő fejlődés ilyen értékelése alapján irányította az erők csoportosítását és megoszlását. A Párt is elküldött néhány felelős elvtársat Václav Nosek elvtárs vezetésével Franciaországba és Angliába és az volt az álláspontja, hogy a későbbi emigráció árja főleg ebbe a két országba irányuljon, amely München előidézője volt. A Csehszlovák Kommunista Párt külföldi vezetésél azonban nem nyugatra, hanem keletre, Moszkvába helyezték. Ezért október végén Gottwald elvtárs a Szovjetunióba utazott, ahova több vezető elvtárs, mint pl. Šverma, Slánský, Kopecký, Široký, Šmeral, Krosnař stb., követte.

Az otthoni harc vezetésére fiatalabb, kiváló, a Párt vezetésére nevelt elvtársakat választottak, olyanokat akik eddig nem töltöttek be magas funkciókat és ezért kevésbé voltak ismertek a kormány hatalmi szervei előtt. A Párt új illegális vezetőségét ezekből az elvtársakból alakították meg. Ezek közé az elvtársak közé tartozott: Eduard Urx, Emanuel Klíma, a Synek testvérek: Oto és Viktor, Jan Zika, František Taussig, Jan Krejčí, Jan Peštuka, Václav Mařík, Miloš Krásný és több más elvtárs. Szlovákiában a Párt illegális munkáját Julius Ďuriš, K. Mošek és K. Bacílek elvtársak irányították és készítették elő a további rendszeres átmenetet az illegálisba. Hasonló módon történt az új illegális területi és kerületi vezetőségek megválasztása. A Csehszlovák Kommunista Párt több ezer más tagja és funkcionáriusa, parlamenti kép-

⁴ A cseh és a szlovák nép szabadságharca az első világháború idején.

viselők, országos, kerületi és községi képviselőtestületi tagok, üzemi bizottsági tagok, szakszervezeti vagy szövetkezeti funkcionáriusok, vagy akik más közeleti funkciót töltöttek be, tevékenységüket összhangba hozták az illegalitásba vonuló pártapparátussal és teljess egészében kihasználták a még meglévő legális lehetőségeket. A munka ilyen átszervezése lehetővé tette a betiltott Párt számára, hogy tolytássa és fejlessze tömegmunkáját az október 5-én megállapított politikai irányelvek szerint. 1938 októberében és novemberében a Párt részben legális, részben illegális úton tömegmozgalmat indított a kezdődő bomlás, a fasizálódás és az ellen, hogy a Syrový-kormány, valamint az agrárpárti és kapitalista reakció elkótyavetyélje a második köztársaságot.

A Csehszlovák Kommunista Párt hű maradt október 28-ához

Azokban a napokban, amikor a Syrový-kormány megkezdte a kommunisták üldözését, és amikor a Stříbrný- és Gajda-féle fasiszták, valamint az agrárpárti reakció mocskolni kezdte Masarykot, Beneš és mindazt, ami az első köztársaságban demokratikus és haladó volt, azokban a napokban, amikor hivatalos helyeken a Csehszlovák Köztársaság megalakulásának 20. évfordulójáról úgy hallgattak mint a sír, a prágai kommunisták tömegtüntetéseket szerveztek. A betiltott Csehszlovák Kommunista Párt felemelte a köztársaság zászlaját és ünnepségeket szervezett a köztársaság megalakulásának 20. évfordulója alkalmából. A Csehszlovák Kommunista Párt felhívást adott ki, hogy október 28-án nyugodtan és ünnepélyesen tüntetni kell az utcákon. Ez a felhívás nagy visszhangra talált elsősorban Prágában a Kommunista Párt tagjai, a légionáriusok⁵, a szociáldemokraták, a nemzeti szocialisták, a leszerelt katonák és az összes hazafiak körében.

Ezen az ünnepen, amelyet a Kommunista Párt szervezett a köztársaság megalakulásának évfordulója alkalmából, nem díszítették a házakat zászlók, nem játszottak zenekarok, hivatalos személyiségek sem tartottak beszédet, de Prága lakosai kifejezték érzelmeiket azzal, hogy az esti órákban mindannyian kimentek az utcákra. A reakció tombolt a prágai nép csendes, de mindenki számára félreérthetetlen tüntetése miatt és a *Venkov* a betiltott Csehszlovák Kommunista Pártot vádolta e „borzalmas büntetssel“. „A kommunisták október 27-én, csülörtökre virradó éjjel, röp-

⁵ A légionáriusok, azok a cseh és szlovák katonák, akik átálltak az antant-csapatokhoz és mint önálló csapattestek harcoltak a Központi Hatalmak ellen.

cédulákat adtak ki, melyeken felhívták Prága népét, hogy október 28-a megünneplésére szervezzen nyugodt és ünnepélyes menetet Prágán át. Követelték híveiktől, bizonyítsák be, hogy a köztársaságot, amelyet ők alakítottak meg, ismét felépítik“ — írta a *Venkov*. A kormány az 1938 október 28-i ülésén, tehát éppen azon a napon, amikor a kommunisták az állami önállóság kikiáltásának napját ünnepelték, jóváhagyta a csehszlovák rendőrség és a Gestapo együttműködéséről szóló egyezményt. Az október 28-i pragai tüntetés lelkesedést keltett az egész országban. Ez a tüntetés megmutatta a népnek, hogy nem mindenki adta meg magát, hogy létezik egy erő, amely nem lankad a behódolók elleni küzdelemben és e körül az erő körül tömörülnek mindazok, akik hűek maradtak a köztársasághoz. A nép ellenállási szellemének fenntartása érdekében az egészséges nemzeti és haladó erők egyesítésének óriási jelentősége volt. A nemzet egészséges erőinek egyesítését a szociáldemokrata szakszervezeti funkcionáriusok is támogatták — Tayerl főtitkárral az élen — és beleegyeztek abba, hogy a vörös szakszervezetek és a szociáldemokrata vezetés alatt álló szakszervezetek egyesüljenek. Ez a helyes határozat megmutatta, hogy szakszervezeti körökben megértették az idő követelését. A Szociáldemokrata Párt vezetői, sajnos, ezt nem értették meg.

A reakció programja a második köztársaság számára

Míg a Csehszlovák Kommunista Párt és vele együtt a nemzet haladó erői arra törekedtek, hogy fenntartsák a nemzet harci szellemét és megmentsek a demokratikus szabadságjogokat, addig az agrárpárti nagykapitalista reakció, a határontúli nácizmussal összejátszva, támadásba lendült át. Hampl, Meissnert, Dérert és a Szociáldemokrata Párt több más akkori vezetőjét megfélemlítették a reakció támadásai és kijelentették, hogy pártjuk kilép a II. Internacionáléból. Ezt a lépést egy másik, sokkal súlyosabb lépés követte. Ahelyett, hogy a politikai pártok teljesítették volna kötelességüket a veszélyeztetett köztársasággal szemben, Beran és Hodač, az agrárpárti és nagykapitalista reakció vezetői, Hamplal és Frankéval a Nemzeti Demokrata Párt vezetőivel együtt, október 24-én nyilvánosan pártjaik önkéntes feloszlátását javasolták. Közvetlenül ezután a nyilatkozat után a reakció ismertette a második köztársaság számára kidolgozott programját. A reakció teljesen a náci érdekek szolgálatába állította a politikai életet és a nemzet valamennyi rétegét a nagytőkének rendelte alá. Ezzel megkezdte a politikai hatalom teljes kisajátítását és a második köztársaságot „saját otthonává“ rendezte be. A cseh burzsoázia legreakciósabb-

jai már régóta számítottak arra, hogy Hitler meghagyja politikai és gazdasági hatalmukat, ha a berlini urak eléggé alázatos szolgálóinak bizonyulnak. Az agrárpárti Zadina már München előtt kifejtette a cseh kapitalistáknak, hogy Hitler nekik egyáltalán nem jelent veszélyt, mert meghagyja számukra „az egész porondot”. A cseh fináncoligarchiának főcélja csak az volt, hogy tele legyen a pénzes zsákja. Ezt a célt a nemzet és a köztársaság minden érdeke fölé helyezte. Ezen a téren a cseh fináncoligarchia már az első köztársaság idején is „tiszteletreméltó” teljesítményeket ért el.

Míg a nagytőke a Csehszlovák Köztársaság fennállásának 20 éve alatt mesés gazdagságra tett szert, addig a munkások, parasztok, iparosok, alkalmazottak, tisztviselők széles rétegei az első köztársaság fennállásának utolsó idejében lényegében éppen olyan szegények voltak, mint 1918-ban, a köztársaság megalakulásának évében. A nemzet szorgalmas munkájának gyümölcsét a felső tízezer harácsolta össze. A Kommunista Párt és a munkásszervezetek gazdasági és politikai harcaikkal bizonyos mértékig meg tudták akadályozni azt, hogy a monopolisták, a konszernek és a bankok tulajdonosai teljesen kifosszák és kizsákmányolják a népet. De ezekben a napokban, amikor Hitler árnyékában sikerült felszámolni a Csehszlovák Kommunista Pártot, a dolgozó nép szervezeteit és a demokratikus szabadságjogokat, a reakciós tőke úgy vélekedett, hogy napja felvirradt. Lényegében ez volt a tartalma annak a programnak, amelyet a reakciós burzsoázia a második köztársaság számára készített. A reakciós burzsoázia ezekben az időkben teljes erejével saját önző, kapitalista osztályérdekeinek megvalósítására tört.

A pártok a náci érdekek szolgálatára a „Nemzeti Egységpárt”-ban tömörülnek

Beran, Hampl, Franke és Hodač javaslatát a régi politikai pártok önkéntes feloszlatásáról megvalósították. Már november 18-án megtörtént nagyjából a politikai pártok gleichschaltolása. A lapok ezen a napon adták hírül a Nemzeti Egységpárt megszületését és közölték azt a felhívást, amelyet a párt a cseh néphez intézett. Feloszlott és egyesült a reakciós, agrár Köztársasági Párt (Beran, Hodža, Zadina, Feierabend), a Nemzeti Szocialista Párt (Klofáč, Franke, Zenkl, Zemínová stb.), az Iparos Párt, (Mlčoch), a nagykapitalista Nemzeti Egyesülés pártja (Hodač, Preiss), a Csehszlovák Néppárt (Msgre Šrámek, Stašek), a fasiszta Nemzeti Liga (Stříbrný), a Fasiszta Nemzeti Közösség, az alvilág szervezete (Gajda). A fasiszta módon gleichschaltolt Nemzeti Egység-

párt előkészítő bizottságának elnöke — a cseh nép Judása — Rudolf Beran volt. Az egész országban megalakították Beran újreakciós, fasiszta pártjának titkárságait és toborzást indítottak, hogy a különböző pártszervezeteket bevonják az új politikai vállalkozásba. Óriási volt az elkeseredés a Szociáldemokrata Párt tagjai között, akik gyakran nagy anyagi áldozatok árán is hűek maradtak pártjukhoz és akiknek vezérei 20 évig prédikálták a párt iránti szeretetet. A párt tagjait elkeserítették vezéreik erkölcstelen mesterkedései. A becsületes cseh szocialistának egyszerűen egy pártban kellett lennie a szélhámos Stříbrnývel, a becsületes katolikus demokratának a Gajda-féle fasisztával és a kisiparosnak a nagytőkés hiénákkal! A nemzeti szocialista és szociáldemokrata pártok becsületes tagjai ezt szégyennek és sértésnek érezték. Három parlamenti képviselő, a nemzeti szocialista dr. Patejdl, dr. Kozák és dr. Moudrý nem is vett részt ebben az erkölcstelen és politikailag megszányosító egyesülésben a fasisztákkal és a reakcióval.

A reakció átveszi a hatalmat

Rudolf Beran, mint az új, reakciós, fasiszta párt ideológusa és vezére, erős kézzel gondoskodott arról, hogy a nagykapitalista klikk megvalósítsa további célkitűzéseit a második köztársaságban. A fasiszmus felé vezető úton a következő lépés olyan „elnök” felkutatása volt, aki megfelel a berlini banditáknak és engedelmes a cseh finánciókéval szemben. Beran és klikkje Emil Háchát, a Legfelső Közigazgatási Bíróság elnökét, jelölte a köztársaság „elnökévé”. Berlin el volt ragadtatva e jelöléstől és a német fasiszta lapok hangsúlyozták azokat az „érdemeket”, amelyeket Hácha mint a Legfelső Közigazgatási Bíróság elnöke szerzett azzal, hogy érvénytelenítette az első köztársaság alatt a henleinisták ellen hozott határozatokat. November 30-án Háchát a maradék parlament 312 szavazatból 272 szavazattal államelnökké választotta. A kommunista képviselők és szenátorok Hácha megválasztásával szemben foglaltak állást és üres szavazólapjaikkal a csehszlovák nép milliós tömegeinek véleményét tolmácsolták. Ez volt a kommunisták utolsó megnyilvánulása a csehszlovák nemzetgyűlésben. Hácha „elnökké” választása aláhúzta azt a valóságot, hogy a cseh fináncióke végérvényesen Berlin felé orientálódott és „a berlini vasat” ültette. Ezt a „vasat” különben a cseh burzsoázia mindig melegen tartotta, mert számolt azzal: megtörténhet, hogy osztályuralmát jobban biztosítja, ha a kapitalista nyugat helyett Berlin felé orientálódik. A nemzet nagy csodálkozással fogadta azt a hírt,

hogy Beneš üdvozölte Háchát „köz társasági elnök ké“ való választása alkalmából.

Közvetlenül az államelnök megválasztása után a kormány hatalmat a reakciós fasiszta nagytőke kezébe tették le. A Syrový-kormány lemondott. 1938 december 1-én Hácha új kormányt alakított, melynek tagjai Beran, Fišer, Kalfus, Kapras, Krejčí, Eliáš, Čipera, Feierabend, Syrový, Klumpar és Havelka voltak. A Beran-kormányban Sidor, a fasiszta Hlinka-párt tagja képviselte az „autonóm“ Szlovákiát, ahol október 6-a után a csehországitól eltérő fejlődés indult meg. A szlovák „autonóm“ kormány tagjai Tiso, Teplanský, Ďurčanský, Černák voltak, míg Msgre Vološin és Révay a kárpátaljai kormányt jelentették. Ezáltal a második köztársaság teljesen az ország belső ellenségeinek kezébe került és megindult a fasizálódás és széthullás útján.

Megalakul a Munkapárt

Hampl és a régi szociáldemokrata vezetők hallgattak az október 24-i indítványra és feloszlatták a régi, már néhány évtizede fennálló Szociáldemokrata Pártot. 1938 december 11-én, Nečas elnökletével megtartotta alakuló kongresszusát a Nemzeti Munkapárt. Az új párt elnökévé Antonín Hamplt választották. A kongresszus a Háchához és Beranhoz intézett táviratokban kifejezte odaadását és tiszteletét a második köztársaság képviselői iránt. Az új pártban azonban Háchához és Beranhoz intézett hűségnyilatkozatok ellenére sem ment minden úgy, ahogy azt Beran és a cseh szocialisták Beranhoz átpártolt vezetői elképzelték. A szociáldemokrata munkások egyszerűen nem vetették alá magukat a fasiszta gleichschaltolásnak és, bár Hampl megtiltotta a kommunistákkal való együttműködést, a szociáldemokrata munkások a Munkapárt alsóbb szerveiben mégis kapcsolatokat létesítettek a kommunistákkal. Belépett a Munkapártba a Nemzeti Szocialista Párt három képviselője is: Patejdl, Kozák és Moudrý, akik megtagadták a fasisztákkal való egyesülést. Ez a tény felkeltette a Beranhoz átszökött nemzeti szocialista vezetők dühét. Fráňa Zemínová, a Nemzeti Szocialista Párt képviselőnője, panaszt tett Berannál, hogy a rádió túl sok figyelmet szentel a Munkapártnak, és a felszámolással megbízott központi végrehajtó bizottság hivatalos levélben kérte Berantól, oszlassa el a közvéleményben azt a benyomást, hogy „a dolgozó nép pártja részt fog venni a kormányban“. Ezek a szégyenteljes közbenjárások bebizonyították: a nemzeti szocialista vezetők mindent megtettek, hogy a Beran—Stříbrný—Gajda—

Klofáč-féle párt reakciós fasiszta totalizmusát a dolgozó néppel szemben kíméletlenül megvalósítsák.

A második köztársaság és a politikai pártok gyors ütemben előrehaladó fasizálása, Hácha „elnökké” választása és Beran hatalomrajutása egészen világosan megmutatta a széles néprétegeknek, hogy a régi kormánypártok vezetősége elárulta a nemzetet. Ezekben a sorsdöntő hetekben, melyek telítve voltak a nemzet és köztársaság jövője iránti aggodalommal, a feloszlott pártok tagságának százezres tömegei — nemzeti szocialisták, néppártiak, az Agrárpárt, az Iparos Párt, a Szociáldemokrata Párt volt tagjai — teljes bizalommal fordultak a kommunisták felé. A betiltott Csehszlovák Kommunista Párt központtá vált és körülötte csoportosultak a csehszlovák nép antifasiszta, valóban nemzeti és hazafias rétegei. Minden becsületes cseh, ha nem is volt kommunista, csatlakozott a kommunisták vezette haladó táborhoz és együttműködött a kommunistákkal.

A kommunisták harca a fasizálás ellen

A Csehszlovák Kommunista Párt hatalmas nemzeti, demokratikus és hazafias mozgalmat szervezett az uralmon levő reakciós fasiszta klikk intézkedései ellen, melyek végső célja a nép demoralizálása és a köztársaság fasizálása volt. A párt élt minden legális lehetőséggel, hogy szólhasson a néphez és fenntartsa vele a legszorosabb kapcsolatot. A kommunisták ezrei, mint üzemi bizottsági tagok, szakszervezeti funkcionáriusok, bizalmiak, vagy egyszerűen mint politikailag fejlett munkások, széleskörű felvilágosító munkát folytattak az üzemekben. Beran rendőrségének csápjai túl rövideknek bizonyultak ahhoz, hogy megakadályozzák az üzemekben folyó politikai munkát. A cseh munkásság elemi erővel utasította vissza a Beran—Hácha-féle politikát és a fasiszta Nemzeti Egység agitációs szövegeit. Az üzemekben megszilárdult a munkásság egysége és a gyárak a demokratikus-antifasiszta mozgalom bástyaivá váltak. A munkásság hangulata a szakszervezetekben jutott kifejezésre, ahol a kommunistáknak az egység megszilárdítására vonatkozó munkáját lelkesedéssel fogadták. A Csehszlovák Kommunista Párt képviselői és szenátorai világosan szóltak a néphez akkor, amikor nem voltak hajlandók Háchára szavazni. Ugyanígy nyilvánítottak véleményt a megyei és kerületi képviselőtestületek és a községi tanácsok kommunista tagjai a politikai élet napi kérdéseiről. A kommunisták és befolyásuk alatt a községek nem-kommunista bírói is megtagadták a hivatalok

fasiszta rendeleteinek végrehajtását. A kommunisták ezeket a szerveket arra használták fel, hogy szólhassanak a néphez.

Erősen elmélyült a kommunisták és szociáldemokraták együttműködése a Munkapárton belül. A Csehszlovák Kommunista Párt tudta: megengedhetetlen az olyan megalkuvás a Beran-féle rendszerrel, mint amilyen a Munkapárt megalakítása volt, és tisztában volt azzal is, hogy a kommunisták ilyen megalkuvással sohasem azonosíthatják magukat. De egyben felismerte azt is, hogy ez a párt a legális fasisztaellenes harc alapjául szolgálhat. A Munkapártban a szociáldemokrata munkások az együttműködés folyamán nagyon készségesek voltak a kommunisták iránt. A kommunisták a gyűléseken, a választmányokban és a bizottságokban a szociáldemokratákkal együtt szólaltak fel és közösen harcoltak a dolgozó nép érdekeiért, a közélet fasizálása ellen. A szociáldemokraták és kommunisták sok alapszervezetet és egész kerületi és megyei szervezeteket irányítottak közösen. Ez az együttműködés vonzotta a volt pártok tagjainak tömegeit, különösen a Nemzeti Szocialista Párt olyan tagjait, akik nem voltak hajlandók követni vezetőiket a Beranhoz, Stříbrnýhez és Gajdához vezető úton.

A kommunisták politikai felvilágosító munkát folytattak a legkülönbözőbb, az egész nemzetet átfogó kulturális, sport- és egyéb szervezetekben és résztvettek abban a tevékenységben, amelyet az igaz demokraták és hazafiak a legionáriusok között a Sokolban vagy egyéb szervezetekben folytattak. Ebben az időben nem ment ritkaságszámba, hogy Pártunk tagja nemcsak az üzemben agitált, hanem a nép demokratikus ellenállási szellemének megőrzéséért agitációs tevékenységet fejtett ki valamely futballklub, sakkegyesület vagy más egyesület összefövetelén.

A Párt ebben az időben sok brosúrát adott ki, melyben leplezte München és a kapituláció igazi okait és hátterét. Okmányok és idézetek alapján leplezte az akkori kormányköröknek azt a kísérletét, hogy elferdítse és eltitkolja a Szovjetunió magatartását a müncheni válsággal kapcsolatban. A Párt bebizonyította továbbá, hogy Csehszlovákia feláldozásával nem őrzik meg a békét, hanem lehetővé teszik Hitlernek, hogy még alaposabban felkészüljön a háborúra. Az akkori hivatalos sajtó, melynek München miatt bűnbakra volt szüksége, arra törekedett, hogy tisztára mossa a honi reakciót és minden bűnt Benešre hárítson. A kommunisták, akik nem értettek egyet az elnök lemondásával és a leghatározottabban, minden alkalommal elítélték és elutasították a kapitulációt, védelmezték Beneš elnököt azzal a mocsokkal szemben, amelyet abban az időben a volt politikai pártok — a Nemzeti Szocia-

lista Párt is — Beneš elnökre szórtak. A Párt brosúrákat adott ki „Okmányok a Szovjetunióval való szövetség kérdésében“, „Csehszlovákia elárulása és a béke“, „A müncheni diktátum“ stb. címekkel. Ezek a brosúrák nagy hatással voltak a népre, mert a napi sajtó sok körülményt szándékosan elhallgatott és eltorzított. A valóság azonban naponta ismét és ismét bebizonyította a kommunisták igazát.

Ezzel egyidejűleg a Párt arra törekedett, hogy a *Rudé právo*, a *Haló noviny* és más, hivatalosan beszüntetett lapok helyett újságokat létesítsen. Kudarcot vallott az a kísérlet, hogy a *Naše noviny* és *Večerní naše noviny* című újságokat megindíthassák. A *Venkov* és más reakciós lapok besúgása keresztülhúzta ezt a szándékot. A Csehszlovák Kommunista Párt azonban új utakat keresett és talált ahhoz, hogy naponta sajtó útján szóljon a néphez. Felhasználta a kulturális, szak-, szórakoztató, szövetkezeti és egyéb folyóiratokat, hogy közölje a Párt felfogását a nép és a köztársaság aktuális problémáiról. A Párt a külföldi antifasiszta és demokratikus újságokat is terjesztette. Azok a lapok, amelyek egyébként csak szűk szak-körökben forogtak közkézen, most kézről-kézre jártak és az olvasók felhívták egymás figyelmét Nejedlý professzor, Fučík, Krejčí és más elvtársak cikkeire. Néhány független cseh újság szintén széles teret engedett a kommunisták politikai magyarázatai számára. Ez a körülmény a következő dührohamot keltette 1938 október 14-én az agrárpárti *Večer*-ben: „A kommunista és marxista értelmiségiek egyes csoportjai a kommunista sajtó betiltása után újabb kiadói tevékenységhez láttak. A közvélemény már észrevette és mi már többször felhívtuk a figyelmet arra a különös változásra, amely a *Národní osvobození*⁶-ben végbement. A *Národní osvobození* független napilap, amelynek anyagi forrásairól senkinek sejtelve sincs. Érdekes, hogy míg egyes lapok oldalszámuk és példányszámuk csökkentésére kényszerültek, addig a *Národní osvobození* változatlan oldalszámmal, sőt, változatlan példányszámban és változatlan áron jelenik meg, mégpedig olyan áron, amely a kommunisták számára elfogadható. A lap nemcsak külalakját, hanem tartalmát is megváltoztatta és jobb ügyhöz méltó szenvedélyességgel védelmezi elvesztett állásait. A lapot a betiltott kommunista sajtó helyére, azokra a helyekre függesztik ki, ahol régebben a *Rudé právo*-t és annak hajtásait helyezték el.“

A reakciós lapok hasonló dühödt kirohanásokat intéztek a baloldali folyóiratok és napilapok, különösen a *Čin* (Tett) és Nejedlý professzor *Učitelске listy-je* (Tanítók lapja) ellen. A bal-

⁶ A cseh legionáriusok lapja

oldali irodalom és sajtó mint a szembehintett só, úgy égette a reakciót, amely naponta követelte a baloldali irodalom és sajtó betiltását.

A Párt minden legális lehetőség kihasználása mellett már megkezdte az illegális eszközök igénybevételét. A Csehszlovák Kommunista Párt — forradalmi párt. Az első köztársaság idején is a legtöbb üldözésnek és betiltásnak volt kitéve és ezen a téren jelentős tapasztalattal rendelkezett. A kommunistákat nem kényeztette el az uralkodó körök kegye. A Csehszlovák Kommunista Pártnak kiépített és tökéletes technikája volt azokból az időkből, amikor a *Rudé právo*-t a cenzúra gyakran megcsonkította vagy hosszabb-rövidebb időre betiltotta. A Párt jelentős tapasztalatokat szerzett illegális újságok és rölapok kiadása terén. Gyakran arra is szükség volt, hogy a gyűléseket illegálisan szervezzék. Már az első köztársaság idején is úgyszólván az összes kommunista funkcionáriusokat üldözték, kémkedtek utánuk, szinte valamennyien ültek börtönben és tudták, mit jelent fél-illegalitásban vagy teljes illegalitásban élni.

Ezeket a tapasztalatokat és eszközöket most mindenekelőtt a Párt szervezeti átépítésre és a teljes illegalitásba való átmenet előkészítésére használták fel. Ezenkívül a Párt illegális röpiratokat, helyzetjelentéseket, tájékoztató kiadványokat és okmányokat, azaz olyan sajtótermékeket kezdett kiadni, amelyeket legálisan kiadni nem állt módjában. Ezek a röpiratok és sajtótermékek nagy olvasottságnak örvendtek, sokszorosították és másolták őket és olyan visszhangot keltettek, hogy R. Halík a *Venkov*-ban így panaszkodott: „Lavinaként terjed korunk betegsége — az illegális, anoním rölapterjesztés“ — és a leghatározottabb közbelépést követelte. Hiábavalónak bizonyult azonban minden intézkedés: a nyomdai felügyeletek, ellenőrzések stb. A nép nem hitt a hivatalos sajtónak és tudni akarta, mit jelentenek valójában az otthoni és külföldi események és milyen következményeket vonnak maguk után.

A volt politikai pártok fasiszta gleichschaltolása, a Csehszlovák Kommunista Párt és más demokratikus szervezetek, a kommunista sajtó betiltása, valamint a baloldali beállítottságú és igazán hazafias szervezetek elleni uszítás nem hozta meg a Beran—Hácha-klikk számára a várt eredményt. Ez a klikk kezében tartotta ugyan a hatalmi szerveket, a rendőrséget, az államkincstárt és az összes hatalmi eszközöket, de nem volt ura a népnek. A nép hű maradt a demokráciához és a köztársasághoz, nem felejtette el Münchent és hőiesen védekezett az ellen, hogy Csehszlovákiában is lemásolják a Harmadik Birodalom rendszerét. A népi ellenállás gerince a Csehszlovák Kommunista Párt volt. A reakció ezzel tiszt-

tában volt és újságjai naponta követelték egyik-másik egyesület betiltását, azzal az indokolással, hogy az említett egyesület a Kommunista Párt „peremszervezete” és a bolsevizmust propagálja. Ennek az uszításnak az volt a célja, hogy újabb lépést tegyenek a köztársaság fasizálása felé, betiltsák a Párt tevékenységét és ezzel alapot teremtsenek a kommunisták fokozott üldözésére.

A Csehszlovák Kommunista Párt betiltása és átmenet az illegalitásba

1938 december 27-én Beran—Hodač—Preiss—Klofáč—Mlčoch—Stašek—Stríbrný—Gajda és társai pártjának autokrata kormánya ismét csapást mért a Csehszlovák Kommunista Pártra. A belügyminisztérium rendeletet bocsátott ki a Kommunista Párt feloszlatásáról Cseh- és Morvaországban, valamint Sziléziában, azzal az indokolással, hogy „a Párt működése a közérdeket veszélyezteti”. A Párt feloszlatásának ez az indokolása a második köztársaság politikai életének legcinikusabb és legképmutatóbb intézkedése volt, mert hiszen a Kommunista Párt volt az egyetlen párt, amely a nép igazi érdekeit védte, és azért oszlatták fel, mert útjában állt az akkori uralkodó körök fasizálási szándékainak.

Egyideiűleg visszavonták a kommunisták parlamenti, járási és községi képviselőtestületi mandátumait. Azokban a községekben, amelyekben a kommunisták többségben voltak, teliesen feloszlatták a községi képviselőtestületeket és kormánybiztosokra bízták a község igazgatását. Prágában dr. B. Vrbenskýt, a polgármester harmadik helyettesét, 17 kommunista képviselőtestületi tagot és 500 különböző bizottsági és választmányi funkcionáriust fosztottak meg tisztségétől. Zápotocký és dr. Sekanina elvtársak tiltakozást nyújtottak be a választási bírósághoz, képviselői mandátumuk visszavonása miatt. Tiltakozásukat azonban visszautasították és a bíróság jóváhagyta a demokráciaellenes kizárást.

Ismét a kommunistákra uszították az egész ország rendőrségét. A *Večer*⁷ azonban már december 31-én csalódottan így írt: „Az országnak nem volt semmi haszna a Kommunista Párt betiltásából”. A rendőrség kiszállt, hogy elkobozza a Csehszlovák Kommunista Párt és szervezeteinek vagyonát. Több száz házkutatást hajtottak végre a kommunista funkcionáriusoknál, átkutatták a titkárságokat és a Csehszlovák Kommunista Párt helviségeit. De semmit sem találtak. A Párt politikai munkáiához szükséges technikai segédeszközök, az írógépek, a sokszorosító készülékek,

⁷ Az agrárpárt esti lapja.

a papír- és festékkészlet és egyébek már régen eltűntek az illegálitásban. A Csehszlovák Kommunista Pártnak nem volt pénze és nem voltak olyan titkos alapjai, mint amilyenekhez Beran és pártja hozzászokott. A kommunisták szegények voltak anyagi javak, elsősorban pénz dolgában, de gazdaggá tette őket politikai meggyőződésük, erkölcsi szilárdságuk és a nép igazságos ügyéért folytatott harcban szerzett tapasztalataik. Ennek erejét a reakció később még megérezte.

A *Venkov*, Beran lapja, már 1939 január 10-én az egész első oldalon ezt fejtegette: „A Kommunista Párt feloszlátása maga még nem jelenti a bolsevizmus halálát országunkban“. A lap a Gestapo számára végzett előkészítő munkát, amikor a továbbiakban ezt írta: „Ma nagy figyelmet kell szentelni a Kommunista Párt minden függvényének, bármilyen ártatlan ábrázata vagy neve legyen, akár különböző egyesületekről, gazdasági intézményekről, kulturális és sajtóvállalatokról van szó. Fel kell számolni mindent, aminek bolsevista szaga van... Következésképpen meg kell tisztítani az irodalmat, a sajtót, a filmet, a színházat még a félbolsevista befolyástól is“.

A Kommunista Párttal egyidejűleg feloszlatták a még meglévő összes haladó szervezeteket és egyesületeket. Január 25-én a hivatalos lap közölte a belügyminisztérium tíz rendeletét, amelyekkel feloszlatta „a Kommunista Párt szférájába tartozó“ vörös munkásszakszervezeteket. A vörös szakszervezetekre mért csapás már csak az üres szervezeti keretet sujtotta, mert a vörös szakszervezetek úgyszólván teljesen egyesültek a Csehszlovák Szakszervezeti Tömörüléssel.

Ezek a tilalmak, ez a düh és a kommunisták üldözése megmutatta, mennyire korlátolt a reakció, amely hitt abban, hogy rendőri intézkedésekkel megsemmisíthet egy olyan pártot, mint a Csehszlovák Kommunista Párt. A rendőrség megnehezíthette a Párt munkáját, börtönbe vagy akasztófára juttathatta a bátor harcosok ezreit, a Pártot azonban megsemmisíteni sohasem tudta. A Kommunista Párt a népben, a tömegekben gyökerezett. A harc, amelyet folytatott, az egész nép harca volt, és a népet — hála hősi ellenállási küzdelmeinek — még a hitlerista gyilkosok véres bandája sem tudta megsemmisíteni.

A reakció nem szüntette be uszítását a feloszlátott Kommunista Párt ellen. A Párt „peremszervezetei“ és a szakszervezetek után a kultúrintézményekre, a főiskolákra, a szerkesztőségekre stb. került sor. „Meg kellett őket tisztítani a bolsevista befolyástól“, ami azt jelentette, hogy ezeket az intézményeket lecsúszott félintellektuelek kénye-kedvének szolgáltatták ki, olyanoknak,

akik a második köztársaság fasiszta rezsimjében megfelelő érvényesülési lehetőséget láttak. Nem kerülték el sorsukat az üzemi választmányok és üzemi bizottságok sem, melyek megszüntetésével a munkásosztályt akarták gyengíteni. Hajszák célpontjává váltak a társadalmi biztosító intézetek is, amelyeket olyan emberek kezére juttatták, akik iránt a második köztársaság vezetői bizalommal voltak.

Kidobták állásukból a haladó tanárokat, tanítókat, állami tisztviselőket, a filmnél, színházaknál és irodalmi vállalatoknál dolgozókat és így tovább. Mindazt azonban, amire a reakciónak már nem jutott ideje, elvégezte Hitler.

A kommunista földalatti mozgalom fejlődése

A Párt és a többi szervezet betiltása a kommunisták földalatti munkájának elmélyítését követelte meg. Az illegalitás előkészítése — amelyet egyre tökéletesítettek — jónak bizonyult. Szükség volt azonban arra, hogy fokozatosan megváltozzék az egész szervezeti felépítés, oly értelemben, hogy a szervezeti felépítés alapjai a konspiratíván működő sejtek legyenek. Mivel a Párt elsősorban munkáskáderekre támaszkodott, különös súlyt vetettek az üzemi sejtekre. Ezek a sejtek voltak mindig a fő kezdeményezők és ők fejtették ki a legnagyobb aktivitást. A Párt figyelmet szentelt a falvaknak is, amelyek ebben az időben fokozatosan kikerültek az Agrárpárt befolyása alól és a munkásság oldalára álltak át. A funkcionáriusokat lehetőleg kicserélték. Az volt az elv, hogy a munkába elsősorban olyan emberek kapcsolódjanak be, akik mind a hivatalok, mind a nyilvánosság előtt ismeretlenek voltak. A Párt nagy erőfeszítést fejtett ki az új káderek nevelése terén és ezért — természetesen illegálisan — széleskörű ideológiai nevelés folyt.

A Párt betiltása után a hatalmi apparátus és a reakciós, fasiszta Beran-rendszer elleni harc még jobban kiéleződött. A második köztársaság sajtója óriási szenzációként közölte, hogy megtalálták azt a sokszorosítógépet, amellyel az egyik ifjúsági csoport a Sázava-folyó melletti Pikovice helység közelében, egy turistaházban röplapokat sokszorosított. A hivatalos újságok két-hasábos címmel közölték: „Titkos kommunista szervezet és nyomda nyomára akadtak a Sázava-folyó menti Pikovice melletti turistaházban.“ Ezzel a hírrel részben az volt a céljuk, hogy megfélemlítsék a kommunistákat, de a hírt a külföld felé is szánták, azzal, hogy megmutassák a hitleristáknak: Beran és társai híven szolgálják uraikat.

A Csehszlovák Kommunista Párt tevékenységéről a Párt betiltása utáni első időben dr. Sobotka, az Országos Hivatal elnöke, a Hivatal elnökségének 1939 február 2-án, Prágában kelt körözüvényében a következő hírt közölte:

„Bizalmas jelentések szerint a volt Kommunista Párt funkcionáriusai illegálisan folytatják munkájukat és máris hozzáláttak a nagyszabású illegális mozgalom kiépítéséhez szükséges előkészítő szervezési munkához. A megállapított tények szerint az új szervezeti tevékenység elsősorban gyári sejtek kiépítésében nyilvánul meg, különösen a nagy ipari üzemekben.

Az üzemi sejtek feladata: helyettesíteni a Párt régi szervezeti felépítését. A sejteknek szoros kapcsolatban kell állniuk egymással és vezetőiknek olyan személyeknek kell lenniök, akik a nyilvánosság és a hivatalok előtt politikai tevékenység szempontjából eddig ismeretlenek.

A Kommunista Párt illegális tevékenységének propagandaeszközei között többek közt megemlítik az új funkcionáriusok és sejtvezetők kiképzését és azt, hogy a Kommunista Párt volt vezetői munkatáborokba mentek, hogy ott bomlasztó tevékenységükkel új híveket szerezzenek, főleg az elégedetlenkedők között.

Azoknak a párttagoknak, akik belépnek, vagy már bent vannak a munkatáborokban, az a feladatuk, hogy fokozatosan előkészítsék a munkatáborokban a dolgozókat a jobb munkafeltételekért folytatott harcra. Egy másik értesülés szerint az új funkcionáriusok ideológiai kiképzését részben már a múlt év karácsonyán elvégezték. Az oktatási munka állandóan folyik.

A tagság rendszeres tájékoztatása érdekében igen fontos az illegális sajtó. Ezzel kapcsolatban igénybeveszik a párt volt lapterjesztőit, hogy a szükséges példányszámot biztosítsák. Az anyagi eszközöket különböző rendezvények, színházi előadások, multságok stb. bevételeiből fogják fedezni. Az előadásokat különböző egyesületek cégére alatt rendezik. Az értesülések szerint egyes vidékeken máris működik az illegális kommunista sajtó. Már megtörténtek az előkészületek a *Dělník* című illegális lap első számának kiadására. A lap szétszétására azonban a hatóságok közbelépése folytán nem került sor. A Kommunista Párt volt tagjai a már említett üzemi sejteken kívül tevékenységet fejtenek ki a Nemzeti Munkapárt és a szakszervezetek tagsága körében. Az illegális mozgalom számára új tagokat akarnak szerezni a mai viszonyokkal

elégedetlenek köréből is, különösen a hivatalosan felosztatott egyesületek tagsága közül. A párt e célból megszerzi az említett egyesületek valamennyi tagjának címét.

Az összejöveteleket hat-nyolc személy számára tartják, a hivatalok előtt ismeretlen tagok lakásán. Ugyanígy történik a pártoktatás is. Az anyagi eszközöket gondosan elrejtik, hogy az elkobzástól megmentsék. Az üzemi sejtek tagjaitól és a szimpatizánsoktól külön díjakat gyűjtenek és az így beszédelt összeget kizárólag sajtócélokra fordítják.

Az Országos Hivatal elnöke ugyanebben a körözüvényben új, nagyszabású akciót rendelt el a kommunisták ellen az egész ország területén. A parancs így hangzott:

„Bizalmas értesülés szerint 1939 január 23-án Plzenben tíz-kis összejövetelt tartottak, amelyen résztvett Synek, volt képviselő, akit nyilvánvalóan a vidéki szervezési munka irányításával bíztak meg.

Ezért elrendelem, hogy 1939 február 13-án az illetékes hatóságok alapos házkutatásokat tartsanak a Kommunista Párt összes volt funkcionáriusainál és mindazoknál a személyeknél, akik a fentemlített szempontok szerint illegális munkával gyanúsíthatók.

A megállapított tényekből és a házkutatások eredményéből vonassék le minden büntetőjogi következtetés az érvényben lévő jogi előírások értelmében és különösen a köztársaság védelméről szóló törvény 17. §-ának és a szervezkedési törvény 3. cikkelyének rendelkezései alapján.

A házkutatások eredményéről és a foganatósított intézkedésekről még 1939 február 13-án rövid telefonjelentést kell adni.

Február 13-án és 14-én valóban mintegy 2000 házkutatást tartottak az egész országban, sok személyt letartóztattak — köztük a keresett Synek képviselőt is. A többi letartóztatott ellen bűnvádi feljelentést tettek a köztársaság védelméről szóló törvény alapján, azzal, hogy a letartóztatottaktól a Kommunista Pártra vonatkozó írásos anyagot koboztak el — egyesektől csupán üres blankettákat, vagy marxista irodalmat. Így készítette elő a talajt Beran rendőrsége a Gestapo számára.

Hitler, a cseh reakció példaképe

Az agrár-fasiszta reakció — bár a legszélesebb rétegek ellenállásába ütközött — nemcsak rendőri módszerekkel, hanem úgynevezett „ideológiai” eszközökkel is folytatta a fasizálást. A német

nácizmust egyre nyíltabban „tálalták“ a cseh nép elé és egyre nyíltabb propagandát folytattak a hitlerista birodalom érdekében. Ebben a munkában különösen a volt kormánypártok, elsősorban a Nemzeti Szocialista Párt vezetői, a reakció táborába átszökött politikusai és újságírói tűntek ki. 1939 január 30-án például az egész Beran-féle Nemzeti Egységpárt Hácháékkal együtt hivatalosan megünnepelte Hitler hatalomrajutásának évfordulóját. A csehszlovák rádió, akárcsak az elkövetkező években, közvetítette a „Führer“ e nap alkalmából tartott beszédét. Az egész hivatalos cseh sajtó, kezdve a *Venkov-on České slovo*-n⁸ keresztül a *Polední listy*-ig⁹, úgy ünnepelte Hitlert, mint az európai politika döntő tényezőjét, mint a béke védelmezőjét, és köszönetet mondott neki azért, hogy oly „tapintatosan“ beszélt arról a politikáról, amelyet országunk vele szemben az elmúlt év folyamán folytatott. V. Klofáč, a Nemzeti Szocialista Párt megalapítója és vezetője később, 1939 március 5-én, a *České slovo* vezércikkében többek között ezt írta: „Hitler csodálatos szervezőképessége és intuíciója új életre keltette a német népet és felemelte a háborúutáni elesettségéből... Mondhatunk bármit, ha csak valamennyire is tájékozottak vagyunk, meg kell állapítanunk, hogy Németországban a nemzetiszocializmus a gyakorlatban megelőzött bennünket. Ővé a hatalom és nem szolgálja az elnyomókat... Ne szégyeljük magunkat követni Németországot mindenben, ami helyes.“ Ugyanekkor a Nemzeti Egységpárt sajtója átvette a náci sajtó ismert erőszakos módszereit. „Az, aki nem tagja a Nemzeti Egységpártnak, ne kérjen a párttól védelmet és támogatást társadalmi helyzete és foglalkozása számára.“ „Az állami tisztviselőnek kötelessége belépni az állam pártjának soraiba és együttműködni a párttal.“ Így írtak az újságokban az olyan emberek, mint Beran, Franke, Feierabend és mások, hogy a legszélesebb rétegeket, a munkásokat, parasztokat, iparosokat, az állami tisztviselőket a fasiszta szervezetekbe való belépésre kényszerítsék. A Nemzeti Egységpárt köszönetet mondott a Führernek azért, mert kegyeskedett elfelejteni, hogy a csehszlovák nép 1938 szeptemberében nem akarta megengedni a köztársaság szétdarabolását. A Beran-kormány kibékült a szudétavidéki nácikkal is. 1939 januárjában Kundttal, Hitler ügynökével, megegyeztek abban, hogy mi a németek „küldetése“ Prágában és a második köztársaságban. A megegyezés alapján elismerték a köztársaság árulóinak és sárásóinak, „mint német nemzeti csoportnak felsőbbrendű külde-

⁸ A Beneš-féle Nemzeti Szocialista Párt lapja.

⁹ A Štříbrný-féle szélsőjobboldali Nemzeti Liga lapja.

tését“. Henlein olyan „kegyes“ volt, hogy jutalmul kijelentette: „A felszabadult szudétavidéki németek el akarják felejtetni a keserű multat és nem éreznek gyűlöletet a cseh néppel szemben“. A Nemzeti Egység sajtója ezekkel a szavakkal mondott köszönetet Henlein hazug szemtelenségéért: „Konrád Henleinnek ezeket a szavait köszönettel nyugtázzuk.“

A Párt szükségesnek tartotta, hogy ezzel a talpnyalással szemben hivatalosan rámutasson: a csehszlovák nép nem alacsonyodott úgy le, mint a második köztársaság vezető politikusai. A Párt egy héttel a megszállás előtt tömegakciót szervezett, melyhez Masaryk elnök születésnapját, 1939 március 7-ét, használta fel. Az illegális Csehszlovák Kommunista Párt prágai és prágavidéki szervezete, valamint a Kommunista Párt több más helyi szervezete menetet szervezett az elnök sírjához a lany-i temetőbe, a Beran-kormány tilalma ellenére. Az egész nép megmutatta, hogy az igazság és a demokrácia nagy tradíciója mellett száll síkra. Az elnök sírja körül egész nap emberáradat hömpölygött és a kis lany-i temetőt virágözön borította. A második köztársaság fasiszta sajtója gúnyt űzött Masaryk humanizmusából és történelemszemléletéből, de bemocskolta személyét is. A cseh történelem Masaryk-féle értékelésével — amely megegyezett Palacký értékelésével — Pekař reakciós felfogását állították szembe. Masaryk demokratizmusával viszont a német és az olasz diktatúrák iránti csodálatot állították szembe. A Masaryk elleni uszítás odáig fajult, hogy a prágai bölcsészeti karon az úgynevezett „nemzeti“ diákok ledöntötték Masaryk szobrát. Ezt a szobrot gyászünnepek keretében a szocialista diákok ismét felállították. A Kommunista Párt — a felfogásbeli ellentétek és annak ellenére, hogy Masaryk nem értette meg a marxizmust — becsülte Masarykban a nemzeti szabadság nagy harcosát. Azért jöttek el a kommunisták és velük együtt az egész nemzet képviselői a lany-i temetőbe, hogy tisztelettel adózzanak Masaryk előtt. 1939 március 7-én a második köztársaság sajtója Masarykot bukott nagyságnak minősítette, akinek elvei közül szerintük csak realizmusának lehet jelentősége. Mégpedig a realizmusnak abban az értelmezésében, ahogy azt az akkori uralkodó körök értelmezték, azaz: megbékélni a német fasiszta valósággal. A Csehszlovák Kommunista Párt harca éppen az ellen irányult, hogy a nép ellenállási törekvését ilymódon megtörjék.

Március 15-ének előzményei

A Hitler-banda Berlinből nagy figyelemmel kísérte a második köztársaság belső fejlődését és nagyban igyekezett befolyásolni ezt a fejlődést — közvetlen és közvetett ügynökein keresztül. Az 1939 márciusi események igazolták mindazt, amit a kommunisták már München előtt előre láttak és amitől óva intették nemzetüket, az egész világot, amit a náci vezetők aljas módon tagadtak. A kommunisták következetesen bizonyították azt, hogy távolról sem a szudéta-németek felszabadításáról van szó, hanem arról, hogy a szudétavidéki németek jó ürügyül szolgálnak a köztársaság elleni támadásra. E támadás folyamán a Hitler-banda nemcsak a köztársaság egy részét akarta megszerezni, hanem az egész köztársaságot akarta megkaparintani. Hitlernek szüksége volt Csehszlovákiára, hogy fedezve legyen a háta és megnyíljon előtte az út a Balkán és a Kelet ellen tervezett rablóhadjárata számára. Hitler világhódító háborúja előkészületeihez szükség volt a köztársaság hadipotenciáljára. A müncheni napokban elkövetett rablás a hitleri terv egy részének megvalósítása volt csupán. Mindaz, ami München után az ő befolyása alatt történt az úgynevezett második köztársaságban, csak előkészület volt ahhoz, aminek végrehajtásához a müncheni napokban még nem volt elég ereje — azaz az egész köztársaság bekebelezéséhez. Hitler, hogy Csehországot birodalmához kapcsolja, 1938 októberében Prágától 35 kilométerre, Plzentől 3 kilométerre, Brnótól 15 kilométerre, Ostravától 1 kilométerre és Olomouctól 10 kilométerre tolta előre stratégiai határait. Hitler, hogy véghezvihesse azt, amihez 1938 szeptemberében nem volt elég ereje, először nemzetiségileg bomlasztotta szét a köztársaságot, majd reakciós, fasiszta kormányt segített hatalomra Prágában, hazaáruló kormányt az „autonóm“ Szlovákiában és Kárpátalján, 1939 márciusában a második köztársaság fasiszta gleichschartolása annyira előrehaladott volt, hogy Hitler elhatározta: utolsó csapást mér a bilincsbevert Csehszlovák Köztársaság önállóságára.

Gottwald elvtárs éber figyelemmel kísérte a hitlerista rablók előkészületeit. 1939 március elején maga állt a moszkvai rádió csehszlovák adása szerkesztőségének élére és nagy harcot indított azért, hogy felrázza a népet. A moszkvai rádió a nagyjelentőségű

1939 március 10-i rádióadás után — amelyben teljesen leleplezte Hitler szándékait — március 12-én két felhívást közvetített. Az egyik felhívásban Gottwald elvtárs felszólította a szlovák népet, hiúsítsák meg az irredenták merényleteit, a másik felhívásban ellenállásra szólította fel a cseh népet a megszállással szemben és rámutatott, mit kell tenni, hogy a csehszlovák katonai felszerelés és nehézipar ne jusson a hitleristák kezére. Hitlernek már nem volt szüksége sem Chamberlainre, sem Daladierra ahhoz, hogy utolsó csapási mérjen a köztársaság maradványára. E célja elérésére csupán kedvelt és jól bevált provokációihoz folyamodott. Az akkori eseményeket Gottwald elvtárs már 1939-ben, a következőkben leplezte le:

„Jellemzőek arra a szemérmertlenségre és cinizmusra, amellyel a hitlerista Németország ürügyeket gyárt az idegen országok elleni erőszakos beavatkozásokra, a március 15-e előtti napok eseményei. Röviddel e végzetes nap előtt a prágai kormány kénytelen volt lépéseket tenni Révay, kárpátaljai «miniszter» ellen és elmozdítani őt tisztségéből. Berlin, amely szüntelenül beavatkozott Csehszlovákia belügyeibe, egyáltalán nem tiltakozott komolyan ez ellen a lépés ellen, nyilván azért, — s ez ma már világos — hogy Prágát további hasonló lépésekre provokálja.“

Röviddel ezután, a szlovák költségvetési vita során kiéleződött a helyzet a szlovákiai és a prágai kormány között. A Hlinka-féle ludákok, Hitler szlovákiai ügynökei, fokozták agitációjukat Szlovákia teljes „önállósodására“, azaz a köztársaságtól való elszakadásra. Erre vonatkozóan egy Berlinnel kötött egyezményben puccsot készítettek elő. A berlini kormány — bár a puccs Berlin ösztönzésére történt — ugyanakkor tájékoztatta az összeesküvés tervéről a prágai kormányt is és tudomására hozta, hogy a puccs elfojtása ellen nincs kifogása. A prágai kormány a berlini beleegyezésre támaszkodva határozta el magát a szlovákiai szeparatista összeesküvők elleni közbelépésre. Március 10-én megbuktatták a Tiso-kormányt, letartóztattak néhány szeparatista vezetőt és ki-nevezték a Sidor-kormányt. Berlin csak erre várt. Utasította szlovákiai szeparatista ügynökeket, hogy szervezzenek ellenállást a prágai kormány intézkedései ellen és egyszerre vad uszítóhadjáratot indított Csehszlovákia ellen az egész német sajtóban és rádióban. A Szlovákiából kiszökött szeparatista főkolomposoknak rendelkezésükre bocsátotta a bécsi rádiót és egyidejűleg parancsot adott a különböző cseh városokban működő náci ügynökségeknek, hogy szervezzenek provokációkat és provokálják a rendőrséget. Berlin telekürtölte a világot azzal, hogy Csehszlovákia „a nyugtalanság és rendezetlenség főfészke“.

Ezután az események gyors ütemben peregtek. Március 13-án Hitler magához hívatta Berinbe Tisót és Durčanskýt, az eicsapott szlovák „minisztereket“, és megegyezett velük abban, hogy Szlovákia azonnal elszakad a köztársaságtól. Hácha Berlin nyomására március 14-e délelőttiére egybehívta Bratislavába a szlovák „parlamentet“, amely Hlinka-gardisták és németországi SS- és SA-csoportoktól körülvéve „ülésezett“ Szlovákia „önállóságáról“.

Március 14-én Hácha és Chvalkovszký külügyminiszter Berinbe utazott, miközben a német birodalmi hadsereg első osztagai megkezdtek Csehország megszállását. Elfoglalták az ostravai bányavidéket, ahol a „Slysky“ nevét viselő 8. gyalogezred egy része ellenállást fejtett ki. Március 14-éről 15-ére virradó éjjel Hácha és Chvalkovszký okmányt írt alá Berinben, amelyben „önként“ lemondanak Csehország önállóságáról és a cseh nép sorsát Németország „kezébe helyezik“. Március 15-én, a kora reggeli órákban, a német birodalmi hadsereg egységei az összes átkelési pontokon átlépték a cseh határt és március 15-én délelőtt megszállták Prágát. Március 16-án reguláris német birodalmi egységek törtek Szlovákiába is és ugyanekkor Magyarország is megkezdte Kárpátalja megszállását.

Csehországot „a Harmadik Birodalom protektorátusává“ nyilvánították, míg Szlovákiából Hitler „önálló“ államot létesített. Kárpátalját Hitler magyarországi kiszolgálóinak kezére játszották. Hitler legnagyobb szemtelensége ezzel az aljas csalással kapcsolatban abban nyilvánult meg, hogy a hitlerista Németország — mint azt Gottwald elvtárs hangsúlyozta — képmutató komolysággal arról akarta meggyőzni az egész világot, hogy egész Csehszlovákia, de különösen Csehország, önként kérte Hitler „védelmét“. Ennek „bizonyítékául“ szolgált volna az a szégyenteljes okmány, amelyet Hácha és Chvalkovszký írt alá Berinben. Az a harc, amelyet a cseh nép a nemzeti felszabadulásért és állami önállóságáért folytatott, az egész világ előtt leleplezte azokat a szégyenteljes hazugságokat, amelyekkel a náci gazemberek álcázni igyekeztek az 1939 március 15-i erőszakos katonai támadást.

Megalakul a „Cseh-Morva Protektorátus“ és a „szlovák állam“

1939 márciusában Csehország megszállásával eltemették a cseh nép szabadságát és állami önállóságát. Hitler a köztársaság ellen irányuló megszállási parancsban hazug módon azt állította, hogy Csehszlovákiában elviselhetetlen terror dül német honfitársai ellen, és hogy biztosítani kell az ország minden lakosának vagyoni és személyi biztonságát. Amikor Hácha „elnök“ visszatért szégyenteljes berlini útjáról, a prágai állomáson a hitlerista hadsereg „díszzá-

zada", a Deutsche Frauenschaft asszonyamak horogkeresztos zászlókkal díszített sorfala és a „Sieg Heil“ köszöntés fogadja. A dicsőséges multú Hradčany-ban (Hradzsín) Hitler, korunk legnagyobb gonosztevője, ütötte fel tanyáját, Keitel, Ribbentrop, Stülpnagel, Dietrich, Lammers és a véreskező gyilkos, Himmler kíséretében. A megszálló csapatok parancsnoka Blaskowicz tábornok volt. A nép megalázását betetőzte az, hogy a német hadseregparancsnokság mellett működő polgári közigazgatás fejevé a hazaáruló Konrad Henleint nevezték ki. Március 17-én a rádió és az egész sajtó közölte Hitler határozatát a „protektorátus“ létesítéséről. E határozat Csehszlovákiát a német nemzet „életterének“ alkotórészévé nyilvánította. A birodalmi protektor Neurath lett, államtitkárává pedig Frankot, a „félszemű bestiát“ nevezték ki. Az összes központi hivatalokba, a közigazgatásba, a szervezetekbe és a szerkesztőségekbe azonnal a Gestapo emberei, német katonák és náci ügynökök ezrei telepedtek be és fejtették ki rablótevékenységet. A Hitler-bandát támogatta az árulók klikkje. Közben március 15-én a német megszállók bevonultak Prágába, Gajda, Rys és társai különböző kétes egzisztenciákat gyűjtöttek maguk köré és bizottságot szerveztek a „birodalmi katonai parancsnoksággal való együttműködés és érintkezés céljából“. Ehhez a bizottsághoz két csehszlovák tiszt is csatlakozott, Sousedík százados és Vítes alezredes, valamint két ismert szociáldemokrata funkcionárius: Němec volt képviselő és Nečas volt miniszter. Ez a Gajda-féle társaság már március 15-én délután rádiófelhívást intézett a néphez, melyben kijelentette: „Bizottságunk feladata, hogy végérvényesen megszüntesse a német birodalommal szemben mindeddig megnyilvánuló indokolatlan keserűséget“. Gajda pimaszságában olyan megszövegezésre ment, hogy személyes felhívást intézett a légionáriusokhoz, katonákhoz és tisztekhez. Felszólította őket, hogy legyenek készenlétben, ha hívja őket.

Gajdáékhoz hasonlóan szégyenteljes magatartást tanúsított Beran, Hácha és társai. A Beran-kormány, ahelyett, hogy lemondott és visszavonult volna a politikai élettől, azonnal a megszállók szolgálatába szegődött. A prágai várban elsőnek Havelka „miniszter“ jelent meg, hogy szerencsekívánatait fejezze ki Hitlernek és tolmácsolja az „államelnök“ üdvözlését. Ezután maga Hácha jött el Hitlerhez, hogy üdvözlje. Háchát követte Syrový tábornok, „nemzetvédelmi miniszter“. Beran közben kormányával együtt látogatást tett Ribbentropnál s „a kormány és a nép nevében kellemes ottarózkodást“ kívánt „a Führernek és birodalmi kancellárnak, valamint a birodalmi külügyminiszternek“. Beran Ribbentroptól Blaskowitz tábornokhoz ment és „a tábornok személyében a

német csapatokat üdvözölte Csehország földjén“. Beran ezt mondta: „Biztosíthatom, hogy elnökünknek azok a szavai, amelyekkel a cseh nép sorsát a nagy német birodalom vezérének és birodalmi kancellárjának kezébe helyezte, megértésre találtak egész népünkben.“ A Beran-kormány miniszterei cseh nevükkel számtalan német parancsot fedtek, mint például: „Tartsátok fenn a normális termelést“ — ami azt jelentette, hogy egyetlen üzem se lépjen sztrájkba a megszállók elleni tiltakozásul. „Ne gyűjtsetek készleteket“ — ami azt jelentette, hogy a készletek maradjanak meg a németek számára. „A német gépkocsik az úttest jobboldalán közlekednek, legyetek nagyon elővigyázatosak“ — azaz ne akadályozzák a német csapatok szabad mozgását. A prágai rendőrség vezetésége a következő közleményt tette közzé: „Megtiltunk minden gyűlést és nagygyűlést. A horogkeresztes német birodalmi lobogó a hivatalok legmagasabb védelme alatt áll és minden ellene irányuló cselekedet a legszigorúbb büntetést vonja maga után.“ Syrový, a „nemzetvédelmi“ miniszter, még a német egységek betörése előtt kiadta a parancsot, hogy „sehol sem szabad ellenállást kifejteni. Mindazok a parancsnokok, akik egységeikhez a német csapatok megérkezését várják, alávetik magukat azoknak az utasításoknak, amelyeket kapni fognak. Az egységeket le fogják fegyverezni. Egyetlen katonai vagy polgári repülőgép sem hagyhatja el a repülőtereket.“ Ilyen magatartást tanúsított a Beran—Háchaklikk az ország megszállásának idején és ezzel elkezdődött a nép elnyomóival való együttműködés szégyenteljes politikája.

Ugyanezt a szerepet játszotta Szlovákiában Tiso, Ďurčanský, Mach és a többi áruló. Már 1938 október 6-án elindultak Szlovákia nyílt fasiszálásának, a köztársaság teljes felbomlasztásának az útján. Hitler teljes támogatását élvezve, már az „autonómia“ idején úgy viselkedtek, mint Szlovákia teljhatalmú uralkodói. 1938 december 18-ára kiírták a „választásokat“ az úgynevezett szlovák parlamentbe. Ez a választás gúnyt űzött a demokráciából és a polgári jogokból. A volt kormánypártok egyetlen képviselője sem tiltakozott e választások ellen, sőt, közös jelöltlistát állítottak össze Tukával, a köztársaság régi bomlasztójával, a Horthyt kiszolgáló Esterházyval, a német fasiszta Karmasinnal és a szlovák nép és a köztársaság többi árulójával.

A szlovák kommunisták, akik már 1938 október 6-án megtették az illegalitásba vonuláshoz szükséges előkészületeket, az említett „választások“ előtt illegális rölapokon figyelmeztették a szlovák népet arra, hogy a szlovák burzsoázia politikája végülis azt fogja eredményezni, hogy „Szlovákia minden természeti kincsét a német tőke kezére játsszák“.

1939 március 14-én a Tiso-bandának nagyon kapóra jött Hitlernek az a parancsa, hogy hirdessék ki az úgynevezett önálló „szlovák államot“. Ezek a szlovák árulók Hitler bábjai voltak csupán. Ezt bizonyítja az a tény, hogy ennek a vazallus-államnak a kormányát Berlinben állították össze. Minden minisztérium mellé kineveztek egy német „Berater“-t (tanácsadót), aki a minisztérium tevékenységét tulajdonképpen irányította. Franz Karmasin, aki a München előtti köztársaság idején Konrad Henlein utasítására telepedett le Szlovákiában, most a szlovákiai „német nemzetiségi csoport“ kérdéseinek úgynevezett államtitkára lett és joga volt az állam minden ügyébe beavatkozni. Nagyobb hatalma volt tehát, mint az összes szlovákiai árulóknak — Tisonak és kormányának, valamint a „parlamentnek“ — együttesen.

Amikor a német Dresdner Bank, az I. G. Farben-Industrie, a Hermann Göring Werke és más német vállalatok kezükbe kapartintották a szlovákiai gazdaságot, Szlovákia dolgozó népe felismerte, hogy a Tiso—Tuka-féle klikk minden kijelentése a „Hitler védelme alatt álló“ Szlovákia önállóságáról csak papolás. A szlovák nép felismerte, hogy ez a „védelem“ a valóságban azt jelentette, hogy Szlovákiát a német fasizmus kezébe adták. A szlovák dolgozó nép sohasem azonosította magát a Tiso—Tuka-féle áruló klikkel.

A nép töretlen maradt

A cseh és a szlovák nép másképp viszonyult a hitlerista megszálláshoz, mint a reakció. Bár a sajtó képmutatóan azt bizonygatta, hogy „a nép szabad fejlődése a németek védelme alatt biztosítva van“, a nép mégis egységesen átérezte, hogy a cseh és a szlovák nép sok szenvedéssel megtűzdelt történelmében aligha akadt olyan mozzanat, amely megaláztatás és megsemmisítés szempontjából a köztársaság sírásóinak cselekedeteihez lett volna fogható. A nép teljes egészében felismerte a müncheni politika, a kapituláció és a második köztársaság fasiszta rendszerének borzalmas kudarcát. Beran, Hácháék és az egész kapituláns társaság bomlasztó tevékenységével elérte azt, hogy a megszállók nem ütköztek nyílt ellenállásba. Nem hirdettek ki általános sztrájkot, a felelős katonai hatóságok megakadályozták a hadianyagraktárak megsemmisítését, sőt, a csehszlovák hadsereg egész felszerelését páratlan bürokratikus pontossággal adták át a németeknek. Csak egy-egy bátor csehszlovák katona cselekedett másképpen, saját felelősségére. Az újságok hamis hírei és a tényeket leplező kijelentések kész tény elé állították a népet.

Mindezek ellenére az árulók nem érték el eredményt a legfőbb kérdésben: nem sikerült megtörniök a nép ellenállását. Március 15-én a nép leplezetlen gyűlölettel és visszautasítással fogadta a németeket. Míg a cseh lakások a várban a náci rablók előtt hajbókoltak, addig a cseh városokban az emberek, cseh férfiak és nők arcáról a fájdalom és az ellenállás elszántsága tükröződött. A nép mindenütt értésére adta a megszállóknak, hogyan vélekedik róluk. Visszautasítás és ökölbe szorított kéz — ez volt a cseh nép első megnyilvánulása a megszállók felé.

A Csehszlovák Kommunista Párt azonnal szilárd álláspontra helyezkedett a megszállókkal szemben. Március 15-én a Párt széles körben terjesztette a következő felhívást:

„Hitler, miután szlovákiai ügynökei segítségével elszakította Szlovákiát a köztársaságtól és saját uralma alá kényszerítelte, most Csehszlovákia felé fordítja magát, hogy ezt az országot is birtokába vegye, hogy a cseh népet szolgásgába hajtsa. Csehszlovákia népeinek szolgásgába taszításáért a belső reakciót terheli a felelősség, mert áruló módon kapitulált és lehetlenné tette a köztársaság védelmét akkor, amikor az ereje teljében volt. Amikor a reakció hatalomra jutott, azt állította, hogy a teljes kapituláció a nemzet megmentésének egyetlen útja. A reakció üldözte a kommunistákat, akik a nép elnyomása ellen harcoltak és ismételten bebizonyították, hogy a kapituláció pusztulásba sodorja a népet és egy újabb fehérhegyi vereséget¹ jelent. A kommunistáknak ez a figyelmeztetése beigazolódot. Ma az egész cseh nép világosan érzi, hogy csak egyetlen út menthette volna meg a nemzetet ezektől a borzalmaktól és ma is csak egyetlen út mentheti meg: *az ellenállás, a védekezés, a harc útja.*

A nép szemtől-szembe a hitlerista hódítókkal, kiűzi sorából az árulókat, a gyengéket és létrehozza azt a szoros egységet, amelyet mindig sikerült kialakítania, valahányszor nemzeti létét védelmezte. A nemzet minden erejének egységével, kitartó és minden léren megnyilvánuló szívós ellenállással válaszol a rámerő csapásokra. A munkásosztály, amely már olyan sokszor állt a nemzet védelmének első soraiban, most ismét a nemzeti ellenállás gerincévé válik. A kommunisták, akik mindent elkövettek, hogy megmentse a népet a leg súlyosabb csapásoktól, most kijelentik, hogy odaadón és tán-

¹ A cseh történelem egyik legtragikusabb kimenetelű csatája 1620-ban, II. Ferdinánd német császár és a cseh rendek között. Ekkor veszítette el a cseh nemzet hosszú időkre önállóságát.

toríthatatlanul az első sorokban akarnak harcolni a cseh nép szabadságának és önállóságának visszaszerzéséért folytatott ellenállási mozgalomban.“

Ilyen szilárdan és határozottan szólt a Csehszlovák Kommunista Párt vezetősége a néphez, azon a napon, amikor megkezdődött a nemzet leigázása. Gottwald elvtárs kijelentette:

„A cseh nép történelme nem ér véget 1939 március 15-ével és 16-ával. Hiba lenne, ha abból a tényből, hogy a cseh uralkodó osztály harc nélkül kapitulált, és a szlovák burzsoázia maga kínálta fel magát Hitlernek, a világ azt a következtetést vonná le, hogy a cseh és szlovák nép helyesli az uralkodó osztályoknak ezt a szégyenteljes magatartását. Szó sincs róla! A cseh és a szlovák nép földalatti harcot indít a megszállók és gyarmatosítók rendszere ellen, az idegen, német fasiszta uralom ellen. Ez a harc rendkívül nehéz lesz. Bizonyossággal állíthatjuk azonban azt, hogy a megszállt Csehszlovákia, de különösen Csehország sohasem lesz Hitler megbízható mögöttes területe.“

Gottwald elvtárs tehát előre látta mindazt, ami Csehszlovákiában a későbbi évek folyamán lezajlott.

A cseh és szlovák nép ellenállási akaratát óriási mértékben megerősítette a Szovjetunió szilárd és világos állásfoglalása. A szovjet kormány már március 18-án éles tiltakozó jegyzéket nyújtott át a fasiszta Németország kormányának. A Szovjetunió az elnyomott nép nevében emelte fel szavát — mert a csehszlovák nép már nem szólhatott szabadon a világhoz — és megvédte a népet azzal a hazugsággal szemben, hogy a csehek és szlovákok önszántukból helyezték magukat a birodalom védelme alá. A szovjet kormány jegyzéke ezt mondta:

„A szovjet kormány nem ismer egyetlen olyan alkotmányt sem, amely jogot adna az államfőnek arra, hogy a szóbanforgó nép hozzájárulása nélkül véget vessen az állam létezésének. Nehezen tehető fel az, hogy valamely nép önként adná beleegyezését önállóságának megszüntetéséhez és egy más államhoz való csatolásához. Még kevésbé tehető ez fel egy olyan népről, amely évszázadokon keresztül harcolt függetlenségéért és önállóságát 20 éven át megőrizte. Hácha csehszlovák elnököt népe nem hatalmazta fel arra, hogy aláírja a folyó hó 15-i berlini okmányt és cselekedete világosan ellenkezik a csehszlovák alkotmány 64. és 65. cikkelyével, valamint saját népe akaratával. Ennek következtében az említett okmány nem tekinthető érvényesnek.“

A jegyzék a továbbiakban Csehszágna és Morvaországna a német hadsereg által történo megszállását önkényes erőszak-cselekedetnek és agressziónak tekinti és ezért a szovjet kormány nem ismeri el sem Csehszág, sem Szlovákia bármilyen formában történo beolvasztását a német birodalomba.

Ugyanakkor, amikor a Szovjetunió leleplezte a Csehszlovákia ellen elkövetelt náci bűntettet, a nyugati hatalmak folytatták a Hitlernek tett engedmények politikáját. Csehszlovákia megszállásával kapcsolatban csak meglepett csodálkozás és formális tiltakozás telttőlük, de nem teljesítetlék Münchenben tett ígérletüket, vagyis azt, hogy szavatolják Csehszlovákia új határait olyan esetben, mint amilyen az 1939 március 15-i esemény volt. A szerződést tehát másodszor is megszegték.

A megcsalt családok

A német megszállás egyszerűen elsöpörte a Munkapártot. A szociáldemokraták ezrei működtek együtt a kommunistákkal az illegális szervezetekben. Ismét megmutatkozott, mennyire helyes volt, hogy a kommunisták nem bíztak a legális fedőpártban és ahelyett, hogy pártjukat feloszlatták volna, illegalitásba vonultak. A Beran-féle Nemzeti Egységpártban egyesített pártokat most Hruby vezetése alatt a Nemzeti Összefogás Pártjába vonták össze. Ennek a totális fasiszta pártnak vezetői a párt megalakulása után kijelentették, hogy a Nemzeti Összefogás Pártja lesz a politikai hatalom egyetlen birtokosa. Ez a kijelentés vitát idézett elő Gajda és a vlašjakok² között, akik Frank támogatásában reménykedtek. Ezek az ifjak a fasiszta vezérek szerepét akarták játszani az új helyzetben. Ezek a viták hamarosan tárgytalanná váltak, mert az árulóknak élesen értésére adták, hogy mostantól kezdve a politikai hatalom egyetlen birtokosai Csehszágban kizárólag — a német fasiszták.

Április 5-én érkezett meg Prágába Neurath „birodalmi protektor“. Neurathot Beran és Hácha fogadta és a fogadás alkalmából ugyanolyan jelenetek játszódtak le, mint Hitler hradčany-i látogatása alatt. Április 16-án Neurath hivatalosan is átvette a birodalmi protektor hivatalát és amikor Háchával együtt visszatért Berlinből, Hitler születésnapj ünnepségéről, megkezdte uralkodását. A Beran-kormányt feloszlatták. Április 27-én Hácha „a birodalmi protektor úr jóváhagyásával“ Eliáš tábornokot nevezte ki a pro-

² Vlašjka — (zászló) fasiszta ifjúsági szervezet.

tektorátusi kormány elnökévé. Eliáš egyben belügyminiszter is volt. A „kormány“ többi tagjai a következők voltak: Kalfus — pénzügyminiszter, Kapras — népművelési miniszter, Krejčí — igazságügyminiszter, Sádék — iparügyi és kereskedelemi miniszter, Havelka — közlekedésügyi miniszter, Čipera — közmunkaügyi miniszter, Feierabend — földművelésügyi miniszter és Klumpar — szociális és közegészségügyi miniszter. A német betolakodók nyomatékkal hangsúlyozták, hogy ez a kormány szakemberek kormánya, amely politikailag teljesen Berlinnek van alárendelve.

Április 29-én a *Venkov* elégikus eszmefuttatást közölt a lemondott Beran-kormányról. „Az utóbbi idők cseh államférfiai tragikus alakok“ — ismerle el a lap és ismét azt állította, hogy „a Beran-kormány a jóakarát maximuma volt bel- és külpolitikában egyaránt“. A Beran-klikk valóban mindent elkövetett, hogy előidézze az első köztársaság kapitulációját, hogy fasizálja a második köztársaságot, és hogy minél jobban, minél inkább megnyerje a berlini urak tetszését. „A protektorátus megalakulása után az ügyek vezetése a legválságosabb időszakban továbbra is Rudolf Beran tapasztalt kezében maradt“ — folytatta a *Venkov* elmékedését. A Beran-klikk szívvel-lélekkel szolgálta a nácikat, Hitler azonban mégis félrerúgta. A *Venkov* nem kutatta ennek gyökerét, hanem azt a megállapítást tette, hogy itt „vis major“-ról volt szó. A hitlerista csürhe egyszerűen becsapta a Beran-féle csalókat. Gottwald elvtárs így leplezte le a történeteket és az áruló Beran-klikk további magatartását:

„A cseh finánc-, ipari és agrár-nagytőke, valamint politikai képviselői népellenes és államellenes tervezetésekkel elszámították magukat. Azt hitték, hogy Hitler meghagyja régebbi politikai és gazdasági hatalmukat és a cseh nép kizsákmányolásának privilégiumát. Azt hitték, hogy Hitler védelme alatt tovább uralkodnak az ország uraiként. Hitler természetesen másként cselekedett. Magához ragadta a vezető politikai és gazdasági pozíciókat és alárendelt szolgaszerepet szánt a cseh finánc-, ipari és agrár-nagytőkének. A cseh reakció nemzeti, politikai és erkölcsi bomlása azonban oly nagy, hogy hamarosan alkalmazkodott ehhez a lealázó szerephez és hazaáruló szolgálataival támogatja a nemzet leigázoit, a német megszállók asztaláról juttatott morzsákért.“

Beranék elképzelése tehát megdőlt, de a nekik juttatott morzsákért tovább szolgáltak. A köztársaság ellen elkövetett árulásukért a népnek kellett fizetnie.

A németek megérkezésük után azonnal hozzáláttak terveik megvalósításához. Nyilvánosan azt bizonygatták a nép előtt, hogy szándékaik a legbarátiabbak és lojalitáson kívül semmit sem kérnek. A valóságban azonban véres üldözés kezdődött. Az úgynevezett „Gitter-akció“ keretében már március 16-án és az azt követő napokban tízezerrel tartóztatták le azokat, akik valamiképpen résztvettek a fasizmus elleni harcban. Letartóztatták a német és osztrák emigránsokat, a szocialistákat, a demokratákat, a pacifistákat, a zsidókat stb. Az első ütés azonban mindenekelőtt a kommunisták ellen irányult. A megszállók tudták, hogy a náciizmus elleni küzdelem legkövetkezetesebb harcosai, a náciizmus legveszedelmesebb ellenségei a kommunisták. A Beran-kormány belügyminisztériuma és rendőrsége óriási szolgálatot tett a Gestapónak azzal, hogy átadta egész irat- és levéltárát, mindenekelőtt a kommunisták névjegyzékét, mégpedig nemcsak a kommunista képviselők, szenátorok, szerkesztők és a Kommunista Párt parlamenti jelöltjeinek névjegyzékét, hanem az alsóbb funkcionáriusok névjegyzékét is, és felhívták a Gestapo figyelmét az összejövetelek és gyülekezések helyére. Átadták a Gestapónak a konspirációs összejövetelekre használt lakások címét, a kapcsolásokat, nyilatkozatokat tartalmazó okmányokat, egyszóval mindazt, amit hosszú években át összegyűjtöttek. A rendőrség ezenkívül készségesen átadta összes politikai besúgóit, akik a Gestapo számára óriási jelentőségű tapasztalatokkal rendelkeztek az első köztársaság idején folytatott kommunistaellenes harc idejéből. Az akkor letartóztatott elvtársak közül egynéhányat kötelezvény ellenében hazaengedtek, a többieket koncentrációs táborokba hurcolták. Itt a legtöbben meghaltak, az életbenmaradottakat ott kínozták a háború végéig. Letartóztattak több vezető elvtársat, így Antonín Zápotocký, Ladislav Kopřiva, Jaromír Dolanský, Gustav Kliment elvtársakat. A Gestapo keze közé került Jožka Jabůrková elvtársnő, Jan Vodička, Ivan Sekanina, František Zupka, Gábor Steiner és sok más elvtárs. A terrorhadjárral egyidejűleg megkezdődött Csehszág kifosztása. A megszállók megkaparintották a csehszlovák hadsereg többször tízmilliárd csehszlovák korona értékű modern felszerelését és egynéhány különleges fegyverfajtát. A háborús összetűzésre lázasan készülő Németország számára óriási nyereséget jelentett a modernül felszerelt cseh hadiipar, a nehézipar, a nyersanyagkészletek és a természetes munkaerőtartalék.

A náciak azonban nem érték be ezzel: bevezették a birodalmi márka és a korona egy a tízhez történő korlátlan és általános át-

válthatóságát és ezzel a gyakorlatban lehetővé tették a német megszálló katonák számára, hogy szabályos vásárlás ürügyével kifossza a cseh üzleteket. A kiéhezett hitleristák teletömtek magukat a Csehszlovákiában kapható finom falatokkal, olyannyira, hogy még a megvesztegetett cseh sajtó sem hagyhatta szó nélkül ezt a tényt, bár arra törekedett, hogy ezt úgy állítsa be, mint a német katonák csodálatát a cseh konyhaművészet iránt. A *Venkov* 1939 március 17-i számában „A tegnapi nap Prágában” című cikkében ezt írta:

„Egyes birodalmi német katonák, akik éppen szabadnaposak voltak, a tetszetős cseh árukat nézegették. Vásároltak, vagy a vendéglőkben falatoztak az ízes prágai hentesárukból és itták a jó sört. A vendéglők délben és délután nagy forgalmat bonyolítottak le; a cseh konyha győzedelmeskedett és sikereket aratott a német birodalmi hadsereg tagjainál.”

Mindez azonban csak kezdet volt. A náci, mihelyt magukhoz ragadták a fontosabb hivatalok vezetését, hatalmukat teljes erővel arra használták fel, hogy megfosszák a cseh állampolgárokat munkájuk gyümölcsétől, és az olyan hivatalok segítségével, mint pl. a Földhivatal, előre megfontolt szándékkal elrabolják a cseh földet és német leteleplőknek juttassák. A náci elfoglalták a protektorátus minden jelentős gazdasági pozícióját és a gyakorlatban az „önálló szlovák államot” is a Harmadik Birodalom gazdasági szférájába iktatták be.

A nép megtalálta az ellenállás módját

A megszállók Beranékkel és Háchaékkel együttműködve, megfosztották a népet attól a lehetőségtől, hogy valódi véleményét nyilvánosan kifejezésre juttassa. A „protektorátus” politikusai egymást túllícitálva hangoztatták csodálatukat és lojalitásukat a birodalom iránt. A náci érdekek szolgálatába szegődött sajtó és rádió pedig azt hazudta, hogy a cseh nép rokonszenvet és hálát érez a német fasizmus iránt. A nép azonban gerinces volt és a kommunisták segítségével hamarosan megtalálta a módját, hogy kifejezze a németek és kiszolgálóik garázdálkodásával szemben érzett ellen-szenvét. Az emberek úgy haladtak el a német katonák mellett, mintha azok ott sem lettek volna. Ha a katonák valamely utca iránt érdeklődtek, a prágaiak gyakran éppen ellenkező irányba mutattak. A nép bojkottálta azt a náci díszszemlét, amelyet néhány nappal a megszállás után rendeztek Prágában, és amelynek az volt a célja, hogy megmutassa a Harmadik Birodalom erejét. A cseh lakosság és a német katonaság viszonya mindjobban kiéleződött és

később — főleg vidéken — összetűzésre került sor a cseh nép és különösen a szudétavidéki katonák között, akiknek szemtelensége elviselhetetlen volt. Sok jelentés érkezett arról, hogy német nácikat vertek meg, hogy utcán, vendéglőkben és táncmulatságokon verekedések keletkeztek, hogy a cseh lányok nem voltak hajlandók német katonákkal táncolni stb. Sok esetben letépték a horogkeresztes zászlót, vagy átfűrészelték a zászlórudat és betörték a Német Nemzeti Szocialista Párt hirdetőszekrényeit.

A náci megszállók iránti gyűlölet gyakran olyan esetekben jutott kifejezésre, mint például Kladnóban, 1939 július 10-én, amikor lelőtték Kniest csendőrőrmestert. Néhány nappal később Náchodban tört ki verekezés a cseh és a német rendőrök között. Prágában megöltek egy Leimer nevű henleinistát stb. Az ilyen eseményekre természetesen német részről a legkegyetlenebb intézkedésekkel válaszoltak.

A cseh nép állásfoglalása nemcsak a német elnyomók elleni ellenséges tettekben nyilvánult meg. A nép kezdettől fogva kifejezte nemzete és szabadsága iránti szeretetét. Egyre újabb és újabb lehetőségeket és módokat talált, hogy közvetve bár, de szemléltetően megmutassa érzéseit. Kezdetben apró csokrokkal borították a történelem kiváló személyiségeinek szobrai, a későbbi időszakban pedig a jelentékenyebb események évfordulóján meneteket és zarándoklatokat szerveztek a történelmi nevezetességű helyekre. Amikor betiltották május elseje megünneplését, a nép Máchának, a nagy cseh költő hamvainak Prágába szállítását használta fel arra, hogy 10 000 főnyi felvonulást szervezzen a költő ravatala elé. Július 6-a, Husz János elégetésének évfordulója, ismét hatalmas felvonulásra adott alkalmat. A Gestapo azt írta erről, hogy „az ünnepség sovíniszta megnyilvánulássá fajult, amelyen tiltott, uszító dalokat énekeltek“. A nép nagyszerűen felhasznált minden alkalmat. Ezt bizonyítja az Ostravában tartott Anyák Napja, amely 80 000 cseh tüntető részvételével zajlott le és a tömeges ellenállás hatalmas megnyilvánulásává vált. Fontos, lelkesítő és buzdító szerepük volt a cseh daloknak és élceknek. A nyelvhasználatra vonatkozó rendelkezések a leghatározottabb ellenállásba ütköztek. Brnóban például, amikor a villamoskocsikon bevezették a két-nyelvű feliratokat, a város lakossága fegyelmezetten és egységesen bojkottálta a villamosvasutat.

A németek fenyegetései, a megfélemlítés és a sok letartóztatás — mind kevésnek bizonyult. A Gestapo jelentései a cseh- és morvaországi hangulatról panaszosan ezt mondják:

„A protektorátusban uralkodó helyzetről meg kell állapítanunk, hogy a cseh nép nagy lendülettel elindított átnevelése a birodalmi gondolat irányában — eredménytelen maradt. A cseheket csak a birodalom hatalmától való félelem tartja a látszat-lojalitás határai között.“

A Csehszlovák Kommunista Párt megkezdi a megszállók elleni harcot

A nép töretlen magatartása legelsősorban a Csehszlovák Kommunista Pártnak köszönhető. A Csehszlovák Kommunista Párt a második köztársaság idején szüntelen harcokkal erősítette és támogatta a nép egységét a külső és belső fasiszta nyomással szemben és március 15-e után azonnal harcba lendült. A Csehszlovák Kommunista Párt Központi Vezetőségének illegálisan kiadott március 15-i felhívása az első illegális röplap, már a német megszállás alatt jelent meg. Ez a röplap világosan kifejezte a Párt harci programját: harc az elnyomás ellen, az új október 28-áért.³ A Párt politikailag és szervezetileg is felkészült az új helyzetre. Ebből a szempontból nagyjelentőségű volt az a Moszkvában tartott pártértekezlet, amelyen a megszállt területeken működő néhány elvtárs is résztvett. Ezek az elvtársak illegálisan utaztak az értekezletre. A konferencia igen fontos határozatot hozott. A határozat, amelyet Gottwald elvtárs dolgozott ki, behatóan megvizsgálta a helyzetet és megszabta a politikai és szervezeti feladatokat. Feladatként tűzte ki a Párt harci tevékenységének mindenirányú fokozását. Az otthoni munkára kijelölt elvtársak hazatértek. A határozatot Synek elvtárs hozta magával Párizson át Prágába. Egyidejűleg Šverma, Široký és Köhler elvtársak vezetése alatt külföldi irodát szerveztek Párizsban. Ez az iroda a francia elvtársak segítségével — akik futárszolgálatot teljesítettek, — kapcsolatot létesített és tartott fenn Prágával. Ez a külföldön működő iroda adta ki a *Světový rozhled* című lapot, amelyet más anyagokkal együtt juttattak el a megszállt területekre. Az iroda irányította a Párt ügyeit a nyugati országokban, harcolt a Párt politikai vonaláért, gondját viselte a francia koncentrációs táborokba zárt spanyol harcosoknak és a csehszlovák emigránsoknak. Később, a hadüzenet után, ez az iroda irányította a franciaországi csehszlovák katonai egységekben szolgáló elvtársak politikai munkáját. Šverma, Široký és Köhler elvtársak, amikor feladataikat nyugaton teljesítették, visszatértek Moszkvába.

³ 1918 október 28. A Csehszlovák Köztársaság kikiáltásának napja.

A moszkvai konferencia határozata, amely még 1939 március 15-e előtt eljutott az országba, támogatást nyújtott a hitlerista megszállók elleni tevékeny és politikailag helyes irányú harchoz.

A Párt magvát nem sujtotta az a tény, hogy sok kiváló elvtársat közvetlenül az ország megszállása után letartóztattak. Az illegálításba való átlmenet nagyon gyorsan végbement.

Ebben az időben az illegális Csehszlovák Kommunista Párt szervezeti felépítése körülbelül ez volt: A Párt élén szűk Központi Vezetőség állott, melynek tagjai Eduard Urx, Jan Zika, Emanuel Klíma, valamint Oto és Viktor Synek voltak. A Központi Vezetőség tevékenységének három főiránya volt: 1) a Párt politikai irányítása, 2) szervezés, 3) propaganda. A Központi Vezetőség ezeket a feladatokat egy rugalmasan működő és jóltagolt szervezettel oldotta meg. A kerületek vezetéséit — amelyeket ebben az időszakban C 3, D 1 és hasonló fedőjelek segítségével neveztek el — négy központi instruktor kötötte össze a Központi Vezetőséggel. Minden instruktorra három-négy kerületet bízta. Az első központi instruktor hatásköre a következő vidékekre terjedt ki:

- C 1 — Prága városa,
- C 2 — Prága-környék,
- C 3 — Kladno.

A második központi instruktor hatásköre:

- D 1 — Hradec Králové,
- D 2 — Mladá Boleslav,
- D 3 — Pardubice,
- D 4 — Německý Brod.

A harmadik instruktor hatásköre:

- E 1 — Plzeň,
- E 2 — Budějovice,
- E 3 — Strakonice, Klatovy.

A negyedik instruktor hatásköre Morvaországra terjedt ki:

- F 1 — Ostrava,
- F 2 — Olomouc,
- F 3 — Brno,
- F 4 — Hodonín.

A szabadságharcnak ebben az első szakaszában a központi instruktorok a következő elvtársak voltak: Jan Jankovský, František Taussig, Karel Aksamit, Jaroslav Kubík, Stanislav Brunclík, Václav Mařík, Stanislav Roubal, Václav Sinkule, Jan

Krejčí, Karel Elsnic és mások. Az instruktorok konspirációs okokból változtatták körzeteiket és gyakran cserélték őket, hogy a Gestapo ügynökei ne akadjanak nyomukra. A kerületek járásokra tagozódtak és különösen nagyszámú tagság esetén még kisebb körzetekre is. Mezőgazdasági vidékeken a körzeteket több helyi csoport, ipari vidékeken több gyári sejt alkotta. A legkisebb szervezeti alakulat a „hármás“ (trojka) volt.

A Központi Vezetőségnek megvolt a maga technikai szervezete. Ebben az időben František Štibr, Jan Jankovský és František Křížek elvtársak követték egymást a technikai szervezet vezetésében. A központi technikai vezetők hatáskörébe a nyomdák és a raktárak tartoztak és az ő feladatuk volt ezek biztosítása a Gestapo beavatkozása ellen. A központi technikai vezető gondoskodott a megfelelő számú illegális nyomtatvány, propagandaanyag kinyomtatásáról és eljuttatásáról a központi összekötő szervezethez, a Központi Vezetőség szervezési vezetőjének utasításai alapján. Az összekötő szervezet juttatta el a nyomtatványokat az egyes elosztóhelyekre, ahonnan azután a vidékekre, a körzetekbe, üzemekbe szállították tovább. A központi összekötő szervezet gondoskodott az úgynevezett pótcímekről. Ezeket a konspirációs címeket az elvtársak előre megbeszélt jelszó alapján akkor vették igénybe, ha elvesztették az összeköttetést. Ebben az időben Václav Křen elvtárs irányította az összekötő szervezetet. A káderellenőrző apparátusnak, melyet Jan Peštuka elvtárs vezetett, két főfeladata volt: 1) a veszélyeztetettek, az üldözöttek nyilvántartása és biztonságba helyezése; ide tartozott még a tartalékfunkcionáriusok számontartása is; 2) az ellenőrzés; ez az illegális munka egyik legfontosabb része volt, különösen a későbbi időkben, amikor a provokációs veszély megnövekedett.

A Kommunista Párt agitációs tömegmunkája részben szóbeli agitációval, részben illegális újságok, folyóiratok és röplapok segítségével történt. Prágában több titkos nyomda működött, ezeket a nyomdákat jól álcázták. (Például Vršovicében, Pankrácon és másutt.) Ezekon kívül vidéken elhelyezett illegális nyomdák is dolgoztak, közvetlenül a központ számára. Ilyen illegális nyomda működött például Hodonínban. Sikerült megnyerni néhány kisebb „hivatásos“ nyomda együttműködését is. Ezekben a nyomdákban készült az illegális *Rudé právo*. Mivel március 15-e után meg kellett változtatni a nyomdahelyiségeket és kicserélni az e téren működő személyeket, a *Rudé právo* egészen 1939 nyaráig szabálytalan időközökben jelen meg és többnyire csak sokszorosítva. De 1939 nyaratól kezdve a *Rudé právo* szabályos időközökben 10—14 naponként jelent meg 4—8 oldalas terjedelemben.

A technikai szervezethez tartozott a nyomdászok, gépészek, írnokok, fényképészek, papír- és egyéb segédeszköz-szállítók kara. Sokszorosítógépek működtek minden vidéken, ezért sok esetben kész nyomtatványok helyett csupán két-három példányt küldtek le vidékre, amelyeket azután a helyszínen sokszorosítottak. Egyes vidékek külön helyi illegális lapokat adtak ki. Morvaországban legelőször a *Hlasý z podzemi* című lapot, majd a *Moravská Rounost* című lapot terjesztették egész Morvaország területén. Ezeken kívül ugyancsak Morvaországban adták ki a *Naše pravda*, a *Tribuna* és az ostravai *Pravda* című lapokat. A hradeckralovói vezetőség lapja, a *Čin* volt, ugyanitt jelent meg a *Cíl*, a *Pochodeň*, a *Jiskra*. Dvůř Královéban adták ki az *Úder*-t, Nachod vidékén a *Pravda*-t, Kutna Hora vidékén az *Úder*-t és így tovább.

A kisformátumú *Rudé právo* úgy készült, hogy a kiszedett oldalakról kicsinyített fényképmásolatot készítettek és ezeket lemezre átmásolva nyomtatták. Ez a munka abban az időben külön, technikailag jól felszerelt fényképészeti műtermekben folyt.

Minél több elvtársnak kellett illegalitásba vonulnia, annál nagyobb szükség volt hamis okmányokra. E célból külön műhelyt állítottak fel. Ebben a műhelyben készítették az illetőségi bizonyítványokat, személyazonossági igazolványokat, munkaadói igazolványokat, az élelmiszerellátásra jogosító igazolványokat és egyéb okiratokat.

A Moszkvában tartózkodó Gottwald elvtárrsal különleges, rövidhullámú állomások segítségével érintkeztek. A leadókészülékeket konspirációs okokból gyakran helyezték át egyik helyről a másikra és mind az elhelyezési helyen, mind szállítás közben ötletesen álcázták. A leadóállomás mellett hradó-, rádió-, távíró- és rejtjelíró osztály is működött. Ez az osztály fontos hírszolgálatot is teljesített.

Ebben az időben a legfontosabb feladat a németesítés és a németek részéről az ellenállás letörésére irányuló erőfeszítés megakadályozása volt. A Csehszlovák Kommunista Párt nap mint nap lankadatlanul harcolt, élesztette a cseh népben a nemzeti öntudatot, figyelmeztette a népet Hácháék aljas, megtévesztő játékára, s harcra hívta a népet a németesítés ellen. Az akkori idők célkitűzését és munkamódszerét visszatükrözik a rörlapok, a folyóiratok, de elsősorban az illegális *Rudé právo*. A *Rudé právo* 1939 augusztus 1-i számában ezt írja:

„A cseh népnek annyi joga lesz, amennyit egységes fellépésével megvéd. Minél szenvedélyesebben védelmezzük jogainkat, annál hamarabb harcoljuk ki a szabadságot. Ha védekezni fogunk, a világ segítségünkre jön.”

A *Rudé právo*-nak ebben az időben megjelent számai megmutatták a helyes harci módot, amelynek alkalmazásával a népet aránylag a legkevesebb veszteség éri:

„Védekezzünk passzív rezisztenciával, sztrájkokkal, a fasiszta ügynökök és cseh árulók bojkottálásával, szervezeten juttassuk kifejezésre a néptömegek akarátát. A nemzet minden rétege keresse meg a megfelelő módot arra, hogy az ellenség támadásával szemben tömeges ellenállást fejtsen ki. Szervezzetek hatalmas sztrájkmozgalmat, hogy a nép ezen keresztül is új csapást mérjen a megszállókra! Legyetek éberek a Gestapo provokációival szemben! Leplezzétek le a provokációkat! Akadályozzátok meg, hogy termésünket Németországba vigyék! Ne adjatok a fasiszta megszállóknak gabonát vagy háziállatokat! A cseh gabona a cseh népé! Szervezzetek hatásos akciókat, hogy megmutassátok a nép szolidaritását: a hitlerista terror egyetlen áldozata és az áldozatok hozzátartozói se nélkülözzék a segítséget!

Éljen a szabad Csehszlovák Köztársaság!

Éljen az új október 28!”

Illegitásban a Szlovák Kommunista Párt

Amikor a szlovák parlament — melynek első ülésén, 1939 január 18-án az áruló Beran mellett résztvett František Soukup, a Szociáldemokrata Párt képviselője is — 1939 március 14-én Hitler kívánságára kikiáltotta az „önálló” országot, Szlovákiában egészen másképp alakultak a politikai viszonyok, mint Csehszországban. A Csehszlovák Kommunista Párt szlovákiai részének szervezetiileg önállóvá kellett válnia. Már 1939 márciusában megalakult a Szlovák Kommunista Párt első Központi Vezetősége. A politikai vezetéssel Julius Ďuriš elvtársat, a propaganda irányításával Ján Osoha elvtársat, a szervezés irányításával pedig L’udovít Benada elvtársat bízták meg. Karol Bacílek elvtárs a Párt kívánságára Moszkvába utazott Gottwald és Široký elvtárs után. Koloman Moško elvtárs Londonba utazott.

Hozzáláttak a Párt új, illegális szervezeti felépítéséhez. Szlovákiát öt területre osztották (Bratislava, Trenčín, Žilina, Banská Bystrica, Prešov). Az egyes területeket kipróbált elvtársak, Karol Černocký, Štefan Szabó, Pavol Tonhauser és mások vezették. A területi szervezeteket kerületekre osztották fel. A Szlovák Kommunista Pártnak a legtöbb üzemben és helységben volt alapszerve. Megalakult a Párt technikai szervezete is, amely a pártsajtó kiadásához szükséges anyagról és az illegális sajtótermékek sokszorosí-

tásáról gondoskodott. E technikai apparátus első vezetője Pavol Stahl volt.

A Szlovák Kommunista Párt tevékenysége kiterjedt Szlovákia egész területére. A Párt volt a szlovák nép egyetlen szervezett ereje a fasiszmus, a németek és az otthoni árulók elleni harcban. Az első időkben a Párt minden tevékenysége a munkásosztály és az egész szlovák nép egységének létrehozására irányult. A cél: szabotázsok és sztrájkok szervezése volt, hogy aláássák és végül megbénítsák a Tiso—Tuka-rendszer katonai erőfeszítéseit. A Szlovák Kommunista Párt tevékenységet fejtett ki a hadseregben és a fasiszta bizton-sági szervekben is.

Tevékenysége kezdettől fogva sikeres volt. A szlovák nép széles rétegei meggyőződtek arról, hogy szó sincs önállóságról. Önállóság helyett „Szlovákia természeti kincsei a német lőke kezébe kerülnek“. A Párt szervezetileg megszilárdult és megerősödött.

A Párt növekedésével és a szlovák nép egyre fokozódó elégedetlenségével párhuzamosan fokozódott a fasiszta terror is. A bírósági fogházak, az ilavai koncentrációs tábor lele volt a fasiszmus első áldozataival, a szlovák kommunistákkal. Már 1939 május—júniusában a rendőri és csendőri apparátus letartóztatta a žilina-i terület illegális kommunista ifjúsági szervezetének tagjait. Ez a szervezet adta ki a *Pravda slovenskej mládeže* című lapot (melyből két szám jelent meg) és ez a szervezet terjesztette 1939 május 1-én Szlovákia egész területén azt a felhívást, amely Samo Chalúpka híres versének utolsó sorával fejeződött be: „Pusztítsd el!“ Ez a verssor később, egészen a felszabadulásig harcos jelszavává vált mindazoknak, akik Szlovákiában az áruló rendszer ellen harcoltak.

A London—Párizs—Moszkva közötti egyezményrel kapcsolatos tárgyalások és a német-szovjet szerződés

A Csehszlovák Köztársaság leverése, Csehország megszállása és a szlovák vazallus-állam létrehozása megnyitotta Hitler előtt a további rablótámadások útját. Hitler március 22-én bevonult Memelbe, április 28-án felmondta a lengyel-német meg nem támadási egyezményt és megkezdte a Lengyelország elleni támadást a Csehszlovák Köztársasággal kapcsolatban olyan jól bevált módszer szerint. A náci uszító kampányt kezdték, a kampányt napról-napra fokozták és azzal vádolták a lengyeleket, hogy kegyetlenül bánnak a német kisebbséggel. A németek állandó összeütközéseket provokáltak és okot kerestek a konfliktus kirobbantására. Világos volt, hogy Hitler következő áldozata a Lengyel Köztársaság lesz. Chamberlain és Daladier, a „müncheniek“, angol és francia biztosítékokat adtak Lengyelországnak az esetre, ha indokolatlan támadás érné Németország felől.

Chamberlain és Daladier nem szégyelte magát és egy félévvel a müncheni összeesküvés után — amely a Szovjetunió ellen irányult — a szovjet kormányhoz fordult. A szovjet kormány az európai béke biztosítása érdekében 1939 április 17-én a Szovjetunió, Anglia és Franciaország közötti egyezmény megkötését javasolta. A tárgyalások ugyan négy hónapon át folytak Moszkvában, de a tárgyalásokon Chamberlain és Daladier kormánya elutasította a kölcsönösség és az egyenlő köteleességek elvén alapuló háromhatalmi egyezmény megkötését. Ezzel szemben a teljesíthetetlen követelések sorozatát terjesztették elő. Ezek szerint a Szovjetunióknak Hitler támadása esetén katonai segítséget kellett nyújtania Lengyelországnak. A Vörös Hadseregétől azonban megtagadták azt a jogot, hogy lengyel területre lépjen és azon átvonuljon. A Szovjetunióknak a nyugati hatalmakkal közösen Lengyelországon kívül biztosítékokat kellett volna nyújtania Romániának, Törökországnak, Görögországnak, Belgiumnak, Hollandiának és Svájcnak, a nyugati hatalmak azonban megtagadták a hasonló biztosíték nyújtását a Szovjetunióval határos olyan országoktól, mint Észtország, Lettország és Finnország. Az angol és francia tárgyaló felek visszautasították azt, hogy katonai egyezményt kössenek a Szovjetunió-

val a hitlerista agresszió ellen és nem is voltak felhatalmazva ilyen tárgyalások folytatására. A nyugati hatalmak nyitva hagyták a Szovjetunióknak nyújtandó biztosítékok kérdését is a német támadás esetére vonatkozóan. Az angol és francia nép a háromhatalmi egyezmény azonnali megkötését követelte, mert az európai helyzet napról-napra fenyegetőbbé vált. Chamberlain és Daladier azonban híven kitarlott az áruló müncheni politika mellett. Nyilvánvaló, hogy a moszkvai tárgyalások csak látszattárgyalások voltak, és az angolok s franciák kettős játékot űztek. Halifax, az angol külügyminiszter, 1939 június 30-án tartott nyilvános beszédében a „gyarmati kérdés, a nyersanyagok, a kereskedelmi korlátozások, az életér és az európaiakat érintő összes többi kérdések” megtárgyalását ajánlotta fel a hitlerista kormánynak. Hudson, az angol kormány képviselője, Wohltattal, a német kormány teljhatalmú megbízottjával folytatott tárgyalásokat. Az angol és francia kormány százmillió fontsterling kölcsönre vonatkozó javaslatot készült tenni Hitlernek az afrikai gyarmatok közös kiaknázására vonatkozóan. Chamberlain és Daladier nyilvánvalóan a Szovjetunió elleni müncheni politikát folytatták. Úgy gondolták, hogy a legrosszabb esetben megvédetik magukat Hitlerrel szemben és hagyják, hogy a Szovjetunió kaparja ki a gesztenyét abból a tűzből, melyet ők maguk szítottak szüntelenül. Mindenekelőtt arra törekedtek azonban, hogy Hitler támadását a Szovjetunió ellen irányítsák. A moszkvai háromhatalmi egyezménnyel kapcsolatos tárgyalások tehát a nyugati hatalmak áruló politikája miatt fűltak kudarcba. Mivel a nyugati hatalmak nem voltak hajlandók arra, hogy a Szovjetunióval együtt őszintén szembeforduljanak Hitlerrel, a Szovjetunió kénytelen volt saját biztonsága érdekében megtenni a szükséges intézkedéseket. Nyilvánvaló volt, hogy a Szovjetunió csak saját erőire és a különböző országokban lévő valóban demokratikus, antifasiszta és békeszerető néptömegekre számíthatott.

A német kormány kezdeményezésére tárgyalások indultak meg a Szovjetunió és Németország között egy meg nem támadási egyezményről. Ezt az egyezményt 1939 augusztus 23-án írták alá Moszkvában. Az egyezmény nem jelentette azt, hogy a Szovjetunió barátságot érez a hitlerista rendszer iránt, amint azt a Szovjetunió ellensegei hazug módon terjesztették, és nem jelentette azt sem, hogy a Szovjetunió különösen bízik a náci Németországban. Molotov akkor ezt mondta: „Ennek a szerződésnek saját reális erőinknek szilárd tudata és az a bizonyosság adja meg az alapját, hogy ezek az erők teljesen készen állnak a Szovjetunió ellen irányuló bármilyen támadás esetére.” Ez a szerződés a Chamberlain- és Daladier-kormány magatartása következtében kialakult helyzet

eredménye volt és keresztelte a „müncheniek“ Szovjetunió elleni terveit. Tehát nem a Szovjetunió, hanem a nyugati hatalmak tértek ki az elől, hogy döntő lépést tegyenek a náci háborús gyűjtogatók ellen, és ők voltak azok, akik mást akartak konfliktusba keverni. A német-szovjet szerződés végül is arra készítette a nyugati hatalmakat, hogy — akaruk ellenére — saját erőikkel bocsátkozzanak harcba a rabló német imperializmussal. A további események azután megmutatták, milyen szánalmas magatartást tanusítottak a nyugati hatalmak és hogy állandó kísérleteket tettek a Hitler elleni döntő beavatkozás elkerülésére. A német-szovjet szerződés megkötésére azonban azonnal a Szovjetunió elleni uszítással válasszoltak.

A második világháború kitörése.

Harc az ellenállási mozgalom helyes irányvonalaért

Ezekben a napokban az események gyorsan peregtek. Hitler teljesen saját javára használta ki azt az időszakot, amelyben a nyugati hatalmak szovjetellenes müncheni politikájukat tovább folytatták. Hitler fokozta provokációit és a lengyel konfliktust a végsőkéig kiélezte. Chamberlain és Daladier, ahelyett, hogy szövetségként segítséget nyújtottak volna Lengyelországnak — amint vállalták — mindent elkövettek, hogy kapitulációra bírják a lengyel kormányt. Megígérték a náci kormánynak Gdyniát, a korridort és Felső-Sziléziát. Hitler azonban — akárcsak Csehszlovákia esetében — most sem elégedett meg töredékekkel, hanem egész Lengyelországot akarta. Hitler biztos volt abban, hogy a nyugati hatalmak semmit sem fognak tenni egy Lengyelország elleni támadás esetén — amint semmit sem tettek a cseh közlártság meglámadásakor sem, — és 1939 szeptember 1-én hajnali négy órakor megindította rablőháborúját Lengyelország ellen. A német repülők bombázták Varsót és más lengyel városokat, a hitlerista hordák a lengyel népet gyilkolták. Ezzel Hitler lehetetlenné tette a további tárgyalásokat, Angliának és Franciaországnak pedig nem maradt más választása, minthogy szeptember 3-án hadat üzenjen Németországnak. Roosevelt a háború kitörésének napján bejelentette az Egyesült Államok semlegességét.

A náci háborús uszítók elérték céljukat: Európát háborúba sodorták.

Megkezdődött a második világháború.

1939 második felének gyorsan pergő eseményei nagy visszhangot keltettek a náci elnyomás alatt élő csehszlovák népben. A helyzet gyors változásai sokszor érthetetlenek voltak az ellen-

állási mozgalomban résztvevők számára. Különösen a német-szovjet meg nem támadási egyezmény megkötése ingatta meg az ellenállási mozgalom résztvevőinek egy részét. A nép náci uralom alatt élt és a széles néptömegekhez nem jutottak el az eseményekről szóló igaz és részletes hírek. Az angol és francia leadóállomások pedig hazug szovjetellenes híreket és kommentárokat közöltek. Különösen arra vonatkozóan hiányoztak az értesülések, hogy miért bukott meg a London—Párizs—Moszkva közötti egyezménnyel kapcsolatos tárgyalás, mert hiszen ezeken az eseményeken keresztül lehetett csak megérteni miért kötötték meg a német-szovjet egyezményt. Az ellenállási mozgalom egyes körei (Ripka, Ingr, Osuský, Hodža, Vojta Beneš) ezt a körülményt használták fel arra, hogy Franciaországban és Angliában, valamint a megszállt területeken szovjetellenes hadjáratot indítsanak. A Csehszlovák Kommunista Párt illegális sajtóján keresztül és szóbeli agitációval megmagyarázta az egyezmény jelentőségét és az azt követő eseményeket.

Röviddel az egyezmény megkötése után a Szlovák Kommunista Párt is megvilágította tagsága előtt a német-szovjet egyezmény igazi hátterét „A Párton belüli szervezési és ideológiai kampányra vonatkozó irányelvek”-ben. A Párt elég gyorsan leküzdötte az ingadozást, mert a nép bízott a Szovjetunióban, mert a Szovjetunió nem egyszer megmutatta azt az elhatározását, hogy élesen fellép a hitlerista Németország ellen. Most a nyugati hatalmaknak kellett volna megmutatniuk ugyanezt a szilárd elhatározásukat. „A Szovjetunió a helyén lesz, ha eljön annak az ideje” — ez volt a nép széles rétegeinek helyes meggyőződése az eseményekkel kapcsolatban. A nép sokat szenvedett fő ellenségének, a hitlerista megszállóknak kegyetlenkedéseitől, de a fasiszta idegen uralom elleni harc egyesítette a csehszlovák népet.

Az ellenállási mozgalom helyzete a nyugati országokban rosszabb volt. A müncheni kapituláció idején az akkori kormánytábor politikusai végső fokon nem a Szovjetunió, hanem a nyugati hatalmak állásfoglalása alapján cselekedtek. Az emigrációban azután még inkább a müncheni politika uszályába sodródtak. Hozzájárult ehhez az is, hogy Nyugaton az ellenállási mozgalomban még nagy befolyásuk volt az olyan embereknek, mint Osuský, Hodža és társai. Ezek a körök erőteljesen résztvettek abban a szovjetellenes kampányban, amelyet a reakciós világ a szovjet-német egyezmény aláírása után indított meg. A háború első időszakában a szovjetellenes uszítás még jobban fokozódott. A hitlerista banda teljes katonai erejével Lengyelországra vetette magát, hogy villámháborúban verje le ezt az országot. A nyugati hatalmak

egyetlen repülőgépet sem küldtek Lengyelország megsegítésére. Hadat üzentek ugyan Németországnak, de hadseregeik a nyugati frontokon teljesen télenek voltak. Pedig Hitler — mint az a nürnbergi perben kiderült — a nyugati arcvonalon csak gyenge erőket, összesen 20 hadosztályt helyezett el. Lengyelország összeomlása után a Vörös Hadsereg megszállta a keletlengyel területeket és ezzel útját állta Hitler további, keleti irányú előrenyomulásának. A cseh hazafiak nagy figyelemmel kísérték a Vörös Hadsereg mozdulatait és azt szerették volna, ha egészen a csehszlovák határokig előre nyomult volna.

A nyugati országokban emigrációnk hivatalos körei nem áttallották, hogy a francia reakcióval egyhúron pendülve, azzal vádolták a Szovjetuniót, hogy — állítólag — „osztzkodott“ Hitlerrel Lengyelországon. Az igazság az, hogy a Vörös Hadsereg a volt Lengyel Köztársaság területének mintegy felét kiragadta a hitlerista rablók kezéből, a nyugati hatalmak pedig egyetlen lengyel falu elfoglalásában sem akadályozták meg Hitlert.

A Csehszlovák Kommunista Párt természetesen nem vett részt a Szovjetunió elleni uszításban, hanem a legerélyesebben harcolt ellene. Az a tény, hogy a nyugati országokban az ellenállási mozgalom hivatalos körei a „müncheniek“ szovjetellenes politikájának szolgálatába szegődtek, azt a veszedelmet hordta magában, hogy az ellenállási mozgalmat a néptől távolálló és veszedelmes célok szolgálatába állítják. A nép érdekét nem a Szovjetunió elleni uszítás szolgálta, hanem a haza felszabadításáért, a hitlerista megszállók ellen vívott legerélyesebb harc.

A Csehszlovák Kommunista Párt megtagadta az együttműködést a Szovjetunió ellen uszító elemekkel, de együttműködött mindeenkivel, aki a német megszállók ellen harcolt. A Párt nagy érdeme, hogy küzdött az ellenállási mozgalom helyes irányvonalaért és a legkövetkezetesebben szembehelyezkedett a szovjetellenes elemekkel. Az ellenállási mozgalom helyes irányvonalaért folyó harc a háború későbbi szakaszaiban is folytatódott.

A Csehszlovák Kommunista Párt és 1939 október 28-a

Az ellenállási mozgalom egyes köreinek ingadozása nem térítette el a Csehszlovák Kommunista Pártot az idegen megszállók elleni kitartó harctól. A Csehszlovák Kommunista Párt kibővített elnöksége már a háború kitörésének első napján, 1939 szeptember 1-én ülést tartott. Az ülést a konspiráció összes szabályai szerint készítették elő. A Párt vezetősége állástfoglalt Hitler Lengyelország elleni támadása és a nyugati hatalmak hadüzenete

következtében kialakult új helyzettel kapcsolatban. A Párt vezetősége elhatározta, hogy széleskörű felvilágosító munkát kell folytatni, nehogy az ellenállási mozgalom a szovjetellenes mesterkedések következtében helytelen útra sodródjék. A felvilágosító munka további célkitűzése az volt, hogy az új helyzetet az erők mozgósítására, a német megszállók és cseh segítőtársaik elleni harc fokozására használják fel. Hangsúlyozták, hogy a háború kitörése előtérbe helyezte a Párt fő célkitűzését: a cseh és szlovák nép nemzeti és társadalmi felszabadítását.

A háború kitörése nagy hatással volt a cseh népre. Érezhetően fokozták aktivitásukat mindazok az erők, amelyek visszatartották a német erőszakot és a szabadságért küzdők soraihoz csatlakoztak. A feszültséget fokozta a növekvő elnyomás is és ezt a Csehszlovák Kommunista Párt újabb néptömegek mozgósítására használta fel. A nép becsületét túl sokáig taposták sárba, nem lehetett örökké hallgatni. Az összes egészséges népi erők egységesen szembehelyezkedtek az elnyomással és elhatározták: kiharcolják az új október 28-át. A Párt 1939-ben a felszabadulás ünnepének (október 28-ának) évfordulóját hatalmas tiltakozási akció megszervezésére használta fel. A Csehszlovák Kommunista Párt vezetőségének országszerte több ezer példányban terjesztett október 28-i felhívása ezeket mondta:

„Meg fogjuk ünnepelni nemzeti ünnepünket. Nem engedjük, hogy a németek és a mindenféle aljas vezetők elvegyék tőlünk! A szabadság napjának, október 28-ának előestéjén minden cseh lemond a szórakozásról. A vendéglők, mozik, kávéházak üresek lesznek. Október 28 szombati napja az új, szabad köztársaságért való aktív tüntetés napja lesz. Valamennyien ünneplő ruhában gyülekezünk a nemzeti ünnepségek színhelyén. Az egész nép nemzeti sztrájkkal fogja kifejezni ellenállását. Azokon a helyeken, ahol teljes sztrájkot megszervezni nem lehet, szervezzetek ülősztrájkot, vagy rövid tüntetősztrájkokat. Tüntessetek mindenütt a németesítés ellen, az új, szabad köztársaságért, a bebörtönzött csehek szabadonbocsátásáért.“

Más ellenállási szervezetek is csatlakoztak a kommunistákhoz és az egész országot október 28-a megünneplésére mozgósító rölapok és felhívások özöne árasztotta el. A Gestapo figyelmét sem kerülte el, hogy milyen lelkesen és egységesen csatlakozott a nép a Csehszlovák Kommunista Párt kezdeményezéséhez. A Gestapo két nappal október 28-a előtt kelt jelentésében ezt írja:

„Bár a különböző szövegezésű és tartalmú rölapok nem szólnak amellett, hogy egyetlen egységes központból szár-

maznak, a suttogó propaganda útján terjesztett utasítások mégis feltűnően egyöntetűek.“

1939 október 28-án, az első köztársaság kikiáltása évfordulójának a napján — a széleskörű rendőri intézkedések ellenére — Prágában, Brnóban, Ostravában, Kladnóban és több más cseh és morvaországi városban hatalmas tüntetésekkel szerveztek a szabadságért, a náci elnyomás ellen. Ezek a tüntetések az egész nemzet hatalmas tiltakozásává váltak, félelmet keltettek a német elnyomókban, akik úgy tomboltak, mint a veszettek.

Prága lakossága az ünnephez méltóan viselkedett és erőszakoskodás nélkül akarta megünnepelni a nagy napot. A gögös német ifjúság, a henleinista diákok és az SS tagjai azonban összeütközéseket provokáltak. A nácik megtamadták a nemzetiszínű szalagot viselő járókelőket, verték és kínozták őket, és amikor a nép tömeges ellenállást tanúsított, beavatkozott a német rendőrség is. Éles tölténnyel lőtt a fegyvertelen tömegre; Prágában, a város különböző pontjain több embert megöltek, másokat könnyebben vagy súlyosabban megsebesítettek. Több száz embert letartóztattak és megkínoztak a Peček-palotában és a Pankrác-börtönben. Sok embert koncentrációs táborokba hurcoltak.

A kommunisták nagy számban vettek részt a tüntetéseken és ők határozták meg a tüntetések politikai irányát. A Csehszlovák Köztársaságot, a Szovjetuniót és Sztálint éltették. Ott, ahol összeütközésekre került sor, a kommunisták az első sorokban küzdöttek és pusztá kézzel védelmezték a megtámadottakat a német rendőrökkel és az SS-ekkel szemben.

A hatalmas tüntetésnek nagy visszhangja volt az országban, de a határokon túl is. A széles tömegek öntudata és harcos magatartása erősen megnövekedett, de fokozódott a megszállók félelme és idegessége is. Ezen túlmenően az egész világ szemtanúja volt annak, hogy a béklyóba vert cseh nép nem adta meg magát, nem törődött bele a gyalázatba és várja az alkalmas pillanatot, hogy lerázhassa bilincseit.

Október 28-a véres záróakkorddal fejeződött be. A súlyos sebesültek között volt Jan Opletal orvostanhallgató is, aki november 11-én meghalt. Opletal temetése után, amelyen a diákság tömegesen vett részt, Prágában újabb összetűzésekre került sor a német rendőrökkel. A németek számára ezek az összetűzések a diákok elleni előre kitervezett beavatkozásra és a cseh iskolák bezárására szolgáltattak ürügyet. November 17-én az SS-legények megrohanták a prágai és brnói diákkollégiumokat és aljas kegyetlenséggel bántak a diákokkal. A diákokat összeverték és megkínozták, majd Prágában, a ruzyňi kaszárnya lovardájában gyűjtötték össze őket.

A 20 évnél fiatalabbakat, az idegen állampolgárokat és a vlajkásokat szabadonbocsátották. A többieket az oranienburgi koncentrációs táborba hurcolták. Kilenc diákot minden bírói ítélet és büntető eljárás nélkül kivégeztek. Az összes cseh főiskolákat bezárták.

Az SS-legények dühödt támadása a cseh diákok ellen nagy hatással volt a szlovák népre. Ezt bizonyítja a „Szlovákok a cseh nép testvéri támogatásáért“ című röplap, amelyet a Szlovák Kommunista Párt adott ki és egész Szlovákiában terjesztett. A röplap az 1939 október 28-i és november 15-i események ismertetése kapcsán ezeket írta:

„A szlovák dolgozó népet és az egész szlovák nemzetet szíve mélyéig megrendítette az a kegyetlen barbárság, amely vérszomjával a középkoron is túltesz. A szlovák nép többszázéves elnyomatásában mindig testvéri támogatásra talált az ugyancsak elnyomott cseh népnél. Ma, amikor mindkét népet ugyanaz az ellenség nyomja el, a szlovák nép meghajol a testvérnép áldozatai előtt és ígéri, hogy közös harcot fog vívni a közös ellenség ellen.“

Ezeknek az eseményeknek óriási külföldi visszhangjuk volt. Ettől kezdve egyetlen ember sem állíthatta külföldön azt, hogy Csehszlovákia önként adta fel önállóságát, sőt, világosan kiderült, hogy élethalálharcot folytat elnyomói ellen. Az ártatlanul meggyilkoltak vére felrázta a világ lelkiismeretét és leleplezte a náci Németország igazi szándékait és módszereit.

A kommunisták kezdeményező szerepe és nagyszámú részvétele az 1939 október 28-i ünnepeken és tüntetéseken bebizonyította, hogy a kommunisták nemcsak együttműködnek az ellenálló erőkkal, hanem maguk álltak az ellenállás élére és minden erejüket ott vetették be, ahol a leghevesebb harc folyt a megszállók ellen.

Veszedelemes ingadozás az ellenállási mozgalomban Nyugaton

Az 1940-es év, valamint az 1941-es év első fele a cseh nép és a cseh ellenállási mozgalom erőpróbája volt. A hitlerista Németország ebben az időben legyőzte Franciaországot, veszélyeztette Angliát és béklyóba verte úgyszólván egész Nyugat-Európát. Ebben az időszakban a német megszállók kegyetlenül németesítettek és minden erejükkel pusztították a népet. A Csehszlovák Kommunista Párt a legszigorúbb illegalitásban és nagy áldozatok árán folytatta harcát a nemzeti létért. A Pártnak egyidejűleg harcolnia kellett a cseh kollaboránsok által támogatott és győzelmeket arató nácik propagandája ellen, a nép ellenállási szellemének fenntar-

tásáért, és ugyanakkor harcolnia kellett az ellenállási mozgalom helyes irányáért.

Franciaország és Anglia Hitler lengyelországi hadjárata után is teljesen passzív maradt a nyugati fronton. Gamelin hadseregeivel a Maginot-vonal mögött vesztegelt és a nyugati fronton nem folytak hadműveletek sem ősszel, sem a tél folyamán — 1940 április 1-éig. Chamberlain és Daladier hadat üzent ugyan Hitlernek, de nem harcolt ellene, hanem időt adott neki arra, hogy Lengyelország leverése után gondosan felkészüljön további rablóhadjárataira. Az áruló Daladier-kormány közben a francia munkásosztály, a francia Kommunista Párt, a forradalmi szakszervezetek és a haladó értelmiség ellen folytatott harcot. Koncentrációs táborokba záratta a spanvol polgárháborúban részvett csehszlovák harcosokat is. Ezek a harcosok voltak az első cseh állampolgárok, akik a nemzetközi brigádokban fegyverrel a kezükben harcoltak a fasiszmus ellen, a spanvol nép oldalán. Ezek az emberek Madrid alatt Prágát védték. E 3000 bátor harcos közül több mint 2000 életét áldozta a szabadságharcban. Itt esett el Alexander Bubeníček elvtárs is, a Csehszlovák Kommunista Párt Központi Vezetőségének tagja. A francia hatóságok — a csehszlovák szervek, az Osuský vezetése alatt álló párizsi követség és a csehszlovák Nemzeti Bizottság közreműködésével — börtönbe zártak sok olyan elvtársat, akik Franciaországban kerestek menedéket.

Az említett csehszlovák hivatalok Daladier rendelkezésére bocsátották az akkor megalakult első csehszlovák hadosztályt.

A szovjet kormány intézkedéseket tett Leningrád és a szovjet föld biztosítására egy északról jövő rablótámadás esetére és ekkor a fasiszta finn vezetők, Mannerheim, Ryti és társaik, a nyugati hatalmak ösztönzésére 1939 decemberében háborús konfliktust robbantottak ki. A francia és angol reakció ekkor még az eddiginél is dühödtebb szovjetellenes uszításba kezdett, sőt, a háború irányának megváltoztatását is megkísérelte.

A Szovjetuniót kizárták a Népszövetségből és előkészületeket tettek Finnország támogatására a Szovjetunió elleni háborúban. Az északfranciaországi kikötőkben hatalmas mennyiségű hadianyagot halmoztak fel és csapatokat összpontosítottak Finnország „támogatására” a Szovjetunió ellen. Franciaország akkori szándékairól Beneš, „Emlékiratai”-nak első kiadásában, a 139. oldalon ezeket írta:

„Már 1939 szeptemberétől fogva, tehát közvetlenül az első hadműveletek megindítása óta az volt a tervük, hogy lépésükkel megakadályozzák Olaszországot és Magyarországot abban, hogy Németország oldalán bekapcsolódjanak a

háborúba, hogy ezáltal az egész konfliktust lokalizálják és hamarosan megkíséreljék a tárgyalásokat. Az volt a tervük, hogy minél előbb békét kötnek Németországgal, és Németországot úgy befolyásolják, hogy a konfliktus a Szovjetunió ellen irányuljon. Ennek érdekében hajlandók voltak Csehszlovákiát másodszor is feláldozni és készek voltak arra is, hogy bizonyos formák között Lengyelországot is feláldozzák.

Ez volt a helyzet. Annak, hogy a nyugati fronton nem folyt harc Hitler ellen, nem a nyugati hatalmak katonai gyengesége volt az oka, hanem a nyugatiaknak az az elgondolása, hogy a régi müncheni módszer szerint még egyszer megkísérlik a háborút a Szovjetunió elleni rablóhadjárattá változtatni. A franciák legjobb páncélos alakulatai nem a nyugati fronton, hanem Szíriában állomásoztak, Weygand parancsnoksága alatt, hogy onnan a Szovjetuniót veszélyeztessék. Ezekben a csehszlovák nép ügye szempontjából roppant veszedelmes mesterkedésekben az ellenállási mozgalom nyugati országokban lévő vezető körei nem állottak a Szovjetunió oldalára, hanem szolidaritást vállaltak a nyugati hatalmakkal. A finn-szovjet háború idején a szovjetellenes uszítást a végsőkig fokozták.

Fierlinger, a londoni emigráns csehszlovák kormány akkori moszkvai követe, erről a helyzetről enyhe diplomáciai formában ezeket írta: „A mi részünkről itt-ott olyan kijelentések hangzottak el, amelyek még a semlegességi viszony határait is túllépték.” A finn-szovjet háborúban a Szovjetunióval szemben tanúsított határozottan ellenséges állásfoglalás — amit Fierlinger is megerősített — egyik főoka volt annak, hogy a moszkvai követséget bezárták.

A Szovjetunió ellen irányuló ellenséges magatartással párhuzamosan megindult az uszítás a nyugaton élő csehszlovák kommunisták ellen is. Ripka és társai a francia külügyminisztérium nyomására kommunistaellenes cikkeket tettek közzé. A helyzet még tovább romlott akkor, amikor 1940 elején a nyugati ellenállási mozgalom vezetői tárgyalásokat kezdtek a lengyel reakcióval, amely magát hadiállapotban lévőnek tekintette a Szovjetunióval. Lengyel-csehszlovák föderációról tárgyaltak. Ennek a föderációnak — mint azt Ripka a „newyorki lapokban” megírta — a Németország és a Szovjetunióval szembeni ellensúlyt kellett volna szolgáltatnia. Ebben az időben a nyugati ellenállási mozgalom hivatalos vezetői a lehető legmesszebbre sodródtak jobb felé, ekkor távolodtak el legjobban a Szovjetuniótól és ebben az időben volt a legfenyegetőbb az a veszedelem, hogy az ellenállási mozgalom nyugati ágát a nép ellen használják fel.

A Kommunista Párt és a kommunista emigráció, amely ebben az időben Šverma, Široký és Nosek elvtársak vezetése alatt működött Franciaországban és Angliában, a leghatározottabban harcolt az ellen a helytelen és veszélyes út ellen, amelyen az ellenállási mozgalom akkori hivatalos körei elindultak. Sok elvtársat francia és angol börtönökbe és koncentrációs táborokba zártak azért, mert a Párt helyes politikai irányzatát védelmezték és propagálták. Jan Šverma elvtárs már 1939 októberében Párizsban figyelmeztette Beneš arra, hogy az ellenállási mozgalom hivatalos körei politikailag teljesen eltávolodnak a Szovjetuniótól és a reakció függelékévé válnak. Šverma hangsúlyozta a Kommunista Pártnak azt az álláspontját, hogy a szabadságot a Szovjetunió segítségével fogja a nemzet kiharcolni, és felszólította Beneš: tegye magáévá ezt a nézetet és ennek megfelelően cselekedjék. Beneš a javaslatot visszautasította. A későbbiekben bebizonyosodott, hogy mindazok, akik kitartottak szovjetellenes politikájuk mellett, a reakció táborában kötöttek ki.

Ez a helytelen és a felszabadulásért folytatott harc szempontjából oly veszedelmes politika volt az oka annak, hogy a Párt ebben az időszakban nem támogathatta a párizsi Csehszlovák Nemzeti Tanács, azaz a későbbi londoni ideiglenes kormány tevékenységét. A Párt minden erejével a Szovjetunió mellé állt.

A nyugati ellenállási mozgalom eseményeinek otthon is visszhangja volt és ezek az események megbontották a megszállók elleni harc egységét. A Kommunista Párt helyes politikát folytatott akkor, amikor harcolt az ellenállási mozgalom helyes irányáért és a Párt egyik legnagyobb érdeme a népért és köztársaságért folytatott küzdelemben az, hogy helyes álláspontjának érvényt is szerzett.

A megszállók elleni harc tovább folyik

A Gestapo egyik titkos jelentésében így panaszkodott a Párt tevékenységére az október 28-i és november 17-i tömegmegmozdulások után:

„A kommunisták tevékenységét a protektorátusban egészen másképpen kell elbírálni, mint Németországban. Itt a protektorátusban az ellenzéki nemzeti csoport érdekei összekapcsolódnak a kommunista érdekekkel, közös alapjuk a Németország elleni harc. A Csehszlovák Kommunista Párt ugyanis bekapcsolódott az összes nemzeti erők lörekvéseibe és célkitűzéseibe és megkísérli, hogy ezeket a törekvéseket saját céljai érdekében használja fel“ (azaz: a cseh és szlovák nép nemzeti és társadalmi felszabadítása érdekében).

Abban az időszakban, amikor a nyugati arcvonal teljesen passzív volt, valamint a német-szovjet egyezmény idején a „protektorátusban” működő Gestapót leginkább az nyugtalanította, hogy a Pártnak a hitlerista Németország elleni harcában sikerült egyesítenie az összes népi erőket, a Párt munkájának politikai tartalmát megvilágítják azok a táviratok, amelyeket Gottwald elvtárs váltott — titkos leadóállomások segítségével — a Párt prágai vezetőségével. Az egyik ilyen távirat a következő utasításokat tartalmazta:

„Belpolitikailag szembe kell helyezkedni az ország fokozódó németesítésével. A németesítési intézkedéseket a cseh burzsoázia felé tett hizelgő ajánlatok kísérik. Ezzel szemben meg kell tartani és erősíteni kell a nemzeti összetartást és az ellenállási szellemet. Fokozni kell tehát a harcot a Berlin felé orientálódó cseh burzsoá körök ellen is. Egyidejűleg megfelelő formában meg kell szervezni a tömeges ellenállást a cseh nép kifosztása és kiéheztetése ellen.”

Gottwald elvtárs egy másik táviratában rámutatott arra, hogy meg kell erősíteni a Pártot és a vezetőséget és hangsúlyozta az elméleti képzés fontosságát:

„Beható marxista-leninista ideológiai képzésben kell részesíteni a kádereket, hogy a Párt irányvonala mindig helyes legyen és az ellenség minden zavarkeltési kísérlete ártalmatlanná váljék. Végül pedig meg kell szervezni az anyagi, erkölcsi és politikai támogatást a letartóztatott elvtársak és családjaik részére.”

A kommunistáknak a megszállt területeken folytatott tevékenységét valóban Gottwald elvtársnak ezek az útmutatásai irányították. A Párt, miközben szüntelenül harcolt a Gestapo ellen, miközben a letartóztatottakról és családjaikról gondoskodott, széleskörű földalatti tömegtevékenységet fejtett ki. A Párt tevékenységét a széles tömegek is támogatták és csak itt-ott ütközött ellenállásba egyes olyan csoportok és személyek részéről, akik a Szovjetunióval szemben merevek és elfogultak voltak.

1940 március 15-ére, a megszállás első évfordulójára, a Párt széleskörű röpcédula-akciót szervezett. A központi nyomdák és az egyes vidékek sokszorosítóberendezései óriási mennyiségű röplapot nyomtak, amelyek az idegen fennhatóság elleni harc fokozására hívtak fel. A Gestapo titkos jelentéseiben erről ezt írja: „Az összes kommunista röplapok célja az volt, hogy a cseh lakosságot a protektorátustól való erőszakos elszakadás számára megnyerjék.” A Gestapónak a forradalom után megtalált adataiból

kitűnik, hogy a kommunista röplapok terjesztése az ellenállási mozgalomnak éppen ebben a szakaszában érte el tetőpontját.

1940 májusában ülést tartott a kibővített Központi Vezetőség. Ez az ülés módszereket dolgozott ki arra, hogyan lehet a hitlerista háború és a nemzeti elnyomás elleni harcot szorosabban összekapcsolni a béremelésért, a jobb élelmiszerellátásért, a munkások üzemben belüli jogaiért, a drágaság és a kényszermunka ellen stb. folytatott harccal. A Gestapo Berlinbe küldött jelentése erről eze-
ket mondja:

„Ennek az államellenes tevékenységnek a veszélyessége abban rejlik, hogy az államellenes elemek állam- és kormányellenes lázításra használják a munkásság életkörülményeit és hangulatát. Ezeknek a háttérben megbúvó uszítóknak az illegális munka ilyen formájánál meg van az az előnyük, hogy ők maguk védettek és ezenkívül egy bizonyos idő múlva felismerik, hogy elvtársaik közül ki az, aki maga is elég érett arra, hogy hasonló tevékenységet fejtsen ki.“

1940 júniusában ismét összeült a Párt kibővített vezetősége. Az ülésen Franciaország leverésének és kapitulációjának kérdését tárgyalták. A Párt röplapokban és illegális újságokban rámutatott arra, hogy Franciaország leverését nem a fegyverek gyengesége okozta, hanem a francia államférfiak árulása és gyávasága, az, hogy ezek az államférfiak féltek a legszélesebb néprétegek mozgósításától és attól, hogy e néprétegek számára lehetővé tegyék a Hitler elleni háborúban való részvételt. A Párt harcolt az ellen a letörtség ellen, amelyet Franciaország vereségének híre a nép egy bizonyos részében okozott. Gottwald elvtárs ezzel kapcsolatban egyik táviratában a következő útmutatásokat adta a prágai vezetőségnek:

„Németország biztos győzelméről terjesztett propaganda blöff csupán és a németek vezetése alatt álló úgynevezett európai rend is csak náci vágyálom. Németország eddig elért győzelmei ellentéteket keltenek a csehek között. A burzsoázia legnagyobb része, amely nem emigrált, osztály- és nyerészkedési érdekből a Berlinnek való alárendeltséget magasztalja és ezt úgy állítja be, mint a nemzet fennmaradásának egyetlen lehetőségét. Eközben mind világosabbá válik, hogy a nemzeti felszabadulás összefügg a társadalmi felszabadulással. A munkásosztály feladata, hogy a Kommunista Párt vezetésével magához ragadja a nép felszabadító harcának vezetését.“

A Párt 1940 szeptember 1-én, a háború kitörésének első évfordulóján, valamint az október 28-i nemzeti ünnep napján ismét nagyszabású röplap-akciót szervezett.

Ebben az időszakban a Párt igen nagy teljesítménye volt „A SzK(b)P története“ lefordítása és illegális kiadása. A pártmunkások egy része a fordítási munkát végezte, a technikai apparátus pedig elvégezte a könyv sokszorosításának és terjesztésének munkáját. Klíma és Urx elvtársak jogos büszkeséggel jelentették Gottwald elvtársnak Moszkvába küldött titkos különtáviratukban, hogy „A SzK(b)P története“ a Gestapo ellenére is megjelent cseh nyelven. Ez olyan teljesítmény volt, amelyhez fogható egyetlen más párt, vagy ellenállási csoport sem tudott felmutatni az egész földalatti ellenállási mozgalom folyamán. „A SzK(b)P történeté“-t újra és újra kiadták és óriási áldozatkészséggel másolgatták. Ez a könyv valóban a forradalmi munka tankönyvévé vált. „A SzK(b)P történeté“-nek kiadása az illegalitásban azt bizonyította, hogy a Párt végrehajtotta Gottwald elvtárs útmutatásait „a káderek marxista-leninista ideológiai képzésének fokozásáról“, mert a politikai képzettség szilárdította meg legjobban a kommunista szabadságharcosokat.

A Gestapo egyre bőszültebben üldözte az ellenállási mozgalom kommunista harcosait és a letartóztatottak száma állandóan növekedett. A Párt vezetősége ezért 1940 decemberében tartott egyik ülésén a német megszállók és cseh segítőtársaik elleni harc konspirációs kérdéseinek elmélyítésével foglalkozott. Ezen az ülésen tárgyalták a tagsági díj felemelésének kérdését is. Erre az intézkedésre a harc anyagi eszközeinek biztosítása érdekében volt szükség. Azok az intézkedések, amelyeket ezen az ülésen a konspiráció elmélyítéséről hoztak, biztosították a harc tevékeny továbbfolytatását a későbbi nehéz időkben. Nem sikerült azonban az akkor vezető helyeken dolgozó elvtársakat megmenteni a dühödt Gestapo elől.

Abban az időben, amikor az ellenállási mozgalom beneői körei nyugaton a szovjetellenes mesterkedések szolgálatában állottak, a Csehszlovák Kommunista Párt az országban a legszélesebb körű harcot folytatta a német megszállók ellen. Ebben az időszakban az egész országban tömegesen tartóztatták le a kommunistákat. Letartóztatták a Pártot vezető elvtársakat is: Urx, Klíma elvtársakat, a Synek-testvéreket és sok más elvtársat. Az elvtársak elleni ítéletek indokolásából kiderül, hogy a Berlin—Moszkva egyezmény idején a kommunisták és a megszállók között szó sem volt „várbékéről“, hanem a legkeményebb küzdelem folyt. A sokszáz ítélet közül hadd idézzük azt, amelyet az Olomouchban és Hradec Královéban működő R. Terer elvtárs ellen hoztak. Az ítélet így hangzik:

„E törekvésekben (a protektorátus erőszak útján történő

elszakításáról van szó) nem állt be változás akkor sem, amikor a birodalom és a Szovjetek országa közötti külpolitikai kapcsolatok a meg nem támadási egyezmény megkötése folytán megváltoztak. A Csehszlovák Kommunista Párt éppen ebben az időszakban indította meg teljes erővel harcát a birodalom ellen.

Ez az indokolás szerepel különböző változatokban úgyszólván az összes ítéletekben.

Zika elvtársnak sikerült megmenekülni a letartóztatás elől és más elvtársak segítségével biztosította a Párt illegális prágai vezetőségének további működését egészen az új, második illegális Központi Vezetőség megalakulásáig. Pártunk ebben az időszakban kifejtett munkájának fő érdeme, hogy, hála politikai éleslátásának, az ellenállási harc helyes irányát követte, aktivitásával és szilárdságával pedig megakadályozta, hogy az idegenek uralma gyökeret eresszen az országban. A Párt volt az egyetlen olyan erő, amely megakadályozta, hogy a nép ellenállási szellemét megtörjék és ez a töretlenség döntően hozzájárult a szabadságért folyó hősi harc győzelmeinek kivívásához.

Kibontakozik a Szlovák Kommunista Párt harca

A Szlovák Kommunista Párt 1940 januárjában megkezdte illegális lapjának, a *Hlas ľudu*-nak kiadását. Ez a lap egészen a felszabadulásig, nagyjából rendszeresen, havonta megjelent. A *Hlas ľudu* már első számában világosan meghatározta a Szlovák Kommunista Párt szabadságharcának irányát:

„A harcnak ebben a szakaszában a Szlovák Kommunista Párt fő feladata: küzdeni a hitlerista front felbomlásáért és a német megszállás alatt álló Szlovákia felszabadításáért. Ebben a kérdésben mindannyian egyetértünk, a Néppárt becsületes tagjaitól a kommunistákig. E harc sikere érdekében a legszélesebb alapra és a cseh néppel való szoros kapcsolatra van szükségünk... A teljes felszabaduláshoz vezető út tehát: Berlin ellen, a hitlerista front szétzúzásán keresztül!” — írta a *Hlas ľudu*.

A szlovák kommunisták szervezetiileg önállóak voltak, de állandóan összeköttetésben állottak a cseh elvtársakkal és az ő munkájukat is a Csehszlovák Kommunista Párt egységes és közös moszkvai vezetősége irányította. Moszkvában a cseh és a szlovák elvtársak együtt dolgoztak a cseh és a szlovák nép felszabadításáért.

A Csehszlovák Köztársaság szétzúzásának első évfordulójára a szlovák elvtársak kiadták „A Szlovák Kommunista Párt hangja”

című 16 oldalas brosúrát. Ez a broszúra összegezte a Tiso—Tuka-rendszer uralma egy évének eredményeit és a következő felhívást intézte az egyre elégedetlenebb szlovák néphez:

„Azonnal hagyjatok fel a passzív elégedetlenséggel és tétlenséggel, lássatok hozzá a tevékeny ellenálláshoz! Elégedetlenségték forrjon egybe a széles és aktív népi mozgalommal, a német megszállók, a Tiso—Tuka-rendszer elleni hatalmas megmozdulással, a teljes nemzeti és társadalmi felszabadulásért... Most nemcsak a kommunisták és a munkások harcáról van szó, hanem egy hatalmas, egységes mozgalomról, az egész nemzet megmozdulásáról egy széles nemzeti felszabadító harcban. Ebben a *népi frontban* van a helye mindenkinek, aki azt akarja, hogy Szlovákia felszabaduljon a német elnyomás alól és aki szembenáll a mai rendszerrel.“

A szlovák kommunisták minden irányban harcoltak a Népfront megteremtéséért, a nép összes demokratikus erőinek együttműködéséért, a munkások, parasztok, iparosok és tisztviselők, katolikusok és evangélikusok, kommunisták és nem-kommunisták közös harcáért.

1940 elején a Szlovák Kommunista Párt győzedelmes sztrájkokat szervezett Sirekben, Liptovská Osadában és Muránban. Ezenkívül a munkások sikeres akciókat hajtottak végre Považská Bystricán, Podbrezován, Žarnovicén és több más szlovák helységben.

A szlovák nép széles tömegeiben egyre fokozódott a fasizmus elleni gyűlölet. Megerősödött a Szlovák Kommunista Párt. Ez a párt képviselte az egyetlen olyan erőt, amely megmutatta a népnek, hogy felszabadulását csakis a nép ellenségei ellen folytatott kemény és kíméletlen harc eredményeként érheti el. Megnövekedett az illegális sajtótermékek, a röplapok és újságok száma. A Párt ezeken keresztül bénította meg a fasiszta sajtó befolyását, leplezte le a nép előtt a szlovák burzsoázia igazi arcát és a sajtón keresztül mutatta meg a népnek a nemzeti felszabadító harc világos útját.

Trečínben megjelent az *Iskra*, a bratislavai területi vezetőség a bratislavai üzemek számára adta ki a *Kladivó*-t, Sereden adták ki a *Hlas dediny*-t, Ružomberokon a *Povážské zvesti*-t stb. Hlohovecen adták ki a *Bolševická zástava* című újságot, amely a Szlovák Kommunista Párt funkcionáriusainak és tagjainak ideológiai lapja volt.

A mozgalom megnövekedésével párhuzamosan fokozódott a rendőrapparátus és a Hlinka-gárda terrorja, a kommunisták utáni nyomozás pedig óriási méreteket öltött. Ez a nyomozás annyira

lefoglalta a rendőrséget és a Hlinka-gárdát, hogy az állami biztonsági szerv központjában külön kommunistaellenes ügyosztályt alakítottak.

A Szlovák Kommunista Párt ereje és befolyása elsősorban a handlovái bányászok megmozdulásában nyilvánult meg. A handlovái bányászok a kommunisták vezetésével 1940 október 30-án abbahagyták a munkát. A sztrájkot csak úgy tudták leverni, hogy a fasiszta államgépezet kétszáz csendőrt, két század katonát, hat harcocsit és kilenc páncélgépkocsit vetett be a bányászok ellen.

A szlovák nép egyre erősödő fasisztaellenes nemzeti felszabadító harcának igazi vezére a Szlovák Kommunista Párt Központi Vezetősége volt, amelynek tagjai Ďuriš, Osoha és Benada elvtársak voltak.

Az első ellenállás tanulságai

Az ellenállási mozgalom további lefolyása és a köztársaság újjászervezése szempontjából különösen nagy jelentősége volt a Csehszlovák Kommunista Párt egyik akciójának. Nyugaton az ellenállási mozgalom hivatalos vezetői szovjetellenes mesterkedésekben vettek részt és a Szovjetunió ellen uszítottak. Gottwald elvtárs azonban, a Párt otthoni harcának irányításán túl, az ellenállási mozgalom Moszkvában tartózkodó vezető elvtársaival kidolgozta a népi felszabadító harc taktikáját, valamint a népi és demokratikus forradalom elveit. Gottwald elvtárs és munkatársai mindenekelőtt azt tanulmányozták, milyen volt a munkásosztály magatartása az első világháborúban, az 1918-as forradalomban és közvetlenül az 1918-as forradalom utáni években. Beható tanulmányozás eredményeként felismerték, mi volt az oka annak, hogy az akkori ellenállási mozgalom és a nemzeti forradalom nem hozta meg azokat az eredményeket, amelyekre a nép törekedett, azaz mi volt az oka annak, hogy az akkori ellenállás nem vezetett a szocializmushoz. Azt a következtetést vonták le, hogy 1918-ban lényegében nemzeti demokratikus forradalomról volt szó, amelyben a munkásosztálynak magához kellett volna ragadnia a vezetést és nem lett volna szabad átadni a forradalom vezetését a jobboldali burzsoáziának, az olyan embereknek, mint Kramář, Rašín, Švehla stb. Ebben a nemzeti demokratikus forradalomban a munkásosztálynak — a nép többségére támaszkodva — olyan mélyreható gazdasági és társadalmi változtatásokat kellett volna végrehajtania, amelyek előkészítették volna a szocializmus felé vezető utat. A munkásosztály azonban nem összpontosította erőit ezeknek az alapvető feladatoknak a végrehajtására, nem mozgósította a parasztságot és a dolgozó nép többi rétegeit e nagyfontosságú

feladatok forradalmi megvalósítására. Ez volt az oka annak, hogy a munkásosztály elszigetelődött szövetségeseitől és nem indulhatott el a szocializmus felé vezető úton. Ezt a helyzetet használta ki 1920-ban a jobboldali burzsoázia a munkásosztály élcsapatának leverésére és saját osztályuralmának megszilárdítására.

Gottwald elvtárs és a többi elvtársak e tapasztalatokból azt a tanulságot vonták le, hogy az új ellenállási mozgalomban a munkásosztálynak kell a nemzeti és állami önállóságért vívott harc élére állnia. A munkásosztálynak a nemzeti felszabadító harcban való tevékeny részvételével magához kell ragadnia a nemzeti demokratikus forradalom vezetését és a legszélesebb Népfront-alapon meg kell valósítania a népi demokratikus köztársaság felépítését. A munkásosztály vezette Népfrontnak olyan demokratikus gazdasági és társadalmi változtatásokat kell végrehajtania az állam belső felépítésében, amelyek biztosítják a szocializmusba való átmenetet.

Gottwald elvtárs a nemzeti felszabadító harcnak, a nemzeti demokratikus forradalomnak ezt az előrelátó és reális tervét Lenin lángeszű tanításai nyomán dolgozta ki. Ez a nagy mű abban az időszakban készült el, amikor a háború és a csehszlovák nép felszabadító harca is döntő szakaszába jutott.

Hitler, anélkül hogy hathatós ellenállásba ütközött volna, leigázta és kifosztotta úgyszólván egész Európa polgári-kapitalista országait. A Szovjetunió ezt az időt arra használta fel, hogy megerősítse hadállásait a náci Németországgal szemben. A Szovjetunió megállásra kényszerítette Hitlert Kelet-Lengyelországban és északon megerősítette határait a Finnországon át történő támadás esetére. 1940 júliusában a három balti állam, Litvánia, Lettország és Észtország, amelyeknek a nyugati hatalmak 1939-ben nem nyújtottak biztosítékokat, csatlakoztak a Szovjetunióhoz. 1940 augusztusában ismét egyesült a Szovjetunióval Besszarábia, amelyet az imperialisták az 1918-as intervenciós háborúban raboltak el a Szovjetuniótól.

Megnemtámadási egyezmény jött létre Japán és a Szovjetunió között.

A hitlerista banda tehetetlen dühvel figyelte a Szovjetunió megerősödését. A Szovjetunió véleményét a hitlerista kormány további terveiről mindennél jobban az a tény fejezte ki, hogy 1941 május 7-én maga Sztálin elvtárs vette át a Népbiztosok Tanácsának elnöki tisztségét. Egy hónappal ez előtt az esemény előtt Gottwald elvtárs ezeket mondta dr. Bohumir Šmeral elvtárs ravatalánál: „A cseh munkások mindaddig harcolnak, amíg a Hradčanyról nem tépik le a mocskos horogkeresztes rongyot.”

Hitler megtámadja a Szovjetuniót

Hitler és a német imperialisták tudták, hogy amíg a Szovjetunió fennáll, addig nem lehet tartósan ellenetni az európai népek szabadságát és saját világhuralmi terveik is reménytelenek. Hitler tehát 1941 június 22-én megtámadta a Szovjetuniót. A náci vezetők az új és legnagyobb háborús bűntettük „indokolásában“ dühödött kirohanásokkal illették a Kominternt és a Szovjetuniót azért, mert aktív náciellenes tevékenységet fejtettek ki. „Indokolásukkal“ tehát maguk döntötték meg azokat a rágalmakat, amelyeket a német-szovjet meg nem támadási egyezmény idején a kommunizmus és a nácizmus barátságáról terjesztettek. Hitler, Ribbentrop, Himmler, Heydrich és társaik a közzétett okmányokban különös figyelmet szenteltek a Csehszlovák Kommunista Pártnak, mert, mint mondták, ez a párt „bomlasztó tevékenységet fejtett ki a protektorátusban és fokozta a nemzetiszocializmus elleni halálos gyűlöletet“. Himmler ezeket közölte:

„Rádiótávíró útján hírek mentek Prágából az általános belpolitikai helyzetről, a párt által szervezett akciók megindításáról és lefolyásáról, a Központi Vezetőség teljes üléseiről és az ott hozott határozatokról, valamint a párt helyzetéről, hangulatáról és tevékenységéről. Ugyanilyen úton érkeztek Moszkvából a Komintern utasításai. *A mindkét oldalról elhangzott kijelentések tökéletesen bizonyítják a Komintern szilárd forradalmi eszméit, melyek a nemzetiszocializmus megsemmisítésére irányulnak.*“

A náci nyelven a Csehszlovák Kommunista Párt harca a német rablőhódítók ellen a hitlerista birodalom elleni kommunista kémkedéssé változott és kijelentették, hogy a protektorátusnak, mint különösen veszedelemes területnek, rendkívüli figyelmet szentelnek. Az illegalitásban dolgozó elvtársakat orosz ügynököknek tekintették. Kurt Beer-Konrád elvtársról, a Csehszlovák Kommunista Párt kiváló újságírójáról — akit később kivégeztek — azt írták, hogy „olyan kémhálózattal állt összeköttetésben, amely tucatnyi rádióleadóállomást tartott üzemben“.

Ezek az okmányok jó bizonyítványt állítottak ki a szlovák kommunistákról is, akikről azt írták, hogy „a németellenes uszítás Szlovákiában különösen élénk volt“. Az okmányok között, amelyekkel a Szovjetunió elleni aljas támadást indokolták, a Csehszlovák Kommunista Párt illegális sajtójából vett idézetek is szerepeltek.

A Csehszlovák Kommunista Párt elleni dühödött kirohanások „nyugtázták“ a kommunisták eddigi harcát a hitlerista megszállók ellen, különös tekintettel a német-szovjet egyezmény időszakára, és hangsúlyozták, hogy ez a tevékenység nagyon mélyen érintette a hitlerista bandát.

A Csehszlovák Kommunista Párt ereje még erőteljesebben mutatkozott meg a további küzdelmek során, a Szovjetunió elleni hitlerista háború idején, amikor a második világháború döntő szakaszába jutott.

Gottwald elvtárs meghatározta a harc stratégiáját és taktikáját az új helyzetben

A londoni csehszlovák kormánykörök kételkedtek a Szovjetunió katonai erejében és az volt a véleményük, hogy a Vörös Hadsereg legfeljebb három hónapig áll ellen a hitlerista csapatoknak. Gottwald elvtárs azonban a néppel összhangban kijelentette, hogy szilárdan hisz a végső győzelemben és felismerte, hogy a csehszlovák nép sorsa is a keleti arcvonalon dől el. Már július 29-én, a moszkvai rádióban tartott beszédében így határozta meg az új helyzetből adódó konkrét feladatokat:

„A mi kötelességünk, hogy mint csehek, mint a Csehszlovák Köztársaság állampolgárai minél többet tegyünk a hitlerista Németország katonai vereségeért.“

Gottwald elvtárs egyben kitűzte a fő feladatokat is a háborúban, amikor rámutatott, hogy:

„A Csehszlovák Köztársaság Hitler számára fontos hátország. Ez a terület a mi főhadszínterünk. Az egész cseh nép kötelessége, hogy ezen a területen minden ereje megfeszítésével hozzájáruljon a közös cél eléréséhez: a vérszomjas hitlerista fenevad leveréséhez.“

A csehszlovák nép harcának ez a stratégiai irányvonala tisztázta a hazai és a külföldi ellenállási mozgalom közötti viszonyt is. A határokon túl folytatott ellenállási mozgalomnak minden eszközzel támogatnia kellett az otthoni harcot. Az ellenállás döntő

tényezője azonban az országban folyó harc, a cseh és a szlovák nép harca volt. Ennek az irányzatnak — amely ellentétben állott a londoni hivatalos csehszlovák kormánykörök álláspontjával — rendkívül nagy jelentősége volt. Ez bebizonyosodott a harc további és különösen végső szakaszában.

A csehszlovák kormányt az összes harcbanálló hatalmak elismerték és ez a kormány a harcoló nép érdekeit képviselte külföldön. A köztársasági elnök megalakította Londonban az Államtanácsot, amelybe a Csehszlovák Kommunista Párt képviselői is beléptek. A Szovjetunióból és Angliából kisugárzott rádióadásokat, amelyek óriási szerepet játszottak a háborúban, kibővítették. Csehszlovák egységek alakultak a Szovjetunióban és az eddigi nyugati légiók reguláris, határon túli csehszlovák hadseregekké alakultak. Ebben az időszakban kezdődött meg a Szovjetunióban a partizáncsoportok vezetőinek kiképzése. A későbbiekben ezek a vezetők — akárcsak a csehszlovák egységek — érdemeket szereztek Csehszlovákia felszabadításában.

Az országban, az ellenállási mozgalom legfontosabb hadszínterén, az volt a döntő, hogy keresztülhúzzák a németek csehországi terveit. A németek nagyon jól tudták, hogy a cseheket nem sorozhatják be a Wehrmachtba és nem hajthatják vágóhídra. Hácha és klikkje azt állította, hogy ez az ő „bölcsek politikájuk” érdeme. Az igazság azonban az, hogy ezt csak a csehek töretlen harci szelleme, az idegen betolakodókkal és a nép árulóival szemben tanúsított ellenállása akadályozta meg.

A németek a háború döntő szakaszában hatalmas katonai rakétaként, közlekedési gócpontként, ellátási bázisként akarták kezelni Csehországot. Ugyanekkor a birodalom többi részeinek biztonságosságában kételkedő urak viszonylag kevésbé veszélyeztetett „repülőfedezéknek” tekintették az országot.

Szlovákiában a Tiso—Tuka—Mach-féle rablóbanda terveinek keresztülhúzása volt a feladata. Ez a banda, mint Hitler szövetségese, hadat üzent a Szovjetuniónak és orosz testvéreik ellen hajszolta a szlovák katonákat.

Gottwald elvtárs a már említett rádióbeszédében nemcsak a harc fő stratégiai feladatát tűzte ki, hanem egyszersmind megszabta, milyen taktika és milyen eszközök szükségesek e harc vezetéséhez.

„A népi harc eddigi eszközei helyett új, hatékonyabb, nagyobb ütőerejű, a megszállókon érzékenyebb sebeket ejtő eszközökhöz kell folyamodni” — mondta.

Gottwald elvtárs beszédében részletesen kifejtette azt is, hogyan kell az eddigi harci formákat új harci módszerekkel

kiegészíteni, a szabotázsztól egészen a partizánharc kifejlesztéséig. A Csehszlovák Kommunista Pártnak most éppúgy, mint az eddigi időszakokban is, teljesen világos stratégiai és taktikai programja volt. Ez a program megfelelt az új helyzetnek, amikor — a Szovjetunió elleni támadás következtében — a háború döntő szakaszába lépett.

A nép a véres terror ellenére is válaszol a Szovjetuniót ért támadásra

Amikor a német rablóhadsereg betört a Szovjetunió területére, Csehszlovákban újabb hadjáratot indítottak a kommunisták és a nép ellen. Illner, a Gestapo prágai központjának kormánytanácsosa, 1941 június 22-én reggel 7 óra 10 perckor, majd 13 óra 40 perckor ismét táviratot intézett a Gestapo összes cseh- és morvaországi helyi szerveihez. A távirat többek között ezeket tartalmazta:

„Feltehető, hogy az események hatással lesznek majd a protektorátus lakosságára. Ezért az SS birodalmi vezetőjének¹ parancsára közlöm, hogy az akciókat és más megnyilvánulásokat a legerősebb eszközökkel, brutálisan el kell fojtani... A külpolitikai események fokozott felügyeletet és a kommunista mozgalom elfojtását követelik. Számolni kell azzal, hogy a kommunista körök megkísérlik az adott helyzetet a megszokott bomlasztó tevékenységre felhasználni: suttogó propagandát, rölapokat és feliratokat terjeszthetnek. A kommunisták és marxisták legnagyobb része most gyárakban összpontosul. Az államellenes tevékenység tehát a következőkben nyilvánulhat meg:

1) Hangulatbefolyásolásban. Ezzel kapcsolatban aktuális gazdasági vagy napi élelmezési kérdésekből fognak kiindulni és a cél a háborúval szemben érzett ellenszenv növelése lesz.

2) Különböző módon megnyilvánuló szabotázsstevékenységben (például a „dolgozz lassan!” és egyéb szabotázscselekedetek).

A távirat elrendelte, hogy „őrizetbe kell venni a Kommunista Párt összes veszedelmesebb funkcionáriusait”.

A prágai Gestapo későbbi jelentései arról számolnak be, hogy Csehszlovákban júniusban 377, júliusban 3797, augusztusban 3494, szeptemberben 3619 és októberben² 10 227 kommunistát tartóztatnak le. Ez a szám nem foglalja magában az ellenállási mozgalom

¹ Az SS birodalmi vezetője Himmler volt.

² Októberben a véreskezű Heydrich lett a birodalom protektora.

más csoportjaiban végrehajtott letartóztatásokat. Ezek az intézkedések és letartóztatások azonban nem tudták megakadályozni, hogy a Szovjetunió megtámadása után be ne következzenek mindaz, amitől a Gestapo említett táviratában tartott. A cseh nép elemi erővel fejezte ki a Szovjetunió iránti forró lelkesedését és a német-fasiszta rablókkal szemben érzett gyűlöletét. A cseh nép tudta, elérkezett a háború döntő szakasza és sorsa a keleti fronton dől el.

A Csehszlovák Kommunista Párt új nagy feladata az volt, hogy más ellenállási csoportokkal együtt az eddiginél sokkal nagyobb ütőerejű egységbe tömörítse a cseheket, és ez az egység Gottwald elvtárs rádióbeszédének útmutatásai alapján hatékonyabb módszerekkel dolgozzék. A nácik azt remélték, hogy 1941 elején az első illegális Központi Vezetőség szétbomlasztásával és a központi technikai apparátus összeűzésével, a letartóztatásokkal és kegyetlenkedésekkel halálos csapást mértek az illegális Csehszlovák Kommunista Pártra és ezzel Cseh- és Morvaország területét megfelelően előkészítették az olyan nagyjelentőségű eseményre, mint amilyen a Szovjetunió elleni támadás volt.

A Pártnak súlyos veszteségei voltak, de rendületlenül szilárd maradt. A letartóztatottak helyébe mindenütt új harcosok léptek. Az új harcosok kapcsolatokat szerveztek, megkeresték a mozgalom érintetlen, de elszigetelt csoportjait, és ahol a sorok túlságosan megritkultak, vagy veszélyeztetettek voltak, új, szilárd sorokat építettek fel.

A Párt hatalmas, harcos akciókat szervezett a nácik ellen. A Párt felhívása nem maradt hatástalan. 1941 júniusának eseményei gyújtószikraként hatottak és magasra csapott a szabotázsok, sztrájkok hulláma. Ezek a cselekedetek megmutatták, hogy a nép szolidáris a szovjet nép harcával. Sztrájkba lépett a Kolben- és Ringhoffer-gyár, a hradeci Škoda-gyár, sztrájkoltak a náchodi textilgyárak, a svatoňovicei, nučicei, rakovníki, kladnoi bányászok, a vitkovicei építőmunkások stb.

A legnagyobb sztrájk a Walter-repülőgépgyárban tört ki. Ebben a gyárban egyszerre több mint 2000 munkás hagyta abba a munkát. Az ürügy: az elégtelen élelmiszerfejadag és az alacsony bér volt.

A *Rudé právo* „A Hitler elleni frontokról” címmel harci hírek formájában számolt be a sztrájkokról. Nagy visszhangot keltett a „dolgozz lassan” jelszó. Néhány nagyfontosságú hadiüzemben lényegesen csökkent a termelés. A náci rabszolgatartók a legkegyetlenebb terror közepette kénytelenek voltak bevezetni a kizárólagos

akkordrendszer és a túlórázást, hogy legalább részben ellensúlyozzák a teljesítmény csökkenését.

A Csehszlovák Kommunista Párt ebben az időszakban az illegalitásban eddig nem tapasztalt arányú sajtókampányt indított.

A *Rudé právo* meghatározta a harc alapvető politikai vonalát és változatlanul a Párt központi lapja maradt. Ezenkívül sok illegális lapot adtak ki, amelyek a nép egyes rétegeihez szóltak. Ezek az újságok ébrentartották azt a tudatot, hogy az otthoni front éppen olyan fontos, mint a harctér. Ilyen lap volt például a *Ženská noviny* (Nők lapja), a *Dělnické Listy* (Munkásújság), a *Tábor*, a *Svět proti Hitlerovi* (Világ Hitler ellen) stb. Népszerű újság volt a *Trnaveček*, amely humoros formában leplezte le a német propaganda hazugságait, kigúnyolta a felnagyított háborús híreket és Havlíček³ módján buzdította a népet.

A Párt fokozta a illegális sajtó terjesztését és ezzel párhuzamosan a hivatalos újságok bojkottálására hívta fel a lakosságot. A nép 1941 szeptember 14-e és 21-e között bojkottot szervezett a hivatalos újságok ellen, mert ezek a lapok „náci újságcikkek zagyva cseh nyelven írt szolgai fordításai” voltak.

A *Svět proti Hitlerovi* című lap közölte, hogy a legolvasottabb napilapok árusítása átlag 70 százalékkal csökkent és a lapok kiadóhivatalait előzőnlőtték a visszaküldött példányok. Az áruló újságírók panaszt emeltek a protektorátusi kormánynál és a birodalmi „protektor” akkori sajtófőnökénél, mert a bojkott létüket veszélyeztette.

1941 augusztusában és szeptemberében a prágai utcákon sok kis röplap és falragasz jelent meg a Csehszlovák Kommunista Párt kiadásában. Ebben az időszakban a Gestapo arra panaszkodott, hogy „a felforgató elemek vakmerősége oly nagy, hogy az illegális röplapokat a nyílt utcán terjesztik”. A házfalakat és a kövezetet — különösen Žižkovban — gyakran borították náciellenes jelszavak. A feliratok olykor nagyon szellemesek voltak. Így például az utcai lámpákra a következő falragaszt helyezték el: „Maximális terhelés: tíz Gestapo-legény.”

A szabotázs-felhívások is visszhangra találtak. Az egvik kiváló szabotázsszervező rohamcsapat O. Štancel csoportja volt. Štancel — gyártulajdonos volt és gyárát szintén beállították a hadiiparba. Štancel elvtársakból álló csoportot alakított maga körül és segítségükkel gyulékony és robbanóanyagokat készített, hogy szabotázs-

³ Karel Havlíček Borovský (1821—1856) — kiváló cseh publicista és költő, életét az osztrák elnyomás elleni harcnak szentelte. Szatirikus cikkei, epigrammái és versei nagyban hozzájárultak a cseh nemzeti öntudat kifejlődéséhez.

akciókat hajthasson végre. Štancel azt javasolta, hogy gyártsanak olyan gyúlékony anyagokat, amelyeknek fő alkotórésze a nátrium. Jan Novák elvtárs segítségével, aki vegyész volt, később tökéletesítették a gyártási eljárást. Ezenkívül Štancel, Novák és Stricker elvtársak időzített robbanóbombákat is szerkesztettek. A szabotázscselekményeket a kommunista ifjúsági szervezet, az úgynevezett Ifjú Nemzedék Kommunista Szövetségének tagjai hajtották végre. Štancelt az első statárium idején letartóztatták. Štancel igazi harcoshoz méltóan, keményen viselkedett. Amikor a Gestapo emberei azzal érveltek előtte, hogy ő maga nagyvállalkozó és saját maga alatt fűrészeli a fát, ha a kommunisták ügyéért dolgozik, büszkén ezt válaszolta: „Kommunista vagyok és bár évi jövedelmem körülbelül 500 000 csehkورونا, továbbra is kommunista maradok, mert hiszem, hogy a kommunista eszme a haladó emberiség erejét fejezi ki.“ Hova jutott volna a hitlerista hadiipar, ha minden cseh gyáros így viselkedett volna!

A szabotázscselekmények legalkalmasabb tárgya a közlekedés volt. Ebben az időszakban nagyon gyakran átfűrészelték a vasúti kocsikat összekötő láncokat, kicsavarták a sínek anyacsavarjait, homokot és csiszolóport szórtak a csapágyakba, szénakazlakat és raktárakat gyújtottak fel. A kladnói vidéken felrobbantottak egy bányafelvonót, az egyik kohó kazánházában átlukasztották a csővezetéket és ezt fakarókkal álcázták. Police és Hradec vidékén 80 vagon lenkészet égett le, Policében és Nové Městóban felpérszelték a nagybirtokokat.

Morvaország sem maradt le. Zlín környékén szabotázst szervező rohamcsapatokat alakítottak, amelyek vonatokat siklattak ki, hadianyaggal zsúfolt vasúti raktárakat semmisítettek meg, villany- és telefonösszeköttetést stb. rongáltak meg.

A keletcsehországi csoport 1941 augusztus 30-án hatalmas benzinraktárt semmisített meg Náchodban.

A hitlerista banda rettegett e harcos mozgalom erejétől és a Gestapo ezt jelentette Berlinbe:

„A helyzet annyira kiéleződött, hogy a protektorátusban rövid időn belül fegyveres felkeléssel kell számolnunk. Az illegális Kommunista Párt már utasítást adott a fegyver és robbanóanyag beszerzésére.“

A második illegális Központi Vezetőség újjászervezi a Pártot

A Pártot súlyos veszteség érte a letartóztatások következtében, amelyeket a Szovjetunió elleni háború előtt hajtott végre a Gestapo. Az első illegális Központi Vezetőség tagjai közül csak Jan Zika elvtárs menekült meg. Zika elvtárs Miloš Krásnýval és más

elvtársakkal azonnal gondoskodott arról, hogy a *Rudé právo* továbbra is megjelenjék, hogy a szervezet megkapja a szükséges utasításokat. Zika elvtárssal egyidejűleg Jan Vyskočil elvtárs, az 1. számú kerület vezetője, aki elveszítette az összeköttetést a központtal, szintén hozzálátott e feladatokhoz. Vyskočil elvtárs saját kerületének technikai felszerelésével kiadta a *Pravda* című illegális lapot. Julius Fučík elvtárs kapcsolatot teremtett Vyskočilal és közösen készítették elő 1941 májusában a *Májovj list*-et (Májusi lap). A két csoport éppen a Szovjetunió elleni támadás idején teremtett kapcsolatot egymással és megalakította az új Központi Vezetőséget. Az új Központi Vezetőség tagjai Julius Fučík, Jan Zika, Jan Černý, spanyolországi harcos, Jan Vyskočil, M. Krásný és K. Lukeš elvtársak voltak. A Központi Vezetőséget később újabb tagokkal kibővítették. Fučík feladata volt a politikai vezetés és a sajtópropaganda. Zika feladata a szervezés volt, Černýt a szabotázscelemek irányításával és a Párt harcosainak felfegyverzésére való előkészületekkel bízták meg. Fučík elvtárs helyesen látta meg, hogy eljött az idő, amikor „a Pártnak bele kell folynia a harcba, meg kell szerveznie a megszállók elleni belső frontot, csatározást kell folytatnia ellenük, és ebben a harcban nemcsak saját erejére, hanem az egész nemzet erejére kell támaszkodnia“.

Ebben az időszakban változtatni kellett a módszereken. A Gestapo elleni harc értékes tapasztalatokkal gazdagította a Pártot és megmutatta, hogy néhány eddigi szervezési elv nem vált be. Kiderült, hogy a túlságosan bonyolult apparátus, a konspirációs láncolatok nem védik meg a Pártot, ellenkezőleg, veszélyeztetik. A káderek száma csökkent és ezért a megmaradt pártmunkások nem specializálhatták magukat szigorúan egy bizonyos munkára vagy területre. Szükség volt arra, hogy „mindenki mindenben és mindenütt, ha kell önállóan cselekedjék“ (Fučík). A *Rudé právo* kéziratát Fučík maga készítette el. Az egyes sajtóközpontok el voltak szigetelve egymástól és saját technikai berendezésükkel sokszorosították a Fučík által beküldött kéziratot. Ilyen technikai csoport volt például a Fuchs-Lorenc-, a Šumbera-Krátky- és munkatársai, a Vyskočil-, az orvos- és nyomdászcsoporthoz és még több más csoport. Fučík a kulturális élet több kiváló személyiségét, írókat, költőket, képzőművészeket nyert meg az ellenállás számára és velük készült az illegális *Tvorba*⁴ kiadására.

A szervezet leegyszerűsítésével kapcsolatban a legnagyobb súlyt a rugalmasságra, az óvatosságra, a konspirációs érettségre

⁴ A *Tvorba* (Alkotás) a Csehszlovák Kommunista Párt hetilapja.

és az egyes szervezeti egységek vezetőinek felelősségére helyezték.

A Gestapo is tapasztalatokat szerzett a Csehszlovák Kommunista Párt elleni harcban és új módszerekhez folyamodott. A Csehszlovák Kommunista Párt úgy volt megszervezve, hogy az egyes instruktorok és vezetők a területeket a taglétszámnak megfelelően szervezték, területeiket kiszélesítették vagy kisebb körzetekre osztották a mozgalom növekedésének megfelelően. Technikai berendezéseket szereztek és megszervezték mindazt, amit a napi harc megkövetelt. Cseh- és Morvaországban ezt a tevékenységet főleg Jan Vyskočil, Stanislav Brunclík, Karel Aksamit, Jan Pokorný, Jaroslav Neliba, Jan Žižka, Josefa Fajmanová, Josef Molák, Oldřich Hornof, František Mařík, Josef Rerich, Cyril Šumbera, Jan Tomaško, Ladislav Ševčík elvtársak és rajtuk kívül sok hős és önzetlen ember irányította, olyan emberek, akik készek voltak feláldozni mindent, életüket is a Párt és a nép szabadságáért vívott harcban. Kár, hogy ebben a rövid könyvben nem emelhetjük ki minden egyes ember erőfeszítését és munkáját és nem írhatjuk le minden egyes elvtárs harcát, bátorságát, és azt a sok szenvedést, amelyet a nép ügyéért vívott harcban elviselt.

A Szlovák Kommunista Párt tevékenysége a Szovjetunió elleni támadás után

1941 elején Gottwald elvtárs az ellenállási mozgalom moszkvai csoportjának néhány jelentékeny tagját hazaküldte az otthoni ellenállási mozgalom megerősítésére. Gottwald elvtárs egyik legközelebbi munkatársa Viliam Široký elvtárs volt. Őt bízták meg azzal, hogy Szlovákiában a fejlődő földalatti mozgalmat irányítsa. A Szovjetunió elleni támadás idején a bábkormány terrorszervei is fokozták tevékenységüket. A Gestapo támogatta a rendőrséget és 1941 júniusában egy közös akció keretében ropant fájóan megsebeztek a Szlovák Kommunista Pártot. Letartóztatták ugyanis Široký, Ďuriš, Benada elvtársakat, és még sok más funkcionáriust. Ezzel a Szlovák Kommunista Párt első Központi Vezetőségét felszámolták. A *Hlas ľudu* nyomdája is kezükbe került.

Ján Osoha elvtárs, akinek sikerült megmenekülnie a terrorszervek elől, már 1941 augusztusában Oto Krajňák elvtárssal és más elvtársakkal megalakította a Szlovák Kommunista Párt második Központi Vezetőségét. Ennek a Központi Vezetőségnek első sorban az volt a feladata, hogy ismét felépítse a Párt szervezeti hálózatát, amelyet a letartóztatások sok helyen megszakítottak,

ismét kiadja a *Hlas ludu*-t, folytassa az első Központi Vezetőség munkáját, szervezze a szabadságharc egységét.

A Szlovák Kommunista Párt második Központi Vezetősége teljesítette ezt a feladatot. 1941 szeptemberében már ismét megjelent a *Hlas ludu*, bár csak sokszorosítógépen nyomták. A Párt fokozta munkáját a szlovák hadseregen belül is.

A Szovjetunió elleni aljas támadás új korszak kezdetét jelentette a szlovák ellenállási mozgalomban. Az áruló Tiso és tábornoka, Čatloš, már 1939 szeptember 1-én, a második világháború kitörésekor háborúba hajszolta Lengyelország ellen a szlovák hadsereget. A szlovák katonák már akkor sem akarták életüket áldozni Hitlerért. A kežmaroki helyőrség fellázadt. Tiso, a kormány hozzájárulásával, közvetlenül a Szovjetunió elleni fasiszta támadás után táviratilag közölte Hitlerrel, hogy Szlovákia belép a Szovjetunió elleni háborúba. Tisonak ez a cselekedete a nép túlnyomó többségénél elemi, következetes ellenállásba ütközött.

A szlovák katonák nyíltan és tömegesen kifejezésre juttatták, hogy nem harcolnak szláv testvéreik ellen fasiszta rablócélukért. Már a kaszárnyákban megbeszélték, hogy adandó alkalommal átszöknek és fegyvereiket a németek és a szlovák nép árulói ellen fordítják. A tartalékosok között is az volt a hangulat: nem engedik, hogy Hitler vágóhídra hajtsa őket. A szlovák nép nem értette, miért kell a Szovjetunió ellen harcolnia. Ez a hangulat visszatükröződött a szlovák hadsereg hadműveleteiben. A katonák a fenyegetések, ígérgetések és büntetések ellenére, minden eszközt megragadtak, hogy kitérjenek a Vörös Hadsereg elleni harc elől.

A Szovjetunió felszabadító háborúja a hitlerista támadók ellen és a szlovák dolgozó nép egyre növekvő ellenállása arra kényszerítette a burzsoá-demokratikus tábor képviselőit, hogy ők is „tegyenek valamit“, főleg azért, hogy majd felszabaduláskor alibi-jük legyen. A Szlovák Kommunista Párt nagy súlyt helyezett arra, hogy a nép minden erejét a fasiszmus elleni harcra összpontosítsa. Ezt bizonyítja a Párt 1940 március 14-i említett nyilatkozata is. A Szlovák Kommunista Párt funkcionáriusai tehát már 1939 végén arra törekedtek, hogy kapcsolatot teremtsenek a volt polgári demokrata pártok egyes vezetőivel. A megbeszéléseket Pavol Stahl elvtárs vezette. Munkája azonban nem hozott eredményt, mert a burzsoá körök nem akarták magukat semmiféle veszélynek sem kitenni.

1941 december elején, amikor a Vörös Hadsereg kiűzte a németeket Rosztovból, a polgári tábor egyes képviselői jelentkeztek és felajánlották együttműködésüket. Amikor azonban a Vörös Hadsereg rosztovi offenzívája helyi jelentőségűnek bizonyult, és

kiderült, hogy a németek kibírják az 1941/42-es telet, ezeknek a burzsoá elemeknek ismét elment a kedvük attól, hogy együttműködjenek a kommunistákkal és kijelentették, még nem egészen „világos“, hogy a további katonai és politikai fejlődés milyen irányú lesz. Azt állították, hogy éppen ezért korai minden akció a németek és a Tiso—Tuka-rendszer ellen. Tehát még hosszú ideig a Szlovák Kommunista Párt volt Szlovákiában az egyetlen erő, amely a fasizmus ellen harcolt.

Harc az egység megszilárdításáért és a világos harci programért

A Párt a következőkben határozta meg az ellenállási mozgalom fő feladatát: meg kell valósítani az összes ellenállási erők egyesítését és világos, forradalmi, harci programot kell eléjük tűzni.

Az illegális Csehszlovák Kommunista Párt a feladatok helyes megoldására törekedett. Ezt bizonyítja a Párt vezetőségének 1941 szeptember 16-án tartott történelmi jelentőségű ülése. Az illegális *Rudé právo* szeptemberi száma így számol be erről az ülésről:

„A Csehszlovák Kommunista Párt Központi Vezetősége 1941 szeptemberében tartott ülésén részletesen megvizsgálta az itthoni és a nemzetközi helyzetet és azokat a feladatokat, amelyeket ez a helyzet a Párt elé állít. Ebben a történelmileg döntő jelentőségű időszakban, amikor a munkásosztály és egész népünk jövőjéről van szó, a Párt legnagyobb aktivitására van szükség. A Párt kezét nyújtja mindazok felé, akik készek Hitler ellen harcolni, minden súlyát latbaveti a nemzeti forradalmi egység létrehozásáért és ebben az egységben minden erejével résztvesz. A Párt minden tagjának munkáját a tett és az egység határozza meg. A Központi Vezetőség egyhangúlag jóváhagyta a Csehszlovák Nemzeti Forradalmi Bizottság felhívását és fontos intézkedéseket hozott a Párt további munkájára vonatkozóan.“

Az említett felhívás, amely magában foglalja az ellenállási mozgalom egész politikai vonalát ebben az időszakban, kifejti, miért és hogyan kell megvalósítani a teljes nemzeti egységet és melyek azok a harci formák és módszerek, amelyekre a szabadságért vívott harcnak ebben a szakaszában szükség van. Arra a kérdésre, hogy az országban ki tartozik ebbe a nemzeti forradalmi frontba, a felhívás így felel:

„*Mindenki!* Mindazok a csehszlovák állampolgárok, akik készek lerázni magukról a náci rabigát. Ebbe a frontba tar-

tozók a cseh munkás és paraszt, a cseh író és iparos, a cseh tisztviselő és vállalkozó, a cseh rendőr és katona. Itt a helye minden cseh férfinak, cseh nőnek, az egész cseh ifjúságnak, minden csehszlovák állampolgárnak, tekintet nélkül arra, hogy melyik párt tagja és milyen társadalmi réteghez tartozik, mert hiszen szemtől-szemben azzal a halállal, amellyel Hitler fenyeget bennünket, semmi sem választ el, hanem minden egyesít minket. A náciizmus meg akarja semmisíteni mindazt, ami cseh — tehát mindenkinek, aki cseh, fel kell lázadnia a náciizmus ellen és meg kell semmisítenie a náciizmust.”

A továbbiakban a felhívás ezt mondja:

„A Csehszlovák Kommunista Párt Központi Vezetősége, valamint a Nemzeti Ellenállási Mozgalom Központi Vezetősége elhatározta, hogy *közös Csehszlovák Nemzeti Forradalmi Bizottságot* alakít, amely Csehszlovákiában a Hitler elleni harc központi politikai szerve és felhívja a csehszlovák állampolgárokat, hogy mindenütt saját harci szakaszukon haladéktalanul alakítsanak egységes nemzeti forradalmi bizottságokat.”

A hitlerista birodalom elleni támadás fokozása érdekében a munkásság körében propagandát fejtettek ki az általános sztrájk mellett. Rámutattak, milyen nagy jelentősége van az olyan általános sztrájknak, melyben különbség nélkül résztvesz a nemzet minden rétege, a munkásság, a parasztság, az értelmiség, az iparosok, a kereskedők és a tisztviselők.

„Háborúban az egész nép általános sztrájkja — mondja a felhívás — egyenlő a nép fegyveres felkelésével. Ezért azonnal a leggyorsabb ütemben mindenütt mozgósítani kell a nemzet katonai erejét, mindenütt felfegyverzett forradalmi gárdákat kell szervezni. Ezek a gárdák a felfegyverzett nemzet harci szervei.”

A felhívást a Csehszlovák Központi Nemzeti Forradalmi Bizottság nevében a Nemzeti Ellenállási Mozgalom Központi Vezetősége és a Csehszlovák Kommunista Párt Központi Vezetősége írta alá.

Ez a felhívás vázolta a nép előtt a szabadságharc egész távlatát, amely a háború utolsó időszakában, a Vörös Hadsereg hatalmas győzelmei során végre meghozta a szabadságot. A Csehszlovák Kommunista Párt Központi Vezetőségének 1941 szeptemberi teljes ülése mindennél ékeesebben bizonyítja, milyen hatalmas méreteket öltött az országban az ellenállási mozgalom három hónappal azután, hogy Hitler megtámadta a Szovjetuniót és megmutatja,

milyen lendülettel dolgozott a Csehszlovák Kommunista Párt a felszabadulásért folytatott közös harc szervezéséért és fejlesztéséért.

1942 márciusában Szlovákiában is megalakult a Központi Nemzeti Forradalmi Bizottság. A bizottság a köztársaság szétbomlasztásának harmadik évfordulója alkalmából felhívást intézett a szlovák néphez. A felhívás többek között ezeket mondta:

„Minden erőt egyesíteni kell az ellenség leverésére. Ezért elhatároztuk, hogy megalakítjuk Szlovákiában a közös Nemzeti Forradalmi Bizottságot, amely a Hitler és kiszolgálói elleni harc központi szerve. Felhívunk minden szlovákot, hogy mindenütt, a harc minden területén létesítsenek nemzeti forradalmi bizottságokat. Feltétlenül egyesíteni kell a nép minden erejét a német és szlovák nácizmus elleni közös harcra.“

A Központi Nemzeti Forradalmi Bizottság a nagy nyilvánosság számára néhány dokumentumot adott ki, melyek célja az volt, hogy előmozdítsák a széles nemzeti front létrejöttét és megszilárdítsák a nemzeti frontot a nemzeti felszabadító mozgalomban. Már 1942 tavaszától kezdve kiadták az *Útok* (Támadás) című újságot a nemzeti forradalmi bizottságok számára.

A nemzet a Heydrich-rémuralom idején

A náciak nem titkolhatták tovább azt a tényt, hogy terrorral és egyéb intézkedéseikkel nem tudták megtörni a nemzet ellenállási mozgalmát. Ellenkezőleg, ez a mozgalom napról-napra erősödött és egyre hatalmasabb méreteket öltött. A becsvágyó Frank ezt a helyzetet arra használta fel, hogy Neurathot kitúrja a „protektori“ tisztségből, amelyre ő maga fente a fogát. Ezért úgy állította be Hitler előtt az eseményeket, mintha a cseh ellenállási mozgalom fokozódása Neurath gyengeségének és tehetetlenségének lenne a következménye. Frank elérte azt, hogy 1941 szeptember 27-én Neurathot visszahívták és helyére — nem őt — hanem a véreskező Heydrichet nevezték ki.

Heydrich azzal szerzett hírnevet magának, hogy milyen kíméletlenül és kegyetlenül járt el Párizsban, Hollandiában és Norvégiában. Heydrich kihívóan a prágai várban telepedett meg, hogy ezzel is világosan kifejezze hatalmát. Prágába való megérkezésével egyidejűleg statáriumot hirdetnek ki, hogy ezzel alapot teremtsenek az elkövetkező tömeggyilkosságok számára. Heydrich egyik első cselekedete az volt, hogy letartóztatta Eliáš tábornokot, az úgynevezett protektorátusi kormány elnökét, azért, mert Eliáš tábornok tudatosan fékezte a protektorátusi kormánynak és az együttműködő újságíróknak azt a túlzott készségét, amellyel a megszálló-

kat a cseh nép rabszolgásgorba taszításában és németesítésében tá-
mogatták. Eliáš az 1941 október 1-én megrendezett „perben”
halálra ítélték és kivégezték.

Heydrich eddig sohasem látott méretű vérfürdőt rendezett.
Statáriális bíróság elé állították mindazokat, akiket eddig föld-
alatti tevékenységük miatt letartóztattak. Ez a bíróság csak kétféle
ítéletet ismert: halálos ítéletet, vagy koncentrációs táborba zárást.
Ebben az időben pusztult el az első Központi Vezetőség valamennyi
tagja, Urx és Oto Synek elvtárssal az élen. Ekkor gyilkolták meg a
Rudé právo egész volt szerkesztőségét: Jan Krejčí, Václav Křen,
František Křížek, Vratislav Šantroch, Jan Peštuka, Karel Elsnic és
a többi elvtársakat.

Súlyos veszteséget szenvedtek az ellenállási mozgalom nem-
kommunista csoportjai is. Ekkor végezték ki dr. Klapkát, Prága
polgármesterét, a Sokol több tagját A. Pechláttal az élen, sok
katonát, Bilý és Vojta tábornokokat.

A Gestapo lázas tevékenységet fejtett ki és minden erejével
nyomozott a titkos szervezetek, a röplapok szerkesztői, a sztrájk és
szabotázscelemekények kezdeményezői után. A Gestapo besúgóí
segítségével arra törekedett, hogy behatoljon a szervezetekbe, gya-
kori razziákat tartott a vasutakon, a villamosokon stb.

A statárium nem tudta megakadályozni az ellenállási mozga-
lom növekedését, de meglassította a növekedés ütemét és súlyos
sebeket ejtett a Párton. A Gestapo újabb letartóztatásokat hajtott
végre, különösen Prágában és vidékén, az ifjúsági szervezetekben
és nyomára akadt, majd kivégezte Štancel elvtárs csoportját is.

A Heydrich-féle véres terror igazi jelentőségét csak akkor ért-
hetjük meg, ha megnézzük az összefüggést a Heydrich-féle terror
és a keleti front eseményei között. Hitler október 2-án tartotta meg
első beszédét a Szovjetunió elleni támadás megindítása óta és ki-
jelentette, hogy a világtörténelem legnagyobb csatája folyik és a
háború sorsa Moszkva előtt dől el. Egy héttel ezután Dietrich,
Hitler sajtófőnöke, kijelentette, hogy a háború gyakorlatilag véget-
ért és a Vörös Hadsereg megsemmisült. E kijelentésnek az volt a
célja, hogy azt a látszatot keltse, mintha a keleti fronton folyta-
tott „villámháború” sikere biztosítva lenne.

Egyidejűleg súlyos hadjáratot indítottak a cseh nép ellen is
és a legkegyetlenebb eszközökkel a legrövidebb időn belül egyszer-
smindenkorra meg akarták törni a nép ellenállását. Nem sikerült
sem a villámháború, sem a cseh nép ellen folytatott hadjárat.

„Ha egy bizonyos határt túllépnek, a terror éppen ellenkező
hatást ér el. Ilyenkor a terror már nem rémületet, hanem haragot,
újabb ellenállást vált ki.” Ezt mondta Gottwald elvtárs 1941 októ-

ber 1-én tartott rádióbeszédében az otthoni helyzetre vonatkozóan. És valóban így is volt. A véreskezű Heydrich nem törte meg a cseh népet. Heydrich gyilkolási hadjárata nem rendítette meg azt az egységet, amely a Központi Nemzeti Forradalmi Bizottság megalkakulásával szeptemberben létrejött.

1941 december 11-én Hitler háborúba sodorta az Egyesült Államokat is azzal, hogy hadat üzent neki. Most már három döntő világhatalom állt szemben Hitlerrel.

Differenciálódás a „protektorátusi” politikusok táborában

Eliáš miniszterelnök, dr. Klapka, a tábornokok és az ellenállási mozgalom nem-kommunista csoportjához tartozó személyiségek letartóztatása és kivégzése azt jelentette, hogy üldözik és gyilkolják azokat, akik eddig bizonyos keretek között együttműködtek a németekkel, mert abból a téves felfogásból indultak ki, hogy az együttműködéssel hasznára lehetnek a cseh népnek és az ellenállási mozgalomnak. A kommunisták sohasem vallották ezt a nézetet. A kommunisták mindig azt állították, hogy egyetlen becsületes cseh embernek sem szabad együttműködnie a náci rablókkal, és hangsúlyozták, hogy Háchaék segítsége nélkül a németek sohasem váltak volna a helyzet uraivá Csehországban. A kommunisták megengedhetetlennek tartottak minden együttműködést a németekkel és követelték, hogy a cseh nép egységes frontban szálljon szembe a német megszállókkal. Azok az intézkedések, amelyeket Heydrich Eliáš, Klapka, egyes tábornokok, más személyek és csoportok ellen hozott, új helyzetet teremtettek a Hácha-táborban. Most már csak azok maradtak továbbra is ebben a táborban, akik valóban a németeknek dolgoztak — a cseh nép ellen. Ezek az aljas árulók teljesen leleplezték magukat, mert cinikusan helyeselték és védelmezték a tömeges letartóztatásokat és gyilkosságokat.

„Krejčí és Hácha Judásként elárulta és kiszolgáltatta Heydrichnek Eliáš volt miniszterelnököt, Klapka volt prágai polgármestert, Frankenbergert és a cseh tábornokokat” — mondta ezzel kapcsolatban Gottwald elvtárs a moszkvai rádióban tartott beszédében és követelte, hogy a londoni hivatalos körök szakítsanak meg minden kapcsolatot Háchával. A *Tábor* című illegális lap 1942 januárjában ezt írta:

„Az emberek kezdetben áldozatnak tekintették Háchát, akinek öreg korára nagyon hálátlan szerepet kell játszania. Az elmúlt három év azonban teljesen elegendő volt ahhoz, hogy kiderüljön: ez a degenerált alak éppen olyan aljas bitang, mint minden más Quisling... Hácha nemcsak gyávaságból

szolgálja minden erejével a hitleristákat, hanem azért is, mert ez a feladat teljesen megfelel aljas, reakciós lelkének.“

Ebben a szakaszban a „háchizmus“ elleni harc fontos feladat volt. Heydrich gyilkos hadjárata a cseh hazafiak ellen még jobban megszilárdította az ellenállási mozgalom egységét. Ezt fejezi ki a Csehszlovák Központi Nemzeti Forradalmi Bizottság 1942 január 1-én kiadott második felhívása, amelyet a *Rudé právo* is közölt.

Hitler moszkvai katasztrófája után

A keleti arcvonalon időközben történelmi jelentőségű fordulat következett be. Hitlert Moszkva előtt megsemmisítő vereség érte. A Vörös Hadsereg hómezőkön keresztül kergette visszafelé a német betolakodókat és megkezdődött a német hadsereg téli katasztrófája. A szövetségesek elhatározták, hogy Európában második frontot állítanak fel. A megszállt országokban, Franciaországban, Belgiumban, Hollandiában, Dániában, Norvégiában, Lengyelországban, Jugoszláviában, Görögországban, Bulgáriában egyre erősödött az elnyomott népek ellenállási mozgalma. A Csehszlovák Központi Nemzeti Forradalmi Bizottság felhívása erre a következőkben mutatott rá:

„Figyelembe véve a helyzetet, a Csehszlovák Központi Nemzeti Forradalmi Bizottság, az országban a csehszlovák nép szabadságharcának egységes és legfelsőbb szerve, amely a köztársaság népe abszolút többségének, a csehszlovák hadseregnek és a külföldön levő kormánynak bizalmára támaszkodik, elhatározta: *kihirdeti a Csehszlovák Köztársaság valamennyi állampolgárának harcos készenlétét.*

A Csehszlovák Központi Nemzeti Forradalmi Bizottság e nyilatkozat közzétételének napjától kezdve magára vállal minden politikai felelősséget annak a harcnak a vezetéséért, amelyet a csehszlovák nép a megszállók ellen a köztársaság egész területén folytat, megszervezi az egész nép általános sztrájkját, a fegyveres felkelést, megteszi az előkészületeket a megszállók és minden szervük — az úgynevezett protektorátusi, valamint szlovák kormányszervek — hatalmának megdöntésére.“

Majd hét pontban összefoglalja a felhívás azokat a konkrét feladatokat, amelyeket a nemzeti bizottságoknak meg kell oldaniuk.

A Csehszlovák Kommunista Párt Központi Vezetősége e felhívással kapcsolatban utasítást tett közzé a *Rudé právo*-ban. Az utasítás így hangzott:

„A Csehszlovák Kommunista Párt Központi Vezetősége utasítja a Párt és a Párt tömegszervezeteinek minden tagját, valamint a szimpatizánsokat, hogy

valamennyien olvassák és alaposan tanulmányozzák a Csehszlovák Központi Nemzeti Forradalmi Bizottság nyilatkozatát,

mindenütt és minden módon terjesszék ezt a nyilatkozatot,

tartsák magukat szigorúan a nyilatkozat útmutatásaihoz és minden erejükkel törekedjenek arra, hogy saját hatáskörükben ezeket az utasításokat végrehajtsák.“

Az idézett okmányok bizonyítják, hogy az 1942-es év elején a cseh ellenállási mozgalom — Heydrich gyilkos hadjárata ellenére — ismét támadásba lendült. Az a téli katasztrófa, amelyet a német hadsereg a keleti fronton szenvedett el, alapjában megrendítette a véres hitlerista rémuralmat. Hitlernek hatalmas mennyiségű fegyverre, hadianyagra, felszerelésre, szállítóeszközre, benzinre és élelmiszerre volt szüksége ahhoz, hogy megindítsa a nagy hangon beharangozott nyári támadást. De az orosz hóban és fagyban didergő csapatoknak elsősorban meleg fehérneműre, cipőre, bundára, sítalpakra és egyebekre volt szükségük. Lövöldözéssel, akasztófával és hóhérbárdal nem lehetett ezeket a szükséges holmikat a csehektől megszerezni. Heydrichnek tehát meg kellett szüntetnie a statáriumot, le kellett állítania a megfélemlítési kampányt és a terrort. A háttérben természetesen tovább gyilkolt. Ismét a Hácha-bandát tolta az előtérbe, amelynek most az lett volna a feladata, hogy a cseh népet áldozatkészségre és fokozott munkára bírja a hitlerista háború érdekében.

A nácik és Hácháék gyűjtési és kolduló akciókat szerveztek a keleti fronton harcoló német hadsereg számára. A Csehszlovák Kommunista Párt illegális sajtója a következőképpen válaszolt ezekre az akciókra:

„Azt akarják, hogy meleg holmit adjunk nekik, mert megfagynak Keleten. Semmit sem adunk! Hadd fagyjanak meg! Mi keresnivalójuk van azon az idegen, szabad földön? Állítólag kevés a nyersanyagjuk. Ezentúl még kevesebbet kapnak. Állítólag tifusz pusztít köztük. Hadd pusztítson!“

A cseh lakások ajtajai nem nyíltak meg azok előtt, akik a német hadsereg számára gyűjtöttek. A síléceket inkább eltűzelték, de nem adták oda a Wehrmachtnak. A meleg fehérneműt, cipőt stb. eldugták, de nem szolgáltatták be. A *Tábor* című illegális újság közölte, hogy a csehek felgyújtottak egy vonatot, amely meleg hol-

mit, bundát stb. szállított a frontra. A Gestapo egy megtalált jelentéséből kitűnik, hogy a protektorátusi kormány felvásároltatta a nagykereskedőktől az ócskavasat és azt szolgáltatatta be az anyaggyűjtőknek. Így leplezte azt, hogy a gyűjtési akció kudarcra végződött. Az illegális kommunista újságok mint gyávákat bélyegezték meg azokat a cseheket, akik a gyűjtési akcióhoz valamivel hozzájárultak.

Goebbels, Frank és Moravec különleges propaganda-szenzációnak szánták azt a bolsevistaellenes kiállítást, amelyet 1942 tavaszán rendeztek Prágában. Céljuk az volt, hogy ez a kiállítás, amelynek megtekintésére a lakosságot kivezényelték, elrettentse a cseheket a bolsevizmustól. A kiállítás ostoba rendezői nem ismerték a nép lelkületét és ezért a kiállítás éppen az ellenkező hatást keltette. A kiállítás egyik látogatója a következőket írta a *Dělnické noviny*-ba, a Párt prágavidéki szervezetének lapjába:

„Engem is kivezényeltek a kiállításra, éppen úgy, mint sok mást és most el akarom mondani a benyomásaimat:

A kiállítás egyik részének azt a célt kellene szolgálnia, hogy ellensúlyozza a nácik hazánkban elkövetett gáztetteit. A másik rész — a katonaira gondolok — valóban nagyszerű. Napjainkban ez nagyszerű agitáció a Szovjetunió és a Vörös Hadsereg mellett. Ez a rész lelkesedést kelt a nézőben és megerősíti azt a meggyőződést, hogy a Vörös Hadsereg fegyverei elpusztítják a nácikat. A Vörös Hadsereg fegyverei ragyogóak és még szebbeknek tűnnek, mert a mi fegyvereink is. Mert mi hozzájuk tartozunk. Így van ez valahogy. Amikor szemünkkel símogatjuk a szovjet elvtársak által készített tankot, legszívesebben ott a helyszínen beindítanánk a gépet és megmutatnánk, hogy mit szeretnénk tenni.“

A Párt a kiállítás megrendezésére egy brosúrában válaszolt. A brosúrát Fučík elvtárs írta és illegálisan nyomták és terjesztették. A brosúra leplezte Goebbels hazugságait és a valóságnak megfelelően ismertette a szovjet életet. Ez a brosúra iskolapéldája annak, hogyan végezte a Párt nevelő és felvilágosító munkáját a szabadságért folytatott harc idején.

Támadásra ellentámadással válaszol a nép

1942 március 15-e táján, a megszállás harmadik évfordulóján, Heydrich ismét felbízta Hácháékat, hogy közöljék a csehekkel, mit kíván Hitler súlyos helyzetében a cseh néptől. Hácha gyalázatos módon ünnepelte meg az elvesztett szabadság harmadik év-

fordulóját és köszönetet mondott Hitlernek azért, hogy megszállta Csehszlovákiát. Bienert belügyminiszter ezt írta március 15-e alkalmából: „Világosan látjuk, mi a feladatunk, és mit vár tőlünk a birodalom. A birodalom elsősorban rendet és nyugalmat vár tőlünk, hogy zavartalanul végezhessük el azt a munkát, amelyre a birodalomnak szüksége van“. Miközben a nép véres háborút folytatott Hitler ellen, Krejčí nyíltan kijelentette, hogy a kormány feladata „harcolni a németek győzelméért“. Bertsch a munkateljesítmény fokozását, a tízórás munkanap bevezetését követelte. Csak a heti 60 órán túlmenő teljesítményt akarta túlórának tekinteni. A munkaidő felemelésével egyidejűleg ismét csökkentették a kenyér-, hús-, liszt-, zsiradék- és pótkávé-fejadagot. Egyre nagyobb tömegben hurcolták el a cseh munkásokat a birodalomba és néhány vidékén, Benešov, Brdy, Nymburk vidékén, folytatták a cseh parasztok áttelepítését. Ez az áttelepítés már 1941 novemberében megkezdődött Vyškov és Nové Benátky vidékén.

A Párt ellenállást szervezett Heydrich, Frank és a „protektorátusi kormány“ újabb támadásai ellen. A Párt prágavidéki szervezete a *Dělnické noviny* különkiadásában ezt a felhívást közölte:

„Éhezve nem dolgozunk, a kormány támadásaira ellen-támadással válaszolunk.“

A felhívás a következőket követelte:

„A jelszót kövesse tett! Minden gyárban, minden hivatalban és minden munkahelyen általános sztrájkokat kell szervezni. Mindenki feladata, hogy tüntetéseket szervezzon a nyomor és az éhség ellen minden városban és minden lakónegyedben.“

A Csehszlovák Központi Nemzeti Forradalmi Bizottság a fasiszta megszállás harmadik évfordulóján nyilatkozatot adott ki az egész csehszlovák nép esküjének formájában, amely többek közt ezt mondta:

„Minden erőnkkal és minden eszközzel védeni fogjuk a cseh embereket a birodalomba való elhurcolás elől. Védeni fogjuk őket, hogy Hitler ne használhassa fel saját, csődbejutott gazdaságának és csődbejutott frontjának megerősítésére és védeni fogjuk őket azért is, hogy mi magunk se gyengüljünk az elkövetkező döntő harcokban.“

Nem felejtkezünk meg soha arról, hogy milyen óriási áldozatokat hoztak a szabadságért azok, akiket letartóztattak,

megkínóztak és kivégeztek, milyen nagy áldozatokat hoztak a népnek ezek a fiai, lányai és hozzátartozóik! Az ő emlékükre esküszünk!”

Az otthoni fronton ismét rendkívül kiéleződött a hitlerista Németország elleni harc, amikor 1942 áprilisában a második Össz-szláv Kongresszus Moszkvában felhívást intézett a szláv népekhez és felszólította őket, indítsanak támadást a közös ellenség ellen. A kongresszusról kilenc sűrű, géppel írt oldalra terjedő jelentést adtak ki. A jelentés tartalmazta Nejedlý professzor beszédét is. Ezt a jelentést az illegális *Rudé právo* különkiadásaként terjesztették. A jelentés nagy visszhangot keltett.

Ezt a harcot, melynek célja az volt, hogy a cseh népet ne használják fel a hitlerista háborúban, továbbra is Gottwald elvtárs irányította a moszkvai rádióban elhangzott kommentárok segítségével. Május elején a Szovjetunióban élő cseh közéleti és politikai személyiségek felhívták a cseh népet, hogy az otthoni harcot hozza összhangba a frontokon folyó harci tevékenységgel.

A véreskezű Heydrich eltávolítása. Gyilkos hadjárat a cseh nép színe-java ellen

Az 1942 május 27-i robbanások végetvetettek a vérszomjas bestia Heydrich életének. A cseh hazafiak ártalmatlanná tették a cseh nép hőhérát. Gottwald elvtárs ezzel kapcsolatban a moszkvai rádióban ezeket mondta: „A Heydrich ellen folytatott nyolc hónap-pon át tartó harcban a csehek győztek.”

Azon a napon, amelyen a Heydrich gépkocsijára vetett bomba felrobbant, statáriumot hirdettek ki. A náci rendőrség óriási apparátusa lázas tevékenységbe fogott. „A prágai államrendőrség központjának utasítására 1942 május 27-éről 28-ára virradó éjjel a városban széleskörű nyomozást indítottak. Ebben a munkában összesen 4500 rendőr, SS-, SA-, NSKK-beosztott, a protektorátusi rendőrség tagjai, valamint a fegyveres erők három ezrede vett részt.” Ezeket írta titkos jelentésében dr. Geschke, SS Standartenführer Riege, a rendőrség vezetője, jelentésében így ír: „Ugyanezen az éjszakán erős rendőri egységek indultak el Drezdából, Bécsből, Boroszlóbból, Berlinből, Opavából, Waldenburgból, Potsdamból, Würzburgból és Lipcséből és 1942 május 28-án reggel átlépték a protektorátus határait. Ezeket az egységeket Jihlavában, Mladá Boleslavban, Brnóban, Holešovban, Kolinban, Moravská Ostravában, Hradec Královéban, Klatovyban, Plzeňben, Táborban, Pardubicében, Kladnóban és Prágában helyezték el, hogy erősítsék az itteni helyőrségeket”. E „segítség” felhasználásával az egész

országban széleskörű nyomozást indítottak, melynek folyamán — Riege említett jelentése szerint — összesen 5000 helységet kutattak át és nagyjából átfésülték a protektorátus egész területét. A merénylőknek nyoma veszett.

A sikertelen nyomozás tovább fokozta azt a dühöt, amelyet a véreskezű Heydrich elvesztése keltett a megszállókban. Prágában átkutattak minden házat, minden zugot és letartóztattak mindenkit, aki csak egyetlen szóval is elárulta, hogy helyesli a véreskezű Heydrich megsemmisítését. A Gestapo emberei kapva kaptak minden legcsekélyebb jelen, amelyről azt remélték, hogy nyomra vezeti őket. Amikor Hitler megtudta, hogy az ellenálló csehek megölték kedvenc Heydrichjét, határtalan dühbe gurult. Frank és Dalweg, az újonnan kinevezett „protektor“, véres bosszúra készült. A statáriális bíróságok megkezdték tevékenységüket. Az újságok, a rádió, az utcán felszerelt hangszórók naponta közölték a kivégzettek nevét. Kivégezték őket, mert helyeselték a merényletet, vagy engedély nélküli fegyvertartás miatt, vagy az ellenállási mozgalom részvevőinek rejtegetése, vagy a velük fenntartott kapcsolatok miatt. Kivégeztek olyanokat is, akiket még jóval a merénylet előtt tartóztattak le. Az 1942 május 27-étől júliusig eltelt időben, tehát körülbelül 60 nap alatt, több, mint 1800 halálos ítéletet hoztak. De ítélet nélkül is kivégeztek embereket. A véres falragaszok szavai valóságnak bizonyultak. Egész családokat irtottak ki gyerekekkel és asszonyokkal együtt. A vér patakokban folyt.

A véres terror Lidicében és Ležákban érte el tetőfokát. Lidicét nem azért pusztították el, mert a helységben ejtőernyősöket rejtegettek. Lidicével kapcsolatban valóraváltották Hitlernek azt a fenyegetését, hogy „nem riad vissza a legvéresebb példás büntetéstől sem valamely nép ellen, amennyiben a birodalommal szemben tanúsított ellenállást folytatják, és amennyiben a merénylőket nem találják meg“. Hogy a választás éppen Lidicére esett, annak egy Pála nevű „cseh“ gyáros volt az oka, aki felbontogatta munkásai magánleveleit és az egyik ilyen levelet átadta a csendőröknek azzal, hogy hasznát vehetik a merénylet elkövetőinek felkutatásában. A levélben egészen más dologról volt szó — ami később ki is derült — Lidicét azonban mégis a földdel tették egyenlővé.

A Gestapo hivatalos jelentése, amelyet dr. Geschke, az SS Standartenführer írt alá, így számolt be a Lidicében elkövetett állati kegyetlenségről: „A 95 házból álló települést felégették, 199 15 évesnél idősebb férfilakost a helyszínen lelöltek, 184 asszonyt a ravensbrücki koncentrációs táborba küldtek, 7 asszonyt a terezíni rendőrségi börtönbe, 4 terhes asszonyt a prágai kórházba szál-

lítottak, 88 gyermeket Lodžba szállítottak és 7 egyévesnél fiatalabb gyermeket egy prágai menházban helyeztek el. 3 gyermeket a birodalomba küldtek németesítés céljából. Egy súlyosan beteg asszony a kladnói kórházban fekszik.“ A náci bestiák ilyen jellegzetesen német alapossággal számolnak be erről a borzalmas gaztetről. Röviddel ezután ugyanez a sors érte Ležáky falut is.

A lidicei eset az első pillanatban rémületet és félelmet keltett, később azonban éppen ellenkezőjét annak, amit a náci hóhérok akartak. Lidice az egész világon a hitlerista állati kegyetlenség jelképe lett, otthon pedig azt bizonyította, hogy a nácik az egész népet ki akarják irtani. Ez a felismerés nem gyengítette, hanem megerősítette az ellenállási mozgalmat.

Az Angliából küldött ejtőernyősök a prágai Boromei Szent Károly-templomban rejlőztek. A lakosság messzemenő támogatást és segítséget nyújtott nekik annak ellenére, hogy maga az a tény, hogy tudtak tartózkodási helyükről, egész családok számára halált jelentett. A Gestapo egyik titkos jelentésében ezzel kapcsolatban megjegyzi: „Több mint 20 ember 20 napon át tudott a templomban levő rejtkehelyről, de senki sem tett jelentést.“ Mégis akadtak árulók, akik a Gestapo kezére juttatták a bátor fiúkat. Tettük annál szégyenteljesebb volt, mert ezeket a szörnyszülötteket a meghirdetett magas jutalom csábította. A merénylet hős elkövetői az utolsó föltényig védekeztek az őket bekerítő SS-ekkel szemben. Az utolsó golyóval saját életüket oltották ki. Ez 1942 június 18-án történt. Ezután a Gestapo megkezdte azoknak a gyilkolását, akik segítséget nyújtottak az ejtőernyősöknek, hogy elrejtőzzenek a rendőrség elől.

Megsemmisült Fučík hősies Központi Vezetősége.

Megalakult a harmadik illegális Központi Vezetőség

A véres terror súlyos károkat okozott a Csehszlovák Kommunista Pártnak. A Központi Vezetőséget nagy veszteség érte, amikor 1942 április végén letartóztatták Fučík elvtársát. Fučíkot szerencsétlen véletlen folytán tartóztatták le. Fučík — bár majdnem halálra verték — semmit sem árult el tevékenységéről. A Központi Vezetőség tehát zavartalanul folytathatta munkáját. A Központi Vezetőséget Jan Pokorný és később Cyril Šumbera elvtárrsal egészítették ki. Ugyancsak szerencsétlen véletlen folytán tartóztatták le Jan Zika elvtársát, mégpedig éppen a Heydrich ellen elkövetett merényletet követő éjjel. Zika elvtárs megkísérelte, hogy az SS-razzia alatt megszökjék, nehogy bajba sodorja azt a családot, amelynél lakott. Az ablakon át akart szökni. Szökés közben elsza-

kadt a kötél, amellyel leereszkedett, Zika az udvarra zuhant és súlyos sérüléssel tartóztatták le. Eredménytelenül végződtek a kegyetlen kihallgatások. Zika elvtárs röviddel letartóztatása után meghalt.

A razziák napirenden voltak. Az illegalitásban élő harcosokat egyik helyről a másikra üzték, sehol sem hagyták őket nyugton. A harcosok tudták, hogy halálos veszedelmet hoznak arra a családra, amely fedelet nyújt nekik. Többnyire a szabadban rejtőzködtek, ahol szüntelenül őrségek, rendőrökutyák és fényszórók elől kellett menekülniök. Néhány illegális harcos, például Molák elvtárs, egy ideig a csatornában élt. Aksamit elvtárs több napon át egy baromfiól alatt ásott gödörben rejtőzködött. Földönfutók voltak és csak a kommunista eszme hatalmas ereje mentette meg őket a csüggedéstől.

1942 nyarán letartóztatták Pokorný és röviddel ezután Černý elvtársat. Nemsokára ezután kinyomozták az illegális nyomdát és letartóztatták Šumbera és Krátký elvtársat. Václav Mařík elvtárs, a központi instruktor, az utolsó pillanatban öngyilkossággal menekült meg a Gestapo elől. Megsemmisült tehát a Fučík-Zika-Černý alkotta egész Központi Vezetőség.

De a munka nem szűnt meg. Most is kiderült, mint már oly sokszor a történelem folyamán, hogy a Kommunista Párt nem pusztán politikai párt, amely a szervezet és az apparátus megsemmisítésével elpusztul, hanem az emberiség új hite, olyan mozgalom, melynek zászlaját mindig újabb harcosok emelik fel a porból. Nem igaz, hogy a Pártot elsöpörte a Heydrich elleni merényletet követő vérhullám.

Természetes, hogy a népet erősen megrendítette a kivégzések, a felgyújtott és kipusztított falvak okozta benyomás. Az ellenállási mozgalom nem-kommunista csoportjainak földalatti munkája teljesen leállt, a Gestapo halálosan megsebesítette ezeket a csoportokat. A kommunista szervezetek azonban ellenálltak a borzalmas terrornak. Vidéken egyes területeken a szervezeteket viszonylag kevés veszteség érte, és azok a harcosok, akik túléltek a Gestapo dühöngését, mihelyt alábbhagyott az ejtőernyősök utáni nyomozás, azonnal ismét hozzáláttak nehéz munkájukhoz. A helyzet talán sohasem volt oly súlyos, mint éppen ebben az időszakban. A harcosok óriási nehézségekbe ütköztek. A szervezeti helyzet áttekinthetetlen volt, a veszteségek óriásiak, sok helyen megszakadt az összeköttetés, a központi sajtó és az utasítások területén ideiglenesen kettősség állt fenn. És mégis akadtak bátor harcosok,

akiket a nehézségek nem riasztottak el. Ismét hozzáálltak az egymástól elszigetelt csoportok közti kapcsolat megteremtéséhez, technikai berendezést építettek, hogy kiadhassák a *Rudé právo*-t, és fő feladatul tűzték maguk elé, hogy megalakítsák a politikailag felelős és helyesen működő Központi Vezetőséget — immár a harmadikat a megszállás óta.

A legtöbb szervezeti szál Molák elvtársnál futott össze. Molák elvtárs a Zika-vezetőség központi instruktora volt, s kapcsolatban állt több cseh- és morvaországi kerülettel. Molák elvtárshoz csatlakoztak Špic, Vidím és Prokop elvtársak, akik már régebben is dolgoztak. Arra törekedtek, hogy támogassák az erős vidéki csoportokat és egyben még jobban decentralizálják a mozgalmat, mert Prága ebben az időben a Gestapo figyelmének központjában állt.

Erős, saját technikai berendezéssel rendelkező csoport alakult Berounban. Gyakran kereste fel ezt a csoportot Jan Žižka, aki nagyon agilis instruktor volt. Itt dolgozott Karel Vydra, Josef Košťálek és több más elvtárs. Košťálek fáradhatatlan harcos volt és kapcsolatai voltak Nyugat-Csehországgal. Nyugat-Csehországban — elsősorban Plzeňben — Karel Aksamit és Karel Elsnic elvtársak munkájához kapcsolódott Emil Sirotek, Burda és más elvtársak pártépítő tevékenysége. Neliba elvtárs eredményes munkát végzett Hořovice vidékén, különösen a későbbi partizán-tevékenység előkészítése terén. Aksamit elvtárs, aki egyszer már megmenekült a Gestapo karmai közül, a *Rudé právo*-t szerkesztette, majd később Északnyugat-Csehországban dolgozott. Josef Matějka elvtárs a déli vidéknek, Písek, Tábor, České Budějovice vidékének volt instruktora. Prága környékén nagyon jó szervezettek működtek. Itt dolgozott Václav Krejza, Josef Pilař, Jaroslav Frajbiš elvtárs. Josefa Fajmanová, a kitartó és harcos asszony, ellenállási mozgalmunk igazi hősnője, felváltva dolgozott Hradec Královéban és Prágában.

Ezek az elvtársak és elvtársnők többnyire az ellenállási mozgalom kezdete óta dolgoztak, kezdetben kevésbé veszélyes területeken, majd fokozatosan, amikor az elesett harcosok helyébe kellett lépni, a legfelelősségteljesebb helyekre kerültek és ők lettek az új vezetőség tagjai.

Tekintettel arra, hogy 1942 őszén a Gestapo — főleg Prágában — újabb támadásokat hajtott végre, Molák elvtárs úgy határozott, hogy a Központi Vezetőséget Berounba helyezi és onnan irányítja a Párt tevékenységét az egész országban.

Ebben az időben nemcsak azért kellett harcot folytatni, hogy népünket ne használják fel a hitlerista rablőháború céljaira, hanem védelmezni kellett a népet, a Párt és az ellenállási mozgalom kádereit a tomboló náci hóhérok elképzelhetetlen gyilkos terrorjával szemben. Frank és Dalweg, a két náci bestia, nem használhatta volna fel a Heydrichet megsemmisítő bátor harcosok hőstettét ilyen hatalmas méretű véres hadjáratra, ha a Heydrich elleni merényletet tömegmozgalommal, tüntetésekkel, sztrájkokkal és fokozott harci tevékenységgel kapcsolták volna össze az ország egész területén. Az ilyen együttműködés védekező állásba kényszerítette volna az amúgyis rendkívül ideges náci hóhérokat és megakadályozta volna, hogy ilyen nagyszabású terrorakciót hajtsanak végre. A Heydrich elleni hőstettet azonban Londonban szervezték meg és végrehajtása nem kapcsolódott össze ilyen tömegmozgalommal.

1942 első felében, amikor véget ért az az első nagy terrorhullám, amelyet Heydrich 1941-ben szervezett, az ellenállási mozgalom ismét jelentékenyen megerősödött. De nem volt elég erős ahhoz, hogy a Heydrich elleni bombatámadás után az egész ország területén tömegakciókat hajtson végre. És éppen ez a körülmény tette lehetővé a náci hóhéroknak, hogy ilyen hatalmas méretű gyilkos hadjáratot indítsanak a cseh nép ellen.

Ebben az időben a Csehszlovák Kommunista Párt elsősorban arra törekedett, hogy legyőzze a terror okozta félelmet és dermedtséget. Tevékenysége arra irányult, hogy a németek elleni forró gyűlölet, valamint a Heydrich megsemmisítése fölötti általános elégedettség a náci banda elleni újabb támadásba lendüljön át. A Pártnak sikerült az elszenvedett nehéz csapások ellenére ismét kiadni az illegális lapokat és rajtuk keresztül szólni a néphez. A *Dělnické noviny* negyedik számában — 1942 júniusában — a következőket írta:

„A hóhér Heydrich halott. A cseh szabadságharcosok hőstette nem volt hiábavaló. Népünk egyik fékevesztett náci gyilkosa már megkapta az őt megillető büntetést, amely egyben a többi gyilkost arra figyelmezteti, hogy mi vár rá.

Népünk gyűlölt ellenségét olyan időpontban érte a halálos ütés, amikor a veszteség a nácizmust a legérzékenyebben érinti. A nácik az asszonyok, gyermekek és családok tömeges kiirtásával és a falvak megsemmisítésével leleplezik, hogy elevenükre tapintottak. A keleti fronton, a náci politika legfontosabb harci szakaszán, Hitler és rendszere nagy vereséget

szenvedett. A hős Vörös Hadsereg Harkovnál nagy csapást mért rájuk.

Nem sikerültek a Franciaországgal kapcsolatos tervek sem és a leigázott európai népek mindenütt igazságos háborút indítanak a vérszomjas náci vadállat ellen.

A leadott lövés azt is bizonyítja, hogy a cseh nép sohasem hátrál meg a véres nácizmus elől. Heydrich a merénylet előtti hónapokban és hetekben tömegesen tartóztatta le és kínoztta meg a munkásokat, az értelmiségieket, a művészeket. A koncentrációs táborokból az elhalálozási jelentések valóságos lavínája érkezett. Nem, a fasizmus elleni kérlelhetetlen ellenállást sem terrorral, sem pénzzel megtörni nem lehet. A cseh nép tudja, hogy jövőjét csak azzal védi meg, ha minden csapásra két másik csapással felel. Ez az eredményes küzdelem, amely a cseh népet a világ legelső népei közé emeli, az egész világon olyan hírnevet szerez a cseh népnek, mint a huszita háborúk idején.

Az ártatlan asszonyok és gyermekek indokolatlan gyilkolása kötelességévé teszi a cseh népnek, hogy kíméletlenül bosszút álljon. A cseh harci csoportok harcosainak a Vörös Hadsereg és a szláv népek partizánegységei szolgálnak példaképül. Harcunkkal közelebb hozzuk a megszálló vereségének és saját felszabadulásunknak a napját. Harcunkat végigharcoljuk!”

Gottwald elvtárs és a Szovjetunióban lévő elvtársak, akik ebben az időben szervezték a keleti katonai egységeket, rádiófelhívást intéztek a meggyötört néphez. Felhívták a népet, indítson hatalmas népi önvédelmi akciót, a kiontott vérért vérrel, halálért halállal fizessen. Gottwald elvtárs emlékeztetett arra, hogy a nemzet nincs egyedül, hogy mellette áll az egész világ és rámutatott, hogy Hitler veresége az összes frontokon érlelődik már. Gottwald elvtárs hangsúlyozta, hogy nem szabad addig várni, amíg a hóhérok eljönnek a lakásokba és vesztőhelyre hurcolják az embereket. A fenyegetett harcosok menjenek az erdőkbe, alkosanak harci csoportokat és partizánegységeket. A többiek hagyják abba a közigazgatási hivatalokban végzett munkájukat és minden erejükkel támogassák a nép harcosait. Ne vállaljanak munkát a hadiüzemekben és azokon az útvonalakon, amelyeken hadianyagot szállítanak a frontra.

Rövid időn belül az ellenállási mozgalom olyan aktív harci formát öltött, ahogy azt Gottwald elvtárs vázolta. K. H. Frank a pankráci kihallgatáson tett vallomásában igazolta, hogy helyes

volt a Párt álláspontja, amikor aktív ellenállásra hívott fel a véres terror leküzdése érdekében. Frank vallomása szerint visszavonták Hitlernek azt a parancsát, hogy válaszul Heydrich meggyilkolására 30 000 csehet végezzenek ki. A nácik ugyanis féltek, hogy a 30 000 kivégzett helyébe 300 000 bosszúálló lép. A náci bestiák úgy gyilkoltak, mint az örültek, de közben remegtek a cseh nép bosszújától való félelmükben. És a cseh nép ezerszeresen visszafizette nekik Lidicét és Ležákyt és ezerszeresen megfizetett a többi véres gáztettért is.

A Hácha-klikk Heydrich megölése után

A Párt és az ellenállási szervezetek nagy gondot fordítottak arra, hogy támogatást nyújtsanak a náci terror áldozatainak. A Központi Nemzeti Forradalmi Bizottság felhívást intézett a néphez. A felhívás a *Dělnické noviny*-ban jelent meg és ezeket mondta:

„A mieinknek gyűjtsetek, a mieinknek segítsetek!

Egyetlen fillért se adjatok a Német Vöröskeresztnek! Szervezzetek egy hónapig tartó rendkívüli segélyakciót a bebörtönzöttek családtagjainak, a meggyilkoltak hozzátartozóinak támogatására! Június havában minden cseh egy napi bérével a náci terror áldozatait támogatja. A munkáltatók nagyobb összegeket adnak, esetleg rendszeres jövedelmet biztosítanak valamely családnak, amely a terror áldozata. Az élelmiszerkereskedők megszervezik, hogy mindegyikük legalább egy családot támogasson élelmiszerekkel. A fehéreneműt és hasonló cikkeket árusító üzlettulajdonosok gondoskodnak arról, hogy vagy ingyen, vagy saját árban a legszükségesebb fehéreneműdarabokkal, harisnyával és egyébekkel lássák el az említett családok gyermekeit. A mieinknek gyűjtsetek, a mieinket támogassátok! Ez a Központi Nemzeti Forradalmi Bizottság jelszava.“

A Bizottság rámutat arra, hogy bojkottálni kell a Német Vöröskereszt gyűjtési akcióit. A Hácha-klikk, amely helyeselte a családok, az asszonyok és a gyermekek tömeges gyilkolását, hivatatosan támogatta a Német Vöröskereszt gyűjtési mozgalmait.

„Heydrich uralmát megelőző időkben Hácha jellegzetes tulajdonsága a gyáva kapitulálás és a körülményekhez való opportunisták alkalmazkodás volt. A Heydrich-uralom utáni

időszakban Hácha tudatos árulást folytatott, tudatosan átállt a megszállók oldalára, szolgálatukba szegődött és tudatosan segítséget nyújtott saját népének elnyomásához.“

Ezekkel a szavakkal ostorozta Gottwald elvtárs rádióbeszédében Hácha szégyenteljes szerepét, és élesen rámutatott, mennyire megváltozott Hácha magatartása, ha összehasonlítjuk a Heydrich uralmát megelőző és az azt követő időszakot. Gottwald elvtárs azt követelte, hogy Beneš és a londoni kormány teljesen szakítsanak meg a Hácha-klikkel minden kapcsolatot és indítsanak harcot ellene. Ennek hatására, valamint londoni elvtársaink felszólására, szeptember elején a Csehszlovák Államtanács határozatot hozott, melyben hangsúlyozza, hogy a Hácha—Krejčí- és a Tiso—Tuka-féle bratislavai kormány nem nemzetközileg elismert kormányok, a csehszlovák nép sem ismerte el őket és tevékenységük hazaárulás. A londoni csehszlovák kormányt megbízta azzal, hogy helyezkedjék élesen szembe a német megszállókkal való együttműködés minden hívével és hívja fel a csehszlovák állampolgárokat otthon és külföldön, hogy teljesítsék állampolgári kötelességüket a hitlerista Németország elleni harcban. Ez végre világos állásfoglalás volt azzal a Hácha-klikkel szemben, amely a cseh népnek és szövetségesei ügyének oly sok kárt okozott.

A Szlovák Kommunista Párt harmadik és negyedik Központi Vezetősége

Široký elvtárs és legközelebbi munkatársainak letartóztatása súlyos csapást mért a szlovákiai ellenállási mozgalomra. Široký elvtárs azonban a börtönben is folytatta munkáját. Megnyerte az illegális Szlovák Kommunista Párt számára a fegyőröket, akik közül különösen Štefan Gažík elvtárs fontos feladatokat teljesített. A fegyőrök közvetítésével Široký elvtárs kapcsolatot teremtett a Szlovák Kommunista Párt második Központi Vezetőségével és irányította annak munkáját.

1942 áprilisában az államrendőrség központja letartóztatta Oto Krajňak, Pavol Stahl és más elvtársakat, akik az egyes területeken és körzetekben dolgoztak. Osoha elvtársnak sikerült megmenekülnie és azonnal megalakította a Szlovák Kommunista Párt harmadik Központi Vezetőségét, melynek tagjai rajta kívül Jozef Lietavec és Štefan Dubček elvtársak voltak. A Párt hamarosan kiheverte a veszteségeket és munkája eredményeként a nemzeti felszabadító harc egyre szélesebb alapokra épült.

Široký elvtárs irányította ennek a Központi Vezetőségnek is a tevékenységét és 1942 júniusában, a börtönből kicsempészett leveleiben a Szlovák Kommunista Párt harci módszereivel kapcsolatban ezeket írta:

„A nemzeti felszabadító harc formájával, módszereivel (szabotázs, partizánháború stb.) és az egységfront aktivizálásával kapcsolatban tartsuk szem előtt azt a perspektívát, hogy ennek a mozgalomnak és ennek a harcnak a szlovák nép nemzeti felkelésévé kell fejlődnie. A nemzeti felszabadító háborúval egybekötött szlovák nemzeti felkelésnek az a feladata, hogy a harcoló Vörös Hadsereg oldalán és a közép-európai felkelésekkel együttműködve, utolsó halálos csapást mérjen a német imperializmusra.“

A Párt folytatta agitációját a katonák között és lankadatlanul, minden eszközzel harcolt azért, hogy minden szlovák katona megértse: amikor a nagy és hős Szovjetunió ellen harcol, saját érdekei ellen harcol, mert a szocialista Szovjetunió a szabadság után vágyó kis népek egyetlen védelmezője. A Párt mutatott rá, hogy a szlovák hadsereg helye a Szovjetunió baráti népeinek oldalán van. A Párt hatalmas nevelőmunkája élénk, lelkes és széleskörű visszhangra talált a hadseregben. A szlovák katonák megtagadták a harcot. Ezzel keresztülhúzták áruló katonai parancsnokaik terveit és ezen túlmenően egyenként és csoportosan átszöktek az orosz partizánokhoz.

Szovjet részről is folyt felvilágosító tevékenység a szlovák katonák és tisztek körében, rádió és röplapok útján, amelyek rámutattak, milyen csúfosan használják fel a szlovák katonákat szláv testvéreik ellen. A felvilágosító tevékenységnek hamarosan megmutatkozott az eredménye. A szlovák katonák és tisztek, akiknek nem sikerült a Vörös Hadsereghez átszökniök, amikor hazamentek szabadságra, magukkal vitték azokat a röplapokat és azt a propagandaanyagot, amelyet a keleti fronton kaptak, vagy levélben számoltak be róluk családjuknak. Ez nagy segítséget nyújtott a Szlovák Kommunista Párt munkájához, melynek célja az volt, hogy forradalmasítsa a szlovák egységeket és ellenállást szervezzen a Vörös Hadsereg oldalán a német fasiszta betolakodók ellen.

Az antifasiszta harcosok számának növekedésével párhuzamosan megnövekedett az illegális újságok száma is. Ilyen illegális lap volt a *Zprávy KTK*⁵, a *Mor ho!* stb. Ezekben a lapokban a Párt

⁵ KTK Hírei (KTK — a Kommunista Távirati Iroda).

kifejtette álláspontját az egyes kérdésekről, híreket közölt a politikai és katonai eseményekről és mozgósította a szlovák népet arra, hogy szabotázsakciókkal, sztrájkokkal és nemzeti forradalmi bizottságok szervezésével bomlassza a hitlerista katonai frontot. A Párt harcba hívott, de ezen túlmenően közvetlenül szervezte is ezeket az akciókat. Tevékenységének nagy eredménye volt. Erről tanúskodnak a különböző szabotázs- és felforgató akciók, különösen Kelet-Szlovákiában.

Az uralmon levő fasiszták dühöngtek és ismét fokozták a terrort. 1942 júliusában az államrendőrség központja letartóztatta Osoha, Lietavec és Dubček elvtársakat. Feloszlott tehát a Szlovák Kommunista Párt harmadik Központi Vezetősége is. De már 1942 augusztusában Štefan Baššovanský elvtárs Miloš Hrušovský elvtárssal megalakította a Szlovák Kommunista Párt negyedik Központi Vezetőségét. Ez a negyedik Központi Vezetőség is — éppen úgy, mint a megelőző — állandó kapcsolatot tartott fenn Široký elvtárssal és a többi bebörtönzött elvtársakkal. Az új Központi Vezetőség fokozatosan megteremtette a tömeges letartóztatások következtében megszakadt összeköttetést az egyes területekkel. A párt ebben az időszakban szervezetileg hat területre oszlott: az északnyugati, délnyugati, középszlovákiai, szepesi, sárosi, zempléni területre. Mindaddig, amíg a negyedik Központi Vezetőség nem létesített kapcsolatot a keleti területekkel, addig ezeken a keleti területeken a Szlovák Kommunista Párt keletiszlovákiai vezetősége fejtett ki tevékenységet. E vezetőség élén Vojtěch Borovský elvtárs állott. Ez a vezetőség saját szervezésében kiadta a *Hlas ľudu*-t.

A nemzeti felszabadító harc egyre nagyobb méreteket öltött és ezért a negyedik Központi Vezetőség pártonbelüli körözüvényekben ismertette a Párt feladatait az egyre növekvő ellenállási mozgásban. Ezenkívül kiadta Baššovanský elvtársnak „A leninizmus taktikájáról és stratégiájáról“, valamint „A szlovákok nemzeti fejlődése a marxizmus fényében“ című munkáit. A *Hlas ľudu*-t, amely megszakítás nélkül jelent meg 1940 januárja óta, az egyes területeken a Központi Vezetőség által beküldött kézirat alapján sokszorosították.

A negyedik Központi Vezetőség, Szlovákia konkrét politikai, gazdasági viszonyaiból kiindulva, fő feladatául azt tűzte ki, hogy a Párt körül tömöríti a német fasizmus minden öntudatos elleniségét, kapcsolatokat teremt és együttműködik a volt politikai pártok tagjaival és közösen létrehozzák a legszélesebb Népfront-alapon nyugvó nemzeti forradalmi bizottságokat.

Heydrich, majd megöletése után K. H. Frank és Dalweg hadjáratot indított a cseh nép ellen. E hadjáratnak és a szlovák hazafiak üldözésének következtében rövid időn belül megteltek a börtönök, a fegyházak és a koncentrációs táborok. Már 1939 március 15-én sok kommunistát és más antifasisztát hurcoltak el a német kínzókamrákba. Ettől a naptól kezdve a cseh hazafiakat szüntelenül szállították a németországi táborokba. A börtönökbe és a koncentrációs táborokba a Gestapo borzalmas kínzókamráin át vezetett az út. Ezekben a kínzókamrákban a „kihallgatás“ alatt kegyetlenül gyötörték és gyilkolták a szabadságharcosokat. Sok ezer okmány bizonyítja, hogy a kommunisták milyen szilárdan kitartottak. Az egyik jelentés Viliam Široký elvtárs kihallgatásáról számol be. A bratislavai államrendőrség központjának bűnvádi feljelentése így számol be Široký elvtárs kihallgatásáról:

„Viliam Široký kihallgatása tele volt drámai fordulatokkal. Široký semmit sem vallott és a jegyzőkönyv pusztán a vádat tartalmazza. Širokýt kihallgatták a prágai és brnoi Gestapo-szervek is, de ezeknek sem sikerült Širokýból a jegyzőkönyvbe foglaltakon kívül valamit kizsedni. Ez bizonyítja legjobban, hogy szenvedélyesen, töretlen energiával és szinte fanatikus lelkesedéssel harcol a Kommunista Párt újjáélesztéséért Szlovákiában, az új Csehszlovákiában.“

Ilyen hősieles magatartás jellemezte a kommunistákat a dühöngő ellenség előtt. Egyes elvtársak, mint például Klíma, Aksamit, Mařík, Fajmanová, Košťálek és sok más elvtárs — ha már más kiút nem volt — inkább a halált választották, hogy megmentseik harcoló bajtársaikat és a Pártot.

A csehek és a szlovákok, akárcsak a német antifasiszták és a többi leigázott és megszállt ország népeinek politikai foglyai, a szögesdrót és a börtönrácsok mögött is folytatták harcukat a náciizmus ellen.

A koncentrációs táborokban és a börtönben különösen nehéz körülmények között folytatták a harcot, de ennek a harcnak itt fokozott jelentősége volt, mert az, aki ellankadt — megadta magát.

Az összes nagyobb koncentrációs táborokban és az egyes fegyházakban — bár a foglyok egymással való érintkezése csekély volt — kiépítették a foglyok szervezetét, amely harcolt az SS emberei, a fegyőrök és kémeik ellen, és megszervezte a foglyok védelmét. Úgyszólván valamennyi koncentrációs táborban a különböző nemzetiségű foglyokból alakított, illegálisan szervezett Kommunista Párt irányította, vagy teljesítette ennek a fogolyönsegélynek a tevékenységét. A kommunisták voltak a koncentrációs táborokban és börtönökben a földalatti szervezet magva és fő hajtóereje.

A tábor kollektívája nem volt azonos összetételű. Óriási különbség volt az egyes koncentrációs táborok között. Az SS-legények mesterségesen óriási különbségeket tettek — és ezeket a megkülönböztetéseket fenn is tartották — ugyanazon táboron belül az egyes foglyok között. Az SS-legények szándékosan nyújtottak bizonyos valóságos vagy látszatelönyöket az egyes foglyoknak, hogy vetélkedést, ellentétet, esetleg nemzetiségi vagy faji gyűlöletet szítsanak a foglyok között. Bűnözőket és együttműködőket osztottak be a politikai foglyok közé, hogy segítőtársakat nyerjenek, akik a foglyokkal szüntelen kapcsolatban vannak. A kommunistáknak azonban — bármilyen nemzethez tartoztak — sikerült ebben a különböző összetételű tömegben megtalálniuk a politikailag és jellemileg fejlett foglyokat, és nemzetiségre való tekintet nélkül, összetartással és szolidaritással sikeres harcot folytattak az SS-legények és talpnyalóik ellen. Ezen a téren fontos szerepet játszottak a cseh kommunisták.

Az SS-legények túlnyomó többsége lusta, ostoba népség volt, amelynek egyetlen „jellemvonása“ az volt, hogy sohasem tétovázott, ha ölni kellett. Többnyire teljesen alkalmatlanok voltak a koncentrációs táborok fenntartásával kapcsolatos adminisztrációs és szervezési feladatok elvégzésére és ezért a tulajdonképpeni munkát magukra a foglyokra kellett bízniuk. Egyes táborokban bevezették a foglyok önkormányzatát. Kezdetben politikai foglyok csak kivételes esetekben végeztek adminisztrációs munkát. A legtöbb vezető tisztséget és a „kápo“¹ funkciót bűnözők töltötték be, akiket a koncentrációs táborokban zöld háromszöggel jelöltek meg. Azokban a táborokban, ahol a „zöldek“ voltak uralmon, lépten-nyomon történtek gyilkosságok. Ezek a gonosztevők azonban nem bizonyultak alkalmasnak adminisztrációs munkára és ezért erre a politikai foglyokat kellett igénybevenni.

¹ Munkacsoportvezető.

Ennek a körülménynek óriási jelentősége volt a tábor egész életének és különösen a többi politikai fogoly helyzetének és biztonságának szempontjából. Az önkormányzat, ha ügyesen dolgozott, bizonyosfokú befolyást szerezhetett és olykor elviselhetőbbé tehetette a koncentrációs táborokba zárt foglyok életét. E hivatalos, az SS-legények által ellenőrzött és jóváhagyott önkormányzaton túl működött a földalatti vezetés, amelynek kiépítése elsősorban a kommunisták érdeme volt. A buchenwaldi példa szemléltetően mutatja, milyen volt az ilyen földalatti vezetés szervezete.

A buchenwaldi földalatti szervezetet a német kommunisták alapították meg, és amikor más nemzetiségű foglyok is érkeztek a táborba, olyan vezetőséget választottak, melynek tagjai különböző nemzetiségű, kipróbált antifasiszták voltak. Ebben a vezetőségben jelentékeny számban vettek részt a cseh kommunisták. Tulajdonképpen ez a vezetőség irányította a tábor önkormányzatát. A nemzetiségi csoportok, a bizalmiak révén és blokkok szerint az összes tevékeny antifasisztákat bekapcsolták. Az alapszervezet a „Stube“ (szoba) szervezete volt és az egyes szobák bizalmijai a blokk-bizalmival együtt képezték a bizottságot. A blokk politikai vezetőjét a földalatti szervezet nemzetközi központi vezetősége nevezte ki. Minden nemzetnek megvolt a maga bizottsága, amely képviselőket küldött a nemzetközi vezetőségbe. Ezt a szervezetet sokéves tapasztalat alapján hozták létre és a szerzett tapasztalatokért gyakran drágán megfizettek. Az eredeti kommunista csoportokról áttértek az összes antifasiszták széles alapon történő tömörítésére.

A buchenwaldihoz hasonló nemzetközi szervezet úgyszólván minden jelentősebb táborban működött, noha a szervezeti felépítés nem volt mindenütt egyforma. Minden esetben a földalatti vezetőség irányította az önkormányzat munkáját, vagy legalább is a koncentrációs tábor igazgatásának legfontosabb területeit.

Milyen tevékenységet fejtettek ki ezek a földalatti szervezetek?

1. Munkabeosztás. Az irodákban dolgozó foglyok olykor meghatározhatták, hogy melyik foglyot milyen munkára osszák be. Egyes munkabeosztások halálosan fárasztók voltak és ha gyengébb testalkatú, vagy beteg fogoly ilyen munkára került, az biztos halált jelentett. Gyakran előfordult az, hogy valamely SS-őr kipécézett egy foglyot és ilyenkor az üldözöttet máshová kellett beosztani. Előfordult, hogy egyes blokkokban a blokkbizalmiak és bizonyos fokig a foglyok összetétele következtében türhető viszonyok alakultak ki. Nagyon sok múlott azon, kit hova osztottak be. Ha a földalatti vezetőség tagjainak sikerült befolyásukat

érvényesíteni a beosztás terén, — akár blokkokról, akár munkacsoportokról volt szó — módjuk nyílt olykor fogolytársaik megmentésére.

2. A transzportok. A táborok önkormányzatának egyik legfontosabb osztálya a transzport-osztály volt, amely bizonyos befolyást szerzett az egyik táborból a másikba irányított csoportok összeállításában. Közismert tény volt, hogy az a csoport, amelyet bizonyos táborokba, így például Auschwitzba, Majdanekba, Buchenwaldba vagy a „Dora“ kiegészítő táborba irányítottak — biztos halálnak nézett elébe. Ezért a transzport-osztályon dolgozó elvtársak arra törekedtek, hogy az ilyen csoportokból a gyengéket és betegeket kiemeljék, és mindenekelőtt a politikai foglyokat igyekeztek megmenteni. Arravonatkozóan, hogy kit kell kiemelni, a földalatti „kormány“ adta meg a szempontot. Ismeretesek olyan esetek, amikor a táborparancsnokság határozott utasítása ellenére, valamely kimagasló elvtársat végül is kiemeltek a büntelőcsoportból és a legközelebbi transzporttal egy másik táborba irányítottak. Ezzel megmentették az elvtárs életét.

3. Harc az árulók ellen. A földalatti munka egyik fontos területe az árulók leleplezése és az ellenük folytatott harc volt. Az SS-legények arra törekedtek, hogy kémeik segítségével behatoljanak a táborok földalatti munkájába. Az SS-legények nagy előnyöket biztosítottak azoknak az aljas bitangoknak, akik erre a munkára vállalkoztak, mindaddig — amíg szükség volt rájuk. Mihelyt nem volt rájuk többé szükségük, a legrövidebb úton megszabadultak tőlük. Gyakran elég volt, ha az SS-legények rájöttek, hogy a foglyok tudják, ki az áruló. Előfordult, hogy az árulót szándékosan hamisan tájékoztatták, és a Gestapo a jelentés elolvasásakor rögtön látta, hogy emberét félrevezették. Ilyenkor az árulót vagy gázkamrában végezték ki, vagy pedig a magasfeszültségű villamosárammal telített drótokhoz hajtották.

A koncentrációs táborokban az úgynevezett politikai osztály segítette a Gestapo munkáját. Ez az osztály elsősorban a foglyok politikai tevékenységét ellenőrizte, az ellenállási szervezetek után kutatott, gyilkolta azokat, akik aktívan tevékenykedtek és bizalmihálózatot építettek ki. A földalatti szervezetek szüntelen harcot folytattak a politikai osztály ellen. Ha az ellenállási szervezet valamelyik tagja a Gestapo kezébe került, borzalmas kínzásoknak vetették alá, és gyötörték, hogy árulja el társait. Hangsúlyozni kell azt, hogy a koncentrációs táborokból nyert értesülések szerint az antifasiszták többsége és úgyszólván az összes kommunisták a leg súlyosabb kínzásokkal szemben is ellenálltak és nem vallottak. A földalatti szervezet az árulókkal szemben nem ismert könyörü-

letet és nem volt tekintettel arra, mi készítette árulásra. De eltávolították tisztségéből a földalatti szervezetnek azt a tagját is, aki fontos helyen saját felelőtlensége következtében hibát, vagy kárt okozott. Nem volt lehetőség arra, hogy kutassák, vajjon valóban hibát követett-e el, vagy pedig egyszerűen az idegei mondták fel a szolgálatot. Aki nem tudott helytállni, nem maradhatott felelős funkcióban.

Nagyon szigorúan jártak el a tolvajok ellen és szigorúan megbüntették azt, aki ellopta fogolytársa ételét. A náciak arra törekedtek, hogy a foglyok önzésének felébresztésével erkölcsileg bomlasztásák az egész táborot. Azt akarták, hogy a kollektíva tagjai lopjanak, jelentsék fel egymást, sőt, gyilkoljanak is. A politikai foglyok minden erejükkel küzdöttek a náci demoralizáló törekvés ellen.

4. Kölcsönös segélynyújtás. Már említettük, hogy a gyengébbeket könnyebb munkát végző csoportokba osztották be. Ezenkívül a foglyok önszegélyező szervezetének feladatkörébe tartozott az is, hogy a különösen kiéhezett vagy beteg foglyok számára élelmiszert szerezzen. Nagyon jól működött ez az önszegélyezés Ravensbrückben és ennek köszönhető, hogy sok nőt megmentettek a gázkamrától vagy a halálthozó injekciótól. Ez volt ugyanis a munkára alkalmatlanok sorsa. Amikor a táborparancsnokság engedélyt adott arra, hogy a foglyok csomagokat kapjanak ott-honról, a cseh elvtársnők csomagközösségeket szerveztek. Azok a nők, akik csomagokat kaptak, osztottak azokkal, akik semmit sem kaptak. Mindent pontosan megosztottak egymással. Más táborokban bizonyos fajta adót vezettek be, azaz aki csomagot kapott, leadta csomagja tartalmának egyötöd-, felerészét a bizalminak, aki azután a leadott részt szétszította a betegek és gyengék között. Hadd említsünk egy példát a ravensbrücki táborból. Az egyik zsidó blokkot hazug ürügy alapján azzal büntették meg, hogy egy egész hónapra keresztül megvonták a blokk lakóitól a kenyér-adagot. Ez az intézkedés egyenlő volt az éhhalállal. Akkor az öntudatos antifasiszta nők az egész táborban leadták napi kenyér-adagjuk egy részét és az összegyűjtött kenyeret becsempészték a zsidó blokkba. A konyhán is szereztek ételt a betegek és gyengék számára. A ruhákat és a fehérneműket az úgynevezett fogolyraktárban tárolták. Elvtársaink télen innen szereztek meleg fehérneműt és pullovereket didergő fogolytársaiknak. Magától értetődik, hogyha ilyen tett kiderült, kegyetlen büntetés, gyakran halál volt a következménye.

A földalatti csoportok orvosi segélynyújtásról is gondoskodtak. Ravensbrückben például Jabůrková elvtársnő kötszereket és orvos-

ságot kapott dr. Maase, kommunista orvosnőtől. Ezeket a köt-szereket és gyógyszereket eljuttatta a zsidó blokkba, mert a zsidó nőket nem részesítették orvosi ellátásban a tábor kórházában. Értékes munkát végeztek a kommunista orvosok is. A waldheimi foglyok bizonyára sohasem felejtik el, mit tett értük dr. Budín elvtárs.

5. Szabotázsselekmények. A legtöbb koncentrációs tábor mellett műhelyeket és gyárakat létesítettek, amelyekben a foglyok az SS vagy a hadsereg számára dolgoztak. Más táborokban táboron kívüli munkahelyekre osztották be a foglyokat. A kommunista foglyok szabotázsselekedetei befolyásolták a polgári munkások munkateljesítményét is. Hatalmas jelentőségű szabotázsakciókat hajtottak végre Oranienburgban. Ebben a táborban szabotázsakciókkal több anyagot pazaroltak el, mint amennyi feldolgozott formában a frontra került. A legeredményesebb szabotázsakciókat a rádióosztályon hajtották végre.

Eredményes rombolótevékenységet folytattak a „Dora” táborban, ahol V 2-höz szükséges alkatrészeket gyártottak. Szabotázsakciók végrehajtására jó alkalmat szolgáltatottak a gyárak ellen intézett repülőtémadások. Ilyenkor a zűrzavarban a foglyoknak gyakran sikerült a támadás által el nem pusztított gépeket és készleteket is megsemmisíteni. Az SS-legények és az örök többnyire túlságosan ostobák voltak ahhoz, hogy a szabotázsakciókat kiderítsék. Ezért a foglyok gyakran szemük láttára követték el a rombolást. Ha minden dolgozó úgy szabotált volna, mint a politikai foglyok, akkor Hitler hadigépezete hamarosan összeroppant volna.

6. Híradás. A híradószolgálat feladata elsősorban az volt, hogy közölje a foglyokkal a harctéri híreket. Ezek a hírek nagy erkölcsi erőt öntöttek a foglyokba, ellenállóbbá tették őket az éhséggel és a szenvedéssel szemben. A híradószolgálat feladata volt a külvilággal való kapcsolat megteremtése, és feladatkörébe tartozott az is, hogy nyilvánosságra hozza azokat a gaztetteket, amelyeket a nácik a koncentrációs táborokban elkövettek. A legnagyobb haláltáborokat, Auschwitzot, Majdaneket, Treblinkát és a hozzájuk hasonlókat mocsaras, erdős lengyel területeken létesítették, olyan területeken, ahol legkönnyebben el lehetett tüntetni a tömeggyilkosságok nyomát. A becslések szerint az említett lengyel koncentrációs táborokban körülbelül 8 000 000 embert gyilkoltak meg. „A gyilkossági agytröszt” 700 különböző gyilkolási módot agyalt ki. Az ellenállási szervezetek egyik feladata az volt, hogy tájékoztassák a világot a nácik gaztetteiről.

Az ilyen híreket a külvilág felé legtöbbször azok a polgári munkások közvetítették, akikkel a foglyok a táborokon kívüli

munkahelyeken kerültek összeköttetésbe. Egyes táborokban titkos leadóállomások is működtek. Másutt gondosan előkészítették néhány elvtárs szökését, akik fontos anyagokat vittek magukkal. Ezek az adatok a háború befejezése után súlyos terhelő bizonyítékok voltak a koncentrációs táborok hóhérai ellen.

7. Katonai szervezet. Egyes táborokban a politikai vezetőség létrehozta a katonai szervezetet, arra az esetre számítva, ha a tábor egész kollektíváját váratlanul likvidálni akarnák. Ezen a téren elsősorban a foglyul ejtett szovjet tisztek és katonák végeztek jó munkát. Ilyen szervezet működött többek között 1941-ben Oranienburgban. A cseh foglyokat ebben a szervezetben Vodička elvtárs képviselte és Alfred Valnoch elvtárs volt a szervezet tagjai és a vezetőség közötti összekötő. A szervezetbe felvették a nem politikai foglyok képviselőit is, aminek végzetes következménye lett, mert az egyik ilyen tag áruló volt és a szervezetet egy időre fel kellett oszlatni. Amikor azután a táborba újabb szovjet foglyok érkeztek, ismét megalakult a foglyok katonai szervezete, amely egészen 1945-ig fennállt. 1945 február 2-án megölték a fogoly szovjet tiszteket és ugyanezt a sorsot szánták a többi tiszteknek és a kommunistáknak is. Csak a Vörös Hadsereg gyors előrenyomulása és az SS-legények közti fejetlenség akadályozta meg a nácik kegyetlen szándékának végrehajtását. A tábor kollektívájának többsége tehát megmenekült.

1944 végén a mauthauseni táborban fellázadtak a golyóáltali halálra ítélt szovjet foglyok. Néhánynak sikerült megszökni a táborból. Auschwitzban az AI számú (központi) táborban alakult katonai szervezet, melynek élén Cyrankiewicz, ma a lengyel minisztertanács elnöke, és a kommunista Dürmayer állt, aki egy időben a bécsi rendőrség főnöke volt. A csehek közül Stahl mérnök, Armin Glanz, Viktor Lederer, František Herlinger és Jiří Kosíner elvtárs vett részt ebben a szervezetben. Eredetileg a szervezetet kölcsönös segélynyújtás és politikai oktatás céljából alakították. A szervezet azonban hamarosan katonai szervezetté alakult át. A tagokat nagyon szigorú elbírálás alapján vették fel és a munka szigorú konspirációs alapon folyt. Egyetlen tagot sem vettek fel mindaddig, amíg nem kaptak megbízható értesítéseket szilárdságáról és megbízhatóságáról. A szervezet minden tagja öt más szervezeti taggal állt csupán összeköttetésben. Az egyes csoportok élén csoportvezető állt, ők alkották a magasabb egységeket, egészen a legfelső vezetőségig. Az egyes csoportok tevékenységét a csoporttagok munkaköre határozta meg. Így például a fémárut termelő gyárakban az elvtársak fegyveralkatrészeket és srappelleket gyártottak, más elvtársak robbanóanyagokról gondoskodtak.

A kész fegyvereket becsempészték a táborba. Rádiójuk is volt. A szervezet egyik csoportja készítette elő azoknak a tagoknak a szökését, akiknek az volt a feladatuk, hogy megteremtsék az összeköttetést a lengyel ellenállási mozgalommal és fontos híreket vigyenek a táborból a szövetséges híradószerveknek. A szerencsétlenség az volt, hogy a felkelési előkészületek közepette — a felkelést a Vörös Hadsereg közeledésekor akarták kirobbantani — a tábor politikai osztálya parancsot adott a lengyel politikai foglyok elszállítására. Ezzel megszakadt az összeköttetés a lengyel földalatti mozgalommal.

Felkelésre csak Birkenau-Brezinkában került sor 1944 októberében. Ebben a táborban fellázadt az úgynevezett „Sonderkommando“ néhány száz zsidó foglya, azok, akik a krematórium körül teljesítettek szolgálatot és akik maguk is többnyire a krematóriumban végezték be életüket. A lázadás során néhány SS-legényt megöltek, egy krematóriumot levegőbe röpítettek, nyolc fogoly megszökött. A buchenwaldi kiegészítő táborban, a „Dorá“-ban is szerveztek felkelést. A felkelést a mi elvtársaink irányították, Češpivával az élen. A felkelés sikere hajszálon múlt. A kudarc után a tábor vezetői óriási vérfürdőt rendeztek.

Amikor már közeli volt a hitlerista Németország összeomlása, a földalatti szervezeteknek újabb, az utolsó nagy feladatokat kellett végrehajtaniuk. Nyilvánvaló volt, hogy a nácik még az utolsó pillanatban is arra fognak törekedni, hogy elpusztítsák gáztetteik élő tanúit. Ezt bizonyította a majdaneki vérfürdő, ahol a tábor evakuálása előtt egyetlen nap alatt 30 000 zsidó foglyot végeztek ki. A többi foglyot nyomorúságos állapotban Auschwitzba vitték — legtöbbjüket egyenesen a gázkamrába.

A nácik gondoskodtak arról, hogy az olyan elvtársak, akik a legodaadóbban harcoltak a munkásosztály jogaiért, mint Thälmann, ne térjenek vissza a koncentrációs táborokból. Ezzel szemben az olyan aljas árulókról, mint Blum és Daladier, a legmesszebbmenően gondoskodtak, mert számítottak arra, hogy a burzsoáziának még szüksége lesz szolgálataikra.

A foglyok a táborokban mindent elkövettek, hogy szabotálják az evakuálással kapcsolatos munkát, mert minden megghiúsított transzport növelte bennük azt a reményt, hogy túlélik a borzalmakat. Jellegzetesek azok az események, amelyek Buchenwaldban játszódtak le a felszabadulás előtti utolsó napokban. Ebben a táborban elrejtettek körülbelül 50 halálraítélt, különösen kiemelkedő foglyot. A foglyok nemzetközi szervezete az SS-parancsnoksággal folytatott eredményes tárgyalásokkal, szabotázsokkal, de elsősorban a foglyok szilárd és szervezett magatartásával elérte azt, hogy

az SS-legények elhagyták a tábor, annak ellenére, hogy a tábor vezetősége azt a felsőbb utasítást kapta, hogy a buchenwaldi tábor az összes foglyokkal együtt semmisítse meg. Jó szolgálatokat tett a szövetséges hadseregeknek adott tájékoztatás terén a táborban felállított titkos rádióleadóállomás. Szolidaritással és jó szervezéssel más táborokban is sikerült megakadályozni a náci banditák terveit.

8. Végül meg kell említeni, milyen nagy jelentősége volt a politikai munkának. Az elvtársak a szögesdrótok mögött is első-sorban arra helyezték a súlyt, hogy a politikai foglyok szilárdan kitartsanak és helytálljanak az elnyomókkal szemben, hogy megakadályozzák az erkölcsi bomlást, amely az SS malmára hajtotta volna a vizet. Mindazok, akik börtönökben és koncentrációs táborokban éltek, egyhangúlag alátámasztják, hogy a meggyőződésnek, az erkölcsi erőnek és a hitnek óriási jelentősége volt. Megerősítik azt is, hogy a kommunisták voltak azok, akik a legsúlyosabb körülmények között is a legszilárdabban helytálltak és környezetükre is átvitték azt a szilárd meggyőződést, hogy a Szovjetunió győzni fog. A kommunisták politikai előadásai, vitái és beszélgetései nagy hatással voltak a foglyokra, különösen a fiatalokra. Sok fogolynak csak a börtönben nyílt ki a szeme, csak ott értette meg a világ eseményeit és igazi jelentőségüket. A kommunisták nagy érdeme volt az is, hogy a cseh és szlovák politikai foglyok a legnehezebb körülmények között sem szüntek meg érdeklődni nemzetük sorsa iránt, és hogy felszabadulásuk után azonnal munkába állhattak és tevékenyen résztvehettek az új népköztársaság építésében.

VÉDELEMBŐL TÁMADÁSBA A SZTÁLINGRÁDI GYŐZELEM UTÁN

Sztálingrád visszhangja Csehszlovákiában

1942 novemberében a Párt a *Rudé právo* rendkívüli kiadásában Sztálin elvtársnak november 7-én, a Nagy Októberi Forradalom évfordulója alkalmából elmondott beszédét és napiparancsát közölte. Ez a beszéd világosságot derített arra a kérdésre, mely a cseh népet, de különösen az ellenállási mozgalmat erősen foglalkoztatta. Hitler hadseregének téli katasztrófája és a Vörös Hadsereg Moszkva előtti hatalmas ellentámadása után, miután a szövetségesek is megegyeztek az európai második front megnyitásában — általában azzal számoltak, hogy még az 1942-es év meghozza a Hitler feletti döntő győzelmet. Nehéz helyzetében a cseh nép nagy feszültséggel várta ezt a döntést. A nyugati hatalmak azonban Európa helyett Észak-Afrikában szálltak partra. A Vörös Hadsereg Harkovnál ellentámadásra indult, azonban a szövetségesek 1942-re várt döntő közös csapásaira nem került sor. Ellenkezőleg, a hitleri hordáknak sikerült egészen a Kaukázusig és Sztálingrádig hatolniok. Sztálin elvtárs beszédében megmagyarázta miként fejlődhetett idáig a katonai helyzet. Sztálin ezeket mondta:

„Mivel magyarázható az a tény, hogy a németeknek mégis sikerült magukhoz ragadni ebben az évben a hadműveletek kezdeményezését és komoly harcászati sikereket tudtak elérni arcvonalunkon? ... az a tény, hogy Európában nincs második front, lehetővé tette számukra ennek a műveletnek minden kockázat nélküli végrehajtását ... lehetővé tette számukra minden szabad tartalékuknak a mi arcvonalunkra vetését s nagy erőteljesítést létrehozását délnyugaton.

Tegyük fel, hogy Európában volna második front, mint ahogy volt az első világháborúban, s hogy a második front lekötne, mondjuk, a németek 60 és Németország szövetségesének 20 hadosztályát ... Ez azt jelenti, hogy a német fasiszta hadsereg már az év nyarán katasztrófa előtt állott volna.“¹

¹ Sztálin A Szovjetunió Nagy Honvédő Háborújáról. Szikra 1949. 62—63. old.

Csak néhány hét telt el azután, hogy Sztálin elvtárs megmagyarázta: döntő változás a frontokon csak azért nem következett be, mert nem tartották be a második európai front megnyitására tett ígéreteket, amikor a Szovjetunió saját erejéből hozta létre ezt a fordulatot. A nagy antifasiszta nemzeti felszabadító háború legnagyobb ütközete, a sztálingrádi csata, az ott harcoló német hadsereg teljes megsemmisülésével végződött és a Vörös Hadsereg elindult feltartóztathatatlan, nagyszerű, győztes rohamára, hogy felszabadítsa hazáját és Európa népeit.

1942 végén a Szovjetunióba érkezett a londoni emigráns ellenállási csoport képviselője, Gottwald, Fierlinger és a moszkvai emigráns ellenállási csoport képviselői a pártok akcióegységének kérdését vitatták meg, többek között taktikai és módszerbeli kérdéseket. Amíg a londoni csehszlovák kormány halogató taktikát folytatott, addig a moszkvai csoport a fasizmus megdöntéséért vívott harcban az erők legtevékenyebb részvételét sürgette az ott-honi és a külföldi ellenállási mozgalomban egyaránt. Ez a véleménykülönbség többek között a rádióadások hangjában is megmutatkozott: London továbbra is várakozásra szólított fel, míg Moszkva tettekre ösztönzött. A pártok legszorosabb együttműködéséről, valamint a harcokban kifejtendő aktív részvételről kötött egyezményt Londonban elfogadták.

A szabadságért folytatott nagy háború döntő és győzelmes szakasza a Vörös Hadsereg sztálingrádi és a Kaukázusban aratott tündöklő győzelmeivel kezdődött.

„A háromnapos gyász, amelyet a németek sztálingrádi vereségük miatt rendeltek el, számunkra, csehek számára, az öröm napjai voltak. A gyászkórusok, amellyel a németek Sztálingrádnál elveszített hadseregüket siratták, a mi népünknek a feltámadást jövendölték.“

Ezekkel a szavakkal jellemezte Gottwald elvtárs, hogyan hatott a helyzetben beállott döntő változás a cseh népre. A sztálingrádi vereség Szlovákiában is hatalmas visszhangot keltett. Tiso, Mach, Ďurčanský, Gašpar és a többi áruló semmiféle propagandával sem leplezhette, hogy Sztálingrád a háborús fejlemények között döntő változást jelentett.

Ezt elsősorban a kommunistáknak a hadseregen belüli munkáján lehetett tapasztalni. A szlovák egységek részben a Kaukázus előhegységei közé szorultak, részben a Pripet-mocsarakhoz vezényelték őket. 1943 januárjában a szlovák gyorsadosztály tárgyalásokat folytatott a Vörös Hadsereggel az egész egység átállításáról, a németek azonban ezt megakadályozták. Néhány alakulatnak

sikerült ugyan átmennie, a visszamaradottakat azonban, miután minden nehéz fegyverzetüket elvesztették, légi úton a Krimbe helyezték át. Már 1942 karácsonyán előkészítették, hogy a Pripet-mocsaragnál egy egész gyalogezred állj a partizánokhoz. Az előkészületeket azonban elárulták a németeknek, ezért Ukrajna német parancsnoka büntetésből egész télen partizánellenes büntetőakciókba kergette a szlovákokat. A szökések a hadseregben működő kommunisták fáradhatatlan munkája következtében állandóan szaporodtak. Amikor a hadosztály parancsnokának szárnysegédje, Ján Nálepka kapitány — a Szovjetunió Hőse, aki maga is átszökött — az alakulat átpártolását szervezte, a hadosztályt frontmögötti területre helyezték át. A szlovák katonák azonban itt is megtalálták az utat a partizánegységekhez. Mikor Tiso és társai látták, hogy a keleti fronton a szlovák csapatokkal semmire sem mennek, 1943 nyarán két teljes hadosztályt ajánlottak fel Hitlernek a nyugati front erősítésére. Hitler ezt visszautasította. Ugyanígy nem fogadták el azt, az előbbivel egyidőben tett ajánlatukat sem, amely szerint több mint 10 000 embert hajlandók az úgynevezett munkásalakulatokból a német véderő számára rendelkezésre bocsátani. A munkásalakulatok tagjai Trnaván és Senicén visszautasították a német egyenruhát és fellázadtak a határozat ellen.

Eközben mintegy 1500 embert és 600 lovat vontak vissza Szlovákia területére. A többiekből alakították a 2. technikai brigádot, melyet 1943 őszén a szovjet frontról Olaszországba küldtek. A szlovák katonák azonban itt is átmentek a partizánokhoz. Mikor 1943 október végén Melitopolnál összeomlott a német front, a szlovák gyorsadosztályt hirtelen az áttörés helyére vezényelték. A Szlovák Kommunista Párt ekkor nagyszámú tiszt és legénység átállítását szervezte meg.

1943 tavaszán a megvert német seregeket messze Harkov, Rosztov és Kurszk mögé vetették vissza. A nyáron a Vörös Hadsereg a német csapatokat Ukrajna sztyeppéin üldözte és 1943 november 7-én felszabadította Ukrajna fővárosát, Kievet. A keleti front más szakaszain is megsemmisítő vereséget szenvedtek a németek és 1943 augusztusában az olasz frontokon sor került az olasz hadsereg kapitulációjára is. A fasiszta szörnyeteg halálos sebeket kapott, de még nem adta meg magát. Újra és újra összeszedte maradék erőit, hogy minél jobban hátráltassa a biztos véget. Egyik totális mozgósítást a másik után hirdették ki. Teljes erővel gyártották a hadianyagokat és egyre jobban fokozták terrorjukat a leigázott nemzetekkel szemben. Mindez a mi ellenállási mozgalmunkat is sujtotta. A felszabadulásért folytatott harc ebben az

időben rendkívül nehéz volt és sok áldozatot követelt. Ennek ellenére mindinkább támadó jellegűvé vált. Ösztönözte a Vörös Hadsereg feltartóztathatatlan, győzelmes előrehaladása.

Keleten a csehszlovák egységek beavatkoznak a harcokba

Gottwald, Šverma, Kopecký, Šlánský és más elvtársak Svoboda tábornokkal és több más katonai vezetővel szoros és baráti együttműködésben Buzulukban és Novohoperszkben alaposan előkészítették az első önálló csehszlovák brigád kiképzését és politikai nevelését. Ezek a csehszlovák egységek a Vörös Hadsereg hatalmas offenzívája közben, nemcsak szimbolikusan, de tevékenyen is résztvettek az ukrajnai harcokban. 1943 március 8-án a szokolovói ütközet után a TASzSz Iroda nagy elismeréssel nyilatkozott a német-szovjet fronton küzdő csehszlovák egységek első ütközetéről.

Ettől az időtől kezdve, hazánk végleges felszabadításáig, a csehszlovák katonák önálló alakulatként harcoltak a Vörös Hadsereg oldalán a fasiszta hordák ellen. Bátran, hőiesen harcoltak és így nemcsak a szovjet közvélemény elismerését nyerték el, de számos kitüntetésben is részesültek. Sokan megkapták a legmagasabb szovjet kitüntetéseket. A Szokolovo és Kiev mellett vívott csaták kimagasló katonai eredmények a csehszlovák egységek dicsőségét hirdetik az 1943-as nagy és győzelmes offenzívában a Vörös Hadsereg oldalán. A csehszlovák egységek a harcokban aktív részvételükkel bebizonyították, hogy Csehszlovákia és a Szovjetunió katonai szövetsége valóság. Ezekben az egységekben sok párttag harcolt, aki a legmesszebbmenő odaadással teljesítette katonai kötelességét; sokan életüket is feláldozták.

Ebben az időben sok kommunista harcolt mint partizán Franciaországban. Különös aktivitással vettek részt a fasiszta megszállók elleni harcban a volt spanyol önkéntesek. Mindez akkor történt, amikor a csehszlovák egységek Angliában tétlenül várakoztak, mert Churchill szabotálta a második front megnyitását. Az ingristák is csak szimbolikusan akartak résztvenni a háborúban, hogy alakulatuk majd csak akkor avatkozzék be, amikor vágyaiknak megfelelően rendezhetik be az otthoni viszonyokat.

A szlovák nép és a Szovjetunió népei közötti szövetség szálai más területen is erősödtek. Ogyesszában a szlovák motoros zászlóalj katonái a városban rejtőzködő szovjet partizánokat rendszeresen látták el fegyverrel, lőszerrel, élelemmel és hírekkel. Végül is velük együtt vettek részt Ogyessza felszabadításában. Ilymódon a szlovák tisztok és katonák nagy elismerésre tettek szert a Szovjet-

unióban és az egész világ előtt bebizonyították, hogy semmi közük sincs Tiso és Tuka bandájához.

Csaknem minden átálló szlovák önként jelentkezett a keleti csehszlovák egységekbe. Jelentősen megerősítették az önálló csehszlovák brigádokat és mikor 1943 októberében Melitopolnál a Vörös Hadsereg oldalára állt a gyorsadosztály nagy része, rövid idő alatt ebből alakították meg a második önálló csehszlovák ejtőernyős brigádokat, amelyet Jefremovban szerveztek.

A német elnyomók, valamint cseh és szlovák szolgálók mindenáron hazug rágalmakkal igyekeztek gyöngíteni azt a visszhangot, amelyet a csehszlovák katonai alakulatok beavatkozása a keleti fronton a cseh és szlovák népben keltett.

Természetesen ez nem sikerült nekik. Ellenkezőleg. A csehszlovák egységek felsorakozása a Vörös Hadsereg oldalán és a németek felett keleten aratott hatalmas győzelmek a népi tömegek harci szellemét rendkívül megerősítették.

Működésben a Harmadik illegális Központi Vezetőség.

Élesedő harc a hazai fronton

1942 végén a Párt felépült legsúlyosabb sebeiből és 1943 tavaszán a Berounban székelő Központi Vezetőség Molák elvtárs vezetésével már teljes erővel dolgozott.

A *Rudé právo* rendszeresen megjelent és a jólszervezett hálózaton keresztül eljutott egész Csehországba, de Morvaországba is, ahol a *Rovnost* is megjelent. Ismét feléledt a vidéki illegális sajtó. Növekedett az iparban, közlekedésben és a telefonhálózatban elkövetett szabotázsok száma.

Sikerült újjászervezni a prágai Központi Vezetőséget, mely Josefa Fajmanová vezetésével nagy lelkesedéssel és sok sikerrel dolgozott. A szervezet, melynek ekkor körülbelül 600 tagja volt, oly gyorsan nőtt, hogy új instruktori körzeteket kellett alakítani. Önállóan szervezkedtek a prágai üzemek, amelyeket František Mařík elvtárs vezetett. A berouni vezetőséggel a kapcsolatot Václav Kúrka elvtárs tartotta. A vidéki szervezetek egyik legjobbika volt az, amelyet Plzeňben, az ottani elvtársak segítségével, a spanyol háború veteránja, Emil Sirotek elvtárs épített ki. Ez a szervezet kiterjedt csaknem egész Nyugat-Csehországra és az elszakított határterületek egy részére is. 15 körzetre oszlott, amelyeknek alapszerveik és sejtjeik voltak. Technikai apparátussal, szabotázs-csoportokkal rendelkeztek, melyeknek tagjai többnyire a plzeňi Škoda Művek ifjúmunkásai voltak. Igen nagy figyelmet szenteltek a Škoda Műveknek és így csakhamar minden üzemrésznek meg-

volt a maga illegális pártszervezete. Összesen mintegy 1200 tagot szerveztek be. A Škoda Művekben dolgozó elvtársak hatásos szabotázsakciókat hajtottak végre a hadianyaggyártás területén. Fémcsövekből aknákat gyártottak, melyeket dinamittal töltöttek meg. Erős mozgalom alakult ki Dobříš vidékén, Berounban (mintegy 350 taggal), Hořovice környékén (200 taggal) és Příbram vidékén (200 taggal). A szervezeteket Josef Košťálek elvtárs és Jaroslav Neliba elvtárs vezették. Ezekből a szervezetekből később szabotázs-csoportok váltak ki, melyek tevékeny segítői lettek Brdy erdőségeiben a partizánoknak. Kladno és Louny vidékén a Pártnak mintegy 1800 tagja volt.

A Párt Dél-Csehországban is megerősödött. Tábor környékén speciális csoportokat szerveztek a megyei hivataloknál, postánál, rendőrségnél és a börtönőrök között. Az ottani szabotázs-csoporttal együttműködtek a csendőrök is. Legközelebbi akciójukat a Gestapo épülete ellen tervezték, hogy a Gestapo Kommunistaellenes osztályának főnökét, Müllert, eltávolíthassák. Az akciót alaposan előkészítették, de az utolsó pillanatban leleplezték. Hasonlóképpen Budějovice környékén az erős szervezésű hálózat mellett önálló szabotázs-csoportot is szerveztek, amely kisebb kártevő akciókat hajtott végre. Közép- és Kelet-Csehországban — Pardubiceban, Kolínban, Mladá Boleslavban és Hradec Královéban egyaránt — jól szervezett helyi csoportok működtek. A szabotázs-csoportok tagjai leginkább az ifjúság és vasutasok soraiból kerültek ki. Ilyen csoportok működtek Dvůr Královéban, Kolínban, Hradecben is.

1942 második felétől a mladáboleslavi szervezet instruktora, Josef Pilař elvtárs volt, aki röviddel azelőtt szökött meg a Gestapótól. Régebben Cyril Šumberával a prágai üzemeknek volt az instruktora. Besúgók árulása segítségével a *Rudé právo* egyik illegális nyomdáját megszállta a Gestapo. Két Gestapo-legény várakozott Pilařra, akinek abban az időben kellett sajtóanyagért jelentkeznie. Pilař időben észrevette a csapdát. Az egyik Gestapo-legényt agyonlőtte és a másikat földre terítve, megszökött. Ettől az időtől kezdve a Gestapo nagy igyekezettel kutatott utána. 1943-ban a Gestapónak tudomására jutott, hogy Pilařnak találkozója van a Párt egy másik illegális funkcionáriusával a Trójai Hídnál, Prágában. Nem sajnálták a fáradságot és egy szakasz rendőrt mozgósítottak. Hogy elkerüljék a feltűnést, villamosvezetőknek és kalauzoknak álcázták magukat és autó helyett egy villamos különjáraton indultak el. Másik tíz Gestapo-legény a Peček-palota irtónőivel — mint szerelmespár — ment a Stromovkába.² A Vltaván

² Prága legnagyobb parkja a „Trójai Híd“ közelében.

egy Gestapo-legényekkel megrakott csónak teljesített őrszolgálatot, hogy Pilař ezen az úton se szökhessen meg. Minden hiábavaló volt — Pilařt nem tudták elfogni.

1943 tavaszán a morvaországi mozgalom is újra megerősödött. Számos csoport működött itt önállóan és sajtóval is rendelkeztek. A nem-kommunista csoportok itt is egyesültek a Párt szervezeteivel. A tartomány illegális folyóirata a *Rovnost* volt, amely ebben az időben szervezetileg a Réder elvtárs által vezetett csoportra, valamint a zlíni, hodoníni, ahradištei, kyjovi, přerovi, kojeťíni, bučovicei és slavkovi sejtekre és arra a Rérich által vezetett csoportra támaszkodott, amelyik nagyjából egész Nyugat-Morvaországot átfogta és olyan erős szervezetekkel is rendelkezett, mint például a rosicei volt.

Igen jól dolgozott a Párt Ostrava vidékén, ahol a főszervező Ladislav Ševčík elvtárs volt. A nácik elleni harc kezdetén illegális pártszervezetet épített Ostravában, majd később az illegális Csehszlovák Kommunista Párt kerületi vezetője lett Kladnóban. 1941-ben a Párt utasítására Brnóba ment, de itt májusban letartóztatták. A kladnói Gestapóról — kihallgatása közben — sikerült megszöknie. Egy őrizetlen pillanatban kiugrott az ablakon. Eljutott Ostravába, ahol rövid idő alatt kapcsolatot talált a szétszórt csoportokkal és egyesítette őket. Erős mozgalmat épített ki és megszilárdította a Párt befolyását az egész környéken. Sikerült utat találnia a börtönökbe és a koncentrációs táborokba, ahonnan híreket kapott és ahova híreket küldött, miközben a politikai foglyok megsegítését szervezte. 1943 február 16-án egy Gestapo-ügynökkel folytatott tűzharcban megsebesült. Halálos sebesülten még aznap kihallgatásnak vetették alá, de másnap meghalt. A vezetést ekkor Václav Veselý elvtárs vette át, aki rövidesen új területi bizottságot szervezett meg.

Látjuk tehát, hogy Molák elvtárs vezetésével és sok más elvtárs áldozatos munkája következtében — aki távol családjától, állandó üldözésnek és veszedelemnek kitéve élt — 1943 tavaszán már újból kiépült az erős, tettekrekész és a döntő harcra felkészült Csehszlovák Kommunista Párt.

Üzenet, amely megerősítette az ellenállási mozgalmat

A *Rudé právo* 1943 májusi száma közölte a három párt szovjetunióbeli és nagybritanniai vezetőinek közös májusi felhívását. A lap rámutatott, hogy a rádióban elhangzott felhívás összhangban van azzal a felhívással, amelyet 1942 januárjában tett

közzé az otthoni Központi Nemzeti Forradalmi Bizottság, különösen a nép egységes harcának szervezeti elvei kérdésében (nemzeti forradalmi bizottságok a helyi, kerületi és járási). A *Rudé právo* ezeket írta:

„A nyomasztó sötétség és a legborzalmasabb éjszaka négy éve után végre felvirradt egy boldog nap hajnala. Az éter hullámai örömteljes és reménykedő hangokat hoznak Moszkvából, és otthon a nép is egységről, harcról, győzelemről, szabadságról beszél. A cseh nép felemeli meggyötört fejét, megtörli vérző arcát, figyel, körülnéz. Sztálingrád, Tunisz, Sztálin elvtárs napiparancsa, Beneš elnök beszéde, külföldön dolgozó szocialista harcostársaink májusi nyilatkozata, a szláv népek III. kongresszusa, a csehszlovák katonák kitüntetése a Szovjetunióban — ezek azok a hangok, amelyek a közeli felszabadulást hozzák hírül. Ezek az események egysegre és az otthoni front harcainak fokozására hívnak fel.“

Otthon nagy visszhangja volt annak a közös májusi nyilatkozatnak, amelyet a szociáldemokraták és a nemzeti szocialisták a kommunisták kezdeményezésére adtak ki. Ez a nyilatkozat megerősítette az ellenállási mozgalom egységének gondolatát és fokozta a nem-kommunista ellenállási csoportok tevékenységét. Ezek a csoportok a frontokon beállt fordulat után láttak ismét munkához.

1943 június 9-én, Beroun közelében, nem messze Žebráktól, Josef Košťálek kis házában teljes ülést tartott a Csehszlovák Kommunista Párt illegális Központi Vezetősége. A Központi Vezetőségnek ez az ülése óriási jelentőségű volt, mert az ülésen résztvett Rudolf Vetiška elvtárs. Vetiška elvtárs 1943 márciusában ejtőernyővel leszállt a lengyel partizánok területén és hosszú, küzdelmes út után eljutott Prágába, a Csehszlovák Kommunista Párt otthoni vezetőségéhez. Vetiška elvtársat Gottwald elvtárs küldte Moszkvából, hogy erősítse az otthoni politikai irányítást. Azzal a feladattal bízták meg, hogy ismertesse a Központi Vezetőséggel a Párt külföldi vezetőségének álláspontját azzal a hadihelyzettel kapcsolatban, amely a Vörös Hadsereg általános támadása következtében kialakult, és ismertesse a Párt külföldi vezetőségének álláspontját arravonatkozóan, milyen feladatokat kell az otthoni frontnak megoldania, éppen az említett változások következtében. Ez az üzenet, amelyet Vetiška adott át az illegális Központi Vezetőségnek, útmutatásokat tartalmazott arranézve, hogyan kell minden vonatkozásban aktivizálni a tömegeket a megszállók elleni harcra. Az üzenet rámutatott, hogy a megszállók szorongatott helyzetben vannak az összes frontokon, és útmutatásokat tartal-

mazott a fegyveres harc, a partizánmozgalom szervezésére. Az ellenállási mozgalmat meg kellett erősíteni, hogy meg tudja oldani az új helyzetből adódó feladatokat, éppen úgy, mint a többi megszállt országok ellenállási mozgalmai. Arról volt szó elsősorban, hogy az ellenállási mozgalom a hátorszáiban szervezett hatásos csapásokkal még jobban elmélyítse azokat a sebeket, amelyeket a németek a frontokon szenvedtek el. Arról volt szó elsősorban, hogy a háború mielőbb véget érjen, és ezzel véget érjen a fasiszta elnyomás is. Az üzenet rámutatott arra is, hogy a cseh és a szlovák népnek is hozzá kell járulnia hazája felszabadításához.

Azok a feladatok, amelyeket a Párt tűzött maga elé, nagyok és nehezek voltak. Az illegális Központi Vezetőség egész napon át tartó ülésén megvitatták mindazokat a nagyjelentőségű feladatokat, amelyeket Gottwald elvtárs tűzött ki a Párt elé Vetiška elvtárs közvetítésével. Valamennyi kérdésben megegyezés jött létre és a Központi Vezetőség határozatát azzal jellemezhetjük, hogy a tömegek legnagyobbfokú aktivizálására és a német megszállók elleni fegyveres harc előkészítésére mozgósította a Pártot.

Harc az üzemekben

A Csehszlovák Kommunista Párt erőteljes felvilágosító munkát folytatott az üzemekben, hogy előkészítse a munkásság szervezett megmozdulását. A talaj megérett e munka számára. Munkásosztályunk a fasiszmus elleni harc első napjai óta öntudatosan és harcosan vett részt ebben a küzdelemben. Az említett időszakban az elégedetlenséget növelte az, hogy a munkaidőt minduntalan meghosszabbították és a náci hajcsárok egyre élesebb rab-szolgamódszereket vezettek be. Ebben az időszakban létesítették az üzemekben a hírhedt „Werkschutz“-ot, bevezették a szigorú időmérési rendszert, nem ismerték el a betegséget, megszüntették a vasárnapi munkaszünetet, a munkaidőt napi 12 órára, sőt, egyes helyeken 14—15 órára emelték. Ezzel szemben az élelmiszer-fejadag állandóan csökkent. A prágai üzemeket a Gestapo ellenőrizte és azokat a munkásokat, akik elkéstek a munkából, minden vizsgálat nélkül Németországba hurcolták. A *Rudé právo* 1943 szeptemberi számában így ír ezekről a viszonyokról: „A Kolben-gyár öntödéjében dolgozó asszonyok egészségi állapotukra való tekintettel tiltakoztak a munkaidő meghosszabbítása ellen. Kérésüket az öntők is támogatták. Erre azonnal kiszállt a gyárba a Gestapo, a Gestapo-legények behatoltak az öntödébe, agyfőbe verték a munkásokat, sok munkást letartóztattak és elhurcoltak.“

A Junkers-művekben a Werkschutz ütlegette a munkásokat. A Gestapo ebben a gyárban letartóztatta a munkások szószólóit, akik munkabérjavítást követeltek. Egy másik gyárban 15 munkást letartóztattak és munkatáborba hurcoltak. Ugyanez történt Hostivařban, a mladáboleslavi Škoda-gyárban és sok más üzemben. A *Rudé právo* levonja a tanulságot a munkások harcából és így ír:

„A Kolben-Daněk-gyár öntői ellenállást fejtettek ki, letették a munkát. Jól tették. A hiba az volt, hogy nem csatlakozott hozzájuk az egész üzem. Az ellenállás nem volt megszervezve. Milyen tanulságot kell levonnunk ebből a tapasztalatból? Azt, hogy a munkások minden ellenállása a megszállókkal szemben, összeütközésre vezet a fegyveres hatalommal. Ezt bizonyítja a Walter-gyári sztrájk, a plzeňi Škoda-gyárban és most a Kolben-Daněk-gyárban lezajlott események. Ezért a munkások ellenállásának olyan formát kell öltetnie, hogy hatékonyan ellenálljon a Gestapo kegyetlen módszereivel szemben.

Meg kell tanulnunk, hogy a csapásokra csapással válaszoljunk. Ezért minden üzemben létre kell hozni az üzemi bizottságot, amelynek az üzem minden részlegében bizalmijai vannak, és meg kell teremtenünk az üzemszervezetek között a vilámgyorsan működő összeköttetést. Ezáltal elérjük azt, hogy az üzemen belüli megmozdulások nem szorítkoznak az egyes részlegekre és a munkások harcában mindig az egész üzem résztvehet.“

A Párt mozgósította a népet és figyelmeztetett arra, hogy a cseh munkások és tisztviselők tömeges elhurcolása a birodalomba és német kolonisták rendszeres letelepítése a vidéken egy messzemenő németesítés első megnyilvánulásai. Ezenkívül az említett intézkedések azt is szolgálják, hogy „szándékosan szűkítsék a cseh nép ellenállási mozgalmának tömegbázisát és megteremtsék az előfeltételeket a cseh nép fizikai megsemmisítésére“. A Párt figyelmeztetett arra, hogy az úgynevezett protektorátusban élő német polgári lakosságot felfegyverzik és kiképezik az utcai és a házról-házra folytatott harcokra. A Párt rámutatott, hogy az ellenállási mozgalom londoni csoportjának „várakozási álláspontja“ végzetessé válhat. „Nem szabad addig várni, amíg támadást intéznek ellenünk. Akkor már késő lesz és ez esetben a cseh nép fegyvertelenül áll szemben a gyilkoló, gyújtogató és fosztogató náci bandákkal.“

A *Rudé právo* a partizánmozgalom és a fegyveres harc megszervezéséhez ezt a jelszót tűzte ki: „*A fegyverek megvannak, csak kézbe kell venni!*“

Nagyon nehéz volna megállapítani, hol és mikor jöttek létre az első partizánalakulatok. Amikor a német fasiszták megtámadták

a Szovjetuniót, megalakultak Szlovákiában az első szabotázs csoportok, amelyek kártevő tevékenységet folytattak. A Szlovák Kommunista Párt második Központi Vezetősége már ebben az évben kidolgozta a „Janošík harci csoportok“ szervezésének főbb irányelveit. E csoportok közül ismert az a 17 tagú csoport, amely 1942 májusában alakult meg, a Kis-Kárpátokban működött, és amelynek biztosa Alexander Markuš elvtárs volt. A csoport vasútvonalak megrongálásával és a németeknek szánt gabonakazlak felgyújtásával kezdte tevékenységét.

A Szlovák Kommunista Párt teljesítette azt a feladatot, amelyet a Párt meghatározott és amelyet Široký elvtárs 1942 júniusában a börtönből írt levelében különösen hangsúlyozott. A Párt nagy figyelmet szentelt a partizáncsoportok és a szabotázscelemek technikai előkészületeinek megszervezésére. A Központi Vezetőség katonai és technikai tanácsadói újabb részletes útmutatásokat dolgoztak ki a partizáncsoportok megszervezésére. A Párt több partizáncsoportot alakított.

1942 nyarán Ladislav Exnár elvtárs nagy partizáncsoportot alakított a novábaňai és a banskáštiavnicai hegyekben. 1943 elején Ľudovít Kukoreli elvtárs megalakította Kelet-Szlovákiában a „Csapajev“ nevű híres partizáncsoportot, amelyben a német táborokból menekült oroszok és szerbek is harcoltak. A Felső-Nyitra folyásának vidékén és Szlovákia középső és keleti részeiben több partizáncsoport alakult.

A csoportok szabotázsakciókat hajtottak végre, vasútvonalakat rongáltak meg és támadásokat intéztek a német katonai szállítmányok ellen. Ezek az akciók annak a partizánháborúnak az előhírnökei voltak, amely később egész Szlovákia területén fellángolt.

A partizánharcok

Csehszágban is megalakultak már 1941-ben a partizáncsoportok. A csoportok tagjai elvtársak voltak, akik napközben mint békés polgárok éltek és dolgoztak, éjszaka pedig kártevő tevékenységet fejtettek ki. Azok az elvtársak, akik megszöktek a Gestapo elől, de nem akartak lakásokban rejtőzködni, mert a be nem jelentett és a rendőrség által körözött személyek rejtegetéséért egész családokat halál fenyegetett, az erdőkbe vonultak, csoportot szerveztek maguk körül és különböző szabotázscelemekket hajtottak végre. Ilyen csoportot alakítottak például Štramberkben az ifjú kommunisták, akik az 1943 február 18-i nagy letartóztatások elől szöktek az erdőkbe. Az említett napon ugyanis Štramberket a rendőrség, csendőrség és a Gestapo szállta meg és a helység sok

lakosát elhurcolta. A fiúk eleinte csak rejtőzködtek, később azonban fegyvereket szereztek és rajtaütéseket hajtottak végre. Megszöktették például a Gestapo fogságából Josef Hykl és Alois Lapač příbori tanítókat. Ezekhez a csoportokhoz több helyen csatlakoztak a szovjet bajtársak, akik csoportosan szöktek meg a német fogságból, munkatáborokból, és akiket a cseh lakosság lelkesen támogattott. A szovjet tisztek önálló csoportokat szerveztek.

A Párt vezetősége azonban nem elégedett meg a fegyveres csoportok spontán alakulásával, hanem különleges védelmi egységek alakítására adott ösztönzést. A védelmi egységek feladata az volt, hogy az árulókat, a provokátorokat és a Gestapo segítőtársait felszámolja. Egy ilyen védelmi egységet a Gestapo elleni harcban tapasztalt elvtársak vezetésével alakítottak meg és ez az egység összeköttetést és hírszolgálatot létesített magával a Gestapo-központtal, a prágai Peček-palotával. Ezenkívül a Párt hozzálátott a partizáncsoportok és az aktív harci tevékenység közvetlen megszervezéséhez. A Párt vezetőségében külön osztály alakult, melynek feladata a fegyveres csoportok és a kártevő akciók megszervezése volt. Aktív partizáncsoportok alakultak elsősorban a brdy-i erdőkben. A kártevő akciók vezetését és szervezését ezen a területen Josef Košťálek és Jaroslav Neliba elvtársak irányították. Příbram vidékén František Marek és Bohuslav Němec szervezett hasonló csoportot. Rožmitál vidékén Alois Hovorka, Dobříš vidékén Josef Kadlec, Hořovice vidékén pedig Košťálek és Neliba elvtársak szervezték a csoportokat. Ezen a vidéken fejtett ki tevékenységet Josef Šlosar csoportja is. A csoportok a katonai szállítmányokból szereztek fegyvereket és a vonatokban elvették az alvó német katonák fegyvereit. Nagy segítséget nyújtottak a csoportoknak a březová-hory-i vágányok, akik robbanóanyagot szállítottak a felforgató akciókhoz. A vágányok titokban kicsempészték a bányákból a dinamitot, amelyet Marek elvtárs partizánjai robbantásra használtak fel. A brdy-i partizánok több sikeres akciót hajtottak végre. 1943 áprilisban Tochovicénél kisiklasztottak egy vonatot a Prága—Dobříš és a Zdice—Protivín vasútvonalon. 1943 júniusában levegőbe röpítették a březová-hory-i drótkötélpályának egy részét. Jaroslav Neliba csoportja 1943 augusztus 8-án dinamittal sziklát zúdított Srbsko helységről a Prága—Zdice vasútvonalra. Voznice falu közelében Kadlec és Marek elvtárs csoportjai dinamitot helyeztek el a Prága—Dobříš országúton, hogy megsemmisítsék Dalweg protektor gépkocsioszlopát. Az akció a nyirkos időjárás és az időzítési hiba következtében nem sikerült. A partizáncsoportok átvágták a telefonvonalakat és állandóan nyugtalanították a Benešov körül gyakorlatozó katonai SS-alakulatokat.

Nagy munkát végeztek e csoportok tagjai a nemzeti bizottságokkal együtt 1943 júniusában. A németek ebben az időben ki akarták szélesíteni a Benešov közelében levő SS-gyakorlóteret és ezért újabb falvakat akartak kitelepíteni. Az elvtársak villámgyorsan röpcédulákat nyomtak és terjesztettek az egész brdy-i vidéken. A röpcédulák felhívták a lakosságot, tiltakozzék a kitelepítés ellen. A Gestapo és a protektorátusi hivatalok valóban megijedtek és a tervezett akciót nem hajtották végre.

A Beszkidek vidékén is hamarosan megjelentek az első partizánok. Ezen a területen már 1941-ben csoportokat alakítottak azok, akik a Gestapo elől itt rejtőztek. Ostrava és a környező iparvidék mint természetes energiaforrás a náci megszállók érdeklődésének középpontjában állott. Ide telepítették át a hadiipart, amikor a szövetségesek repülőtémadásai nyugtalanítani kezdték a Ruhr- és Rajnavidéket. Az ostravai gyárakban a legkülönbözőbb fegyvereket és hadianyagokat gyártották, hajó-, torpedóalkatrészeket és V 2 jelzésű titkos fegyvereket. Az ostravai illegális kommunista mozgalom, bár nehéz veszteségeket szenvedett, mégis a legerősebb szervezetek egyike volt. A bányákban és gyárakban már 1942-ben folyt kártevő tevékenység és Paskovban kétszer hatalmas tűzvész ütött ki. 1943 június 18-án Břenek csoportjának néhány tagjával felgyújtotta a moravskáostravai munkahivatalt. A tűzvész következtében megsemmisültek az összes iratok és ennek eredményeként óriási zűrzavar keletkezett a cseh munkásoknak a birodalom belsejébe való munkabaszállítása körül.

1943 szeptemberében a Párt moszkvai vezetősége szovjet repülőgépen két csehszlovák állampolgárságú ejtőernyőst küldött haza. Az ejtőernyősök hamarosan megalakították Bystřice n. Pernštejnben a „Prokop Holý”³ partizánegységet és azt az Ostrava környékén működő csoportot, amely fiatal tisztekkel teremtett kapcsolatot és megalakította a „Jan Žižka z Trocnova”⁴ partizánosztatot. A csoport sok szabotázsakciót hajtott végre. A robbantásokhoz szükséges anyagokat a František és a Zárubek-bányában dolgozó elvtársak szállították a csoportnak. Nagy segítséget nyújtottak az öntudatos vasutasok is. Ennek következtében 1943 szeptemberében az Ostrava—Kojetín vasútvonalon Lipinánál levegőbe röpílettek egy vonatot, 1944 januárjában elvágták a telefonkábel a Varsó—Bécs—Prága vonalon és elvágták a keleti front parancs-

³ Prokop Holý (XIV. század végén született, 1434-ben halt meg) huszita pap és nagy huszita hadvezér volt.

⁴ Jan Žižka (meghalt 1424-ben) cseh nemzeti hős, a legnagyobb huszita hadvezér. A cseh történelemben a haladó eszmékért harcoló katona mintaképe.

nokságával való telefonösszeköttetést is. 1944 februárjában Hrušov és Bohumín között egy vonatot siklattak ki, márciusban elvágták Kunčicenál a villanyvezetéket és tönkretették az Ostrava—Přívoz—Hrušov vasútvonalon fekvő hidat. Júniusban és júliusban is több ízben megrongálták a ostravakörnyéki villanyhálózatot, amely a legfontosabb gyárakat látta el elektromos energiával.

Kétszer megrongálták az Ostrava, Mariánské Hory, Slezská Ostrava, és Hraničnik közötti vasútvonalat és négy sikeres támadást hajtottak végre a Prága—Olomouc vonalon.

A „Jan Žižka“ partizáncsoport kapcsolatot teremtett a többi csoporttal és az említett akciókon kívül széleskörű híradószolgálatot létesített a vidéken. Kapcsolatot teremtett a lengyel néphadsereggel és a szlovákiai kommunista mozgalommal. Eredményesen működött közre abban, hogy az illegális harcosokat átjuttassa a határon, sikeres gazdasági szabotázsakciókat hajtott végre vidéken, az iparban és a hivatalokban egyaránt. Ezenkívül a partizáncsoport pénzügyi és anyagi segítséget nyújtott az elesett partizánok és a bebörtönzöttek árváinak és özvegyeinek.

Frydek és Místek területén Jakub Bílek és Ferdinand Harabiš elvtársak alakítottak partizáncsoportot, amely szintén szabotázsakciókat hajtott végre.

A partizánok nemcsak a moravai és sziléziai hegyekben fejtettek ki levékenységet. A termékeny Haná-vidéken is működött kártevő csoport. Így például Velká Bystřice városkában, Olomouc közelében, antifasiszta harcosokból álló aktív csoport működött. A csoport tagjai hatalmas fegyverraktárat létesítettek és derekasán kivették részüket a fegyveres felkelés előkészítésének munkájából. A németek tudták, milyen veszedelmet jelent számukra a partizáncsoportok hatalmas megerősödése. Ezért a csoportok tagjait, ha kezükbe kerültek, kivégezték. A nép elriasztása érdekében nyilvános kivégzéseket rendeztek. Az említett csoport egyik tagját, a hős Stanislav Mikolášecket, 1944 május 11-én elfogták a csendőrök és Valašské Meziříčiben egy hársfára nyilvánosan felakasztották.

1943 tavaszán Olomouc környékén partizáncsoport alakult, amely 1944-ben néhány eredményes akciót hajtott végre, vasútvonalakat, villany- és telefonvezetékeket rongált meg. A Cseh-Morva-fennsíkon is megalakultak 1943-ban az első partizáncsoportok.

Mindez csak néhány példa, amely azt mutatja, milyen hősiességek voltak az antifasiszta harcosok, akik tisztában voltak azzal, hogy csakis tevékeny ellenállással segíthetik elő döntően felszabadulásukat. Csehországban a partizánmozgalom a szlovákiai felkelés után öltött tömegjellegűt.

A Párt a német megszállók elleni harc szervezésével egyidejűleg hozzájárult a felszabadítandó köztársaság politikai és gazdasági alapjaival kapcsolatos kérdések mélyreható kidolgozásához. E munkát Gottwald elvtárs a Párt vezetőségének moszkvai tagjaival együtt végezte el.

Említettük már, hogy Csehszlovákiában nagy visszhangra talált az emigráció három csoportjának, a kommunista, szociáldemokrata és nemzeti szocialista csoportnak az a felhívása, amelyet a moszkvai és a londoni rádió 1943 május 1-én közvetített. 1944 május 1-én ismét közös nyilatkozat hangzott el az említett csoportok részéről. Ezek a nyilatkozatok megerősítették a mozgalom egységét otthon és külföldön és elősegítették annak a tömbnek a létrehozását, amely később a Nemzeti Front magva volt.

1943 őszén Gottwald elvtárs kezdeményezésére megkezdték Moszkvában a *Československé listy* kiadását. A lap kéthetenként jelent meg egészen a köztársaság felszabadulásáig és elsősorban a csehszlovák szabadságharc ideológiai és politikai kérdéseivel foglalkozott. Gottwald elvtárs, aki maga is számos elvi cikket írt a *Československé listy*-be, valamint Jan Šverma elvtárs, aki különös gondot fordított erre a lapra, Kopeckývel, Slánskýval, Fierlinggerrel, Nejedlýval, Svobodával, Outrávával, Barešsel, Kofátkóval, Bráníkkal és több más, Moszkvában élő politikai munkatárssal szerkesztőségi bizottságot alakított. E bizottság nagy érdeme, hogy fokozatosan megoldotta az ellenállási mozgalom döntő kérdéseit. A *Československé listy*-ben megjelent cikkekből láthatjuk, hogyan dolgozták ki rendszeres munkával és hogyan rakták le a népköztársaság alapépítményéhez szükséges politikai alapokat. A *Československé listy* a keleti katonai egységek politikai nevelésének fontos eszköze volt. A lapot eljuttatták Angliába és a legfontosabb cikkeket távirati úton megküldték az Amerikában és Kanadában élő cseheknek és szlovákoknak.

Nagy munkát végzett az új állam politikai alapjainak népszerűsítése terén a „Nemzeti felszabadulásért” nevű titkos rádióleadó-állomás, amely az ellenállási mozgalomban fontos szerepet játszott. Ez a rádióállomás harcra hívta a népet, leleplezte azokat a gáztetteket, amelyeket a német megszállók otthon követtek el és ugyanakkor megvilágította a nép előtt a harc formáit, módszereit, stratégiáját és taktikáját. E rádióállomás munkáját hosszú időn át Gottwald elvtárs irányította. Később Kopecký és Bareš elvtársak végezték ezt a munkát és szorosan együttműködtek Šverma, Kofátko, Stefan Major és más elvtársakkal.

A *Československé listy* és a „Nemzeti felszabadulásért“ rádióállomás, valamint e rádióállomás szlováknyelvű híradásai jelentékenyen hozzájárultak ahhoz, hogy a moszkvai csehszlovák csoport az ellenállási mozgalom irányító központjává vált.

A Párt vezetői Beneš elnökkel tárgyalnak Moszkvában

Szabadságharcunk fejlődése és a felszabadított köztársaság belső viszonyainak rendezése szempontjából óriási jelentősége volt annak a tárgyalásnak és megállapodásnak, amely Gottwald elvtárs és a köztársaság akkori elnöke között jött létre. Közvetlenül Kievfelszabadítása után, 1943 december 12-én Eduard Beneš repülőgépen Moszkvába érkezett, hogy aláírja a Csehszlovák Köztársaság és a Szovjetunió között megkötött barátsági, kölcsönös segélynyújtási és háborúutáni együttműködési szerződést. Azt a Szovjetunióval kötött szövetségi és barátsági szerződést írták alá, amely ma is érvényben van, és amely 20 évre szóló biztosítékot nyújt Németország, vagy Németországgal szövetséges más állam részéről a Csehszlovák Köztársaság ellen intézett támadással szemben. A szerződés megkötésének óriási visszhangja volt. A Csehszlovák Kommunista Párt hazai vezetősége ennek a szerződésnek szentelte az illegális *Rudé právo* egy teljes számát (az 1943 decemberi, azaz 117. számot).

Az új csehszlovák-szovjet szövetségi és barátsági szerződés aláírása után Beneš részletes tárgyalásokat folytatott a Moszkvában dolgozó vezető elvtársakkal. A Párt Központi Vezetősége Gottwald, Šverma, Slánský és Kopecký elvtársakat jelölte ki arra, hogy tárgyalásokat folytasson Beneš elnökkel. A tárgyalás több napig tartott. Kopecký elvtárs, aki a tárgyalásokon egyben jegyzőkönyvvezető is volt, a „Gottwald Moszkvában“ című cikkében számol be erről a tárgyalásról. Beneš elnök először különböző külpolitikai és általános állami jellegű kérdésekről tárgyalt Gottwald elvtárssal, olyan kérdésekről, amelyek a szovjet vezetőkkel folytatott tárgyalások anyagában is szerepeltek. A tárgyalások legfontosabb része azonban annak a kérdésnek a megoldása volt, hogy mi lesz akkor, „ha kitör a szabadság“. Így nevezték azt a pillanatot, amikor a köztársaság felszabadul és amikor új életének politikai rendszerét kell majd meghatározni...

Gottwald elvtárs bevezetőben kifejtette, hogy amennyiben a kommunisták megegyezésre jutnak Benešsel, akkor a nép egysége fennmarad és minden nyugodtan zajlik le, mert nincs olyan

számottevő erő, amely ezzel az egységgel szemben komolyan érvényt szerezhethetne, és amely akadályozhatná a köztársaság fejlődését. Ezután sor került valamennyi fontos kérdésre.

Beneš kifejtette a felszabadított köztársaság új rendjére vonatkozó elképzelését, amely teljesen különbözött Gottwald elvtárs elgondolásától. Beneš dr. eredeti tervei szerint például a köztársaság közigazgatását külön e célból kiképzett tiszteknek kellett volna átvenniük. Ez tulajdonképpen az Ingr-féle katonai klikk elgondolása volt, amelyet a „demokráciához vezető katonai diktatúra” jelszavával jelöltek. Beneš felismerte még a tulajdonképpeni tárgyalás megkezdése előtt, hogy elgondolása Moszkvában nem fog helytállni, mert hiányzik belőle a lényeg: a végrehajtásához szükséges reális erő. Ezért elgondolását nem is fejtette ki és a tárgyalások Gottwald elvtárs tervezete alapján folytak le.

Gottwald elvtárs és az elnök megszövegezték ezt a tervezetet és arról tárgyaltak, hogy milyen legyen az új Csehszlovákia. Arról tárgyaltak, hogy ennek a Csehszlovákiának másnak és jobbnak kell lennie, mint a München előttinek. A legtöbb kérdésben megegyezett Beneš és Gottwald elvtárs felfogása. Beneš elfogadta Gottwald elvtárs elgondolását a nemzeti bizottságok rendszeréről, amelynek a felszabadult köztársaságban a demokratikus közigazgatás új formájának kell lennie. Megegyezett a véleményük a későbbi gazdasági és társadalmi forradalmi változás kérdésében is (a nagyipar, a bankok, a biztosító intézetek stb. államosítására vonatkozóan).

Az elvtársak tárgyalásokat folytattak az elnökkel az új köztársaság politikai pártjainak rendszeréről is. Beneš elnök azt a nézetet vallotta, hogy három pártnak kell lennie, amelyek a baloldalt, a középet és a jobboldalt képviselik. A baloldalt — nézete szerint — a szociáldemokraták, a nemzeti szocialisták és esetleg a kommunisták egyesülésével kellett volna létrehozni. Ezzel szemben elvtársaink bebizonyították, hogy az új köztársaságban új formák között négy cseh politikai párt engedélyezésére lesz szükség a társadalmi rétegeződésnek, az ideológiai célkitűzéseknek és a hagyományoknak megfelelően. Az elvtársak határozottan visszautasították azt, hogy valamely konzervatív jobboldali pártot engedélyezzenek. Azt az álláspontot védelmezték, hogy az „erők történelmi ártérítékelése” után általában el kell vetni a nemzet mechanikus felosztását baloldalra, középre és jobboldalra. Kifejtették: arra kell törekedni, hogy az új köztársaság és új belső rendjének felépítése az egész nemzet teljes egysége, a négy cseh pártból alakult Nem-

zeti front alapján történjék, és majd a további fejlődés fogja megmutatni, hogyan fejlődnek végérvényesen a politikai pártok, melyek lesznek továbbra is a haladás erői és melyek válnak a haladás reakciós fékjeivé vagy végül is ellenforradalmi erőkké. A felszabadult köztársaság fejlődése és főleg az 1948-as februári események megmutatták, milyen helyesen látták a kommunisták előre a fejlődés irányát.

A további tárgyalások folyamán megvitatták azt a kérdést, milyen lesz a politikai rendszer a felszabadult köztársaságban és arra a megállapításra jutottak, hogy ez a rendszer a nagy forradalmi változások rendszere lesz, amely változások azonban békés úton, legálisan és alkotmányosan fognak végbemenni.

Az elnök magától értetődőnek ismerte el azt a tényt, hogy az események egész fejlődése eldöntötte, hogy az államban és a kormányban a Kommunista Párt befolyásos helyzetbe kerül. Gottwald elvtárs ezzel kapcsolatban kijelentette, hogy a Párt az első otthoni kormányban nem kéri maga számára a miniszterelnöki helyet, de ragaszkodni fog bizonyos pozíciókhoz a kormányban és máris igényt tart egyes nagyjelentőségű politikai minisztériumokra. Beneš elnök elfogadta ezt.

A megbeszélések konkrétan érintették az összes kérdéseket és a történelem előtti felelősség tudatában folytak le. Ezek igen komoly, elvi alapon folyó és olykor mélyen elméleti viták voltak. Az elvtársak természetesen nyíltan kifejtették elgondolásait, amelyeket szilárdan védelmeztek, úgy, ahogy azt a marxizmus-leninizmus tanítja. Így például nyíltan kijelentették, hogy München kérdésében (abban, hogy vajjon kellett-e kapitulálni, avagy sem) véleményük eltért Beneš véleményétől és másképp ítélték meg a Hácha-kormányt is. Egészen más volt az álláspontjuk a szlovák kérdéssel kapcsolatban. A szlovákok önálló nemzeti létének tételét védelmezték ugyanis az egységes csehszlovák nép fogalmával szemben.

Gottwald elvtárs a tárgyalás befejező részében leszögezte, hogy egyes politikai kérdések nyitva maradtak az elvi álláspontok különbözősége következtében, de a kommunisták így is a leglojálisabban együtt fognak működni a felszabadított köztársaság érdekében. Az a kívánságuk ugyanis, hogy a külföldi csehszlovák ideiglenes kormány és az új otthoni kormány között szerves összefüggés legyen, és a felszabadított köztársaság békésen és egységes meg-egyezés alapján fejlődjék. A kommunisták azt kérik csupán, hogy az együttműködés a munkásosztály és a dolgozó nép pártjával őszinte és becsületes legyen.

A londoni csoportot részben a köztársaság elnöke, részben Gottwald elvtárs 25 oldalra terjedő részletes levele behatóan tájékoztatta a moszkvai tárgyalások eredményéről. A levél a Londonban élő elvtársaknak, valamint az ellenállási mozgalom ott dolgozó vezetőinek szólt. Ez a levél a cseh szabadságharc egyik legfontosabb okmánya és Pártunk nagyjelentőségű történelmi dokumentuma. A levél pontosan megfogalmazott nézeteket tartalmaz azokkal a kérdésekkel kapcsolatban, amelyekről az elvtársak az elnökkel Moszkvában tárgyaltak, s amelyek alapul szolgáltak a Népfront első otthoni kormánya košicei programjának kidolgozásához.

Gottwald elvtárs levele részletesen tájékoztatta a londoni csoportot a Párt álláspontjáról és nagymértékben hozzájárult a kommunisták, szociáldemokraták és nemzeti szocialisták további együttműködéséhez. Létrejött az a tömb, amely felszólalt a Csehszlovák Államtanácsban, és a Gottwald elvtárssal Moszkvában történt előzetes megegyezés után közösen hozott döntést a nemzeti felszabadító harc és az új köztársaság további kérdéseiben.

A tárgyalások azonban nem voltak könnyűek és gyakran merültek fel ellentétek. Eltérőek voltak például a nemzeti bizottságok feladatáról és funkciójáról alkotott vélemények. Egyes londoni vezetők megkísérelték a nemzeti bizottságok teljhatalmának korlátozását. Azt akarták, hogy ezek a bizottságok olyan képviselői szervek legyenek, mint régebben a községi, kerületi és tartományi képviselők. A közigazgatás gyakorlásával — véleményük szerint — továbbra is a központi közigazgatási apparátust kellett volna megbízni. Dr. J. Slávik, az akkori Londonban székelő csehszlovák kormány belügyminisztere, a nép árulója, a következő álláspontot védelmezte: „A nemzeti bizottságok a kormány megbízásából átvennének bizonyos feladatokat, mint a kormány és a tartományi elnök tanácsadó testületei, és vele együttműködve intéznének bizonyos politikai és közigazgatási ügyeket, főleg addig, amíg a köztársaság területén nem veheti át a teljes vezetést a nemzetközileg elismert törvényes csehszlovák kormány.” Mások viszont azt akarták, hogy a járási nemzeti bizottságok elnökeit ruházzák fel a volt járási főnökök jogkörével, de nem akarták megadni a nemzeti bizottságoknak azt a jogot, hogy befolyjanak a közigazgatás irányításába.

A kommunisták szembehelyezkedtek minden olyan kísérlettel, amely arra irányult, hogy korlátozzák a nép által választott közigazgatási szervek teljhatalmát, és 1944 derekán Gottwald elv-

társ erélyesen beavatkozott ebbe a vitába. Röviden és tömören megszövegezte, milyennek kell lennie annak a határozatnak, amelyet a köztársaság elnöke ad ki a nemzeti bizottságokról. Gottwald elvtárs távíró útján juttatta el ezt a tervezetet Londonba. Az Államtanács a tervezetet elfogadta és ez a tervezet a mai nemzeti bizottságok alapja.

A tények azt mutatják, hogy az ellenállási mozgalom külföldi kommunista csoportja Gottwald elvtárs vezetésével 1943 végén és 1944 elején nagy tevékenységet fejtett ki a köztársaság leendő belső szervezeti felépítése elvi kérdéseinek tisztázásával kapcsolatban. A cél az volt, hogy a népet ne fosszák meg — mint 1918-ban — önfeláldozó harcának eredményeitől, hanem a felszabadulás után adják meg a lehetőséget számára, hogy megteremtse új rendjét és új életét. Egyes „külföldi kormányokban“, mint például a lengyel Anders és Mikolajczyk-, vagy a jugoszláv kormányban, működtek reakciós elemek. Ilyen reakciós elemek tevékenykedtek a csehszlovák külföldi mozgalomban is. Ezek az elemek azt akarták, hogy a cseh nép, ha majd felszabadul az idegen fasiszta elnyomás alól, ismét reakciós rendszerben éljen. Katonai diktatúrát akartak létesíteni „a demokrácia bevezetése“ érdekében. Azt remélték, hogy a reakciós tisztek segítségével magukhoz ragadják a hatalmat. Tervük az volt, hogy ezek a tisztek lesznek a járási főnökök és gondoskodnak majd arról, hogy „erősen fogják a gyep-lőt“. Ezek az elemek arra számítottak, hogy a köztársaságot a nyugati nagyhatalmak fogják megszállni és ezek a hatalmak hozzásegítik őket terveik megvalósításához.

A Csehszlovák Kommunista Párt álláspontja a nemzeti ellenállási mozgalom irányításával kapcsolatban

A kommunisták otthon és külföldön egyaránt minden erejüket elsősorban a szabadságharc szervezésének szolgálatába állították. 1943 végén a gyors és sikeres szovjet hadműveletek következtében elérkezett az ideje annak, hogy felkészüljenek a haza közelgő felszabadulására. Ehhez az előkészülethez tartozott a köztársaság elnökével folytatott tárgyalás és idetartoztak az azt követő viták és intézkedések. Ezekhez az előkészületekhez tartozik Gottwald elvtárs több, ebből az időből származó munkája közül az a cikk, amely 1944 február 1-én jelent meg a *Československé listy*-ben, és amelynek „A nemzeti ellenállási mozgalom politikai irányításának egyes kérdései“ volt a címe. Gottwald elvtárs ebben a cikkben rámutatott, hogy a jelenlegi háború nagy erőpróbára teszi nemzetünk és államunk politikai pártjait, a különböző osztályokat és

társadalmi rétegeket. A kapituláció fő hajtóerői a pénzügyi, az ipari és az agrár-nagytőke politikai képviselői voltak, az Agrárpárttal az élen. A nép harcolni akart. A reakció azonban a nemzeti katasztrófában saját pártelőnyeit kereste. A reakció, a pénzügyi és ipari nagytőke, valamint az agrár-nagytőke politikai képviselői abban a pillanatban dőfték hátra a nemzetet, amikor hű fiaik az ország határait siettek, hogy védjék a köztársaságot.

A cseh reakció célkitűzése a második köztársaság idején az volt, hogy a cseh és szlovák nép politikai jogfosztására használja fel azt a tényt, hogy Hitler 30 kilométernyire áll Prágától. Az elmúlt hat év története bebizonyította, hogy a bank- és ipari nagytőke — a burzsoázia — az egész vonalon csődöt mondott és tudatos árulást követett el. Világos: a nép nem fogja eltűrni, hogy vezető helyekre, az állam vezetésébe olyan elemek kerüljenek, amelyek a nemzeti válság idején csúfosan kudarcot vallottak és árulást követtek el. Az új élet építésével kapcsolatban felmerült a nemzet politikai vezetésének kérdése a felszabadított köztársaságban. Ezt az irányítást egy tömbnek kell kezébe vennie, amely azokból a politikai pártokból és irányzatokból alakul, amelyek bizonyos biztosítékot nyújtanak arra, hogy a Népfrontban vezető szerepet tudnak betölteni. Szükséges, hogy a Népfrontnak a nemzeti felszabadító harc mai szakaszában is céltudatos autoritív magva és vezetése legyen. És még nagyobb szükség lesz erre a már felszabadított köztársaságban, az új élet építésének időszakában. A kormányhatalom birtokosa csak a munkásokból, parasztokból, iparosokból és értelmiségiekből, egyszóval a város és falu dolgozó népéből alakult tömb lehet.

Gottwald elvtárs itt ragyogóan elemezte azt a belső betegséget, amely a legnagyobb erőpróba idején nyilvánult meg a cseh és a szlovák nemzetben, és amely már magában véve is változásokat követelt mindkét nemzet vezetésében. Gottwald elvtárs kidolgozta az új, népi demokrácia tervét, annak legmélyebb elvi kérdéseit. És ennek az elgondolásnak kellett irányítania a nemzeti felszabadulást és nemzetünk legsúlyosabb válságának leküzdését.

A kommunisták behatóan foglalkoztak az új élet kiépítésének kérdéseivel, valamint a felszabadult köztársaság viszonyaival, de ugyanilyen figyelmet szenteltek a német megszállók elleni háborúnak is. A kommunisták, teljes joggal, ismételten rámutattak, hogy az új köztársaság szempontjából és abból a szempontból, hogy a háború után a köztársaság milyen helyet foglal majd el a győztes nemzetek között, döntő jelentősége van annak, hogy az egyes osztályok milyen mértékben vesznek tevékenyen részt a hitlerista fasizmus leverésében. Csak a széles néptömegek aktív harcával

lehetett eredményesen küzdeni a véres terror és a rablás ellen, valamint az ellen is, hogy a hitlerista csőcselék a népet saját céljai érdekében használja fel.

Miután a Vörös Hadsereg ragyogó sztálingrádi győzelmével és hatalmas ellentámadásával fordulatot idézett elő a háborúban, feltétlenül szükségessé vált, hogy a felszabadító harcban részvevő csehszlovák erők is támadásba lendüljenek a harc minden szakaszán. A keleti fronton a csehszlovák egységek már 1943 februárjában résztvettek a Vörös Hadsereg oldalán a fasiszta hadseregek ellen intézett hatalmas támadásokban. A kommunisták vezette otthoni erők már ezt megelőzően hozzáláttak a fegyveres harc szervezéséhez. Ebben az időszakban elsősorban arra volt szükség, hogy az otthoni ellenállási mozgalom minden irányzata és összes csoportjai támadást és fegyveres harcot indítsanak és áttérjenek a német megszállók elleni partizánháborúra. A kommunisták minden erőfeszítése erre irányult. Munkájuknak máris volt eredménye.

Moszkvában a köztársaság elnökével folytatott tárgyalásokon szóba került a háború vezetésének kérdése is. A köztársasági elnök, mint a fegyveres erők legfelsőbb parancsnoka, elismerte, hogy az új hadihelyzet megköveteli az ellenállási erők aktív megmozdulását és a partizánharcot. Gottwald elvtárs azt követelte, hogy a három párt tömbje vessen véget a londoni csehszlovák kormány várakozási politikájának a megszállók elleni harc általános aktivizálása és különösen a fegyveres partizánharc kérdésében.

Beneš elnök, miután visszatért Londonba, 1944 február elején a Csehszlovák Államtanács ülésén elmondott felhívásában beszámolt a nemzetközi helyzetről és népi felszabadító mozgalmunk feladatairól a háborúnak ebben a döntő szakaszában. Dr. Beneš tiszteletben tartotta Gottwald elvtárs kívánságát és felhívta a csehszlovák népet és a nép hazai szervezeteit, hogy az egész vonalon indítsanak harcot a megszállók ellen.

„Naponta kell partizánegységeket és fegyveres csoportokat szerveznünk odahaza — mondta az elnök — Naponta szabotázs- és felforgató akciókat kell végrehajtani. Fel kell készülnünk az erdőkben és a hegyekben, a városokban és a falvakban úgy, mint ahogy azt Ukrajnában, Jugoszláviában, Lengyelországban és Franciaországban teszik, és ahogy Belgiumban és Hollandiában is meg fogják tenni.”

„Tudják meg mindazok akik eddig «a jelre» vártak, hogy ezt a jelet megadta az ország vezetője, a csehszlovák fegyveres erők legfelsőbb parancsnoka, a nemzeti ellenállási mozgalom összes csoportjaival való megegyezés alapján, és éppen ezért ez a jel kötelező minden szervezetre, minden egyes emberre nézve.”

Ezeket mondta Gottwald elvtárs 1944 február 9-én, a moszkvai rádióban, és ezeket a szavakat azoknak is szánta, akik otthon és külföldön egyaránt akadályozták a hitlerista megszállók elleni harcot. Az idő megérett a fegyveres harcra, megtörtént a jeladás is. A fegyveres harcot elsősorban és döntően a kommunisták szervezték.

1943 telén a Vörös Hadsereg áttörte a Leningrádot körülvevő gyűrűt és egészen Észtország határáig kergette a német hadosztályokat. 1944 április 8-án Konyev marsall frontja elérte keleten a volt országhatárokat és május 8-án megkötötték a csehszlovák-szovjet államszerződést arról, hogy a szovjet csapatok Csehszlovákia területére lépnek. Ez a szerződés örömhírt hozott a nép számára. Azt jelentette, hogy kelet felől gyorsan közeledik a felszabadulás. A csehszlovák-szovjet szerződés az ország önállóságának teljes tiszteletbentartása alapján oldotta meg a Szovjet Hadsereg és a csehszlovák állam és közjog viszonyát a Csehszlovák Köztársaság felszabadított területein. Ezt a szerződést — amelynek fő tartalma az volt, hogy a Szovjet Hadsereg nem fog beavatkozni az ország belügyeibe és mint szövetséges, barát és felszabadító jön — pontosan és következetesen be is tartották. Ez a szerződés tette lehetővé azt is, hogy a köztársaságban sikerült az állami ügyeket a nép kívánságának megfelelően elrendezni. A nyugati szövetségesek visszautasították a csehszlovák kormánnyal való hasonló szerződés megkötését.

1944 június 6-án — miután a Vörös Hadsereg már áttörte az Északi Kárpátok vonalát és behatolt Romániába — végre megkezdődött a szövetségesek inváziója nyugaton. A Szovjet Hadsereg hadműveleteinek sikere és a közeli felszabadulás meghatározták a Párt vezetőségének stratégiáját, amely arra irányult, hogy a fegyveres harcot minél jobban kifejllessze a köztársaságnak abban a részében, amely a fronthoz a legközelebb esett — azaz Szlovákiában.

A szabadságharc fejlődése Szlovákiában

1942—43-ban a kibontakozó partizánmozgalom vad dühöt keltett a német fasiszta hóhérok és a bratislavai árulók körében. 1943 májusában ismét újabb üldözésekre, újabb letartóztatásokra került sor egész Szlovákiában. Ebben az időszakban tartóztatták le Bašovanský és Hrušovský elvtársakat, és sok más területi és kerületi funkcionáriust. Felbomlott tehát a negyedik Központi Vezetőség is, de a Párt élt és továbbharcolt. Az új vezetőség megalkakulásaig a Szlovák Kommunista Párt egyes szervezetei önállóan dolgoztak. Kelet-Szlovákiában ismét megkezdte tevékenységét a Párt keletiszlovákiai vezetősége. Megjelentek továbbra is az illegális ujságok (a *Hlas ľudu*, a *Slovenský partizán*, a *Mor ho!* stb.). Semmiféle üldözés sem tudta többé megállítani Szlovákiában a fasisztaellenes harcot.

1943 júniusában sztrájkba lépett a žilina-i textilgyár és Tisóék hiába küldtek csapatokat és tankokat a sztrájk elfojtására. A sztrájk a gyárban kitört tűzvésszel ért véget. A ružomberoki textilgyárban is sztrájkra került sor és tűz ütött ki. Ezenkívül nagy szabotázsakciókat hajtottak végre a különböző katonai létesítményekben (katonai raktár felgyujtása Trebňanka u Novákúban).

Gottwald elvtárs 1943 június 22-én az ellenállási mozgalom támogatása érdekében néhány elvtársat küldött Moszkvából Szlovákiába Karol Bacílek elvtárs vezetésével. Gottwald elvtárs az elutazás előtt részletesen megbeszélte velük a helyzetet és a Párt feladatait Szlovákiában. A csoportot repülőgép vitte lengyel területre, ahonnan az elvtársak hosszú és nehéz út után szeptember 4-én érkeztek Szlovákiába. A csoport kapcsolatot létesített a Szlovák Kommunista Párt szervezeteivel, a partizánegységekkel. Viktorý elvtárs segítségével sikerült kapcsolatot teremteni a bebörtönzött Široký elvtárssal. Létrehozták a Szlovák Kommunista Párt új vezetőségét.

A szociáldemokrata elvtársak Daniel Ertl és Jozef Šoltész elvtársak vezetésével a kommunistákkal azonos politikai alapon fejtettek ki tevékenységet. A Vörös Hadsereg nagy győzelmei következtében a hadihelyzet megváltozott a keleti fronton most már polgári demokrata csoportok is jelentkeztek, hogy résztvesznek az

ellenállási mozgalomban. A szlovák burzsoázia, amely — akár csak a cseh burzsoázia — egyszerre két vasat ütött, megértette, hogy ha továbbra is együttthalad Hitlerrel, akkor mindkettőjüket közös vereség éri. Ezért a szlovák burzsoázia igénybe vette az agrárokat, akik „ellenzékben“ voltak a Tiso-féle fasiszta rendszerrel szemben, és rajtuk keresztül kereste a kapcsolatot az ellenállási mozgalommal. Nyilvánvalóan abban reménykedett, hogy Hitler veresége és a Tiso-rendszer bukása után a Londonban lévő csehszlovák burzsoá klikk majd messzemenő támogatást nyújt a szlovák burzsoázia megmentése érdekében.

A Szlovák Kommunista Párt, amely az összes Hitler-ellenes és Tiso-ellenes demokratikus és ellenzéki erőket tömörítette, kapcsolatot létesített ezzel a burzsoá ellenzékkel és a többi demokratikus csoportokkal is. Hosszú és küzdelmes tárgyalások után 1943 szeptemberében a Szlovák Kommunista Párt megegyezett ezekkel a csoportokkal, megalakult a Szlovák Nemzeti Tanács.

A szlovák burzsoázia agrárcsoportja, amelyet Ursíný vezetett, hogy alibit biztosítson a jövőre nézve és biztosítsa magának a politikai életben való részvételt, hozzájárulását adta ahhoz a politikai platformhoz, amelyet a Szlovák Nemzeti Tanács 1943 decemberében fogadott el. A Szlovák Kommunista Párt javaslatára nyilatkozatot adtak ki a Szlovák Nemzeti Tanács feladatairól és célkitűzéseiről. A felhívás így hangzott:

„1. Egységesen és egy központból kell irányítani a szlovák nép harcát a náci német diktátum és a politikai hatalom otthoni bitorlói eltávolításáért.

2. Az első alkalmas pillanatban át kell venni minden politikai, törvényhozási, katonai és közigazgatási végrehajtó hatalmat Szlovákiában és ezt a hatalmat a nép akarátának megfelelően kell gyakorolni mindaddig, amíg a nép szabadon megválasztott képviselői nem vesznek át minden hatalmat.

3. A Szlovák Nemzeti Tanács a hatalom átvétele után — mihelyt ez lehetővé válik — gondoskodik arról, hogy a szlovák nép szabadon és akadálytalanul válassza meg képviselőit, és a Szlovák Nemzeti Tanács minden hatalmat ezeknek a képviselőknek ad át.

4. A Szlovák Nemzeti Tanács tevékenységében a csehszlovák kormánnyal és az egész külföldi ellenállási mozgalommal összhangban fog cselekedni. Elismeri és támogatja az említett szervek munkáját nemzetközi és katonai téren.“

A Szlovák Nemzeti Tanács egyidejűleg elvi nyilatkozatot fogadott el a csehek és szlovákok együttéléséről az új Csehszlovák Köztársaságban, valamint az új Csehszlovák Köztársaság bel- és külpolitikai irányzatáról. A nyilatkozat így hangzott:

„1. Azt kívánjuk, hogy a szlovák és cseh nemzet, mint az egymással legközelebbi rokonságban álló szláv nemzetek, az új Csehszlovák Köztársaságban, a csehek és szlovákok közös államában, az egyenlőség elve alapján irányítsák tovább sorsukat.

2. Szorosan együtt kívánunk működni az összes szláv államokkal és nemzetekkel, elsősorban a Szovjetunióval, mert benne a kis nemzetek és különösen a szláv nemzetek szabad életének és mindenirányú fejlődésének védelmezőjét látjuk.

3. A leendő Csehszlovák Köztársaság külpolitikáját ezeknek az eszméknek a szellemében kell irányítani és ezért külpolitikai és katona-politikai téren a Szovjetunióra kell támaszkodnia.

4. A leendő Csehszlovák Köztársaság belső rendjének demokratikusnak kell lennie, ki kell irtani minden fasiszta, faji alapon álló, totális és minden olyan más irányzatot, amely az említett elvekkel ellentétben áll. Ebben a szellemben kell haladnia a belpolitikai rendnek, melynek vezetése szilárd és demokratikus legyen. El kell kerülni a mult tévedéseit és hibáit.

5. A demokrácia gondolatát gazdasági és társadalmi téren is alkalmazni kell és el kell mélyíteni olymódon, hogy a nemzeti jövedelem elosztása az egész lakosság között a lehető legegyszerűbben történjék, és minden egyes állampolgár élete emberhez méltó legyen.

6. Az említett elvek alapján kell irányítani a kultúrát, az iskolaügyet és a nevelést. Biztosítani kell a vallásszabadságot és meg kell szüntetni az egyház befolyását az állam vezetésében és irányításában.

7. E kérdések végleges rendezéséről — és elsősorban a szlovák és a cseh nép alkotmányjogi viszonyáról — szlovák részről a szlovák nép szabadon választott képviselői fognak dönteni.”

A Szlovák Nemzeti Tanács megalakulásáról kötött írásbeli egyezmény szövegét ismertették a londoni csehszlovák kormánnyal és a külföldi ellenállási mozgalom moszkvai vezetőségével. Az egyezményhez még néhány szlovák polgári csoport is csatlakozott. Ezeket a csoportokat dr. Vavro Šrobár képviselte.

A szlovák népnek a Csehszlovák Köztársaság felszabadításáért vívott harcának most már egységes politikai vezetése volt.

Szlovákia a fegyveres felkelés előtt

A kommunisták a Szlovák Nemzeti Tanács nevében kapcsolatot teremtettek a szlovák hadsereggel és a csendőrség főparancsnokságával. A Párt egyes szervezetei megkezdték az együttműködést a katonai helyőrségekkel és csendőrörsökkel. Nemzeti

Közlök 1939. Csoq K2 15. V Párisi Államok székén
RUDÉ PRÁVO Právito del dótat

Právito del dótat V PÁRIS, székén 1939. Právito del dótat Csoq K2 15.

RUDÉ PRÁVO

Csoq K2 15.

É PRÁVO

Právito del dótat székén 1939.

Csoq K2 15.

Lietovai 1940.

Fedriti orgán Komunistické Strany Československa.

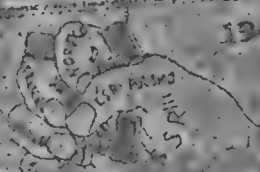
RUDÉ PRÁVO

UTERILNI ORGÁN KOMUNISTICKÉ STRANY
Československa

1. obchodem k 26. výročí Velké socialistické říjnové revoluce
slavnostní pokud a projev, zejména pak referát
a rozkaz nejvyššího velitele Rudé armády
a rozkaz nejvyššího velitele Rudé armády
a rozkaz nejvyššího velitele Rudé armády
a rozkaz nejvyššího velitele Rudé armády

RUDÉ PRÁVO

RUDÉ PRÁVO

1940

Právito del dótat székén 1939.

1940

RUDÉ PRÁVO

Fedriti orgán K2

LIEDER 1940

Právito del dótat székén 1939.

»Rudé právo«, a Csehszlovák Kommunista Párt központi lapja,
az illegálitásban is rendszeresen megjelent

A partizánok által felrobbantott lőszervonal
roncsai Klatov körzetében (1945. április)

Partizánbrigád szemléje a szlovák felkelés idején
(balról második Slánský, középen Šverma elvtárs)

Tanácsok alakultak mindenütt, ahol a Szlovák Kommunista Párt helyi szervezetei megteremtették számukra a talajt.

1944 elején egyre több olyan szovjet állampolgár került Szlovákiába, akiknek sikerült megszökniök a német táborokból, és akik beléptek a Szlovák Kommunista Párt által szervezett partizánegységekbe. A kommunisták a kis városokban és a falvakban is partizánegységeket szerveztek. A partizáncsoportok tagjai egyelőre még saját lakásaikban laktak, de megtették az előkészületeket arra, hogy a Tanács parancsára a kijelölt helyre menjenek és tevékenyen vegyék ki részüket a harcokban. Ebben az időszakban egyelőre fegyvereket szereztek maguknak és megkezdték az előkészületeket.

Kelet-Szlovákiában, az orosz front közelében oly sok szovjet csoport harcolt, hogy ezen a területen már a nyílt partizánháború formája volt a túlnyomó. A szlovák katonák fegyvereikkel együtt egyre nagyobb számban mentek a hegyek közé. Mindez a Szlovák Kommunista Párt hadseregen belüli illegális sejtjei munkájának eredménye volt.

A nemzeti felszabadító harcnak ez a nagy fellendülése megkövetelte a katonai tanács létrehozását. Ez meg is történt 1944 június 29-én, a Szlovák Nemzeti Tanács bratislavai ülésén. Ezen az ülésen határozták el a felkelés tervét és azt, hogy küldöttséget indítsanak a Szovjetunióba azzal a feladattal, hogy egyeztesse össze a tervet a Vörös Hadsereg nagyszabású tevékenységével.

A Csehszlovák Kommunista Párt moszkvai vezetősége továbbra is minden irányban támogatta az ellenállási mozgalom fejlődését Szlovákiában.

1944 májusában Gottwald elvtárs Kievbe utazott és tárgyalásokat folytatott Hruscsev elvtárrsal, az ukrán kormány elnökével arról, hogy nyujtsanak segítséget a csehszlovák partizánmozgalom szervezéséhez. Az ukrán partizánvezérkar segítségével hadianyagot, repülőerőket, instruktorokat, parancsnokokat, anyagi eszközöket küldtek támogatásukra és rendelkezésükre bocsátottak mindent, amire szükségük volt. Gottwald elvtárs Rudolf Slánský elvtársat bízta meg azzal a nagy feladattal, hogy szervezze meg és vezesse a csehszlovák partizánmozgalmat. Slánský elvtárs júniusban munkatársaival együtt Kievbe utazott és Strokač altábornaggyal, az ukrán partizánvezérkar képviselőjével, Kiev közelében kiképző tábort szervezett a partizánmozgalom vezetői számára. A Párt ide küldte az erre a feladatra alkalmas elvtársakat. Svoboda tábornok pedig 100 tisztet, őrmestert és altisztet irányított ide a csehszlovák egységekből, olyanokat, akik már átestek a tűzkeresztségen. A tapasztalt szovjet instruktorok a tanfolyam résztvevőit

alaposan előkészítették a partizánharcokra. Rudolf Slánský és Gustav Šram elvtársak gondot fordítottak a politikai képzésre is, mert hiszen erre a partizánmozgalom szervezőinek feltétlenül szükségük volt, hogy otthoni feladataikat teljesíteni tudják.

Slánský elvtárs, a partizánvezérkarral együttműködve, kidolgozta a stratégiai terveket, meghatározta az operatív célkitűzéseket, összeállította az ejtőernyős egységeket és megkezdte a hadműveleteket. Már 1944 júniusában négy partizánosztag, amelyek eddig Dél-Lengyelországban fejtettek ki tevékenységet, a vezérkar parancsára elindult Kelet-Szlovákiába. Júliusban megkezdődött az ejtőernyősök átszállítása. Az első csoport az Alacsony Tátrában szállt le. Ezt a csoportot fokozatosan más csoportok is követték. Összesen 24 osztagot szállítottak át, amelyek 404 ejtőernyősből és a szlovákiai partizánmozgalom szervezőiből állottak. Az ejtőernyős csoportokat Szlovákiában rendkívül lelkesen fogadták. A Szlovák Kommunista Párt és a Szlovák Nemzeti Tanács előkészítette számukra a talajt, szervezte a partizánmozgalmat. A lakosság minden irányban támogatta az érkezteket.

A partizánegységek annyira megerősödtek és a német egységek, szállítmányok ellen irányuló felforgató tevékenység annyira fokozódott, hogy Čatloš tábornok 1944 augusztus 10-én parancsot adott, tisztítsák meg az Alacsony Tátrát és a Nagy Fátrát a partizánoktól. A Szlovák Kommunista Pártnak a hadseregben működő illegális szervezetei azonban előre figyelmeztették a partizánegységeket az ellenük tervezett akciókra, a katonák összebarátkoztak a partizánokkal és a bratislavai fasiszta nemzetvédelmi minisztériumba küldött szolgálati jelentésükben azt írták, hogy partizánokat sehol sem találtak.

A szlovák katonák és tisztek ebben az időben már fegyverekkel együtt, csoportosan szöktek át a partizánokhoz. A dolnikubini helyőrségből 600 fő, a turč. Sv. martini helyőrségből a katonák tankkal együtt mentek át a partizánokhoz. Sukajev brigádjához két teljesen felfegyverzett szlovák gyalogsági zászlóalj szökött át. Azok a szovjet állampolgárokból álló csoportok, amelyek az erdőkben kerestek menedéket, szintén csatlakoztak a partizánokhoz, és a partizánegységek rövid időn belül erős kötelékekké fejlődtek. A szlovák felkelés idején összesen 26 144 főből álló 42 önálló partizándandár és csoport tevékenykedett Szlovákiában. A partizánok nagyszerű vezetőket kaptak a partizánmozgalom számára kiképzett szervezőkben és különösen a hős szovjet tisztekben, akik az ejtőernyős egységek élére álltak. A partizánok ekkor már nemcsak a hegyek és erdőségek urai voltak, hanem egész területeket tartottak hatalmuk alatt. Tevékenységük a német egységek és a

Hlinka-bandák elleni egyre merészebb és nagyobb szabású akciókban nyilvánult meg.

Fellángol a szabadságharc

1944 augusztus elején a Vörös Hadsereg Lódzsig és észak felől a Kárpátok mentén Moravská Ostrava irányában nyomult előre. Délen összeomlott Románia védelme és a szovjet csapatok feltartóztathatatlanul behatoltak a Nagy Magyar Alföldre, Bulgária és Finnország kapituláció előtt állott. Várható volt a Vörös Hadsereg újabb offenzívája a Kárpátok mentén és dél felől, Magyarországon keresztül. Ez az offenzíva harapófogóba zárta a visszavonuló német hadsereget. Szlovákia ebben az időben létfontosságú stratégiai területté vált a németek számára, akik arra készültek, hogy döntő pillanatban megszállják Szlovákiát.

A szlovák nép ellenállása a Tiso-féle árulókkal szemben napról-napra nőtt. Megmutatkozott annak a munkának az eredménye, amelyet elvtársaink az ukrán partizánvezérkarban végeztek és amelyet a Szlovák Kommunista Párt végzett a partizánegységek szervezése terén. Ezek az egységek, melyeknek tapasztalt parancsnokai a Vörös Hadsereg tisztjei voltak, augusztusban újabb akciókat hajtottak végre. Hidakat és alagutakat, országutakat és viaduktokat robbantottak fel, vonatokat és vasúti szállítmányokat támadtak meg. Ezekkel az akciókkal megakadályozták az utánpótlás szállítását a keleti front német egységeihez és akadályozták a német hadsereg visszavonulását nyugatra. A szlovákiai falvakban és városokban nemzeti bizottságok alakultak. A bizottságok lelkesen támogatták a partizánokat, híreket juttattak el hozzájuk, élelmeztek őket, sőt fegyvereket is szereztek számukra. A szlovákiai kormánycsapatokban is egyre szélesebb alapokra épült az ellenállási mozgalom. Egész Szlovákiában hatalmas, feltartóztathatatlan forradalmi megmozdulás lett úrrá. A Tiso-féle árulók, akik el akarták fojtani ezt az elemi ellenállást, kénytelenek voltak elismerni, hogy a hatalmi szervek mindjobban kisiklanak kezükből.

Ekkor Tiso 1944 augusztus 23-án azzal a kéréssel fordult Hitlerhez, hogy küldjön számára katonai segítséget. Ezt a kérést augusztus 25-én újra megismételte a szlovák kormány nevében. Ez, valamint azok a hírek, amelyek arról számoltak be, hogy Szlovákia határain német egységeket összpontosítanak, megtorló intézkedésekre késztették a partizánokat és a forradalmi katonákat. Augusztus 25-én a partizánok megszállták Turčanský Sv. Martint, ahol az egész helyőrség felszereléssel együtt csatlakozott hozzájuk, és ugyanezen a napon a szovjet partizánok agyonlőtték a Gestapo-

embereket Vrútkyban. Augusztus 27-én éjszaka a katonai őrség fel-tartóztatta a német katonai missziót, mely SS-ektől kísérve tért vissza Romániából. Amikor az SS-legények a lefegyverzésnél ellen-állást tanúsítottak, a katonák az egész missziót agyonlőtték. Augusz-tus 28-án a partizánok megszállták Vrútkyt, Ružomberokot, Lip-tovský Sv. Mikuláš és több más helységet. Hatalmukban tartották tehát az egész vasútvonalat Prešovtól Čadcaig és Vrútkytól Zvole-nig és Lučenecig.

1944 augusztus 29-én este megkezdődtek az első harcok a németek ellen Žilina térségében, mert a német egységek a délután folyamán átlépték a szlovák határt. Ferdinand Čatloš tábornok, „nemzetvédelmi miniszter“, ugyanaznap este a rádióban bejelen-tette, hogy nemet csapatokat kért Szlovákia „védelmére“ és köve-telte, hogy a német katonákat barátságosan fogadják. A németek négy SS-hadosztályt küldtek Szlovákia megszállására.

A Szlovák Nemzeti Tanács ezek után az események után paran-csot adott a felkelő csapatok parancsnokságának a harc megindi-tására. Augusztus 30-án a Szlovák Nemzeti Tanács általános moz-gósítást rendelt el. Az összes katonák és az egész szlovák nép lel-kesen eleget tett a mozgósítási parancsnak. A banskábystricai rádió-állomás már előző nap megkezdte működését szabad szlovák rádió-állomásként.

Augusztus 30-án estig a felkelésben részvevő egységek a követ-kező területeket foglalták el: délen elérték az országhatárt, nyugá-ton a Nyitra és Rajčanka folyók közti területet egészen Žilináig, északon a Kis Fátrát, Oravát és a Magas Tátrát, egészen Kežmaro-kig és Levočáig. Kelet-Szlovákiában is számtalan partizánegység tevékenykedett és biztosan lehetett számítani arra, hogy Prešov—Bardejov térségében két szlovák hadosztály is csatlakozik a felke-léshez. A felkelés központja és a Szlovák Nemzeti Tanács székhelye Banská Bystrica lett.

Hatalmas, elemi erővel nyilvánult meg a szlovák népnek az az elhatározása, hogy mindenáron kitart, kiűzi a fasiszta betolakodókat és leszámol az árulókkal. A szabadságharc a szlovák nép hősi felkelésévé változott.

A Szlovák Kommunista Párt a felkelés élén

A szlovák nép felkelése az áruló rendszer és a behatoló német megszállók ellen, amelyet a banskábystricai szabad rádióállomás 1944 augusztus 29-én hozott a világ tudomására, a Szlovák Kom-munista Párt műve volt és a Vörös Hadsereg dicsőséges előnyomu-lása folytán robbant ki. Szlovákiában a Kommunista Párt volt a

népi felszabadító harc egyetlen szervezett ereje. A Kommunista Párt szervezeteiben a nehéz illegális munkában, a börtönökben, a koncentrációs táborokban és a sztrájkokban megedződött és kipróbált emberek harcoltak. A Kommunista Párt szervezetei körül alakultak meg az első partizáncsoportok, az első illegális nemzeti bizottságok, amelyek végrehajtották a mozgósítást és átvettek minden, hatáskörükbe tartozó hatalmat. A Szlovák Kommunista Párt a Szlovák Nemzeti Tanács létrehozásával egységes vezetést adott a szlovák népnek a szabadságért folytatott harcban. A Szlovák Kommunista Párt az ország minden felszabadított területén kilépett az illegalitásból és jól kiépített szervezeti hálózatának köszönhető, hogy a nemzeti felkelés motorja lett. A Párt főfeladatul azt tűzte maga elé, hogy mozgósítja a nép minden erejét a német megszállók kiűzésére.

Már 1944 augusztus 2-án az összes felszabadított helységekből közzétették „A Szlovák Kommunista Párt felhívását”, mely többek közt ezeket mondta:

„Elsőrendű célkitűzésünk, hogy közös harcban legyőzzük a hitlerista Németországot és kisöpörjük az összes fasiszta elemeket...

.. Lépjetek be a partizánegységekbe és alakítsatok új egységeket! Jelentkezzetek a mi szlovák hadseregünkbe! Támogassátok a katonákat és a partizánokat! Minden erőtöket összpontosítsátok az utolsó döntő csapásra! A kommunisták voltak és a kommunisták lesznek a nemzeti felszabadító harc élcsapata!”

A felkelésnek is a Szlovák Kommunista Párt volt a lelke. Pártunk tagjai a forradalmi nemzeti bizottságokban — melyek tagjai és elnökei túlnyomó részben kommunisták voltak — minden erejükkel támogatták a katonai és partizáncsoportok akcióit. A szlovák partizáncsoportok parancsnokai szovjet tiszték és szlovák kommunisták voltak. A Szlovák Kommunista Párt volt a Szlovák Nemzeti Tanács motorja is. A Párt állt a Szlovák Nemzeti Tanács élére s irányította munkáit.

A Szlovák Nemzeti Tanács Banská Bystricában tartotta első legális ülését 1944 szeptember 1-én. Ezen az ülésen adták ki „A szlovák nép nyilatkozatát”, mely leszögezte, hogy a Szlovák Nemzeti Tanács, „melynek kizárólagos joga van a szlovák nemzet nevében szólni, a mai nappal átveszi a törvényhozó és végrehajtó hatalmat egész Szlovákia területén és átveszi Szlovákia védelmét”. A nyilatkozat alapján azután a Szlovák Nemzeti Tanács különböző rendeleteket adott ki. Ezek közé tartozott a fasiszta pártok és szervezetek feloszlatásáról, a Szlovák Védelmi Tanács megalakításáról szóló rendelet.

A Szlovák Kommunista Párt helyi szervezetei, a Párt járási titkárai, valamint a nemzeti bizottságokban működő kommunisták a leglelkesebben teljesítették a Szlovák Nemzeti Tanács minden utasítását és a harc minden területén sok kezdeményezésről, nagy képességekről és harci elszántságról tettek bizonyosságot.

Pártunk tagjai álltak a katonai és partizáncsoportok első soraiban is.

Ennek jegyében szerkesztették a Szlovák Kommunista Párt összes újságjait, a *Pravda*-val — a Párt központi lapjával — az élen. A *Pravda* 1944 szeptemberétől kezdve napilapként jelent meg (40 szám jelent meg).

A szlovák nép hallgatott a kommunistákra, 45 000 önkéntes állt fegyverbe. Ezek az önkéntesek a szlovák katonai egységekkel közösen az első csehszlovák hadsereget alkották a Csehszlovák Köztársaság területén és a német front hátszágában a partizáncsoportokkal együtt két hónapon keresztül védelmezték a felszabadított területet a Szlovákia ellen bevetett nyolc különleges német hadosztállyal szemben.

Gottwald elvtárs biztosítja a Vörös Hadsereg segítségét

Gottwald elvtárs Zdeňek Fierlingerrel, a csehszlovák kormány moszkvai diplomáciai képviselőjével együtt, közvetlenül a felkelés kirobbanása után azzal a kéréssel fordult a legmagasabb szovjet kormánykörökhöz, hogy nyujtsanak további katonai segítséget a harcoló Szlovákiának.

Gottwald elvtárs 1944 szeptember 3-án terjedelmes átíratot intézett Molotov elvtárshoz. Az átíratban megvilágította a szlovák felkelés politikai hátterét és jelentőségét. A következő napon Zdeňek Fierlinger részletes jegyzéket nyújtott át Molotovnak. A jegyzékben hivatalosan is kérte a szovjet kormány támogatását. Sztálin elvtárs közvetlen utasítására gyors intézkedések történtek. Úgy döntöttek, hogy a legrövidebb időn belül Szlovákia területére szállítják a 2. csehszlovák önálló ejtőernyős dandárt. Már szeptember 6-án megérkezett repülőgépen Konyev marsall összekötő tisztje és ezután minden éjjel — amennyiben az időjárás lehetővé tette — fegyvert és hadianyagot, puskákat, géppisztolyokat, tankelhárító fegyvereket, könnyű- és nehéz golyószórókat, töltényeket és egyéb felszerelést szállítottak ejtőernyőkkel a Vörös Hadsereg készletéből a felszabadított szlovák területekre. Ezeket a szállítmányokat kezdetben Tri Duby térségében, Banská Bystrica közelében, majd később Brezno nad Hronomnál, az ott épült repülő-

téren bocsátották le szlovák területre. Ezen túlmenően Sztálin elvtárs megváltoztatta a Vörös Hadsereg eredeti stratégiai tervét oly módon, hogy az 1. ukrán front, az 1. és 3. csehszlovák dandárral együtt, megkezdte Sanok felől a behatolást a meredek és nehézterepű Kárpátokba, Medzilaborce és Dukla irányában. A Kelet-Szlovákiában működő két szlovák hadosztálynak ezek felé az egységek felé kellett közeledniök. Ezzel egyidejűleg a szovjet kormány technikai eszközöket bocsátott a 2. csehszlovák ejtőernyős dandár rendelkezésére, hogy biztosítsa légi úton történő átszállításukat a szabad szlovák területre. A dandár átszállítása szeptember 25-én kezdődött a Krosna melletti repülőtérrel. Az október 6-ára virradó éjjel 162 repülőgép szállt le a triduby-i repülőtérre. A gépek nagyszerűen felszerelt csehszlovák egységeket szállítottak, amelyeket azonnal nehéz harcokba vetettek be.

A Párt is gondoskodott a partizánmozgalom további fejlődéséről és támogatásáról. Rudolf Slánský elvtárs és munkatársai az ukrán partizán-főhadiszállásról Banská Bystricára tették át székhelyüket. Itt alakították meg a „Csehszlovákiai partizánmozgalom vezérkarát“. A vezérkar főnöke Aszmolov, szovjet vezérőrnagy volt, helyettese pedig Slánský elvtárs. Slánský elvtárs összeköttetést teremtett Morva- és Csehországgal, ahová kipróbált elvtársak útján politikai utasításokat és anyagokat küldött a Párt részére. Nagy figyelmet szentelt a Csehországban folyó partizánmozgalom fejlődésének. Egyidejűleg a Párt Banská Bystricába küldte Jan Šverma elvtársat, Gottwald elvtárs legközelebbi munkatársainak egyikét.

A szlovák felkelés azzal is aláhúzta a köztársaság két nemzetének testvéri kapcsolatát, hogy sok cseh a harcok megindulása után szlovák testvérei segítségére sietett. A partizánok csoportokban és egyenként olyan áradatban özönlöttek Szlovákiába, hogy Frank lezáratta a határt és halállal büntette a szlovák határ átlépését. De ez sem használt. 2000-re becsülik azoknak a számát, akik Cseh- és Morvaországból Szlovákiába mentek, hogy résztvegyenek a harcokban.

A szlovák felkelésben kifejezésre jutott a dolgozók nemzetközi szolidaritása, mert a szlovák, orosz és cseh partizánok oldalán jugoszlávok, franciák, lengyelek, bolgárok és mások is harcoltak. A felkelés alatt kovácsolódott egybe a fasisztaellenes erők egysége, éppen úgy, mint ahogy Csehországban ez az egység a megszállók elleni harcban jött létre. A felkelésben hatalmas, elemi erővel jutott kifejezésre a munkásosztály törekvése az egység felé.

*A munkáspártok egyesülnek, hogy mozgósítsák a nemzetet
a német megszállók ellen*

A becsületes szlovák szociáldemokraták, akiket a Szociáldemokrata Párt jobboldali vezetősége 1938-ban magukra hagyott, már az illegális harcokban közel kerültek a Kommunista Párthoz. Azok a szociáldemokrata elvtársak, akiket Daniel Ertl és dr. Jozef Šoltész elvtárs irányított, a kommunistákkal közösen dolgoztak. A szlovák nemzeti felkelésben befejeződött az a folyamat, amely gyakorlatilag már az illegális harcok idején megvalósult, és amelyet közvetlenül a felkelés kirobbanása után az egész szlovák dolgozó nép követelt: a marxista-leninista alapon történő eszmei és szervezeti egyesülés.

1944 szeptember 17-én, vasárnap, összeült a banskábystricai Nemzeti Házban „A Szlovák Kommunista Párt és a Szlovák Szociáldemokrata Párt egyesülési kongresszusa”. A kongresszuson 46 közigazgatási körzet, 57 nagyüzem és gyár, 12 partizáncsoport részéről 700 küldött vett részt. Résztvettek a kongresszus munkájában a hadsereg képviselői, a külföldi vendégek, valamint Dél-Szlovákia és a még megszállás alatt álló szlovák területek küldöttei.

A teljes győzelem döntő előfeltétele az volt, hogy a harc további vezetésére a nemzet összes erőit mozgósítsák.

A Szlovák Nemzeti Tanácsban a burzsoázia képviselői (Ursíny, Lettrich és mások), akik 1944 szeptemberében megalakították az úgynevezett Demokratikus Klubot és megkezdték a Čas című lap kiadását, tetteikkel bebizonyították, hogy nem a harc szervezését tekintik főfeladatuknak. Nem az volt a legnagyobb gondjuk, hogy az egyre dühödtebb és kegyetlenebb németeket kiűzzék az országból, hanem azon törek, hogy a fejüket, hogyan akadályozhatják meg azt, hogy a szlovák nép a jövőben maga határozza meg állami és nemzeti létének formáit. Nem arra törekedtek, hogy minden eszközzel harcoljanak a vérszomjas hitlerista hordák ellen, hanem az volt a fő gondjuk, hogy a köztársaság felszabadulása után is fenntartsák a tőkés és nagybirtokosok uralmát és ismét régi, München előtti viszonyokat teremtsenek. A szlovák burzsoázia agrárszárnyának áruló szerepe, amelyet ez a csoport a londoni csehszlovák csoporttal egyetértésben játszott, nagyon veszedelmes volt, és a hősi szlovák felkelés további menete folyamán végzetes következményeket vont maga után.

A Szlovák Kommunista Párt tevékenységének nagy fogyatékossága, hogy egyes vezető elvtársak nem tartották eléggé szem előtt Gottwald elvtárs tanácsait és nem értették meg teljesen a nemzeti forradalmi felszabadító harc gottwaldi koncepcióját.

Sírok elvtársat a fasiszták fogvatartották és az akkori vezetés hibái megnehezítették a szlovák és cseh burzsoázia összeesküvő tevékenysége elleni harcot. Ebben a küzdelemben nagy segítséget jelentett Slánský és Šverma elvtársak jelenléte. Slánský elvtárs teljes erővel a partizánmozgalom és a forradalmi csapatok üttöre-jénének fokozásán dolgozott. Šverma elvtárs pedig a Szlovák Kommunista Párt politikai munkáját irányította. Nagy elvi jelentősége volt annak a beszédnek, amelyet Šverma elvtárs 1944 október 3-án tartott, és amelyben állást foglalt a szlovák nemzeti felszabadító harc minden kérdésében. Šverma és Slánský elvtársak közösen dolgozták ki azt a felhívást, amelyet a Szlovák Kommunista Párt Központi Vezetősége intézett a néphez, és amelyet 1944 október 8-án tettek közzé a *Pravda*-ban. A felhívás összegezte a német megszálló csapatok elleni küzdelem eredményeit és felhívta a figyelmet a szlovák burzsoázia szabotázsakcióira. A felhívás többek között ezeket mondta:

„A nemzeti becsületért és a szabadságért folytatott szent háború az egész szlovák nép egységes akaratán és elszántságán alapszik. Meg kell szervezni a kimeríthetetlen népi erőket, ki kell bontakoztatni a nemzeti, népi harcot.

Fel kell számolnunk a könnyelműséget, az ingadozást, és népünk minden erejét, országunk minden anyagi erőforrását a háború vezetésére kell mozgósítanunk. Ma minden hű szlovákot — a hadseregben, a partizánosztagokban, a gyárakban és a földeken — egyetlen vágyunk kell áthatnia, mégpedig annak, hogy minden erejével, életével népe szabadságáért harcoljon!

Fokozzuk harcban és munkában egvaránt a fegyelmet! Aki napjainkban kényelemszeretetből kivonja magát azok alól a kötelességek alól, amelyeket a mai helyzet megkövetel tőle, az a németeket segíti és ennek megfelelően kell bánni vele.

Fokoznunk kell éberségünket az ellenség segítőtársaival és ügynökeivel szemben, akiket azért küldenek sorainkba, hogy pánikot keltsenek és az ellenséget támogató rémhíreket terjesszenek. Ezek ellen az elemek ellen hozott határozott és kemény intézkedésekkel katonáink és partizánjaink életét védjük.

Cselekedjünk mindannyian bátran, merészen és határozottan. Gyávának lenni a harcban nemzetünk szent ügyének elárulását jelenti, ezért gyávaságot sorainkban meg nem tűrhetünk.“

A felhívás a továbbiakban a szlovák nép egyes rétegeihez, a katonákhoz, partizánokhoz, munkásokhoz, parasztokhoz és értelmiségiekhez intézte szavait és felsorolta a feladatokat. A felhívás különösen kiemelte a Szlovák Kommunista Párt tagjainak azt a köteleességét, hogy mindig és mindenütt a harc első soraiban kell haladniuk.

A Szlovák Kommunista Párt és a Szociáldemokrata Párt egyetemesi kongresszusa után a másik politikailag fontos esemény a szlovák felkelés folyamán az üzemi bizottságok konferenciája volt, amelyet 1944 október 15-én tartottak Podbrezovában. A konferencián a felszabadított és a még megszállt területekről 137 üzemből körülbelül 200 küldött vett részt. A konferencián, amelyen Štefan Kušík elnökölt, megteremtették a szakszervezeti egység alapjait és felvázolták a felszabadított Csehszlovákia szociálpolitikai és gazdaságpolitikai elveit.

A reakciós katonai klikk és a szlovák „demokratikus” burzsoázia magatartásának végzetes következményei

Míg a kommunisták és a szlovák nép harcolt, addig a szlovákiai és londoni reakciós katonai és burzsoá körök cselszövéseket szöttek a nemzet egysége ellen, szabotálták a német megszállók elleni harcot. Terveik a szlovák nép és nagy szövetsége, felszabadítója — a Szovjetunió ellen irányultak.

Ezek a körök már abban az időszakban megkezdték nép- és szovjetellenes mesterkedéseiket, amikor a szlovák nép ellenállása a Tiso-féle árulással szemben egyre növekedett. Ezek a mesterkedések még jobban fokozódtak, amikor az említett katonai és burzsoá körök felismerték, hogy felkelés készül a németek ellen. Londonban elsősorban Ingr tábornok és a körülötte csoportosuló magasrangú reakciós tisztek akarták az egyre érlelődő szlovákiai eseményeket saját céljaik érdekében felhasználni. Az volt az elgondolásuk, hogy azok után a megsemmisítő csapások után, amelyeket a Vörös Hadsereg mért a hitlerista hordákra, a Londonhoz hű szlovák tisztek segítségével könnyen megszerzik a hatalmat Szlovákiában. Azon az alapon, hogy aki hamarabb érkezik, az előnyökhöz jut, meg akarták kaparintani az összes döntő pozíciókat és „a demokrácia bevezetése érdekében” katonai diktatúra felállítását határozták el Szlovákiában. Ezzel kész helyzet elé állították volna a szlovák népet és a kommunistákat. A Szovjetuniót arra akarták kényszeríteni, hogy az érvényben lévő szövetségi szerződés alapján ismerje el a csehszlovák állami önállóságnak ezt a változatát. Az volt az elgondolásuk, hogy majd Csehország

felszabadításánál is hasonló módon járnak el. E cél érdekében Ingr elküldte ügynökeit Szlovákiába és ugyanezen oknál fogva Jan Golián vezérkari alezredest nevezte ki Londonból a katonai ellenállás parancsnokává. Golián a szlovák hadsereg vezérkari főnöke volt és Ingr az említett akció előkészítésével bízta meg. Az akciót a nyugati hatalmak segítségével akarta végrehajtani és ezért hadianyagot kért az angol kormánytól. Amikor a szlovák felkelés kirobbant, azonnal angol-amerikai katonai misszió érkezett Banská Bystricába. A katonai klikk támasza Szlovákiában az Ursíny és Lettrich által képviselt agrárburzsoázia volt.

Ezeket a cselszövéseket és törekvéseket azonban keresztülhúzta a népi mozgalom és a Szlovák Kommunista Párt által vezetett partizánharc hatalmas lendülete. A megszállóktól felszabadított területeken a politikai hatalom a Szlovák Nemzeti Tanács kezébe ment át. Ez a Tanács az egységesen harcoló szlovák népet képviselte. A Szlovák Kommunista Párt akkori vezetőségének azonban nem sikerült biztosítania irányító szerepét a hadsereg vezetőségében. A reakciós katonai körök a mozgósított szlovák hadsereg vezetőségét kezükben tartották és ez a körülmény végzetessé vált a német megszállók elleni harcokban.

Ingr és ügynökei, amikor eredeti terveik kudarcot vallottak, minden erejükkel arra törekedtek, hogy gyöngítsék a harcos népi mozgalmat. Ismét és ismét arra törekedtek, hogy a partizánokat az ő katonai vezetőségük alá rendeljék, és azt akarták elérni, hogy a partizánok ne tartózkodhassanak a már felszabadított területen. Továbbá arra törekedtek, hogy minél jobban korlátozzák a partizáncsoportok szovjet parancsnokainak hatáskörét. Ezeket a szovjet partizánparancsnokokat „kommunista kiküldötteknek” nyilvánították. Ingr és csoportja nyomására a londoni kormány végül is úgy határozott, hogy javasolni fogja a köztársasági elnöknek, Zdeňek Fierlinger visszahívását Moszkvából, mert Fierlinger — mint mondták — támogatta a „kommunista kiküldöttek” Szlovákiába küldését. Ezekben a mesterkedésekben résztvettek a felkelés alatt Szlovákiába érkezett kormányküldöttség burzsoá tagjai is.

Éppen ebben az időszakban, a németek ellen folytatott leg-súlyosabb harcok idején követelte Ripka és Stránský Londonban, hogy a Szlovák Nemzeti Tanács munkájában vegyen részt a Nemzeti Szocialista Párt is, amely Szlovákiában egyáltalán nem működött. Míg a szlovák partizánok és katonák a Vörös Hadsereg hős katonáival vállvetve harcoltak és véreztek, addig a cseh és szlovák burzsoáziának az volt a legfőbb gondja, hogy pozíciókat nyerjen és továbbra is megtartsa egykori kiváltságos helyzetét.

Magától értetődik, hogy az 1. csehszlovák hadsereg reguláris egységeit irányító szlovák katonai köröknek ezek a célkitűzései befolyásolták a felkelés harcainak menetét is. Golián, majd később Viest és barátaik nem számítottak hosszú és nehéz harcra és nem is tették meg az ehhez szükséges intézkedéseket. Az ő bűnük az is, hogy a nyitrai és bratislavai helyőrség nem csatlakozott a felkeléshez.

Bár a szovjet vezetők azt javasolták, hogy a szlovák nép harcát a széleskörű partizánharc módszerei szerint vezessék, a Golián-féle parancsnoki kar egyetlen összefüggő területre összpontosította a katonai akciókat. E terület ellen a németek összpontosított támadást intézhettek. Amikor a súlyos szervezési hibák kiderültek és a katonák szovjet parancsnokot követeltek a hadsereg élére, a londoni kormány, valamint Viest és Golián ezt a követelést határozottan visszautasította. Ahelyett, hogy örültek volna, hogy a Szovjet Hadsereg megváltoztatta eredeti stratégiai tervét és áldozatokat nem kímélve, saját harci feladatainak megváltoztatásával Szlovákia megsegítésére sietett, — a hivatalos londoni körök „nem vállalták a felelősséget“. 1944 október 14-én Jan Masaryk miniszter táviratot intézett Fierlinger, moszkvai nagykövethoz, melyben többek között ezeket írta:

„Beneš elnök, valamint én, mint külügyminiszter és nemzetvédelmi miniszter, kérem, azonnal értesítsen: ki kérte fel a szovjet csapatokat, hogy hajtsák végre kárpáti támadásukat. Amennyiben ez Moszkvában történt, elhárítok minden felelősséget.“

Amikor azonban a németek segítséget kaptak és a felkelés szorongatott helyzetbe került, a szlovák katonai parancsnokok nagy lármát csaptak amiatt, hogy a szovjet segítség állítólag nem elég hatékony és lassú. A helytelen magatartás és a vezetés hibái kifejezésre jutottak a katonák és a partizánok közötti feszült viszonyban is. A katonák kitűnő harci szelleme a bizonytalanság, az ingadozás, sőt, a tisztikar polgári köreinek gyávasága következtében gyakran kárbaveszett.

A helyzet október folyamán lényegesen rosszabbodott. Hozzájárult ehhez az a körülmény is, hogy a Duklai-hágónál a Kárpátokon való átkelésért folytatott küzdelem közel három hónapig tartó hatalmas csatává fejlődött. A támadás szeptember 8-án kezdődött és a Vörös Hadsereg tervei szerint öt nap múlva el kellett volna érni Prešovot. A Duklai- és Lupkovi-hágó elfoglalását a szovjet tank- és lovasalakulatok, két csehszlovák nehéztüzérséggel ellátott dandár, valamint a Kárpátok szlovákiai oldalán, Bardejov

és Medzilaborce térségében elhelyezett két szlovák hadosztály összeegyeztetett akciója segítségével kellett volna végrehajtani. A harci feladatot azonban csak a szovjet csapatok teljesítették. A szovjet egységek mélyen behatoltak az ellenség háterszágába. Vissza kellett azonban vonulniok, mert a többi egység nem hajtotta végre a tervet. A csehszlovák alakulat parancsnokságát le kellett váltani, mert a kijelölt stratégiai pontokat nem érték el idejében. A németek időt nyertek ahhoz, hogy újabb egységeket vessenek be és váratlanul erős ellenállást fejtsenek ki. Ez az ellenállás nagy veszteségeket okozott és a duklai offenzíva ütemét meglassította. A két szlovák hadosztály — a vezetők árulása miatt — csődot mondott. Talský ezredes, akit a két hadosztály vezetésével bíztak meg, megszokott, anélkül, hogy parancsokat hagyott volna hátra. A németek kihasználták a zűrzavart, lefegyvereztek és foglyul ejtettek néhány egységet. A többi szlovák katona a hegyekbe vonult és csatlakozott a partizánokhoz, főleg ahhoz a csoporthoz, amelyet Sukajev, a Vörös Hadsereg alezredese vezetett, a Csapajev-csoporthoz és a Sztyepanov, a Vörös Hadsereg alezredesének vezetése alatt álló partizáncsoporthoz. Egyesek külön partizánegységet alakítottak. A hős harcosok nehéz és egyenlőtlen harcokban tovább küzdöttek Szlovákiában. A németek teljesen kihasználták számbeli és a nehéz fegyverekben megnyilvánuló fölényüket. Tüzérség, tankok, légierő segítségével, súlyos veszteségek árán, lassanként elfoglalták a felszabadított területet. A helyzet még jobban kiéleződött, amikor a Vörös Hadsereg kiűzte a német hadsereget Magyarországról és a visszavonuló németeknek mindenáron visszavonulási terepre volt szükségük Szlovákia területén. Ebben az időpontban az ellenséges egységek száma Szlovákiában nyolc hadosztályra emelkedett, amelyben hegyi gyalogság, többnyire SS-egységek, rendőrség és büntetőosztagok voltak. Ezeket az egységeket erős páncélos kötelékek támogatták.

Nyilvánvaló volt, hogy ilyen körülmények között a hadsereg nem tudja tovább tartani az eddigi nagykiterjedésű területet, vissza kell vonulnia a hegyekbe és át kell térnie a partizánharcra.

Október 25-én a Szlovák Nemzeti Tanács elnöksége az ellenség által fenyegetett Banská Bystricából Donovalyba tette át székhelyét. Itt a Szlovák Nemzeti Tanács tagjai megbeszélést tartottak és a politikai helyzet mérlegelése után elhatározták, hogy a katonai és partizánegységekkel együtt a hegyekbe vonulnak.

Golián és Viest nem voltak hajlandók a hegyekbe vonulni, azzal az indokolással, hogy „fáradtak”. Parancs nélkül hagyták a hadsereget, maguk pedig körülbelül 20 tiszt kíséretében el akartak menekülni, de végül is a németek kezébe kerültek. Így fejezték

be pályafutásukat azok a katonai vezetők, akik reakciós célokat követtek és összeesküvést szőttek a szlovák nép és a Szovjetunió ellen. A szabadságharc azonban tovább folyt Szlovákiában, új formákat öltött és egybeolvadt az előrenyomuló Vörös Hadsereggel, amely végérvényesen felszabadította az országot.

Tisóék árulása eléri tetőfokát

A németek borzalmas terrorhadjáratot indítottak a megszállt Szlovákiában. Az SS és a Gestapo hajsztát indított a szlovák nemzeti felkelés részvevői ellen és az elfogott katonákat, a partizánokat Kremnickában, Kováčovában, Ponikyban, Motyčkyban és Turč. Sv. Martinban kivégezték. Néhány hazafit Ráztokában mész-kemencékben élve elégettek. Több száz szlovák falut felperzselték, mert lakosai résztvettek a felkelésben. Lehetetlen lett volna e borzalmas terror megvalósítása az otthoni árulók segítsége nélkül. Tisóék árulása a szlovák nemzeti felkelés idején elérte tetőfokát és teljes meztelenségében leleplezte magát a szlovák nemzet előtt.

Tiso sietett és már augusztus 30-án nagy rádióbeszédet tartott, melyben „az emberiség aljának“, „éretlen, álmodozó kamaszok csoportjának“ nevezte a szlovák szabadságharcosokat. Egyben elismerte azt is, hogy nincs elegendő ereje a tűz elfojtására, és hálásan megköszönte, hogy német egységeket küldtek Szlovákiába.

A Tuka-kormány a felkelés kirobbanása után lemondott, mert a németek nem bíztak többé benne. Jozef Tiso, a bratislavai német követtel és a megszálló csapatok parancsnokával történt meg egyezés alapján, kinevezte az új kormányt, melynek élén Štefan Tiso állott, akiben a németek teljesen megbíztak. Ugyanakkor Tiso parancsot adott az újfajta hadsereg, az úgynevezett „domobrana“ megalakítására. A mozgósítás azonban nagyon gyenge eredményeket hozott és nyilvánvaló volt, hogy Tiso ezzel a „hadsereggel“ nem sok támogatást nyújthat a németeknek a szlovák nép elleni harcban. Kubala, az új rendőrfőnök, aki maga is vad náci volt, hozzáfogott tehát a Hlinka-gárda úgynevezett készenléti osztagainak megalakításához. Az árulóknak azonban most is csak körülbelül két zászlóaljnyi gárdistát sikerült összerakniuk nagy ígéretesek, anyagi előnyök, zsoldostoborzási módszerek segítségével. A gárdistákat a zavartalan rablási lehetőség is vonzotta.

Tiso gondoskodott arról, hogy ezek a készenléti osztagok támogassák a németeket a partizánok és a felkelés részvevői elleni harcban, és elsősorban rendőri és híradószolgálatot teljesítsenek. Kubala, amikor megkezdődött a felszabadított területek visszafoglalása, parancsot adott arra, hogy készítsék el azoknak a jegy-

zékét, akik elhagyták otthonukat és a partizánokhoz csatlakoztak. Ezeknek a listáknak az alapján a gárdisták kifosztották a házakat, partizánokat fogtak el és juttattak a németek kezére. A Hlinka-gárda készenléti osztagai mint a „terep ismerői” fejtettek ki tevékenységet és résztvettek az SS-ek által elkövetett aljasságokban. Résztvettek Magola és Greguša helységek felgyújtásában, résztvettek a Turčianský Sv. Martinban végrehajtott tömegmészárlásban stb. Gyakran a gárdistákkal lövették agyon azokat, akik résztvettek a felkelésben. Amikor a felkelők a hegyekbe vonultak vissza, a gárdisták összefogdosták a kimerült és kiehéztett harcosokat, Kremnickába és más helységekbe szállították őket, ahol tömegsírok várták a foglyokat. A nagy tömegsírokban mintegy 4300, a felkelésben résztvevő harcos holttestét találták meg. A becslések szerint 30 000 embert a németországi és az auschwitzi koncentrációs táborokba hurcoltak.

Tisót és társait terheli a felelősség a hatalmas tömegsírokért, a szlovák felkelés áldozatainak meggyilkolásáért. Tisóék hívták be a németeket Szlovákiába. Tiso beszédeiben és külön röplapokon többször megígérte, hogy azok a harcosok, akik visszatérnek a hegyekből és leteszik a fegyvert, büntetlenek maradnak. Igéreteit mindenkor aljasul megszegte. Az SS, az SD és a Gestapo a gárdisták és a domobrana nélkül nem pusztíthattak volna ilyen kegyetlenül.

Tiso és kormánya, azzal, hogy vállalta a német csapatok eltartását, korlátlan fosztogatásnak tette ki Szlovákiát. A németek elrabolták és elszállították a gyári berendezéseket, kirabolták az üzleteket és raktárakat, elszállították a kórházi berendezéseket, a tudományos intézetek felszerelését, a mezőgazdasági gépeket és az állatállományt. Tisót és kormányát bűnrészesség terheli azért, hogy felégették azokat a falvakat, amelyekben partizánok tartózkodtak, például Baláži, Priechod, Španá, Dolina, Vinná, a hős Telgart (a mai Švermovo) helységet és sok más falut. Tisonak és kormányának bűne, hogy ágyútűzzel lerombolták Osliany, Uhrovecet és más falvakat. Tiso hálás köszönő táviratot intézett Hitlerhez a szlovák nép ellen elkövetett véres tettekért.

Banská Bystrica elfoglalása után Tiso október 30-án ünnepi misét tartott. „Prédikációjában” a legaljasabb rágalmakat szórta a hős szlovák harcosokra. Az orgonakiséretet maga a véreskezű Höffle tábornok, a német megszálló csapatok parancsnoka szolgáltatta.

A németek 1944 október 28-án megszállták Banská Bystricát. A partizánvezérkar két nappal előbb visszahúzódott a hegyekbe és a vezérkart követték a partizánosztatok és a legvitézebb katonák. A vezérkar, Aszmolov vezérőrnagy, Slánský és Šverma elvtárs, már előzetesen felkészült a hegyi harcokra. „A hegyekben fogunk harcolni, és ha szükség lesz rá, akár egyenként is harcolunk.” Ez volt Šverma elvtárs jelszava, amikor a helyzet kritikussá vált.

A németeknek sikerült ugyan az árulók segítségével a hegyek közé szorítani a felkelőket, a népi fegyveres felkelés mégis teljesítette nagy, történelmi feladatát, a szlovák nép történelmének legnagyobb szerűbb szakaszát élte át.

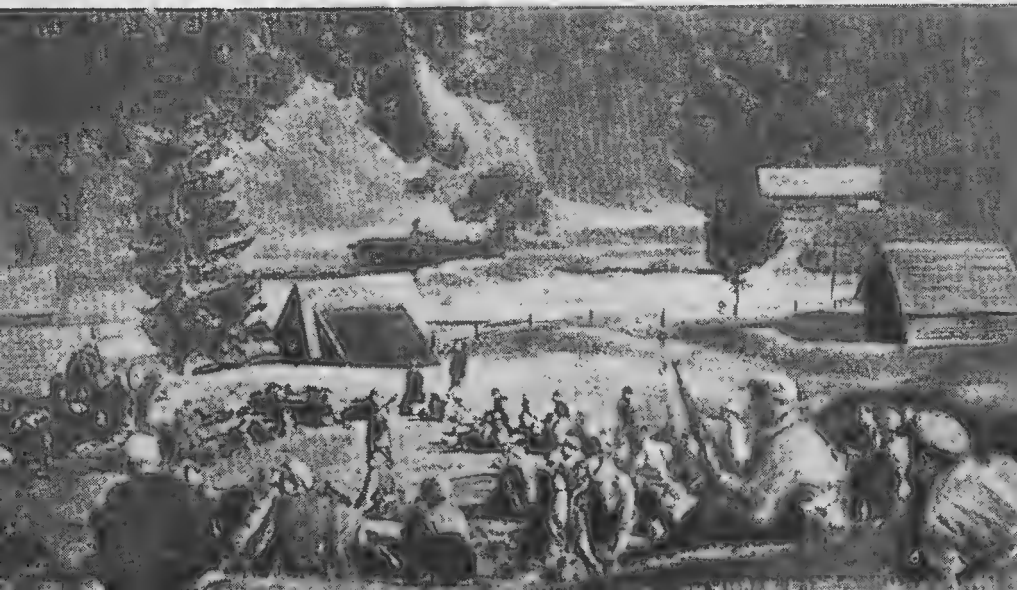
A szlovák felkelés katonai szempontból súlyos csapást mért a német fasisztákra. A németek több mint 50 000 embert vesztek a felkelők és a partizánok ellen folytatott harc során. Abban az időszakban, amikor a németek nem tudtak elegendő erőt összpontosítani az összeomló magyar és lengyel front számára, újabb csatatér alakult ki a háttországban. A hősi szlovák felkelés törölte Hitler tartalékából a Tiso-féle hadsereget, és hosszú időn keresztül nyolc különleges német hadosztályt kötött le. A felkelés következtében Hitler nem számíthatott a szlovákiai közlekedési hálózatra, amelyre pedig nagy szüksége volt a keleti fronton és a Balkánon harcoló német egységek hadianyag-utánpótlása szempontjából, valamint a hatalmas balkáni visszavonulás lebonyolításához. A szlovák nép felkelése és hősi harca jelentékenyen hozzájárult a közös ellenség leveréséhez és a köztársaság felszabadításához. A szlovák nép nagyszerű harcával megbecsülést és megtisztelő helyet szerzett magának a szabadságszerető népek között, akik a Nagy Honvédő Háborúban a fasizmus ellen harcoltak.

A felkelés politikai jelentősége abban mutatkozik meg, hogy a szlovák nemzet fegyverrel a kezében bebizonyította: semmi köze sem volt a Tiso-féle bandához. A felkelés szétoszlatta azokat a sötét árnyakat, amelyek Tiso és Tuka aljas árulása következtében egy ideig a cseh és szlovák nemzet egymáshoz való viszonyát beárnyékolták. A szlovák felkelésben született meg a megújított köztársaság mai, népi formája, amelyben a szlovákok a csehekkel egyenjogúak. A csehszlovák népi demokráciában mély gyökere van annak a harcnak, amelyet a szlovákok folytattak a reakciós, fasiszta erők ellen a demokrácia és a haladás érdekében. Az a barátság, amelyet vérrel pecsételtek meg a Vörös Hadsereg és a hős szovjet partizánok oldalán folytatott közös harcban, tovább-

Hős partizánok a frontra indulnak

Partizánok pihenője a hegyekben

Szovjet partizánok a szlovák
testvérekkel vállvetve harcoltak

A Szlovák Kommunista Párt és a Szlovák Szociáldemo-
krata Párt egyesülési kongresszusa Banská Bystricában

fejlődik ma a népek barátságában és a Szovjetunió iránti forró szeretetben.

A szlovák burzsoázia Tiso-féle szárnyának aljas szerepe és az agrárpárti reakciós mesterkedések a szlovák felkelés idején megmutatták, hogy a szlovák burzsoázia éppen olyan áruló volt, mint a cseh burzsoázia, és hogy a felszabadított és megújódott Csehszlovák Köztársaságban a vezető szerep joggal illeti meg a munkásosztályt. A kommunisták vezetése alatt álló munkásosztály volt az egyetlen megbízható erő a nép szabadságharcának legsúlyosabb perceiben.

A szlovákiai hősi felkelés nemcsak a szlovák és cseh nemzet bátor szabadságharca volt, hanem jelentékenyen hozzájárult ahhoz a harchoz, amelyet a Szovjet Hadsereg és a világ összes haladó erőinek oldalán a kapitalizmus legreakciósabb bástyája ellen folytattak. Az elkövetkező nemzedékek számára a szlovák nemzeti felkelés tanulságot és erőt jelent. A szlovák kommunisták joggal büszkék arra, hogy a szlovák történelem e nagyszerű szakasza az ő művük. A kommunisták vezetőszerpe a szlovák nemzeti felkelésben örökre dicsőséges része a Szlovák Kommunista Párt és a Cseh Kommunista Párt történelmének.

*A hegyekben továbbfolgik a harc
és egyesül a Szlovákiát felszabadító Vörös Hadsereg harcával*

A partizánok súlyos veszteségek árán, a fasiszta hordák elleni szüntelen védelmi harcokban előbb az Alacsony Tátrába, majd a szlovák Érchegységbe, a Fáttrába, a Fehér Tátrába, a Magas Tátrába és Kelet-Szlovákiába húzódtak vissza. Amikor leesett az első hó, a német fasiszták körül akarták zárni a partizánok ellenőrzése alatt álló vidékeket, hogy kiéheztessék a harcosokat. A szegény hegyi falvak lakossága minden erejével támogatta a partizánokat, de nem rendelkezett a több ezer partizán élelmezéséhez szükséges készletekkel. A partizánok éhséggel, faggal dacolva, nehéz harcokban, súlyos áldozatok árán verték vissza a német támadásokat, vagy fárasztó menetelésekkel a hófedte hegyekbe húzódtak előlük. Az egyik ilyen nehéz menetelés alkalmával, amikor a partizánvezérkar Chabenecen keresztül a lomnici völgybe vonult, 1944 november 10-éről 11-ére virradó éjszaka, borzalmas hófúvásban meghalt Jan Šverma elvtárs, a cseh és szlovák nép hőse, a legnagyobb emberek egyike. Halálával megpecsételte a csehek és szlovákok testvériségét.

A Szlovák Kommunista Párt nem szüntette be tevékenységét akkor sem, amikor a felkelést viisszaszorították a hegyekbe. A Párt

legjobb fiai csatlákoztak a partizánegységekhez, hogy fegyveres harcban küzdjenek a győzelemért. Ebben a hősi harcban a Párt sok kiváló funkcionáriusa vesztette életét. Ezek közé tartozott Ludovít Rauch elvtárs. Sok elvtársat a németek és a Hlinka-gárdisták végeztek ki. Žilinában felakasztották Anton Sedláček elvtársat.

A Szlovák Kommunista Párt az ország más területein ismét illegalitásba vonult. Nyugat-Szlovákiában, amelyre a felkelés nem terjedt ki, folytatta tevékenységét a Párt illegális bratislavai vezetősége, amelynek élén — miután 1944 augusztus 29-én megszökött a börtönből — Štefan Bašovanský elvtárs állott. Ez a vezetőség irányította a Párt tevékenységét a megszállt területen. A banská-bystricai Központi Vezetőség kijelölte a Szlovák Kommunista Párt keletszlovákiai vezetőségét, melynek székhelye Prešovban volt, Vojtěch Borovský elvtárrsal az élén.

A Szlovák Kommunista Párt Központi Vezetősége Banská Bystrica eleste előtti utolsó napokban csoportokra osztotta a kommunista funkcionáriusokat és három területre, keletre, az ország középső részébe és nyugatra küldte őket. Ezeket a területeket partizán területként jelölték ki. A Párt e területi szerveinek az volt a feladata, hogy partizáncsoportokat szervezzenek, a népet a német megszállók elleni további harcra vezessék, biztosítsák a partizáncsoportok élelmezését, okmányokat szerezzenek a megszállt területen tevékenykedő szabadságharcosok számára és minden eszközzel arra törekedjenek, hogy megmentsenek mindenkit, akit a németek és a Hlinka-gárda készenléti osztagai veszélyeztetnek.

A Párt szervezetei segítségével felhívta az egész lakosságot, hogy ne engedelmeskedjék a Tisóék által kihirdetett tíz korosztályra vonatkozó mozgósítási parancsnak és ne engedelmeskedjék az előre nyomuló Vörös Hadsereg előli kiürítési parancsnak sem. A Pártnak ez a munkája sikeres volt. Azok, akikre a mozgósítás és a kiürítés vonatkozott, a hegyekbe a partizánokhoz mentek, vagy pedig a fronton keresztül áttörték magukat a közeledő Vörös Hadsereghez. A Szlovák Kommunista Párt funkcionáriusai nagy tevékenységet fejtettek ki, hogy megmentsek a nemzeti vagyont, amelyet a visszavonuló németek el akartak hurcolni, vagy meg akartak semmisíteni.

A partizánok szilárdan tartották a szlovákiai hegyeket, az Alacsony Tátrát, a Kis és Nagy Fátrát, a szlovák Érchegységet és a Magas Tátrát. A vezérkar felkereste a partizáncsoportokat és újrászervezte őket.

Gottwald elvtárs és moszkvai munkatársai ebben az időben tevékeny segítséget nyújtottak ahhoz, hogy a szlovákiai partizán-

mozgalom kifejlődjék. Az 1. és később a 4. ukrán front partizánvezérkarán keresztül állandó összeköttetésben állottak a szlovákiai partizánegységekkel. Gondoskodtak a partizánegységek szükségleteiről, fegyverekkel, élelmiszerrel, lábbelivel látták el a partizánokat. A szállítmányokat szovjet repülőgépek juttatták el Szlovákiába. Új partizánegységeket alakítottak és fegyvereztek fel. Megalakult a Jan Šverma-ezred és több más egység. A partizánháború rövid idő alatt, együttműködve az előrenyomuló szovjet seregekkel, egész Szlovákia területére kiterjedt.

A Csapajev-brigád hadműveletei az ellenség hátszágában segítséget nyújtottak a szovjet és csehszlovák egységeknek, melyek a Duklai-hágón keresztül nyomultak Szlovákiába. 1944 november 20-án a németek minden oldalról támadást intéztek a 26 falura kiterjedő Csapajev-brigád területe ellen. A brigád kitört a gyűrűből és megmenekült a németek elől. Poprádtól nyugatra a Štefánik- és a Sztálin-brigád súlyos harcokat vívott és segítséget nyújtott a szovjet csapatoknak azzal, hogy felszabadította Porubkát és Liptovský-Hrádokot. A partizánok a Vörös Hadsereggel együttműködve, felszabadították Brezno nad Hronom helységet. A Sztálin-brigád Hrušovnál tette szabaddá a frontot Malinovszkij marsall dél felől előrenyomuló hadseregének egységei előtt. Ezen a helyen a szovjet egységek 30 kilométer mélyen behatolhattak az ellenség háta mögé. Ezenkívül a partizánok védelmezték a villanyerőműveket, az ipartelepeket és megakadályozták a németeket abban, hogy a Vörös Hadsereg bevonulása előtt megsemmisítsék a gyárakat. A partizánegységek rombolták az összekötő vonalakat, levegőbe röpítették a hidakat és vasútvonalakat, vonatokat és német csapat- és hadianyagszállító szerelvényeket síklattak ki.

Nagy jelentősége volt a partizánok híradószolgálatának is. Az előrenyomuló szovjet egységek megbízható híreket kaptak a német erődítmények, lövészárkok, tüzérségi állások, gépfegyverfészek, tankesapdák elhelyezéséről, a légelhárító védelemről és az ellenséges csapatok elhelyezéséről. A Vörös Hadsereg felvilágosítást kapott a partizánoktól a vágmenti német erődítményekre vonatkozóan és megkapta a partizánoktól Žilina és Bratislava városok védelmének tervét.

1944 decemberében a Szlovák Kommunista Párt Központi Vezetősége Košicéba küldte Oskar Jeleň és Čebotarev elvtársakat, hogy tegyék meg az előkészületeket a felszabadulás utáni első feladatokra. A Szlovák Kommunista Párt bratislavai, nyugatszlovákiai vezetősége, melynek élén Baššovanský elvtárs állott, miután a felkelőket visszaszorították a hegyekbe, ismét kezébe vette egész

Szlovákia területén a Párt vezetését, kiadta az illegális *Hlas ľudu*-t és más lapokat.

Ebben az időben az áruló Tiso-kormány a politikai foglyokat kiszolgáltatotta a Gestapónak. Viktory, Rašla, Gažík, Ilčík és más elvtársak segítségével Viliam Široký és Julius Ďuriš elvtársnak sikerült megmenekülni a Gestapo karmai közül. Az elvtársak eljutottak a Felső-Nyitra folyó mentén tevékenykedő partizán-brigádhoz és a brigáddal együtt 14 napi harc után fegyverrel a kézben Levice térségében áttörték magukat a Vörös Hadsereghez.

A többi politikai fogoly a Gestapo kezébe került. Ez volt a legsúlyosabb csapások egyike, amelyet a szlovák elvtársak az elnyomás idején elszenvedtek. Az angol repülők támadást intéztek a menetelő politikai foglyok ellen és a támadás következtében elpusztult Ján Osoha elvtárs, aki három illegális Központi Vezetőségnek volt a tagja, elpusztult Alexander Markuš, a nagytudású marxista történész, Karol Černocký, Ladislav Lečko, Štefan Szabó, Vojtěch Kohn és más elvtársak. A német koncentrációs táborokban, Horthy Magyarországon, Ilaván, a Gestapo és a Hlinka-gárda kínzókamráiban pusztult el a Szlovák Kommunista Párt legjobb funkcionáriusainak egy része, köztük Gábor Steiner, Štefan Kosík, Eugen Guderna, Zoltán Schönherz, Ladislav Exnár, Zoltán Szóbel mérnök, Silvester Cvergl, Alojz Strachota, Ondrej Faglic és sokszáz más elvtárs.

A Vörös Hadsereg, amikor átkelt a kárpáti szorosokon, 275 kilométer szélességben valóságos győzelmi menetben vonult előre a Csehszlovák Koztársaság területén. A vöröskatonák hatalmas csapásai szétzúzták a hitlerista és Hlinka-féle bandákat.

November 23-án szabadították fel Sobrancét és Veľké Kapušanyt, november 26-án Michalovcét és Humennét, november 28-án Vyšný Svidníket, december 1-én Trebišovot, december 2-án Sečovcét. Miután átkeltek a Kárpátokon, Szlovákia területén egyesültek a 4. ukrán front Petrov vezérezredes parancsnoksága alatt álló csapatai a Malinovszkij marsall vezetése alatt álló 2. ukrán front csapataival, amelyek délről nyomultak előre. December 14-én Malinovszkij marsall csapatai felszabadították Ipoľské Šahyt, majd Levicét. Decemberben és januárban felszabadult egész Kelet- és Délkelet-Szlovákia, Košice, Prešov, Kežmarok és Levoča. Februárban és márciusban a felszabadító Vörös Hadsereg Közép-Szlovákia hegyvidékének nehéz terepét tisztította meg. E terület felszabadítása áprilisban fejeződött be. 1945 április 4-én felszabadult Szlovákia fővárosa, Bratislava.

A szlovák nép lelkesedéssel fogadta felszabadítóját, a hőst

Vörös Hadsereget, amellyel együtt érkeztek a csehszlovák egységek és a hős partizánok.

Tiso, Tuka, Mach és társaik, ezek a véreskezű árulók, Nyugatra akartak szökni, hogy megmeneküljenek az igazságos büntetés elől. Már előzőleg biztosították a maguk számára a másik táborba való átállást és a reakciós világ támogatását. Ezen a téren a legügyesebb Ďurčanský volt, aki 1945 január 10-én a luďák vezetők bizalmas megbeszélésén azt javasolta híveinek, hogy kezdjenek a nyugati kapitalista hatalmak felé orientálódni. Tiso is megkísérelte, hogy Faulhaber híboros segítségével kapcsolatot létesítsen a Vatikánnal és a Vatikánon keresztül a nyugati hatalmakkal. A legtöbb reményt Ďurčanskýhoz fűzték, aki a többieket jóval megelőzve kiszökött Szlovákiából. Szökése előtt azonban részletes megbeszéléseket folytatott az áruló Tiso-klikkel a további teendőkre vonatkozóan.

Szlovákiában tehát már ekkor megkezdték az ötödik hadoszlop kiépítését. A Demokrata Párt röviddel a felszabadulás után megnyitotta szívét — és kapuját — a luďák fasiszta ügynökök előtt s ennek eredményeként végül is a régi luďákok, mint Kempný, Bugár és társaik, kezettfoghattak Ursínyvel, Lettrichhel és társaikkal. De kudarcot vallottak az árulók újabb összeesküvő kísérletei is. A háborús főbűnösök: Tiso, Tuka, Mach és társaik, nem menekülhettek el a szlovák nép elől, amely az elkövetett súlyos gáztettekért és árulásért a megérdemelt büntetéssel sújtotta őket. A szlovák nép 1948-ban szétzúzta Kempný, Bugár, Ursíny, Lettrich és társaik ötödik hadoszlopát is. A szlovák nép nem engedte, hogy megfosszák attól a szabadságtól, amelyért olyan hősiezen harcolt, és amelyért oly súlyos áldozatokat hozott.

1943 nyarán az aktív ellenállási mozgalom Cseh- és Morvaországban nagyon megnövekedett. Košťálek és Neliba csoportjának 1943 augusztus 8-án Srbskónál a Prága—Plzeň-vasútvonal ellen végrehajtott támadása, valamint a többi kommunista harci csoport aktivitásának növekedése Cseh- és Morvaország egész területén szolgáltatta az alapot a Párt Központi Vezetősége ellen indított új, széleskörű nyomozáshoz. A Gestapónak a vezetőség ellen folytatott harcában a Párt sok kiváló vezető elvtársat veszített el. Fiala, az áruló rendőrbeszűg segítségével a Gestapónak sikerült megállapítania, hogy a Központi Vezetőség legfontosabb értekezleteit Karel Vydra elvtárs berouni házában tartják. 1943 augusztus 18-án a házat körülfogták és megtámadták. Ebben az időben az illegális munkatársak közül egyedül František Molák tartózkodott ott. Még mielőtt ellenállásra gondolhatott volna, egy Zander nevű Gestapo-legény a bezárt ajtón keresztül, orvul és gyáván géppisztolysorozattal megölte. Karel Vydra elvtársat ezen a napon munkahelyén fogták el. Prágába szállították, ahol hosszú időn keresztül kegyetlenül kínozták. A Központi Vezetőség többi tagját azonban a Gestapónak akkor nem sikerült elfognia.

Molák elvtársnak, a kitűnő szervezőnek a halála súlyosan érintette a Pártot. A vezetést Vetiška elvtárs vette át és a Központi Vezetőségbe František Mařík elvtársat és Josefa Fajmanová elvtársnőt hívták be. A legnagyobb óvatossággal vették fel ismét a kapcsolatot mindazokkal a szervezetekkel, amelyeket a letartóztatások érintetlenül hagytak. Ugyanakkor Vetiška elvtárs biztosította a *Rudé právo* kiadását is. A lap szerkesztősége és központi nyomdája 1943 augusztusáig Berounban volt.

A *Rudé právo* folyamatos megjelenése az ellenállási mozgalom számára rendkívül nagyjelentőségű volt. A *Rudé právo* a megszállás egész időszakában nemcsak a Párt központi lapja volt, hanem az egész leigázott cseh nép szószékét is jelentette, amely irányt szabott a mozgalomnak, anyagot tartalmazott a röpcédulák és az illegális folyóiratok számára is. Az illegalitás időszakában a Párt egyes tagjainál az összekötő fontos közvetítő szerepét töltötte be. Terjesztése megkönnyítette a szervezetek kiépítését és bekap-

csolásukat a legközelebbi vezető szervhez. Ezért volt döntő jelentőségű, különösen a letartóztatások időszakában, hogy a központi lap megjelenjék, hogy segítsen a sok veszteséget elszenvedett mozgalom ujjaszervezésében. A *Rudé právo* kiadását Vetiška elvtárs vette át Karel Beníšek elvtárs és felesége önfeláldozó segítségével, akik lakásukat a sokszorosítás céljaira rendelkezésére bocsátották, ugyanakkor segítettek a nyomtatás és a terjesztés munkájában is. Valamivel később a *Rudé právo* kiadását az „Útok“ nevű csoportban szervezkedett ifjak vették át, akiknek jó technikai felszerelésük is volt. Ez a csoport már megelőzően saját információs folyóiratot adott ki *Zpravodaj* címmel

Vetiška elvtársnak rövid időn belül sikerült kapcsolatot találnia az érintetlenül maradt szervezetekkel, legelőször a Košťálek és Neliba elvtársak által irányított szervezetekkel. Mindketten a letartóztatás elől sikeresen elmenekültek és az erdőségekbe rejtőztek el. Ezek a szervezetek Nyugat- és Délnyugat-Csehszországban működtek. Hasonlóképpen kapcsolatban maradtak a Központtal Kelet- és Közép-Csehszág szervezetei is, úgyhogy a berouni letartóztatások által okozott seb rövidesen begyógyult és a munkát tovább folytathatták.

A srbaskói merénylet után a Gestapo különös eréllyel nyomozott Košťálek és Neliba után, bár nem tudták, hogy ők voltak ennek az akciónak a szervezői. 1943 őszén Nelibát egy Beroun közelében tartott munkásértekezleten elfogták. 1944 elején a Gestapónak az is tudomására jutott, hogy Košťálek elvtárs Újezdnél, Hořovice közelében egy erdei búvóhelyen rejtőzik. Mozgósították a prágai, plzeňi, klatovy-i, kladnoi és tábori Gestapót, összesen mintegy 500 felfegyverzett pribéket, akik mint valami hadjáratra, úgy indultak el egy partizánbúvóhely felszámolására. A rejtekhelyen Košťálek elvtárson kívül még néhány orosz partizán is volt, azonkívül Nikodémová elvtársnő, akinek a berouni letartóztatások idején sikerült megszöknie. Az állig felfegyverzett Gestapo-legények nem merték megtámadni a bunkert. Előreküldték Újezd község bíráját és azt az erdőkerülőt, akinek a körzetéhez a búvóhely tartozott, azzal, hogy beszéljék rá a partizánokat: adják meg magukat. Arra a fenyegetésre, hogy Újezdet, ugyanúgy, mint Lidicét, a földdel teszik egyenlővé, a partizánok elhatározták, hogy Košťálek kivételével előjönnek a bunkerből. Košťálek, Sztálint és a szabad Csehszlovákiát éltetve, agyonlőtte magát. Még aznap, 1944 január 12-én, Hořovicén összeült a különleges német bíróság, amely mindenkit halálra ítélt, aki segítséget nyújtott a partizánoknak erdei rejtekhelyükön.

A véres terror ellenére, a Párt tovább dolgozott. Tovább fejlődtek a romboló- és partizáncsoportok és a pártszervezetek politikai munkája sem gyengült. Így jelent meg például a Központi Vezetőség javaslatára ebben az időben Čelákovícén ismét illegálisan „A SzK(b)P története. Rövid tanfolyam“. A németek 1944 nyarán elrendelték a cseh nép totális mozgósítását. A Párt ellenintézkedésekkel válaszolt. A kommunisták elsősorban arra törekedtek, hogy a mozgósítás végrehajtását minél jobban szabotálják, hogy a német hadiiparba minél kevesebb cseh kerüljön. Azon dolgoztak, hogy a „totális mozgósítás“ fejetlenséget okozzon a termelésben és az ellenkezőjét érvékelje el vele, mint amire a németeknek szükségük volt. Nagy harcot vívtak az ifjúság 24-es évfolyamáért, melyet Németországba akartak hurcolni. Igen sok öntudatos fiatal a partizánokhoz menekült.

1943 végén František Mařík elvtársat és Josefa Fajmanová elvtársnőt is letartóztatták. Mařík elvtársat, aki egy provokátorral került kapcsolatba, követték egy másik funkcionáriussal való találkozására és az egyik vršovicei utcán akarták letartóztatni. Mařík elvtárs ellenállt. Fellökte a Gestapo-embereket és az arra járók segítségével sikerült is megszöknie. Az utca sarkán azonban egy német katona feltartóztatta és bajonettjével leütötte. Azért, mert a járókelők segítségére siettek, az utca számos lakóját letartóztatták és megkínózták. Röviddel ezután elfogták a bátor Fajmanová elvtársnőt is. Állati módon kínozták, de ő igazi bolsevik módján viselkedett és amikor látta, hogy ereje végéhez közeledik, pankráci cellájában felakasztotta magát. Fajmanová elvtársnő az illegalitás kezdetétől fogva dolgozott, először Morvaországban, majd Prágában. Igen nagy munkát végzett Hradec vidékén. Heydrich meggyilkolása után rendkívül nehéz feladattal bízták meg: a prágai terület újjászervezésével. Az illegalitásban Eva, Milada és Vlada néven volt ismeretes.

1944 február táján tartóztatták le Josef Pilař elvtársat is. Pilař elvtárs is a megszállás első napjaitól fogva dolgozott, és az első Központi Vezetőség letartóztatása után Cyril Šumbera elvtársal együtt szervezte és irányította a prágai üzemeket. Šumbera letartóztatása után, 1942 második felében a Párt hradeckrálovéi kerületének instruktora volt. 1943 tavaszán, amikor egy rendőrszerű segítségével el akarták fogni, megszökött és Jarosláv Frajbiš, valamint František Maříkkal együtt a Párt önvédelmét szervezte a Gestapo ellen. Röviddel utána letartóztatták elválaszthatatlan barátját és elvtársát, Jaroslav Frajbiš is. Árulás adta rendőrkézre Karel Aksamit elvtársat, aki először a tábori és a csekbudějovicei területnek a vezetője volt, később Plzeň vidékén, majd

utoljára Lounyban dolgozott. Aksamit elvtárs megszökött a Gestapo karmai közül. Feleségével együtt inkább a halált választották, sem- hogy a fasiszta bestiák kezére kerüljenek.

A szlovákiai felkelés hatása Csehszlovákia harci mozgalmára

A németeknek és cseh lakájaiknak az ellenállási mozgalom nagy gondot okozott, különösen a szlovákiai felkelés és partizán-háború idején. Attól rettegtek, hogy a felkelési mozgalom áttérjed morva területekre is, és hogy a partizánháború fellángol az egész „protektorátus“ területén. Frank és Frick a Hácha-kormány minisztereit arra ösztökölte, hogy csendesítsék le a népi tömegek harci kedvét, tartsák félelemben a népet. Bienert, az akkori „bel-ügyminiszter“, 1944 november 1-én Lounyban beszédet mondott a községi bírák előtt és azt követelte tőlük: „Biztosítsák a rendet és a nyugalmat a községekben, vezessenek kérlelhetetlen harcot a megbízhatatlan elemek ellen.“ Ezek közé az elemek közé különösen a „hírhedt ejtőernyős ügynököket“ sorolta, és mindenkit meg- fenyegetett, aki nem veszi tudomásul, hogy „kegyelemre nem szá- míthat“. Krejčí „kormányelnök“ és Hrubý „miniszter“ Vsetínben mondottak beszédet „minden felkelési kísérlet ellen“. Krejčí kijelentette: „Szándékosan jöttem a morva határvidékre, mivel úgy- látszik, hogy ehhez a vidékhez bizonyos idő óta egészen különleges ellenséges szándékok és remények fűződnek.“ A nép megfélemlíté- sére 1944 december 17-én a német hóhérok 14 morvaországi cseh hazafi kivégzéséről közöltek jelentést a lapokban. A kivégzéseket a nyilvánosság előtt azzal indokolták, hogy az elítéltek a partizáno- kat támogatták, hogy búvóhelyet biztosítottak számukra, élelem- mel látták el és más módon segítették őket.

A nép azonban nem ijedt meg sem a német betolakodóktól, sem cseh kiszolgálóiktól. A *Rudé právo* ebben az időben így ír: „A Csehszlovák Kommunista Párt minden igyekezete oda irányul, hogy konkrét előkészületeket tegyen a nemzeti forradalmi háború megkezdésére, hogy megtegye az előkészületeket a cseh nép álta- lános felkeléséhez a német megszállók ellen.“ A Párt arra töre- kedett, hogy mindenütt megszervezzék a nemzeti bizottságokat, hogy ismertesse a néppel jelentőségüket és feladataikat, hogy óva intsen az 1918-as év hibáitól, hogy figyelmeztessen: nemcsak a fel- szabadulás kivívása a feladat, de egy olyan jobb, igazságosabb államrend biztosítása is, amelyben valóban maga a nép uralkodik. Éppen ebben a munkában, a feladatok és a forradalmi célok meg- világításában, a harmadik illegális Központi Vezetőség, minden reá- mért súlyos csapás ellenére, nagy munkát végzett.

A harmadik Központi Vezetőségből utoljára Vetiška elvtársat fogták el 1944 július 24-én. „Önnel likvidáltuk a protektorátus kommunista mozgalmát” — mondták gúnyosan a Gestapón a letartóztatott Vetiškának. De ugyanúgy, mint már néhányszor azelőtt, a Központi Vezetőség szétverése nem jelentette a Párt szétverését is. A németek önteltsége csak azt bizonyította, hogy sohasem értették meg a kommunista gondolat éltető erejét.

A harctereken mind rosszabbul ment a német fasiszták dolga. A dicsőséges Vörös Hadsereg feltartóztathatatlan rohamával egyik német csoportot a másik után semmisítette meg. Finnország, Románia, Bulgária és Magyarország már kiszakadt a „tengelyhatalmak” szövetségéből és csatlakozott a fasiszmus elleni harci fronthoz. Nyugaton az angol-amerikai hadseregek már csaknem egész Franciaországot, Belgiumot és Hollandiát elfoglalták. A háború keleten és nyugaton német területre tevődött át és a front végigvonult Szlovákián és Morvaországban — északon és délen.

A szlovák felkelés idején, de utána is, a felfegyverzett partizánegységek és harci csoportok Csehországban jelentősen megnövekedtek és megerősödtek az ejtőernyőscsoportok szervezőivel, akiket a csehszlovák partizánok vezérkara és a külföldi ellenállási mozgalom moszkvai csoportja küldött ki. A Párt külföldi vezetősége Moszkvában számos olyan intézkedést tett, amellyel támogatta a fegyveres harcot Csehország, Morvaország és Szilézia felszabadításáért. 1944 szeptember 30-ától különlegesen képzett csehszlovák-szovjet partizánegységeket szállítottak Csehországba. A hírszerzőcsoportokon kívül 1944 szeptemberétől 1945 márciusáig 11 ejtőernyősegyeséget dobtak le Csehország különböző részein, amelyben 152 partizán harci szervező volt. Slánský elvtárs javaslatára néhány partizánegység Szlovákiából átment Morvaországba. Így Faust egysége a Cseh-Morva fennsíkra és a Jan Žižka egység a Beszkidekbe. 30 gyors bombavető, melyet a Vörös Hadsereg engedett át erre a célra, látta el folyamatosan Csehország és Szlovákia partizánegységeit. Ezekben a hónapokban 300 tonna lőszer, fegyvert és robbanóanyagot szállítottak. Szlovákiában és Csehországban egyaránt segítették a partizánok az ország felszabadításáért harcoló Vörös Hadsereget.

A partizánegységek mellett még számos olyan szerve is volt a kommunista mozgalomnak, mely az 1943—44-es letartóztatások idején vagy elvesztette a kapcsolatait, vagy maga szakadt el a veszélyeztetett egységektől és önállóan dolgozott. Így volt ez Prágában, Kelet- és Közép-Csehországban, Plzeň vidékén, Brdyben, Morvaországban és máshol is. A Vörös Hadsereg győzelmeinek hatására új kommunista csoportok alakultak, amelyek a segítőtársak külön-

leges csoportjait gyűjtötték maguk köré. 1944 tavaszán ezekből a csoportokból nőttek ki az új egészséges mozgalom friss hajtásai, amelyek hol önállóan, hol párhuzamosan, hol együtt dolgoztak a harmadik illegális Központi Vezetőség csoportjaival, amelyeknek maradványai súlyos és egyenlőtlen harcot vívtak az árulással és a Gestapóval. Abban az időben, amikor a harmadik illegális Központi Vezetőséget szétverték és túlnyomó többségében meggyilkolták, megszületett a mozgalom új gárdája, mely alkalmas volt arra, hogy átvegye a vezetést.

*A Párt gyorsan növekszik
és megalakul a negyedik illegális Központi Vezetőség*

Szervezetileg különösen erősen fejlődött a „Předvoj“ nevű csoport, amely Prágában és környékén az üzemekben keletkezett, a totálisan bevetett és „átképzett“ értelmiségiek és munkások együttműködéséből. Ez a csoport adta ki a *Předvoj* című folyóiratot. Programnyilatkozatában többek között ezt mondta: „A «Předvoj» forradalmi csoport, a kommunista forradalmi munkások szervezete, melyet Csehország és Morvaország területén az illegalitásban hoztak létre, néhány régebbi pártszervezet egyesítéséből, kiegészítve olyan dolgozókkal, akik a fasiszta megszállás idején jutottak el kommunista meggyőződésükhöz és csoportosultak a *Předvoj* folyóirat körül. A «Předvoj» forradalmi csoport magát a Csehszlovák Kommunista Párt részének tekinti és a «Předvoj» káderei a szervezetbe való felvételük alkalmával automatikusan a Párt tagjaivá is válnak. Mihelyt a viszonyok megengedik, a «Předvoj» mint egyeség megszűnik és egybeolvad a Párttal.“

A *Předvoj* folyóiratban elvi kérdéseket tisztáztak, így „A nemzeti harc és a munkásosztály“ (1944 március), „Ellenállási mozgalmunk szervezése“ (1944 április), „A forradalmi párt építése“ (1944 június). Ezenkívül itt közölték a gyakorlati utasításokat, a konspirációs szabályokat és harci instrukciókat. A „Předvoj“ gyorsan nőtt és mindinkább tömegmozgalom jellegét öltötte. Több ellenállási csoport és a Párt néhány illegális üzemi szervezete, melynek tagjait szintén beválasztották a vezetőségbe, egyesült vele.

Josef Knap, František Šiška és Norbert Znojemský elvtársak másik önálló szervezetet építettek ki. Jól-szervezett sejtálózat volt ez, nagyjából a prágai és prágakörnyéki üzemekben. Néhány hónap alatt erősen megnövekedett. Ennek a csoportnak is megvolt a technikai felszerelése ahhoz, hogy illegális sajtót és propagandaanyagot adhasson ki. Ez is olyan központ volt, mely körül gyorsan erős mozgalom nőtt fel. Ezenkívül ebben az időben még számos

más kommunista helyi, üzemi, harci, technikai és propaganda-sejt alakult ki.

Az események alakulása, az egyes csoportok gyors növekedése következtében mindinkább szükségessé vált a Központi Vezetőség megalakítása. Az egységek egybeolvadását és szövetkezését nagyon megnehezítette a konspirációs szabályok szükségszerű betartása. A kommunisták növekedő aktivitásával együtt szaporodtak a besúgók és erősödött a Gestapo provokációs tevékenysége. Az egyes csoportok csak a legnagyobb elővigyázatossággal vették fel a kapcsolatot. Ennek ellenére, a Gestapónak sikerült behatolnia a „Předvoj” szervezetbe és 1944 október 28-án a szerkesztőség sok munkatársát letartóztatták. Ez a közbelépés azonban már elégtelen volt ahhoz, hogy megállítsa az egységesítő folyamatot. A pártmunka alapelveiben történt megegyezés után, melyek megfeleltek az új helyzetnek, 1944 decemberében megalakult a Párt ideiglenes Központi Vezetősége, mely a megszállás óta már a negyedik illegális vezetőség volt. A Központi Vezetőség tagjai: Václav David, Vladimír Koucký, Lumír Čivrný, Josef Knap, František Šiška és Jiří Hájek elvtársak voltak.

A szervezetek építését és kiegészítését az összes eddigi konspirációs tapasztalatok felhasználásával hajtották végre. Különösen arra ügyeltek, hogy a kapcsolat ne legyen kétszeres és keresztezett, hogy minden egyes csoportot különválasszanak és ezáltal megnehezítsék az esetleges letartóztatásokat.

A Párt ideiglenes Központi Vezetőségének megalakításával egyidőben megállapították a *Rudé právo* terjesztésének biztonsági és konspirációs szabályait is. 1944 vége felé és 1945 elején ugyanis a Gestapo is adott ki illegális nyomtatványokat, melyek provokációs és dezorganizációs célokat szolgálták. Néhány hisztérien konspiráns erre rá is fizetett. Ezért most a *Rudé právo* minden egyes számát nyilvántartási számmal látták el, és határozatot hoztak, hogy a számokat elolvasás után ugyanazon az úton kell visszajuttatni, mint ahogy az az olvasóhoz került. Egyetlen tag sem fogadhatott el *Rudé právo*-t ismeretlen emberektől. A *Rudé právo* ílymódon nem került provokátorok kezébe, ugyanakkor alkalmas volt arra, hogy hathatósan ellenőrizték a konspirációs szabályok betartását. Azok a szektorok, ahol a nyomtatványok elvesztek, fokozott ellenőrzés alá kerültek, esetenként beszüntették a terjesztést hozzájuk és elszigetelték őket. Az egyes számok példányszáma rendkívül különböző volt. Így egyes számok bizalmas anyagként jelentek meg a pártszervezetek részére, más számokat nagy példányszámban nyomták és a Párton kívül is terjesztették. Például a februári szám, melyben Jan Šverma rendkívül fontos cikke jelent

meg a nemzeti bizottságokról, kiadásra került az illegális nemzeti bizottságok részére is *Osvobození národa* címen.

Az ideiglenes Központi Vezetőség megalakítása lehetővé tette, hogy a munka, mely átmenetileg csak szektoronként folyt, ismét központi irányítás alá kerüljön és így koordinált lett. Ennek ebben az időszakban igen nagy jelentősége volt.

Morvaországban is sikerült 1944 vége felé felújítani a megszakadt összeköttetést és kapcsolatot találni a cseh „Předvoj“-jal. A Párt területi vezetősége, amely a Rédr elvtárs csoportja által kiadott *Moravská Rovnost* folyóirat köré csoportosult, kapcsolatot talált a morvaországi partizáncsoportokkal, melyeknek tevékenysége állandóan növekedett. Számos szabotázscelekményt hajtottak végre, különösen a vasútvonalakon, melyeken hadianyagot szállítottak a keleti front számára. A *Moravská Rovnost* című területi lap rendszeresen megjelent, annak ellenére, hogy szerkesztőségét a besúgás veszélye következtében néhányszor át kellett költöztetni. 1944 vége felé Morvaországban is egyesítették a kommunista szervezeteket és csoportokat. 1945 januárjában Zlínben tartották az összes morvaországi illegális szervezetek képviselőinek értekezletét. Az értekezleten a referátumot František Janáček elvtárs tartotta, fedőneve Michalčík volt — akit Slánský elvtárs küldött Szlovákiából azért, hogy szervezzen nemzeti bizottságokat és szervezze meg a partizánharcokat. Elhatározták az összes szervezetek akcióegységét és így megteremtették a központilag irányított egységes harc alapfeltételét. Rudolf Rédr elvtárs lett a területi vezető. A valóságban ő ezt a funkciót már hosszabb idő óta betöltötte.

A hitleri seregek veresége és visszavonulásuk az összes frontszakaszokon semmivel sem enyhítette a cseh és a szlovák nép ellenállásával szemben alkalmazott terrort. Nem gyengült a Gestapo munkája sem és az ellenállás harcosainak nem volt könnyebb dolguk. A véres német elnyomás, a kommunisták üldözése és gyilkolása a náci uralom utolsó percéig tartott.

Ilyen körülmények között csodálatos volt, hogy a Párt milyen gyorsan felépítette területi és járási vezetőségeit, megtalálta a kapcsolatot a vidékkel, kiépítette hálózatát Morvaországban, megteremtette az országrész vezetését, megszervezte az üzemeket és mindezekelőtt világos képet teremtett az új állam felszabadításának és elrendezésének alapvető kérdéseiben.

Hácháék betetözik árulásukat

Ebben az időben már világos volt, hogy 1945 tavaszán a hitleri bandák ellen folytatott harc végső, döntő szakaszához érkezik és

ezzel elérkezik hazánk felszabadításának ideje is. Ez egészen világos volt a harcosok számára itthon és a határokon túl, de ugyanúgy világos volt a német megszállók és a cseh árulók számára is. Mindkét fél készült a végső ütközetre.

1945 február 26-án a moszkvai és a londoni rádióban közölték a Nemzeti Front felhívását a cseh és a szlovák néphez. A felhívás összefoglalta a fő feladatokat a nemzeti antifasiszta felszabadító harc befejező szakaszában. Meg kell menteni a hazát a német veszedelemtől és rombolástól! Nem tűrheti a nép, hogy Csehország a német védelem utolsó bástyájává váljék. Mindent el kell követni a szovjet csapatok előrehaladásának megkönnyítésére és meggyorsítására. „Álljon csatasorba a nemzet minden fegyverképes fia! Támadjátok meg a németeket a front mögött! Tegyétek lehetetlenné a német védelmet a vágmenti megerősített vonalon! Hagyjátok el a Csehszlovákia területén folytatott erődítési munkákat! Védekezzetek az erőszakos kiűrités ellen!” Ezek voltak azok az alapvető utasítások, amelyek arra szolgáltak, hogy megakadályozzák, hogy a terület a háború utolsó pillanatában harctérre váljék, és azt amennyire lehetséges, megvédjék a németek robbantásaitól. Pártunk részéről a felhívást Gottwald, Hodinová, Kopecký, Kotas, Krosnář, Macháčová, Nejedlý, Nosek elvtársak írták alá.

A Nemzeti Front e felhívásával szemben, amely az akkori drámaian feszült helyzetben rendkívül mély visszhangot keltett a népben, a „protektorátusi” kormány a következő jelszót adta ki: „Részesei leszünk annak a győzelemnek, amelyet a birodalom harcol ki.”

Ilyen és hasonló szégyenteljes érvekkel akarták Hácháék megakadályozni a népet abban, hogy a Nemzeti Front felhívását teljesítse, így akarták megindokolni azokat az aljas intézkedéseket, amelyeket a német hóhérokkal közösen tettek a végső harc előkészítésében. Így tetőzték be szégyenteljes árulásukat. E gonosztevők utolsó népellenes terve az volt, hogy Csehországot — mint utolsó harci területet — átengedik a németeknek. Ezzel a tettükkel a biztos pusztulásnak akarták kitenni ezt az országrészt.

1944 végén Frick és Frank, a cseh nép hóhérai, elrendelték: mozgósítsák a cseh férfilakosságot 35 éves korig védőállások ásására a „protektorátusban”. December 28-áig a „protektorátusi kormány” is segítségükre sietett. Felhívást bocsátott ki, amelyben álnok módon hirdette: „Az erődítési munkát azért folytatjuk, hogy megvédjük hazánkat a bolsevista veszedelemtől, hogy biztosítsuk mindannak jövőjét, ami nekünk kedves és drága. A kormány elvárja, hogy ez alkalommal is készségesen teljesítitek kötelességeket” — mondotta ez a szégyenteljes felhívás. Hácha ehhez még

a következőket fűzte: „Önökkel együtt remélem, hogy hazánkat továbbra is megóvjuk a háborús rémségektől.“ Ezek a hazug befejező szavak annál szemérmetlenebbül és cinikusabban hangzottak, mert akik hangoztatták, helyett, hogy legalább félreálltak volna a felszabadítók útjából, még maguk buzdítottak arra, hogy hazájuk hadszíntérre változzék. Moravec végül is olyan szemtelen volt, hogy az erősítési munkára hajtott emberekhez így beszélt: „A védőállásokat azért építjük, hogy megvédjük népünk gyermekeit.“

A végső harcok előkészítése érdekében a Hácha-klikk további lépése az volt, hogy megváltoztatta a „protektorátusi kormány“ elnökének személyét. 1945 január 20-án Bienertet állították a „kormány“ élére. A nép ekkor helyesen állapította meg: 1918-ban is Bienerttel ért véget az osztrák uralom, vele fejezi be életét a protektorátus is. (Bienert 1918-ban fekete-sárga rendőrkapitány volt Prágában.) Az öreg rendőrszörnyeteg feladata az volt, hogy brutális erőszakkal tartsa féken a népet abban az időszakban, amikor a német megszállók a cseh területeken vívják rablőháborújukat. Bienert szerepét nyíltan elismerte abban a beszédében, amelyben kijelentette: „Semmit sem engedünk kötelességünk teljesítéséből, melyet a Vezérrel és a Birodalommal szemben önként vállaltunk magunkra.“ A birodalmi helytartónál így mutatkozott be: „Felhasználom az alkalmat, hogy birodalmi helytartó úrral szemben is kihangsúlyozzam, hogy a cseh nép sorsa mennyire összeforrott a Birodalom sorsával.“ A véreskezű Frank 1945 januárjában személyesen ellenőrizte a rendőrség előkészületeit az ostravai iparvidéken, ahol mindinkább az a veszély fenyegetett, hogy — a közeledő front következtében a nemzeti felkelés parazsa lángallobban.

A háborús és rendőri előkészületeket dühös sajtókampány egészítette ki, melynek az volt a feladata, hogy a tényleges katonai helyzetet elkódósítse, hogy a bolsevizmussal rémítgessen. A cseh nyelvű újságok megjelenésük utolsó hónapjaiban szinte versenyeztek, hogy melyik közöl hamisabb híreket és jelentéseket. A német hatalomnak és erőnek csaptak reklámot. „A morva védőövezetben“, „A mi fanatikus hitünk“, „A szenvedések megerősítik az ellenállás akarátát“, „Morvaország védelmi állapotban“. — ezek voltak jelszavaik. A *Večerní české slovo* még 1945 március 9-én is megkísérelte, hogy népünket nevetséges és gyermekes ígéretekkel a németek szolgálatára csábítsa. „Ha győz a Birodalom és lojálisan viselkedünk, akkor mi leszünk az első európai nép a németek után.“ A prostituált sajtóból nem hiányoztak a fenyegetések sem, amelyek mind a hatalmasan növekedő ellenállási mozgalom ellen irányultak: „A cseh kormánynak elég ereje lesz ahhoz, hogy megakadá-

lyozza azokat a kísérleteket, amelyek Cseh- és Morvaországban balkáni állapotokat akarnak előidézni.“

Mindezek az utolsó hazugságok, csalogatások, fenyegetések és előkészületek a német megszállók és cseh kiszolgálóik részéről hiábavalóknak bizonyultak. A katonai döntés a Vörös Hadsereg és a nép kezében volt. A nép pedig nem hitt Hácháéknak a megszállás egész ideje alatt és nem hallgatott utolsó, kétségbeesett kiáltósaikra sem. A kommunistákkal tartott és azokkal a politikusokkal, akik a Nemzeti Frontban egyesültek a kommunistákkal.

A nemzeti bizottságok az új államhatalomért folytatott harc szervei

A Párt igen nagy erőfeszítéseket fejtett ki, hogy az új nemzeti bizottságok még a háború befejezése előtt megalakuljanak és megfelelő politikai tartalmuk is legyen. A Kommunista Párt volt az, amely a forradalmi nemzeti bizottságok régi gondolatát új tartalommal töltötte meg. A nemzeti bizottságoknak, amelyeknek programját a külföldön tartózkodó kommunisták dolgozták ki és az otthoniak valósították meg, számos funkciójuk volt. Elsősorban a megszállók ellen vezetett egységes harc szervei voltak. A nemzeti felszabadító harc alapján egyesítették az ellenállási mozgalom összes csoportjait és irányították egységes fellépésüket. A nemzeti bizottságoknak hatalmas munkát kellett végezniök azoknak a feladatoknak a megoldása terén is, amelyek közvetlenül a megszállók hatalmának szétrombolása után vártak a felszabadított népre. A kommunisták voltak azok, akik a legapróbb részletekig átgondolták, hogy milyen helyzet alakul ki a cseh területek fokozatos felszabadítása után, valamint azt is, hogyan oldhatók meg azok a problémák és távolíthatók el azok az akadályok, amelyek menet közben előfordulhatnak. A legfontosabb feladatok voltak: a nemzeti vagyon megvédeése a romboló és pusztító németekkel szemben, a kirabolt ország ellátásának biztosítása, a közlekedés helyreállítása és gondoskodni a gazdaság folyamatos működéséről, úgy, hogy átvesznek minden üzemet és hivatalt, amelyek a nácik vagy együttműködők kezében voltak. Itt már felmerült a nemzeti bizottságoknak az a harmadik funkciója is, mely a népi demokratikus forradalom származéka: a nemzeti bizottságok a népi hatalom végrehajtó szervei. A népből és a nép által választott nemzeti bizottságok a népi kormányzásnak a legkövetkezetesebb formái voltak, és biztosították a kormány irányvonalának betartását is.

Nagyjelentőségű volt Jan Šverma elvtárs cikke, mely 1944 szeptemberében jelent meg Moszkvában, a *Československé listy*-ben, a nemzeti bizottságok feladatainak tisztázásáról. A moszkvai és

londoni rádióban is felolvasták és az illegális kommunista sajtóban is megjelent. A *Rudé právo* és az *Osvobození národa* különkiadásait, amelyek ezt a cikket tartalmazták, hatalmas példányszámban terjesztették.

Šverma cikke nemcsak a Nemzeti bizottságok jogköre körül kialakult ködösítő vitákat és azokat a kísérleteket utasította vissza, amelyek jogkörüket csorbítani akarták. Mindenekelőtt teljes világossággal és közérthetően fogalmazta meg azt a feladat- és jogkört, amelyet ezek a szervek a népi demokráciában betölteni hivatottak. A nemzeti bizottságok gondolatát, úgy, ahogy azt a Párt otthon és a határokon túl érvényesítette, már a felszabadulás előtt az egész nép elfogadta, és ennek köszönhető, hogy az állam társadalmi felépítésében beállott történelmi jelentőségű változások a nemzet döntő többségének hozzájárulásával mentek végbe. A hatalomátvétel a nép részéről azért volt oly nyugodt és fegyelmezett, mert az összes problémákat már jóelőre kidolgozták és a szükséges intézkedéseket előkészítették.

A moszkvai befejező tárgyalások és az első hazai kormány megalakítása

A köztársaság teljes felszabadításának utolsó előkészületei közé tartozott az a nagy történelmi jelentőségű befejező tárgyalás, amely 1945 márciusában Moszkvában lezajlott.

Mialatt Londonban megkezdődött a Csehszlovák Államtanács és a csehszlovák kormányapparátus felszámolása, Moszkvában jelentős történelmi eseményekre került sor. 1945 március elején Moszkvába érkeztek a csehszlovák politikai pártok londoni képviselői. Ide érkezett a köztársaság elnöke és az akkori miniszterelnök, a londoni csehszlovák kormány más tagjainak kíséretében. Moszkvába érkeztek a Szlovák Nemzeti Tanács képviselői is, amely már 1945 február 17-e óta Košicéről igazgatta a felszabadított szlovák területeket. Svoboda tábornokkal és más politikai személyiségekkel egyidőben megérkezett Slánský elvtárs, akit a német front mögötti területekről szabadítottak ki, valamint Široký elvtárs is, akinek hősi módon sikerült megszöknie a bratislavai börtönből.

Ennek a moszkvai nagy tanácskozásnak a célja az volt, hogy megalakítsák a köztársaság első hazai kormányát, kidolgozzák programját, valamint előkészítsék a nép képviselőinek és politikai vezetőinek visszatérését az emigrációból. Pártunk a tárgyalásokra Gottwald, Slánský, Nosek, Kopecký és Laštovička elvtársakat küldte ki. A tárgyalások megkezdése előtt a cseh pártok képviselői hivatalosan megalakították a Nemzeti Frontot, melynek elnökéül Klement

Gottwaldot választották. A szlovák nemzet önrendelkezési jogát elvileg elismerték és a Szlovák Nemzeti Tanácsot tárgyalófélként hívták meg. Így jöttek össze elsősorban a moszkvai csehszlovák követségen a csehek és szlovákok, a Nemzeti Front képviselői. V. Kopecký elvtárs Gottwald elvtárs 50. születésnapjára írt tanulmányában ezekről a történelmi tárgyalásokról többek között így ír:

„A tárgyalás megkezdésekor Gottwald elvtárs, mint Pártunk vezetője, kijelentette, hogy véleményünk szerint először arról a programról kell tárgyalni, amelynek alapján az új kormány megalkulhat, és csak azután tárgyaljanak a kormány szerkezetéről, nemzetiségi, politikai és pártok szerinti összetételéről, majd végül a miniszteri tárcák betöltéséről. Ezt az álláspontot elfogadták. Amikor pedig Gottwald elvtárs megkérdezte, hogy van-e olyan párt, amelyiknek kidolgozott kormányprogramtervezete van, kiderült, hogy Pártunkon kívül egyetlen pártnak sem volt ilyen javaslata. Gottwald elvtárs ekkor bejelentette, hogy Pártunk kidolgozta a kormányprogramtervezetet és azt, mint tárgyalási alapot, előterjeszti. Ez a csehek és szlovákok Nemzeti Frontjának kormányprogramja volt. Olyan programtervezet volt, mely részleteiben dolgozta ki és tartalmazta mindazokat a kérdéseket, amelyek az első hazai kormány feladatai voltak a köztársaság felszabadításának utolsó időszakában és az új köztársaság építésének első szakaszában. Ez volt az a programtervezet, mely később a csehek és szlovákok Nemzeti Frontja első hazai kormányának programja, a dicsőséges košicei kormányprogram lett.

Kormányprogramtervezetünk megfogalmazása Klement Gottwald elvtárs munkája volt. A program egyes részleteinek kidolgozását az arra hivatott elvtársakra bízták. A košicei kormányprogramban V. Kopecký elvtárs három részt dolgozott ki (a szlovák kérdésről, az új köztársaság külpolitikájáról és a háborús bűnösök megbüntetéséről szóló részeket). A kormányprogramnak azt a részét, amely a csehszlovák hadseregről szólt, dr. Jaroslav Procházka dolgozta ki, míg a program kulturális vonatkozásait dr. Zdeněk Nejedlý professzor készítette el.

A kormányprogrammal kapcsolatos tárgyalás részletes volt. A tárgyalások bővelkedtek drámai pillanatokban, különösen a szlovák kérdés, a háborús bűnösök megbüntetése, a nemzeti bizottságok, a gazdasági és társadalmi kérdések, a csehszlovák hadseregre vonatkozó részek tárgyalásánál.

Kormányprogramtervezetünket többnapos tanácskozás után csaknem minden változtatás nélkül elfogadták. Néhány kiegészítéssel toldották meg csupán.

A kormányprogram elfogadása után további kérdésekről tanácskoztak. Gottwald elvtárs előterjesztette javaslatainkat. Ugyanis nemcsak a kormány programjának tervét készítettük el, de elkészítettük a kormány új szervezeti tervét is. Új tervet készítettünk a minisztériumok megszervezésére. A kormány megváltozott felépítése a kormány elnökségének szervezésére vonatkozott. Az elnökségnek a miniszterelnökből és öt helyettesből — a kormányzó pártok vezetőiből — kellett állnia és a kormány politikai vezérszerveként kellett működnie.

Miután ezt a tervünket is elfogadták, megkezdődtek a nemzeti-ségi, politikai és a kormány pártösszetételére vonatkozó tárgyalások. Ebben a kérdésben is tervet terjesztettünk elő. Eszerint: legyen az új kormány a csehek és szlovákok Nemzeti Frontjának kormánya, mely összetételében arányosan csehekből és szlovákokból áll. Legyenek a kormányban képviselve a pártok, a nemzet más részeinek képviselői (hadsereg), országos tekintélyű személyek és szakértők. Azt javasoltuk, hogy a politikai pártok három-három képviselővel paritásos alapon vegyenek részt a kormányban. A kormány nemzeti-ségi összetételének kérdésében hosszú viták után megegyezésre került sor. Végül is megegyeztek abban, hogy a 22 tagot számláló kormánynak kilenc tagja lesz szlovák, ezenkívül három minisztériumban (külügy, nemzetvédelem és külkereskedelem) az államtitkárokat úgy osztják meg, hogy ha cseh lesz a miniszter, akkor szlovák lesz az államtitkár vagy fordítva. Azt is tudomásul vették, hogy a szlovákok képviselői az új csehszlovák kormányban nem mint az egyes szlovák politikai pártok képviselői, hanem mint a Szlovák Nemzeti Tanács képviselői lépnek be.

A személyi kérdésekre vonatkozóan az egyes politikai pártoknak javaslatot kellett tenniük a számukra fenntartott miniszteri helyek betöltésére. Ezek után Klement Gottwald elvtárs az első hazai kormány elnökéül Zdeněk Nejedlýt nagykövetet javasolta. Klement Gottwald elvtárs két fontos minisztérium élére országos tekintélyű személyeket javasolt: külügyminiszternek Jan Masarykot, nemzetvédelmi miniszternek Ludvík Svoboda tábornokot. Vallás- és közoktatásügyi miniszternek dr. Zdeněk Nejedlýt, az országos-hírvédelmi professzort ajánlotta.

Amikor a moszkvai tárgyalásokat befejezték, Gottwald elvtárs javaslatot tett, hogy az új csehszlovák kormány elfogadott programját a kormánypártok képviselői és az új kormány összes designált tagjai ünnepélyesen, két példányban írják alá. Ez így is történt. A kormányprogram példányait ezután a politikai tárgyalófelek és miniszterek aláírásával Gottwald elvtárs, mint a Nemzeti

Front elnöke, átvette és a moszkvai tárgyalások jegyzőkönyveivel együtt megőrzésre elhelyezte.

A tárgyalások befejezése után a csehek és szlovákok Nemzeti Frontjának képviselői, Gottwald elvtárssal az élen, megjelentek a köztársasági elnöknél, akinek előterjesztették az első hazai kormány megalakításáról, annak programjáról, szervezeti formájáról és összetételéről szóló megegyezést. Az elnök mindezekkel kapcsolatban kifejtette álláspontját és néhány jelentős észrevétel után az összes terveket jóváhagyta.

Megegyeztek abban, hogy az új csehszlovák kormányt a köztársaság elnöke csak a felszabadított területen nevezi ki, hogy Košicén alakul majd meg, ahol ugyanakkor programját is kihirdeti.

Ahogy Moszkvában megegyeztek, úgy is történt. 1945 április 4-én, Bratislava felszabadulásának napján, a köztársaság elnöke Košicén kinevezte az első hazai kormányt, melyben a Csehszlovák Kommunista Párt részéről Klement Gottwald, Václav Nosek és Václav Kopecký, a Szlovák Kommunista Párt részéről Viliam Široký és Julius Ďuriš vettek részt. A Csehszlovák Köztársaság történetében először vett részt a kormányban a Kommunista Párt, s ez biztosította azt, hogy a kormány nem fog a nép érdekeivel ellentétben tevékenykedni. A kormány első ülésén kihirdették a Nemzeti Front kormányának programját, amelyet košicei program néven ismernek.

Előkészületek a fegyveres harcra Csehszlovákia felszabadításáért

Csehszlovákia területén az ellenállási mozgalom abba a fejlődési szakaszba ért, amikor már feltétlenül meg kellett tenni az utolsó előkészületeket a végső harcra. Egyesíteni kellett az antifasiszta erőket és ezért a Párt a nemzeti bizottságokon keresztül tovább szélesítette együttműködését minden komoly ellenállási csoporttal. Legelőször is bevonták az illegális forradalmi szakszervezeti mozgalmat, mellyel a kommunisták már hosszabb idő óta együtt dolgoztak. Knap és Jungman elvtársak határozati javaslatot dolgoztak ki a forradalmi szakszervezeti tömegmozgalom kiépítésére, melyet a Szakszervezetek Országos Tanácsa elfogadott.

Erős kommunista csoport volt a „Plamen svobody” (A szabadság lángja) és az „Aktív”. Saját ujságot is adtak ki. Ezek szintén egyesültek a Párttal és alárendelték magukat az ideiglenes Központi Vezetőségnek. Rajtuk kívül beszervezték néhány nem-kommunista csoportot, néhány szétvert kommunista szervezet

maradványát és részben új erőket is. Többségükben kislétszámú, elszigetelt értelmiségi csoportokról volt szó, melyeknek nem volt tömegbázisuk. Ez visszatükröződött tevékenységükben is.

Az utolsó szakaszban nem hiányoztak a reakciós jellegű, úgynevezett „alibi“ ellenállási csoportok sem, amelyek diástelen múltjukat akarták takargatni, nem egy esetben azzal a céllal, hogy a döntő pillanatban meghatározzák népünk új életének politikai formáit.

A Párt és a Szakszervezetek Országos Tanácsa arra törekedett, hogy olyan csúcsszerv jöjjön létre, amelyben a nemzeti ellenállás minden csoportja képviselve van, s amely vezeti és irányítja a nép fegyveres felkelését. A politikai program, amelynek alapján az ellenállási csoportok egyesülése létrejött, a nemzeti bizottságok gondolata volt azzal a politikai tartalommal, amelyet Šverma elvtársnak már említett cikke fejtett ki. Kiválasztották a cseh ellenállás és kultúrélet 50 képviselőjét, akikből egy nyolctagú csoportot szerveztek az ellenállás egységes vezetése érdekében. Az egész testület konspiratív okokból rendszeresen nem ülhetett össze, de egyes tagjai között biztosították az összeköttetést. A Párt alaposan megfontolta, hogy milyen legyen a vezetőség összetétele és kik legyenek azok az országos nevű személyek, akik résztvesznek benne. A politikai pártokra vonatkozóan a Pártnak külföldön lévő vezetősége által megadott szempontok alapján jártak el. A leghatározottabban elutasították a londoni kormány volt nemzetvédelmi miniszterének, Ingrnek és csoportjának azt a felhívását, hogy működjenek együtt a „protektorátusi kormány“ egy-néhány tagjával, például Bienerttel. A Párt illegális Központi Vezetőségének javaslatait a többi részvevő csoport változtatás nélkül elfogadta és Albert Pražák vezetésével megalakult a Cseh Nemzeti Tanács.

A Nemzeti Front külföldön kiadott februári felhívásának megfelelően fegyveres fellépésre is előkészületeket tettek. Fő céljuk az volt, hogy megakadályozzák a németeket a cseh területek pusztításában. A Párt központi Vezetőségének a *Rudé právo*-ban megjelent felhívása ezeket mondja:

„Nem engedhetiük meg, hogy népünk tétlenül várja a Vörös Hadseregtől felszabadítását. A cseh népnek fegyverrel is védenie kell városainkat a visszavonuló hitlerista hadsereg pusztításaival szemben. Kelietek fel a cseh emberek elhurcolása, Prága elpusztítása ellen! A cseh népnek saját erőivel is hozzá kell járulnia felszabadításához, a cseh emberéletek és a cseh föld kincseinek megmentéséhez.“

A szervezeti felépítésnél különös gondot fordítottak a helyi és az üzemi szervezetekben egyaránt a fegyveres egységek szerve-

zésére. Ugyanakkor instruktörök segítségével minden szervezettel megismertették harci feladatait, a romboló jellegű harci taktikát. Röpcédulákkal, harci utasításokkal, fegyverhasználati utasításokkal látták el őket. Különösen az üzemek készültek fel alaposan a védelemre és objektumaik biztosítására. Ezt a harci felkészülést, amely nagy és lelkes visszhangra talált az egész cseh népben, erősen fékezte a fegyverhiány. Az önfeláldozás és hősiesség, amellyel ezt a nehézséget leküzdötték, arról tanuskodott, hogy a nép harc-készségét és erejét a hatéves megszállás sem törte meg.

Az utolsó pillanatban a Gestapo még fájdalmas veszteségeket okozott a kommunistáknak. 1945 januárjában fogták el Jaroslav Kratochvil elvtársat és munkatársait, februárban szétverték a „Plamen svobody“ szervezetét, ugyanakkor Morvaországban is egy Smid nevű áruló provokációja következtében letartóztatásokra került sor. Az utolsó súlyos veszteség Prága-vidék vezetőségének letartóztatásával érte a Pártot, amikor 1945 márciusában Šiška elvtársat elfogták. Ennek a területi vezetőségnek a tagjai Jindřich Černoch, Miroslav Hošek, Josef Janda és Vobořil elvtársak voltak. Ez alkalommal is fizetett besúgók okozták a letartóztatásokat. Prága-vidék vezetőjét és a többi letartóztatott kommunistát a véreskező Frank parancsára úgyszólván a felszabadulás előestéjén, 1945 május 2-án végezték ki. A nácik ezzel még utóljára bebizonyították, hogy határtalanul gyűlölik a kommunistákat, de félnek is tőlük.

Ez a súlyos veszteség a szervezeti hálózatban szakadásokat idézett elő, lassította az előkészületek tempóját, mindez azonban már nem tudta megállítani a Párt növekedését, sem pedig megakadályozni a felvonulást a végleges harcra.

A Párt megtett minden előkészületet. A nép akaratából és ezzel egyetértve cselekedett. Az ország felszabadítása és a prágai felkelés bebizonyították, hogy milyen óriási jelentőségű dologra készültek fel, amelynek mozgatóerői a kommunisták voltak.

Az ország felszabadítása. A nép kezébe veszi a hatalmat

1945 áprilisában a megszállt területek felszabadítása utolsó szakaszához érkezett. Április 13-án a Vörös Hadsereg elfoglalta Bécset és április 21-én behatolt Berlin elővárosaiba. Közös ünnepi nyilatkozat jelentette be, hogy április 26-án a szövetségesek csapatai az Elbánál, Torgau közelében találkoztak, és a Hitler által még kézben tartott területet két részre szakították. A Vörös Hadsereg április 26-án Brnót, 30-án Ostravát szabadította fel, ugyan-

akkor az amerikai csapatok elérték Ašt és Chebet, köztársaságunk nyugati határait. Ezzel a Csehszágban tartózkodó német fasisztákat minden oldalról körülzárták. A Vörös Hadsereg folytatta harcát a cseh városok és falvak felszabadításáért s ebből a harcból új rend nőtt ki az ország egyes járásaiban, kerületeiben. Ismét a kommunisták voltak azok, akik a német fasiszta uralom és a cseh árulók ellen folytatott állandó és kemény harcban megacélosodva, a nemzeti felszabadulásnak ezekben a napjaiban és heteiben leggyorsabban urai lettek a helyzetnek és leggyorsabban értették meg, hogyan kell cselekedni. A Párt kilépett az illegalitásból, kezdeményező és vezető lett a tömegek között, falun, városban, az üzemekben és az egész országban szervezte a harcot és az új életet.

Pártunk vezetőségének Košicén, április első napjaiban „Mit tegyünk, hogyan kezdjünk?” címen kiadott felhívása két fő feladatot állapított meg: „Minden erővel segítsük Hitler vereségének betetőzését és ne engedjük meg, hogy a köztársaság a régi, München előtti viszonyokhoz térjen vissza.” Most meg kellett valószínűsíteni mindazt, amiért a Párt a nehéz években harcolt, amelyet a košicei kormányprogram kifejezett: a felszabadított köztársaság egv jobb és valóban népi köztársaság legyen Nemzeti és demokratikus forradalmunkat hazánkunk a Vörös Hadsereg által történő felszabadításával egyidőben kell megvalósítani

„Őrizzétek meg az egységet! Válasszatok azonnal helyi és járási nemzeti bizottságokat! A nemzeti bizottságokba válasszátok az arra legérdemesebbeket! Segítsétek a Vörös Hadsereget! Lépjetek be a csehszlovák hadseregbe! Javítsátok meg a vasutakat, távírókat stb.! Szervezzetek népi rendőrséget! Azonnal tartóztassátok le a németeket, árulókat és együttműködőket. Vegyétek népi kezelésbe a németek, az árulók vagyonát, az ipari üzemeket! A németektől és árulóktól azonnal vegyétek el és osszátok fel a földet! Indítsátok be újra a termelést! Válasszatok üzemi bizottságokat! Alakítsatok egységes szakszervezeteket! Állítsátok helyre a gyárakat! Műveljétek meg minden darab földet, gondoskodjatok a náci terror áldozatairól!”

Ezek voltak a Párt jelszavai és utasításai. Április 18-án az új kormány Košicéről kiáltványt intézett a cseh néphez és utasításokat adott, hogy harcoljanak a Vörös Hadsereg oldalán:

„A nemzeti bizottságok ragadják magukhoz a harci akciók vezetését. A felszabadított területeken és városokban a csehszlovák kormány nevében vegyék kézbe a közigazgatást.

Polgárok, egyesüljétek mindenütt! Védjétek meg a magán- és közvagyonot a német gyújtogatóktól és pusztítóktól. Szervezzétek mindenütt népi rendőrséget, amely megakadályozza a németeket a közlekedési vonalak, közüzemek és épületek megsemmisítésében, a gyári berendezések megrongálásában, az élelmiszer- és nyersanyagtartalékok elpusztításában.

Katonák és tisztek, szervezzétek a katonai fegyveres erőt és a partizánokkal együtt számoljatok le a német betolakodókkal.

Az állami és a közigazgatási tisztviselőket a kormány figyelmeztette a köztársaságnak tett esküjükre és felhívta őket, hogy tagadják meg a szolgálatot a németektől és csatlakozzanak a nép nemzeti harcához. Hasonló felhívással fordult a kormány a nemzet többi rétegéhez is.

Az utasítások végrehajtásának feltételei mindenütt megvoltak, a kommunisták, akiket a nép legszélesebb rétegei támogattak, mindenütt munkához fogtak. A Vörös Hadsereg dicső csapatait — amelyek a városokat és a falvakat felszabadították — az egész nép hatalmas lelkesedéssel, mint hazája régvárt felszabadítóit fogadta. Ezer és ezer kéz látott munkához, hogy támogassa a felszabadítókat. A tömegek segítettek a német ellenállási fészkek felderítésében és felszámolásában, segédkeztek a hidak, vasutak, távíróvonalak megjavításában, megbízható híreket szereztek a Vörös Hadseregnek az ellenségről és mindenképpen azon voltak, hogy megkönnyítsék és meggyorsítsák előnyomulását. Ezer és ezer cseh férfi az egyes vidékek felszabadítása után haladéktalanul a csehszlovák hadseregbe sietett, hogy a Vörös Hadsereggel együtt vegyen részt a köztársaság további területeinek felszabadításában, majd a felszabadított területek katonai biztosításában. A nemzeti bizottságok, amelyek az illegalitásban csírájukban léteztek, a felszabadított városokban, falvakban, kerületekben átvették a hatalmat. A legszélesebb népi rétegek bevonásával haladéktalanul megszervezték az új közigazgatást, közellátást és biztonságot. A városokban, üzemekben és falvakban forradalmi gárda, népi véderő alakult. A német fasisztákat a cseh árulókkal és együttműködőkkel együtt letartóztatták, birtokaikat és üzemeket állami kezelésbe vették.

Az üzemek munkásai illegális sejtjeiket és köreiket legális üzemi bizottságokká alakították át. A megrongált üzemeket rendbehozták, helyreállították a közlekedést, az elektromos áramszolgáltatást, a víz- és gázszolgáltatást, biztosították az áru- és nyersanyagkészletet. Megalakultak a legális szakszervezetek. Az

új, demokratikus napilapok többsége már a felszabadító harcok idején megjelent. A többi politikai párt is, szorosan felzárkózva a Nemzeti Fronthoz, hozzáfogott szervezeteinek, vezetőségének legális alapokon való kiépítéséhez. A politikai foglyok s a kényszermunkára elhurcolt csehek ezrei tértek haza és kapcsolódtak be azonnal az új politikai életbe. A nemzeti és demokratikus forradalom e napjaiban a Csehszlovák Kommunista Párt funkcionáriusai és tagjai emberfeletti munkát végeztek.

Partizánok segítik a Vörös Hadsereget

A Vörös Hadsereg mindenütt megsemmisítette a németeket, ahol még ellenállást fejtettek ki. Ott, ahol a németek már nem tudtak ellenállni, felszabadítóink közeledtére lezajlott a nemzeti és demokratikus forradalom. A hatalmat a nép vette kezébe. Ez különösen azokban a járásokban és kerületekben történt, ahol az illegális ellenállási mozgalom nagymérvű volt, és ahol ezt a mozgalmat a partizáncsoportok szervezői és vezetői irányították, akiket Gottwald elvtárs küldött a felszabadító harc segítségére.

Ezek körül a vezetők és szervezők körül rövid idő alatt kisebb-nagyobb partizáncsoportok alakultak. Egyes vidékeken hatalmas területeket nyugtalanítottak, jelentős számú német katonai és rendőralakulatot kötöttek le és a vasutak ellen állandóan megisméltendő támadásaikkal egész vonalakat sikerült forgalmon kívül helvezniök. Egyes partizáncsoportok Szlovákiából Morvaországba is átmentek, így például az Ušiak- s Murzin-, valamint a Faust-csoport, amely 22 vasúti szerelvényt semmisített meg és súlyos károkat okozott a német hadiközlekedésben. Fő működési területük a Beszkidek, a Cseh-Morva fennsík, — annak morvaországi és csehországi oldalai — valamint Északkelet- és Dél-Csehország voltak. A háború utolsó hónapjaiban Cseh- és Morvaország csaknem valamennyi vidékén fegyveres harci mozgalom alakult ki.

Morvaországban különösen Zábřeh és Litovel vidéke, Velká Bystřice, Malé Jeseniky, Tršice és a Dražansko-fennsík egészen Boskovicéig már előbb partizánterületek voltak. Ezeken a vidékeken működött a megszállás éveiben többek között Hynek és Petráš partizáncsoportja is. Ezeket a harci egységeket Olomouc, Prostějov, Přerov, Kroměříž és más városok bátor fiai alkották. Itt harcolt később a fiatal Petráš is, aki a csoport vezetését apja letartóztatása után vette át. Itt avatkozott a harcokba a Beszkideken táborozó „Trocnovi Žižka János“ híres brigádja. 1944 decem-

berében a lövészárkot ásó munkásokból alakult meg Tršice térségében „Az 5. csehszlovák partizánalakulat“. 84 jól felfegyverzett harcosból és 300 kiegészítőből állt ez a csoport, mely számos kisebb-nagyobb harci vállalkozást hajtott végre. A „Jermak“ nevű egység a harcok közben 141 jól felfegyverzett embert gyűjtött maga köré. A štrambergi partizáncsoport is egészen addig harcolt, amíg a Vörös Hadsereg ezt a területet fel nem szabadította. A felszabadításig harcolt a „Prokop Holý“ egység is, amelynek harci területe Nové Město és Bystřice n Pernšteinem volt Moravské Budějovice körül egy 190 főből álló egység harcolt. Jelentős romboló tevékenységet fejtettek ki a partizánok Frýdek és Místek környékén. A német véderő szállítmányainak gyakori megtámadásán kívül megsemmisítették a Frýdek-Frýdlant terület SS rendőrségének parancsnokát is. Ezek a partizánok még a Vörös Hadsereg odaérkezése előtt szabadították fel Brunšperk városát.

A Cseh-Morva fennsík különösen alkalmas terület volt a romboló munkára és így már 1944 őszétől valójában partizánterület is volt. A fennsík cseh és morva oldalán az elnyomatás egész ideje alatt működött a Párt illegális szervezeti hálózata, annak ellenére, hogy ezt a hálózatot a Gestapo néhány alkalommal megzavarta és ezek a szervezetek időnként a felsőbb szervekkel való összeköttetés nélkül dolgoztak. Az első nagyobb partizánegységek azokból a szovjet foglyokból alakultak, akik csoportosan szöktek meg a fogoly- és munkatáborokból. A Cseh-Morva fennsíkon találtak menedéket a szétvert nem-kommunista szervezetek üldözött tagjai, mint az „Obrana národa“ (A nemzet védelme) nevű tiszti csoport vagy a PVVZ ellenállási csoportok. Ilyen csoportokat vezetett V. Luža tábornok és J. Svaton alezredes. Ezek a körök 1944 nyarán egységes központot alakítottak a Hármak Tanácsa — R 3 — néven.

A partizánvezérkar 1944 októberében az 1. ukrán front négy ejtőernyős szakaszát küldte a fennsíkra. A „Jermak“ egység Slavkov vidékén, Ruprechticén szállt le, míg a „Jan Kozina“ Lounynál, de csakhamar átment a Cseh-Morva fennsíkra. A „Dr. Tyrš“ Pelhřimovnál és a „Jan Hus“ Čáslavtól északkeletre ért földet. Ezekkel a jólképzett és felszerelt vezetőkkel megerősödve, a partizánegységek széleskörű romboló és harci tevékenységet fejtettek ki. Amint ennek a fokozott aktivitásnak hatásai mutatkozni kezdtek, a németek erős partizánvadász „Jagdkommando“ készítéseiket azonnal bevetették. Ezekben az alakulatokban rendkívül aljas feladatot töltöttek be az áruló Vlaszov tábornok csapatai. A vlaszovisták, orosz ejtőernyősöknek és menekulteknek adva ki

magukat, néhány esetben beférkőztek a partizánok közé és egész egységeket adtak SS kézre.

1945 januárjában és februárjában különösen a „Dr. Tyrš” és a „Jan Hus” egységek hajtottak végre számos romboló tevékenységet. Megtámadták a vonatokat, felrobbantották az összekötőhidakat, megrongálták a villamosvezetéseket és telefonkábeleket, különösen azokat, amelyek katonai célokat szolgáltak, kiengedték a tartályokból az olajat stb. A katonák elleni támadások főleg azt a célt szolgálták, hogy fegyvereket szerezzenek, amiben igen nagy hiány volt. Részben ezekből az akciókból, részben a „Jagd-kommandók” elleni harcból 1945 elején a Cseh-Morva fennsíkon valóságos kis partizánháború fejlődött ki.

A partizánok további erősítést kaptak az „Orol” ejtőernyős egységtől, amely március 27-én ereszkedett le Moravské Svratky mellett, valamint a „Kirov” egységtől, amely március 28-án érkezett és tartalékfegyverekkel és robbanóanyaggal felszerelt ejtőernyőket is földrebocsátott. Gottwald és Slánský elvtársak irányításával áprilisban a partizánok keletről, légi úton, további jelentős mennyiségű fegyvert kaptak.

A Vörös Hadsereg feltartóztathatatlan előnyomulása, de ugyanakkor az időjárás is megadta a partizánok számára a lehetőséget, hogy 1945 tavaszán a védelemről áttérhettek a támadásra. A fennsíkot oly sűrűn lepték el a harci egységek, hogy a németek csak a főútvonalakat és a nagyobb városokat tartották kézben. Márciusban és áprilisban a partizán-tevékenység tovább fokozódott. Nem mult el egyetlen nap sem, hogy ne hajtottak volna végre romboló tevékenységet. Vonatokat siklattak ki, síneket szedtek fel, hidakat robbantottak, kivágták a villanypóznákat, átvágták a telefonkábeleket vagy vezetékeket. Azokban az időkben, amikor a német egységek már nagy üzemanyaghiányban szenvedtek és erre a célra a nyers szeszt is felhasználták, a partizánok ezeket a forrásokat is megsemmisítették. A Cseh-Morva fennsíkon 15 szeszgyár tartályaiból mintegy 207 700 liter szeszt engedtek ki. 1945 áprilisában már több vasútvonalat teljesen kikapcsoltak a forgalomból — a Havlíčkův Brod—Brno, Pardubice—Havlíčkův Brod és a Nové Město—Brno vonalakat — de használhatatlan volt a Pardubice—Choceň vonal is.

Opava és Ostrava eleste után a németek a lehetőség szerint rendezetten akartak visszavonulni. Feltételezhető volt, hogy a Cseh-Morva fennsík védelmi vonalán megkísérlik, hogy fedezzék csapataik nyugati irányú visszavonulását az amerikaiakhoz. A folyamatos és gyors visszavonulás érdekében szükségük volt valamennyi közlekedési vonalra. A partizánegységek éppen ezen

a területen avatkozhattak be a legalkalmasabban. A kerületi utak akadályai arra kényszerítették a németeket, hogy csak a zsúfolt fővonalakon mozogjanak, ahol a Vörös Légierő bombázása és gépfegyvertüze csak fokozta a pánikot és a káoszt. Sok helyen a partizánok nyílt útközetbe mentek át. Így a „Jan Kozina“-egység egy szakasza Sinalov mellett megtámadta a visszavonuló SS-eket. Rövid útközet után a 134. SS gránátos ezred vezérkarát és nagyszámú legénységét elfogta, autókat, fegyvereket és municiót zsákmányolt. Ugyanennek az egységnek egy másik része Polná-Štoky és Batelov állomásokon hadianyagot szállító vonatokat kerített hatalmába. A zsákmányolt fegyvereket szétosztották a lakosság között, amely a községekben azonnal átvette a hatalmat. A „Jan Kozina“ és az „Orol“ egységei a Vysoké Mýto—Hlinsko—Polička térségében együtt vették fel a harcot a német egységek ellen. Sikeres akciókkal különösen a németek által idehurcolt két magyar hadosztály felbomlását gyorsították meg. Sok tisztet és nagyszámú legénységet foglyul ejtettek, ugyanakkor nagymennyiségű hadianyagot is zsákmányoltak.

A „Jan Kozina“ egységei felszabadították Blatnát és Trhova Kamenicát. A „Jan Hus“ felszabadította Chotěboř és Žďár városokat és átmeneti kiűrités után Havlíčkův Brodót is. Súlyos harcokat vívtak Holicében, ahol az SS-egységek elkeseredett ellenállást fejtettek ki. Itt 618 német, ugyanakkor 60 partizán és velük harcoló lakos esett el. A németek a partizánok ellen légierőt is bevetettek. Elpusztították a városházát és más épületeket. A „Sztálin“-egység harcokat vívott a visszavonuló német csapatokkal a Seč Vidlatů—Makov—Nové Hradý—Polička országúton. A „Dr. Tyrš“-osztag május 5-én lezárta az Olešnice—Vr—Bystřice n. P.—Dalešín országutat és heves harcot folytatott Bystřice n. P. felszabadításáért. A „Jermak“-egység május 5-e és 10-e között Německé—Jimramov térségét foglalta el.

A többéves és kiterjedt ellenállási mozgalom következtében Hradec Králové környékén és egész Északkelet-Csehszágban áprilisban egy hatalmas partizánhadosztály alakult. Különböző egységekből és brigádából, 59 cseh és szovjet szakaszból állott. A közös szovjet-cseh vezérkar irányítása alatt 5000 ember harcolt. Ennek a hadosztálynak és a hozzátartozó partizánbrigádoknak és egységeknek működési területe kiterjedt Északkelet-Csehszággra, egészen a Cseh-Morva fennsíkig. Az ő bátor harcaiknak és akcióiknak köszönhető, hogy az északcsehszági vidékek megmenekültek a menekülő német hordák dühödt pusztításától, gyújtogatásától és rablásától. Kratonohy és Sadová községeknél felszabadították a szovjet fogolytáborokat, Jablonná köz-

ségben pedig harcok után megadásra kényszerítették a 200 főből álló német helyőrséget. Orličky községnél kemény harcokra került sor a Volkssturm és az SS-ek egységeivel. Červený Kostelec-nél egy partizáncsoport lefegyverzett egy német katonavonatot és Ostroměrnél páncélvonatot zsákmányolt. Týniště-nél a partizánok megszálltak egy erdei lőszerraktárt, amelyben 3000 vagon lőszer, robbanóanyag és üzemanyag volt elraktározva. Ezt a hatalmas raktárt a németek a levegőbe akarták röpíteni, ami az egész környék pusztulását okozta volna.

Az említett partizánhadosztály két szakasza mentette meg a svatoňovicei bányát és a Trutnov melletti Poříčibben levő villanytelepet. Eközben a hadosztály súlyos harcokat vívott Josefov-nál 700 SS-sel, akiket legyőzött, lefegyverzett és elfogott.

A chrudimi vidéken 1945 elején új erőkből és az ifjúság régebbi csoportjainak megmaradt harcosaiból, a Sokol tagjaiból megalakult Ludvík Svoboda partizánezerde. A Szovjetunióban harcoló csehszlovák hadsereg Vasil Kiš nevű ejtőernyős hadnagya, aki 1944 októberében a már említett „Jan Kozina” nevű csoporttal Louny mellett ért földet, és ahonnan csoportjával a Cseh-Morva fennsíkra verekedte át magát, egyesült a chrudimi ifjúság 80 tagú csoportjával, valamint a Wiesner-féle hadianyaggyár ellenállási csoportjával. Széleskörű politikai munka és a vasút, valamint más fontos objektumok ellen végrehajtott akciók eredményeként az ezred gyorsan erős harci csoporttá nőtt és sok fegyvert és más hadianyagot zsákmányolt. Új századokat szerveztek Bítovanyban, Rosicében, Chrastban, Pardubicében, Miřeticében, amelyekhez később más önálló csoportok is csatlakoztak. Miután a Vörös Hadsereg Moravská Ostravánál áttörte a frontot, a vezérkar minden erőt a miřeticei térségben összpontosított és ezzel megakadályozta a németeket abban, hogy új védelmi állásokat foglaljanak el. Súlyos harcokat vívtak Smrček—Bošov—Švihov—Včelákov—Dřeves—Vrbetice—Louka—Hlína térségében, miközben a német egységeket északra szorították, ahol a Vörös Hadsereg utólérte és szétverte őket. Május 10-én vívták Chrudim közelében az utolsó ütközetet, majd ezután a 600 emberből álló és már teljesen motorizált Svoboda partizánezerde a lakosság örömujjongása közben zárt sorokban bevonult a városba. A még illegalitásban megalakult járási nemzeti bizottság átvette a rendfenntartást a városban és környékén.

Mělník és Mšeno térségében 1945 márciusának vége felé a hosszabb idő óta itt működő aktív ellenállási csoportokból megalakult „A nemzet bosszúállói” nevű brigád. A Liběchovtól északra földetérő Kanišev—Beneš ejtőernyős csoport az ottani ellenállási

mozgalmat további harcedzett vezetőkkel erősítette meg. „A nemzet bosszúállói“ brigádnak — amelynek a létszáma időközben 700 jól felszerelt harcosra nőtt — Řepin község volt a központja. A vasutak ellen intézett szabotázsakciókon kívül áprilisban és május elején a brigád számos kisebb-nagyobb harci akciót vitt véghez. Emellett sikeresen verték vissza az SS-rendőrség büntető akcióit és megvédelmezték a németek pusztítása elől az egész nagy térséget, amelyre harci tevékenységük kiterjedt. Ennek az egységnek köszönhető, hogy nem pusztult el Mělník városa, hogy sikerült megóvni a két Elba-hidat, valamint a nagy mělníki rádióleadót. A harcok alatt vette át a hatalmat a területi nemzeti bizottság, mely illegálisan már 1945 elejétől működött, és bevezették az új, népi demokratikus rendszert.

A Brdy-hegységben a megszállás éve alatt komoly ellenállási tevékenység folyt. Egész sor felfegyverzett harci csoport és partizánegység harcolt hősieen és áldozta életét a szabadságért ezen a területen. Április elején a „Halál a fasizmusra“ nevű újonnan érkezett partizánegységnek, amelyet Jevgenyij Antonovics Olesinszkij, a Vörös Hadsereg kapitánya, és Václav Baumgartl politikai tiszt vezetett, sikerült egyesülnie a „Rudá stráž“ (Vörös őrség) nevű csoporttal és számos más, régebbi csoporttal. Sikerült összeköttetést találni a „Sarló és kalapács“ nevű illegális szervezettel, amelynek káderei Příbramban és környékén működtek. Olesinszkij kilenctagú csoportja rövidesen 70 embert számlált. Olesinszkij a német közlekedési vonalak ellen végrehajtott több sikeres akció után elfoglalta Malá Bukovát, ahol további 150 megbízható és harcképes embert mozgósított. Ezekkel az erőkkel és a helyi forradalmi gárda egységeivel a partizánegység május 6-án felszabadította Příbram városát és egész környékét. A partizánok által elfoglalt és ellenőrzött terület Hluboštól Dobříšig terjedt, innen délnyugatra, Višňován keresztül Milínig, majd tovább egészen Rožmitálíig.

Olesinszkij további önkénteseket mozgósított. A forradalmi harcosok egységeket alakítottak Dobříšban, Nový Knínben, Jínicében és más városokban. Ezek az egységek a Benešov felől délnyugat felé özönlő német oszlopokat és a Písek irányában menekülő németeket vették üldözőbe. A bátor partizánok által felszabadított területeken a hatalmat azonnal átvették a nemzeti bizottságok és új, népi demokratikus rendszert vezettek be. A partizánok elszánt felszabadító akciói akadályozták meg a příbrami ipari üzemek, valamint a březovéhory-i bányák megsemmisítését, ők akadályozták meg az egész vidék elpusztítását.

Đél-Csehszágban is partizánmozgalom nőtt ki a Párt tevékenysége nyomán. A partizánok már 1944 nyarán és őszén Tábor környékén számos akciót hajtottak végre, hogy fegyvereket és robbananyagot szerezzenek. Megszervezték a közúti forgalom állandó zavarását, a telefonhálózatok és állomásberendezések rombolását. A veseli állomáson például állomásberendezéseket romboltak, Soběslavban vasúti kocsikat gyújtottak fel. A partizánok ugyanakkor ártalmatlanná tették az árulókat is, így merényletet hajtottak végre Táborban a Vlajka megyei vezetője ellen.

1945 tavaszán az illegális csoportok tevékenysége nagymértékben növekedett. A növekvő partizánmozgalom számára nagy erősödést jelentett a „Za Prahu” ejtőernyős egység érkezése, amelyet a 4. ukrán front partizánvezérkara küldött, és amely 1945 március 26-án Kouty község mellett, a Melechov-hegyen ért földet. A csoportot Ivanov, a Vörös Hadsereg kapitánya vezette, politikai tisztje pedig Jiří Nezval elvtárs volt. Ennek a csoportnak rövid idő alatt sikerült összeköttetést találnia az összes eddigi harci csoportokkal. A csoportokat kiegészítették és egységesen megszervezték.

A partizánegység bekapcsolódása után az ejtőernyős és rombolótevékenység megerősödött. Március és április folyamán kisiklattak néhány tehervonatot, elsősorban hadianyagot szállító katonai vonatokat, többször megszakították a telefonösszeköttetést, többek között a Prága és Bécs közötti kábelt. Számos helyen szétrombollák a vasútvonalat és gyakran támadták meg a német egységeket. 1945 május 1-től 5-ig a következő vasútvonalakat rongálták meg: Soběslav—Řípec, Soběslav—Rouchna, Kardašova Řečice—Mnich, Jindř. Hradec—Radvinov, Tábor—Chotoviny, Jihlava—Vilímeč, Tábor—Chýnov.

A kerületi Nemzeti Forradalmi Bizottság vezetését Ivan Olbracht elvtárs vette át. Május 3-án Bozděchovban, egy erdei kunyhóban, egész éjszakán keresztül tanácskozott a partizánvezérkar. Ezen a tanácskozáson résztvett a Prágai Nemzeti Bizottság képviselője is. Kidolgozták a partizánegységek egységes felvonulási tervét. A prágai felkelés azonban a dél-csehszági partizánokat új feladatok elé állította. Minden erővel meg kellett akadályozniok, hogy a dél-csehszági német egységek beavatkozzanak a prágai harcokba.

Ezekben a májusi napokban különösen éles harcok folytak Milešov vidékén, Lukavecben, Tučapyban, Soběslavban, Ml. Vožicében, Nový Etynkban, Jarošovban, Kamenice n. Labemben, Sedlecben és Černovicében.

Történelmi jelentőségű az az akció, amely Kamenice és Mnich vidékén folyt le, ahol együtt harcoltak és estek el szovjet, jugoszláv

és cseh partizánok. Különösen szomorú sors érte ezekben a májusi napokban Leskovice községet, amelyet a németek a partizánoktól visszafoglaltak. A községet felgyújtották, 25 lakosát agyonlőtték és az égő épületekbe hajították. Hasonló sors érte Lejškov községet is. Az SS-ek Sedlechen viaszorították a partizánokat, és azért, mert a lakosság résztvett a németek elleni harcban, büntetésképpen 20 sedleci lakost felakasztottak. Mladá Vožicében is felakasztották „figyelmeztetésképpen“ Václav Váništ, a partizánok egyik vezetőjét.

A német egységek — amelyeket a Vörös Hadsereg Morvaországban megvert — Jihlavan és Horní Cerekeven keresztül nyugat felé özönlöttek. A partizánok azonban hatásosan megzavarták a visszavonulást, lefegyverezték a németeket és megadásra kényszerítették őket.

A felsorolt partizáncsoportokon és harci egységeken kívül 1945 áprilisában és májusában még számos hasonló csoport harcolt faluja, üze, városa vagy kerülete felszabadításáért. Az akkori helyzetről ezen a területen néhány német okmány tanúskodik „Felkelés tört ki Lomnicében, Semilyben és Nová Pakában“ — jelentette 1945 május 3-án a németek egy titkos távirata Jičínből Prágába és közölte, hogy „a délután folyamán a lakosság és a partizánok három várost elfoglaltak, megsemmisítettek néhány német szolgálati helyet. Tankcsapdákat és utcai barikádokat építettek. Mivel a helyi erők nem elegendők a felkelés leverésére és a harci terepet hegyek és erdők borítják — erősebb egységek és motorizált csapatok kiküldését kérjük.“ A németek azonban már nem rendelkeztek ebben a térségben „erősebb egységekkel“, ezért Mladá Boleslavból azt az utasítást küldték csupán: akadályozzák meg, hogy a felkelés a jičini járásból továbbterjedjen.

A május 4-én kelt távirat erről a vidékről a következőképpen hangzik: „Jičín elesett. Bombatámadás Josefodol—Kosmonosy—Bakov állomások között a 8189. számú vonat ellen. Tettesek ismeretlenek. Forgalom öt órán keresztül megszakadt.“ Május 3-án Březnából jelentik, hogy „négy felfegyverzett férfi megtámadta a német állampolgár Hitzének, a Földhivatal vezetőjének a vadászházát. Elvittek egy puskát 400 tölténnyel, egy mausert 200 tölténnyel és más fegyvereket. Tettes ismeretlen.“

Más titkos távirat ugyanerről a napról azt jelenti, hogy „ma is megállapítást nyert: a munkások a helybeli Asap-gyárban csak vonakodva léptek munkába“. Ezenkívül közli, hogy „a német nyelvű útmutató táblákat ismeretlen tettesek eltávolították“. Prágába a német megszállókhoz száz és száz ilyen hír érkezett, melyek azt bizonyították, hogy a felszabadító harc az egész országban, a Vörös Hadsereg oldalán, a legkülönbözőbb formákat öltötte.

A kisebb és nagyobb ellenállási csoportok aktív harci kezdeményezései, valamint az egyes harcosok gyakori elszánt akciói azt is mutatják, milyen helyes volt, hogy a Párt éveken keresztül fáradhatatlanul hirdette a nyílt fegyveres harc szükségességét és szervezte is ezt a harcot. Megmutatkozott az is, hogyan oldották meg a gyakorlatban a fegyver, a lőszer és a felszerelés megszerzésének nehéz kérdését. Ha az ellenállás valamennyi csoportja aktívan vett volna részt a harcban, mint a Csehszlovák Kommunista Párt, és ha ezt a harcot nem fékezte volna a londoni csehszlovák kormány, úgy a csehszlovák népet sok áldozattól és hatalmas nemzeti vagyont menthettek volna meg a pusztulástól. A Vörös Hadsereg oldalán vívott fegyveres harc nemcsak a harcoló félnek a szövetséges iránti kötelessége volt, hanem ez volt az egyetlen hatékony eszköz, amelylyel a német fasiszta hordákat megakadályozhatták abban, hogy az országot kifosszák és elpusztítsák.

A partizánok, a különböző harci csoportok, forradalmi gárdák hősi harcai nélkül és a sokezer bátor és elszánt harcos nélkül ma települések, falvak ezrei hevernének romokban, városok és üzemek ezreit pusztította volna tűzvész és az újjáépítés nagy műve még sokkal nehezebb lenne. Az, hogy az ország nem szenvedett még súlyosabb károkat, elsősorban a Szovjetunió dicső Vörös Hadseregének köszönhető.

Prága hősi felkelése

A harcokból, valamint a német hadsereg visszavonulásának irányából nyilvánvaló lett, hogy a németek Csehországban akarják megvívni a háború utolsó szakaszát és Prágára számítanak, mint a védelem utolsó bástyájára. A Párt ismét figyelmeztette a lakosságot a *Rudé právo* útján: „A nácik előkészítették Prága megsemmisítésének tervét. Prágát meg akarják erősíteni és védeni fogják. Ha Prágáért harcolni fognak, az azt jelenti, hogy szétlövik, szétbombázzák, felégetik városunkat. Az egyetlen erő, mely felszabadítóink megérkezéséig megghiúsíthatja a nácik bűnös terveit: a prágai nép ereje. Keljen fel hát az egész nép, hogy megvédje Prágát a pusztulástól.”

Ugyanilyen értelemben szólt „A nemzeti szabadságért” rádión keresztül a Párt külföldön tartózkodó vezetősége, figyelmeztetve Prága népét, mire készülnek Prágában a németek és kiszolgálóik. A Párt felhívta a prágaiakat, hiúsítsák meg a németek készülődéseit, amelyek a fővárosért folytatandó harcokat készítették elő: „Prága nem válhat a német védelem utolsó erődjévé. Ne engedjétek meg, hogy pusztulásnak tegyék ki — így szólt a felhívás. —

Cselekedjetelek a párizsiak példája szerint, ahonnan a megvert megszállóknak el kellett menekülniök, mielőtt a felszabadító csapatok oda megérkeztek, mert veszélyeztette őket a nép egységes és elszánt ellenállása.“

A felhívással egyidőben a kommunisták nagyarányú konkrét előkészületeket tettek a felkelésre. A németek nem titkolták, hogy Prágáért ugyanúgy az utolsó töltényig akarnak harcolni, mint Berlinért. Az ok, amiért erre nem került sor, nem a hitlerfasiszták belátása vagy éppen „emberiessége“ volt, mint ahogy azt később a nyilvánosság felé hirdették. Ha nem akadályozták volna meg őket, úgy a fővárost és egyben Csehszlovákia legszebb városát romhalmazzá változtatták volna, ugyanúgy, mint ahogy azt saját fővárosukkal tették.

Igen nagy veszélyt jelentettek a köztársaság számára azok a cselekvések és tervek, amelyeket a németek szöttek a cseh reakció segítségével még uralmuk utolsó napjaiban is, számítva a nyugati reakciós körök segítségére. Mint ismeretes, a náci gonosztevőknek az a része, amely Göring, Himmler és Dönitz köré csoportosult, úgy akart megmenekülni a kötélről, hogy a nyugati hatalmaknak fegyverletételt ajánlott fel, ugyanakkor azt is felajánlotta, hogy hajlandó velük közösen folytatni a háborút a Szovjetunió ellen. Már 1945 április 24-én Himmler kapitulációt ajánlott fel Anglia és az Egyesült Államok felé, elutasította azonban a Szovjetunió előtti fegyverletételt. Rooseveltnél, aki mindenkor visszautasította a különbéke tervét, 1945 április 12-én hirtelen meghalt. Goebbels jelentette „vezérének“, hogy Rooseveltnél halála ugyanolyan csoda, mint amilyen Erzsébet cárnő halála volt 1762-ben, aki halálával megmentette Nagy Frigyeszt a biztos pusztulástól. A németek arra számítottak, hogy hasonló „csoda“ történik Prágában is az utolsó pillanatban. Az amerikai egységek már túlhaladtak Plzeňen és Budějovicén. Prága és Berlin között Schörner marsall nagy német hadserege állomásozott és a Vörös Hadsereg egyelőre még Morvaországban harcolt. Ezt a hadihelyzetet a német megszállók és az együttműködők alkalmas pillanatnak tartották a manőverezésre. K. H. Frankkal megegyezve, A. Hrubý „miniszter“, Klecanda tábornok és Kruliš-Randa nagyiparos nyugatra repültek, hogy megpróbálják felvenni a kapcsolatot az amerikai hadsereggel. Minden igyekezetük arra irányult, hogy hatalmon tartsák az úgynevezett „protektorátusi kormányt“, melyből eltávolították legjobban kompromittált tagjait. Tervük, amint Slánský elvtárs a Párt VIII. kongresszusán elmondotta, az volt, „hogy megszerezzék a hatalmat, még mielőtt a Vörös Hadsereg és a košicei kormány megérkezik“. A reakciós elemek, akik a megszállás ideje alatt vissza-

húzódva éltek, vagy együttműködtek a németekkel, most mind élénk politikai tevékenységbe kezdtek. Ezek az elemek elég nagy számban jelentek meg a porondon és egy pontban mindannyiuk célkitűzése megegyezett: a népet ki kell rekeszteni minden döntésből és meg kell akadályozni azt, hogy a Vörös Hadsereg a segítségére siessen. Röviddel a németek és a hazai reakció tevékenységének megkezdése előtt, a sokat ígért fegyverek helyett tanácsokat és javaslatokat kapott az ellenállási mozgalom Londonból. Azt ajánlották, hogy működjék együtt az áruló protektorátusi kormány egynéhány „miniszterével“. Az ellenállási mozgalom vezetői ezt a javaslatot felháborodva visszautasították.

Ebben az időben a reakció kísérleteinek jellemző példája az úgynevezett „Központi Nemzeti Bizottság“ megalakítása volt, amelynek tagjait a müncheni idők előtti, régi kapitalista körök alkották. Ezek az emberek minden valószínűség szerint a Plzeňnél álló amerikaiak és a Londonban, Ingr körül csoportosuló katonai klikk támogatására számítottak. Ez a „Központi Nemzeti Bizottság“, amely az utolsó pillanatban rendkívül magabiztosan lépett fel, önhatalmúlag utasításokat adott bizalmas embereinek, igazolványokat osztogatott, hogy ők az „Ideiglenes Nemzetgyűlés képviselői“. Mindez a Cseh Nemzeti Tanács ellen irányuló akció volt, amelyet semlegesíteni igyekeztek. Fellépésük világosan bizonyította, hogy a megszállás idején semmi közülük sem volt a cseh nép németellenes harcához. Hogy a „bizottságnak“ milyen politikai elgondolása volt, arról az a tény tanúskodik, hogy útmutatásait és politikai álláspontját a hírhedt *Národní listy*-ben tette közzé, sőt *Stříbrný Polední list*-jében is. A Cseh Nemzeti Tanács azonban erélyesen közbelépett.

A cseh reakció, a háchaisták arra számítottak, hogy bűnös terveiknek legalább egy része sikerrel jár, hogy ellentéteket keltethetnek a Nemzeti Front soraiban és ezáltal megbontják a nép egységét. Ez az egység, mely valóban csodálatos volt, abban mutatkozott meg, hogy az egész nemzet lelkesedéssel és döntő többségében a košicei kormány mellé állva, egy emberként indult a közös harcba. Ha a reakciónak ez az egységbontó kísérlete sikerrel járt volna, úgy meglelt volna a lehetősége, hogy a köztársaság egy részében megakadályozza a népi demokrácia megvalósítását. A reakció hasonló polgárháborút idézett volna elő, mint Görögországban, olyan szándékkal, hogy a felszabadított köztársaságban a fejlődést a régi, München előtti kerékvágásba terelje és megfossza a népet többéves, áldozatos harcának eredményeitől. A prágaiak hősi felkelése, kitartó harcuk a felszabadító Vörös Hadsereg

megérkezéséig — keresztülhúzta a németek, a cseh hazaárulók és reakciók terveit.

Azok az asszonyok és férfiak, akik a felkelés napjaiban az utcákon harcoltak vagy az útburkolat köveit barikádoknak hordták össze, azok, akik kifüstölték a megbúvó árulókat és németeket, nemcsak hőstetteket hajtottak végre, de végrehajtották a nagy feladatot is. Végrehajtották, mert a felkelés célját és vezetését a Párt biztosította.

A Párt irányította a fegyveres felkelést, melynek minden bizonnyal más lett volna a lefolyása és a jellege, ha a prágai üzemekben és kerületekben nem lettek volna a Pártnak földalatti szervezetei. Nem került volna sor a felkelésre, ha nem lettek volna nemzeti és üzemi tanácsok, amelyek a kommunisták ösztönzésére alakultak és amelyek összekötő szervek voltak a Párt és az ellenállási mozgalom minden jelentős csoportja között. Ebben az időben alakult meg a prágai Központi Nemzeti Tanács, amelynek élén Vacek elvtárs állott.

A felkelés utolsó előkészületei is megtörténtek. A megszállás ideje alatt titokban megőrzött fegyvereket szétszították. A munkás-ság harci egységei az üzemekben állandóan készenlétben voltak. A kommunista szervezetek funkcionáriusai és a forradalmi gárdák vezetői naponta tanácskoztak és aktívaüléseket tartottak. Ülésztek a vezető pártmunkások, akiknek állást kellett foglalniuk a gyorsan fejlődő helyzetben, és akiknek meg kellett egyezniük a kötelező egységes fellépésben. A váratlan események esetére állandó összeköttetést biztosítottak.

Ezekben a napokban az agitáció is teljes erővel folyt. Felhívásokat, határozatokat, röpcédulákat, utasításokat adtak ki. Biztosították a *Rudé právo* megjelenését, amely most is, mint a megszállás egész ideje alatt, a cseh nép harcos sajtóorgánuma volt. Az újságírók illegális szervezete a Cseh Nemzeti Tanács szolgáltatában állott. A nyomdák és szerkesztőségek ugyancsak készenlétben álltak.

A Párt és a Cseh Nemzeti Tanács közötti tárgyalások közül meg kell említeni azokat, amelyeket néhány nemzeti szocialista személyiséggel folytattak. A Cseh Nemzeti Tanács és a politikai pártok viszonya világos volt, minthogy a Tanács a košicei kormány és a kormányt alkotó Nemzeti Front álláspontját képviselte. Ennek ellenére, a Nemzeti Szocialista Párt egynéhány vezetője kitért az együttműködés elől. Ezek „vezetőséget” alakítottak. Székhelyük az Obecný Dům-ban volt. Számukra a košicei kormány programja nem volt megfelelő, ezért külön akciót készítettek elő. Mikor azon-

ban kitört a felkelés és a társaság székhelyét német tankok veszélyeztették, a „vezetők” szétszaladtak.

Május elseje után Prágában napról-napra, óráról-óra-ra nőtt az izgalom. A közeledő vég csalhatatlan jelei mutatkoztak. A nácik hivatali apparátusa önmagától szétesett, bár a Gestapo és az SS tovább tombolt. A németeket idegesség és költözködési láz ragadta el. A cseh politikai foglyok megszöktek a transzportokból és visszatértek a koncentrációs táborokból. Az üzemekben leállították a munkát — azzal a célzattal, hogy a munkásság ne legyen együtt. A frontról és más városokból érkező hírek fokozták a feszültséget és a harci hangulatot. A nép nem fogadta el többé a német pénzt, leszaggatta vagy lemosta a német feliratokat. Május 4-én megjelentek az első csehszlovák zászlók, egyes németeket lefegyvereztek, eldördültek az első lövések, sor került az első összeütközésre. A munkásság, mely harci készenlétben állt, követelte, hogy adják ki a parancsot a felkelésre. Május 5-én már az egész város forrt és nem volt többé hatalom, amely visszatarthatta volna a nyílt forradalmat. E nap reggelén mintegy 100 delegátus, az üzemek képviselői, konferenciára ültek össze, ahol az utolsó előkészületeket beszélték meg. Annak ellenére, hogy a frontok még jelentősen távol voltak Prágától és az egymással szembenálló erők nagyon egyenlőtlenek voltak, nem lehetett várni, mert a prágai népet már nem tudták visszatartani, és egyedül a tömegek harci fellépése és a meglepetés hatása egyensúlyozhatta ki valamelyest a fegyverek egyenlőtlenségét. A Cseh Nemzeti Tanács felelősségének teljes tudatában jelt adott a harcra.

A kommunisták a szabadságáért harcoló nemzet élére álltak, ugyanúgy, mint ahogy élén álltak a földalatti küzdelemben és a fegyveres felkelés előkészítésében. Kommunisták irányították a Cseh Nemzeti Tanács munkáját, kezdeményezői és vezetői voltak a harci vállalkozásoknak, bátran, az első sorokban, a legveszedelmesebb helyeken harcoltak, ugyanúgy, mint ahogy biztosították a forradalom politikai előfeltételeit és lehetőségeit.

Az áruló Bienertet az óvárosi városházán tartóztatták le akkor, amikor a prágai helyi rádió útján új „kormányát” — azt a kormányt, amelyben K. H. Frankkal egyezett meg — akarta bejelenteni. A Cseh Nemzeti Tanács hivatalosan is proklamálta a „protektorátus” megszüntét és a košicei kormány képviselőjében átvette a hatalmat.

Eközben a városban megkezdődtek a súlyos harcok. A forradalmi gárda és a prágai nép harci csoportjai megszállták a rádiót, a žižkovi telefonközpontot, a főpostát, az állomást, a holešovicei villamosművet és sok más, stratégiaileg fontos pontot. A németek

egyres védelmi fészkeket körülzárták. A németek lefegyverzésével és a raktárak elfoglalásával fegyvereket zsákmányoltak, — főleg páncélöklöket — amelyekkel további harcosokat fegyvereztek fel, úgyhogy végül a város legnagyobb része a nép kezébe került.

Az első meglepetés után a németek ellentámadásra indultak. A fontos épületek egész sorát tűzérési tűz alá vették, a német repülőgépek légiaknákat dobtak Prágára, az utcákon lövöldöző tankok száguldoztak és erősítéseket is összevontak. Legelőször az volt a döntő, hogy biztosítsák és megvédjék a prágai felkelés első nagy katonai eredményeit. A Cseh Nemzeti Tanács felhívást adott ki: emeljenek barikádokat. A prágai nép, az asszonyokat, gyermekeket és öregeket is beleértve, példátlan lelkesedéssel és áldozatkészséggel, puszta kézzel az útburkolat köveiből, a házak szeméttartályaiból, kocsikból, kivágott fákból és mindenből, ami éppen kéznél volt, több mint 2000 barikádot épített a város legkülönbözőbb pontjain. Elkezdődött a túlerőben levő német katonaság ellen a főváros védelmének hősi eposza. Mialatt a Cseh Nemzeti Tanács katonai szervei és a Párt felfegyverezett szervezetei a védelmet és az óráról-órára élesedő barikádharcokat vezették, a városon belül, a bombázás és az ágyútűz ellenére, megszületőben volt az új, demokratikus rend. A nemzeti tanácsok — mint az új államhatalom képviselői — szervezték a közigazgatást, az ételmezést és mindazt, ami a harc érdekében fontos volt. Megkezdődött az új politikai élet, ismét megjelent a *Rudé právo*, mint a dolgozó nép *legális* napilapja.

A prágaiak ellenállása olyan méreteket öltött, amilyenre a németek egyáltalán nem számítottak. Nyugat felé vonulásuk terve ezzel komoly veszélybe került. A felkelést az áruló cseh körök mesterkedéseivel ezért belülről próbálták gyöngíteni. Amikor a Cseh Nemzeti Tanács május 5-én este Franknak a tárgyalásokra való felhívására azzal válaszolt, hogy csak feltétel nélküli kapitulációról lehet tárgyalni, és a németek a tárgyalást ilyen feltételek mellett visszautasították, kiderült, hogy ugyanakkor már vagy három delegáció is tárgyalt Frank megbízottaival. A várban és a Jenerálkán tárgyalt egymással Frank és a cseh reakció az új kormány megalakításáról. E célra néhány neves cseh foglyot fel is hozattak Terezínből, többek között a nemzeti szocialista dr. Krajínát, akit később, 1948-ban, mint Gestapo-ügynököt leplezték le, és el is ítélték. Frank egész megtévesztő manőveréből azonban semmi sem lett, mert a prágai nép egyöntetűen a Cseh Nemzeti Tanács mögött állt, és az nem hagyta magát tévútra vezetni. Frank egy másik, későbbi javaslatában hajlandó volt lemondani hivataláról és elismerni a Cseh Nemzeti Tanácsot, amennyiben cseh

résről biztosítják a „nyugalmat“, hogy a németek folytathassák harcaikat a Vörös Hadsereg ellen. A Cseh Nemzeti Tanács a legélesebben visszautasította ezt a javaslatot, mint olyan kísérletet, amely a népet aljas módon saját szövetségesei ellen akarta felhasználni.

A prágai rádió igen fontos szerepet töltött be a felkelés és az ugyanekkor lezajló politikai harcok idején. A prágai nép hősi harc árán elfoglalta és cseh kézben tartotta a rádiót. A rádió felhívta a népet: építsenek barikádokat. Katonai parancsokat közvetített, segítséget és gyógyszert kért és felszólította a munkásságot a németek által megrongált fontos berendezések megjavítására. Mindezzel a rádió nagy szolgálatot tett a prágai felkelésnek. De elkövette azt a hibát, hogy nem állt teljes mértékben és egyértelműen a Cseh Nemzeti Tanács szolgálatában, hanem ellenőrizetlen és hatásában, valamint következményeiben megfontolatlan híreket is sugárzott.

A felelőtlenül közvetített hírek közül az egyik az a jelentés volt, mely szerint a vlaszovisták részt vesznek Prága védelmében a németek ellen. A vlaszovisták voltak a reakció nagy reménységei. A reakciósök abban bizakodtak, hogy segítségükkel sikerül megmásítani a politikai események fejlődését. A vlaszovista egységek a németekkel történt néhány összetűzésükkel el akarták feledtetni mindazokat a bűnöket, amelyeket az évek során a szláv népek ellen elkövettek. A vlaszovisták a németekre tüzeltek, ugyanakkor az amerikaiak segítségével reménykedve harcoltak a Vörös Hadsereg ellen. Mindez teljesen beleillett a reakció politikai tevéibe. A Cseh Nemzeti Tanács határozottan visszautasított minden tárgyalást a vlaszovistákkal és harcaikat kalandor különakcióknak minősítette. A Tanács helyes politikai állásfoglalásában nagy szerepet játszottak kommunista tagjai. A prágai harcosok önfeláldozó bátorsága mellett a prágai felkelés legnagyobb hajtóereje a Cseh Nemzeti Tanács politikai határozottsága volt. A prágai felkelés következtében teljesen új megvilágításba került a Párt következetes ellenállási törekvése. Bebizonyosodott, hogy a felfegyverzett felkeléshez vezető céltudatos irányítás és a nemzet mozgósításának felelősségteljes előkészítése akadályozta meg a németeket abban, hogy Prágát és Csehországot romhalmazzá változtassák. Bebizonyosodott, hogy az a londoni taktika, melyet a halogatás és felesleges „szervezés“ jellemzett, nemcsak téves, de hibás is volt. A cseh reakciónak a felkelés alatt tanúsított aktivitásából láthatjuk: a burzsoázia és képviselői arra törekedtek, hogy a népet a legfontosabb kérdésekben való döntésből kizárják és ne

engedjék, hogy ha kell, fegyverrel a kézben nyilvánítsa akaratát egy jobb, valóban demokratikus köztársaság érdekében.

Kritikus helyzet állott be a prágai felkelésben május 7-én és a 8-ára virradó éjszakán. A németek katonai túlerejének számos helyen sikerült áttörni a védelmet és előrenyomulni a város közepe felé. Az amerikai hadsereg, amely a közvetlen közelben tartózkodott már, semmibe sem vette a segélykérő hívásokat. Az amerikaiak nem siettek a hőiesen harcoló és vérző felkelők segítségére, nem juttattak számukra fegyvereket, még kötszereket sem. Nem állott érdekükben, hogy segítséget nyújtsanak a prágai forradalmároknak. Nagy érdeklődéssel kísérték a reakció mesterkedését a harcoló Prágában és menedékhelyet készítettek a náci hordák részére. Megakadályozták, hogy az amerikai hadseregben szolgáló cseh katonák résztvegyenek a prágai felkelésben. A nyugaton szervezett csehszlovák egységek Churchill és a londoni Ingr-klikk politikájának megfelelően Dunkerquenél harcoltak, ahelyett, hogy az egész nemzettel együtt résztvettek volna Prága felszabadításában. Annak ellenére, hogy a helyzet rendkívül fenyegető volt, a prágai nép továbbharcolt. A Cseh Nemzeti Tanács felhívása, amelyet a rádió közvetített, a védelem megerősítését sürgette. Éjjel új barikádokat emeltek, új erőket mozgósítottak és a németeket hőiesen visszaverték. Mindezek ellenére, a németek további sikereket értek el. Annál nagyobb volt a meglepetés, amikor május 8-án délben hirtelen tárgyalásokra tettek ajánlatot. Ez alkalommal nem Frank, hanem a német tábornokok. Toussaint egyenesen a Cseh Nemzeti Tanács székhelyét kereste fel. A Cseh Nemzeti Tanács tagjainak meglepetésére a németek a legnagyobb engedményekre is hajlandók voltak. A délután folyamán megegyezést írtak alá a német csapatok kapitulációjáról és a német tábornokok kötelezték magukat, hogy este hat órakor beszüntetik a hadműveleteket és leteszik a fegyvert. Többségük azonban — különösen az SS-ek — a megegyezést nem tartották be és az éjszaka folyamán tovább gyilkoltak. A németek között azonban általános pánik keletkezett és megkezdődött a menekülés nyugat felé. Amerikai fogságba menekült Frank, Henlein és a fasiszta hőhérok egész falkája, amely hat éven keresztül pusztította a cseh népet.

Ezt a hirtelen fordulatot azok az események idézték elő, amelyekről a harcoló prágaiak akkor még nem tudtak. Május 2-án a Vörös Hadsereg elfoglalta Berlint. Sztálin elvtárs parancsára egyetlen napi pihenő nélkül Konyev marsall csapatai és Ribalko marsall páncélos hadserege Prága segítségére indultak. Olyan rohammal, melyhez hasonlót keveset ismert a hadtörténelem, minden ellenállást megtörve, megállás és pihenés nélkül, Drezdán és a

Krušnéhoryn keresztül áttörték magukat Csehországba. Május 7-én felszabadították Most, Duchov és Teplice-Šanov városokat, majd május 9-én, a korareggeli órákban, különböző oldalakról Ribalko páncélos egységei behatoltak Prágába is. A németek ellenállását gyorsan megtörték és a Vörös Hadsereg által történt felszabadítással befejeződött a prágaiak hősi felkelése. A prágai nép ujjongott, az utcákon és tereken együtt énekelt és táncolt felszabadítóival, a Vörös Hadsereg katonáival. Örömeivel legszebb háláját fejezte ki felszabadításáért a Vörös Hadseregnek.

A győzelem napja

1945 május 9-e nemcsak a prágaiak, a cseh és szlovák nép nagy ünnepe volt, de ünnepe volt mindazoknak a nemzeteknek, amelyek a szabadságért harcoltak. Ezen a napon ratifikálták Berlinben a feltétel nélküli kapitulációt, az összes német katonai erők feltétlen kapitulációját, és így május 9-e a győzelem napja lett. Moszkvában, Londonban, Washingtonban és a győztes nemzetek más városaiban óriási volt az öröm. A demokratikus népek a győzelmet és a borzalmas háború végét ünnepelték. A csehszlovák nép nevében, Bratislavában, a nagy nemzeti tüntetés során, a győzelem napján, Gottwald elvtárs beszédében büszkén jelentette ki: „A köztársaság győztes lobogója ismét ott leng a Hradčany felett!” Május 10-én az egész nép lelkes üdvözlése közben a kormány visszatért Prágába. A kormányral tért vissza a Párt elnöke, Klement Gottwald és munkatársai. Elkezdődött a Párt történetének új szakasza: a népi köztársaság felépítése.

Csehországban a véres hitleri korszaknak még rövid utójátéka zajlott le. A győzelem napján Sztálin elvtárs a néphez intézett szövegében kijelentette: „...a német csapatok egy csoportja Csehszlovákia területén még mindig nem hajlandó letenni a fegyvert. De remélem, hogy a Vörös Hadseregnek sikerül észretérítenie”.¹ A Vörös Hadseregnek ez néhány napon belül valóban sikerült és az utolsó német hordákat is szétverte. Hazánk minden városa és faluja felszabadult. Az országot megtisztították a német szoldateszkától, melyet elfogtak és lefegyvereztek. Ebben a munkában az ellenállási csoportok, a népi tömegek és a köztársaság új szervei is tevékenyen résztvettek. A „Halál a fasizmusra” elnevezésű egység például 213 német tisztet és 8150 német katonát fogott el. Az Északkelet-Csehországban működő partizánegységek 27 000 foglyot ejtettek, többek között öt tábornokot. „A nemzet bosszúállói”

¹ Sztálin. A Szovjetunió Nagy Honvédő Háborújáról. Szikra 1949. 185. old.

Mělník környékén több ezer foglyot ejtett, ugyanakkor megszervezte az újjáalakuló 2 csehszlovák gyalogezredet, mely 1800 főből állott, és amely azonnal résztvett Dubá, Varnsdorf, Rumburk és Šluknov határmenti körzetek felszabadításában. Mindenütt összegyűjtötték a hitleri hadsereg utolsó, siralmas maradványait, valamint a nagymennyiségű német hadianyagot. Május 15-én a Vörös Hadsereg jelentése közölte, hogy „a hadifoglyok átvétele az összes frontokon befejeződött“.

A felszabadításért folytatott hatéves harc végetért. A köztársaságot felszabadította a dicsőséges Vörös Hadsereg. A nemzeti és demokratikus forradalomban győzött a város és a falu dolgozóinak szövetsége, melyet a munkásosztály vezetett, és amely a Nemzeti Frontban testesült meg. Győzött a München előtti idők reakciós finánc-, ipari és agrártökéjének erői felett. A politikai hatalom átment a nép kezébe és a felszabadult nemzet a Párt vezetése alatt hozzáfogott az új, demokratikus, népi köztársaság felépítéséhez.

Ha a Csehszlovák Kommunista Párt visszatekint a nemzeti elnyomás és az ellenállás nehéz éveire, amelyek annyi áldozatot kívántak, büszke lehet arra a szerepre, amelyet a nép és a köz-társaság szabadságáért folytatott harcban betöltött. A Kommunista Párt a csehek és szlovákok történelmének legnehezebb időszakában a nemzet iránti hűség és az igaz hazafiság ragyogó példáját adta. A Párt tagjai és mindazok, akik velük egy sorban küzdöttek a harcok folyamán, hűségükkel, állhatatosságukkal, keménységükkel, céltudatosságukkal és előrelátásukkal bebizonyították, hogy a nemzet legjobb fiai és leányai. A népnek a Szovjetunió oldalán a végső győzelemig folytatott felszabadító harcát nem lehet megérteni a Kommunista Párt tevékenységének, politikájának és ebben az időben folytatott küzdelmének megértése és tanulmányozása nélkül. A német megszállás idején a Kommunista Párt volt az egyetlen politikai párt, mely Csehországban és Szlovákiában egységesen szervezett erőként harcolt. Gottwald elvtárs külföldi vezetése mellett Csehországban négy, Szlovákiában öt, egymás után következő illegális Központi Vezetőség irányította a Pártot az országban. Az illegális területi és járási vezetőségek, az alsóbb illegális szervek százai, a funkcionáriusok, tagok és fegyvertársak tízezrei vívták a Párt hősi harcát. Mély tisztelettel hajlunk meg a szabadságnak e harcosai előtt, akik életüket áldozták vagy a legborzalmasabb kínzásokat és nélkülözéseket viselték el, hogy a nép szabadon élhessen. Az 1936-ban megtartott VII. pártkongresszuson megválasztott Központi Vezetőség 16 elesett tagján kívül kivégezték vagy halálra kínozták a Csehországban és Szlovákiában folyamatosan következő illegális Központi Vezetőségek 29 tagját. Több mint 25 000 kommunista esett el a szabadságért folytatott harcban és több mint 60 000 sínylődött a náci koncentrációs táborokban és börtönökben. Ezek azok az áldozatok, amelyeket a kommunisták minden más nagy megpróbáltatáson felül hoztak abban a súlyos harcban, melyben dicsőséggel írták be nevüket a cseh és szlovák nép történetébe.

A Kommunista Párt a nép megbízható és céltudatos vezére volt a szabadságért folytatott nemzeti harc legdöntőbb szakaszaiban.

A Párt 1938-ban állt a nemzet élére, amely elhatározta, hogy utolsó csepp véréig védi a köztársaságot. Harcolt a hazaáruló henleinista és Hlinka-klikk eltávolításáért és leleplezte a cseh reakciót, amely a hazát és a nemzetet önző érdekeiért eladta, és amely a kapituláció hajtóereje volt. A Párt a legnagyobb erőfeszítéseket tette azért, hogy a nemzet minden egészséges, haladó erejét hatalmas nemzeti frontba tömörítse a köztársaság védelmére. Elszántan védte a köztársaság szovjetbarát politikáját és szövetségét valamennyi ország haladó erőivel, azokkal az erőkkel, amelyeknek segítségével 1938-ban megakadályozható lett volna a kapituláció. Ne felejtjük el, hogy a kapitulációval nem kerülte el a nemzet a háborút és nem menekült meg a hatalmas áldozatoktól sem. Ahelyett, hogy az elsőrangú hadsereggel védte volna a köztársaságot, csaknem pusztá kézzel kellett harcolnia a szabadságért, a legnehezebb feltételek mellett. A második ellenállási mozgalom több áldozatába került, mint az első világháború. Bizonyos, hogy a demokratikus hatalmak egyöntetű és határozott fellépése — mint ahogy azt a Szovjetunió javasolta — meg tudta volna semmisíteni a hitleri fasizmust és megóvta volna a népeket a második világháborútól és a véres megszállástól.

A kapituláció után kialakult Beran—Hácha—Syrový—Tiso—Tuka-klikk és társai szégyenteljes módon demoralizálni akarták a népet. Elfojtották a szabadságot és a második köztársaságot a következetes fasizálás örvényébe taszították. Mindezt a polgári és demokratikus pártok és szervezetek összeomlása követte. Ezek a pártok és szervezetek feloszlottak és egyesültek a reakcióval, a Vlakával, Stříbrnýmvel és a fasisztákkal. Ez a cseh és a szlovák nép legnagyobb megalázásának időszaka volt. Az a tény, hogy a nép demoralizálására irányuló kísérletek hajótörést szenvedtek és a polgári demokratikus pártok összeomlását nem követte a nemzet összeomlása — az elsősorban a Csehszlovák Kommunista Párt érdeme. A Párt nem oszlott fel és nem engedte, hogy a Beran—Syrový—Feierabend- és a Tiso—Sidor-kormány feloszlassa vagy gleichschaltolja. A nemzet egészséges és haladó erőivel együtt felfemelte a köztársaság, a nép és a szabadság zászlaját. A Párt szilárdságának köszönhető, hogy a nép a kapituláció minden elszomorító következménye ellenére megőrizte gerincességét és jövőbe vetett bizalmát. Ezek voltak a szabadságért folytatott nehéz harcok előfeltételei.

A Párt harcát az előző fejezetekben elmondtuk. Hátra van még néhány fontosabb probléma rövid összefoglalása. A cseh és szlovák nép hatéves súlyos harca a szabadságért, a szörnyű hitleri fasizmus ellen, megmutatja, hogy itt két vélemény állt egymással szemben:

a csehszlovák munkásosztályé, melyet Gottwald elvtárrsal az élen a Kommunista Párt irányított, valamint annak a cseh és szlovák burzsoáziának a véleménye, mely a „maga módján“ vett részt az ellenállásban.

A cseh és szlovák burzsoázia legnagyobb és döntő része együtt működött a hitleri fasizmussal, a nép leggonoszabb ellenségeivel, a reakciós és áruló Beránnal, Preissel, Háchával, Tisóval, Tukával, Ďurčanskýval és társaikkal. A cseh és szlovák burzsoáziának ez a szárnya mindenben Berlinhez igazodott. A cseh és szlovák burzsoázia másik szárnya — amelynek képviselői nagyrészt emigrációba vonultak — a tőkés nyugati hatalmak felé, Franciaország, Anglia és az Egyesült Államok felé orientálódott. A burzsoáziának ez a szárnya nem szakította meg a kapcsolatot a hazai burzsoa reakcióval. Hasonló taktikát választott, mint az első ellenállás idején. Elfordult a Szovjetuniótól, az egyetlen hű szövetségestől, és a köztársaság felszabadítását ismét azoktól a nyugati hatalmaktól várta, amelyek 1938 szeptemberében elárulták Csehszlovákiát. A burzsoázia e szárnyának tevékenysége alapján véve a nyugati hatalmak érdekében folytatott kiterjedt kémtevékenység szervezésére szorítkozott és akadályozta a hitleri megszállók elleni tömegharc kifejlesztését. A tömegek forradalmi, népi demokratikus fejlődése akadályozta őket háborúutáni terveikben. Ezeknek a terveknek a célja az volt, hogy a haza felszabadítása után felújítsák a München előtti viszonyokat és így a nyugati hatalmak segítségével biztosítsák a tőkésosztály uralmát a köztársaságban. Ezt a célt szolgálták azok a csehszlovák katonai egységek, amelyeket nyugaton szerveztek. Ez a cél irányította azt a taktikát, amelyet a cseh és szlovák burzsoáziának ez a szárnya az ellenállás egész ideje alatt követett.

Az ellenállás kezdetétől teljesen más irányban haladt a Gottwald elvtárs által vezetett Cseh és Szlovák Kommunista Párt. Ezek a pártok biztosították, hogy a munkásosztály és a dolgozó nép az ellenállás időszakában ne váljék ismét a burzsoázia függvényévé, hanem mint önálló, vezető erő lépjen fel úgy, ahogy azt megkívánta az a történelmi feladat, amelyet teljesíteniök kellett. A Cseh és a Szlovák Kommunista Párt megingathatatlanul bízott a Szovjetunióban, abban a mélységes meggyőződésben, hogy a Szovjetunió megdönti a hitleri fasizmust és felszabadítja Csehszlovákiát. A kommunisták fogták egységbe a cseh és szlovák népet a hitleri fasizmus elleni harcban és minden eszközzel fokozták a nép harcát a fegyveres felkelésig. A cseh és a szlovák Párt arra törekedett, hogy a munkásosztály részére vezető szerepet harcoljon ki és biztosítsa, hogy a fasiszta rablók ellen viselt harc valóban eredményes

legyen. Olyan előfeltételek megteremtésére törekedett, amelyek megakadályozták, hogy az ország felszabadítása után ismét a régi, München előtti kapitalista viszonyok alakuljanak ki. A Párt azért harcolt, hogy a hatalmat maga a nép ragadja meg és ezáltal megnyílják előtte az út a szocializmus felé. Ebből a gottwalddi elgondolásból következett a kommunisták stratégiája és taktikája az ellenállás egyes időszakaiban és az aktuális problémák megoldása közben. Ez volt a két nemzet számára egyedül helyes stratégia és taktika.

A Cseh és a Szlovák Kommunista Párt a megszállás nehéz éveiben éleslátásával és politikai szilárdságával megakadályozta, hogy ellenállási mozgalmunkat nemzetellenes célokra használják fel. Különösen a második ellenállási mozgalom elején, — amikor még csak keletkezően volt a nagyhatalmak Hitler-ellenes koalíciója, és amikor a második világháború frontjai még alakulóban voltak — fenyegetett az a nagy veszély, hogy az ellenállási mozgalmat helytelen külpolitikai vonalra sodorják. Számos politikai vezető és csoport nem látta helyesen a politikai eseményeket. Mások viszont — mint a londoni burzsoá ellenállási csoport képviselői, Ingr, Ripka, Osuský és társaik — az ellenállási mozgalmat tudatosan reakciós célok szolgálatába akarták állítani, olyan célok szolgálatába, melyeket a nyugati monopolkapitalisták a második világháború egész ideje alatt követtek. A müncheni politikát keresztező német-szovjet meg nem támadási szerződéssel, a Szovjetuniónak Hitler-ellenes lengyelországi beavatkozásával, a finnországi német hídfőállás felszámolásával kapcsolatban az ellenállás burzsoá részéről éles szovjetellenes támadások hangzottak el. Ezekben résztvett Beneš, az akkori elnök is. Ezek a körök együttműködtek a lengyel reakcióval, amelynek az volt a célja, hogy szovjetellenes éllel lengyel-csehszlovák föderációt alakítson. Ezekben a szovjetellenes machinációkban az ellenállás egész ideje alatt a cseh és szlovák burzsoá körök is résztvettek. A kommunistáknak még a szlovákiai és prágai hősi felkelés idején is harcolniuk kellett azok ellen a kísérletek ellen, amelyek az ellenállási mozgalmat a Szovjetunió ellen akarták felhasználni. Hová jutott volna a cseh és a szlovák nép, ha ezek a szovjetellenes erők felülkerekedtek volna? A felszabadított köztársaság békés építése helyett, polgárháború lenne nálunk, a nyugati monopolkapitalisták játékszerei lennénk. Az ellenállási mozgalom helyes orientációja a Szovjetunió felé olyan szabadságot és biztonságot adott, amelyben a köztársaságnak még sohasem volt része. A kommunisták az ellenállási mozgalomnak ezt a helyes külpolitikai irányvonalát minden ingadozással szemben megvédték és

minden szovjetellenes intrika ellenére ki is harcolták. Ezzel biztosították a felszabadított köztársaságban a nép teljes győzelmét.

A hatéves harc tapasztalatai igazolják a Cseh Kommunista Párt és a Szlovák Kommunista Párt helyes taktikáját az alapvető belpolitikai kérdésekben is. Legelsősorban a legfőbb kérdésben — a háchaizmushoz és tisóizmushoz való viszony tekintetében. A Párt visszautasította a „két vasat ütni egyszerre“ politikát, amelyet a cseh és szlovák burzsoázia folytatott. A háchaizmus nem a szabadságért folytatott harc módszere volt, mint ahogy azt a burzsoázia a néppel el akarta hitetni, hanem a német megszállók határozott támogatása és a nemzet szent ügyének aljas elárulása. Ugyanez érvényes Szlovákiában a Tiso-klikkel kapcsolatban. A háchaizmus és tisóizmus aláásta a nemzet erőit, szétbomlasztotta egységét és akadályozta a szabadságért folyó harc kifejlődését. Megkönnyítette a német fasiszták számára az uralkodást, a rablást és azt, hogy Csehszlovákiát bűnös háborús célokra használják fel. Helyes volt, hogy a kommunisták álláspontjuk keresztülviteléért mindaddig harcoltak, amíg meg nem nyerték az ellenállás valamennyi döntő csoportját a háchaizmus határozott visszautasítására és az ellene folytatandó harcra. A kommunisták egyesítették a népet a Hitler elleni küzdelemben és széles alapot teremtettek a Nemzeti Front felépítésére, a város és a falu dolgozóinak szövetségére.

Helyesnek bizonyult az a harci forma, amelyet a Kommunista Párt az ellenállás során alkalmazott. Ez a harci forma az elnémetesítés és a nép elnyomorítása ellen folytatott erőteljes ellenállás kifejlesztésében, a háborús termelés aktív szabotálásában, partizánháború kirobbantásában és abban nyilvánult meg, hogy a csehszlovák egységek a harcokban nem szimbólikusan, hanem aktívan vettek részt. A szlovákiai és prágai felkelés, valamint a csehszlovák egységek részvétele a Duklai-hágóért folytatott harcokban és Csehszlovákiának a Vörös Hadsereg által történő felszabadításában — a szabadságért folytatott harcnak a legfelsőbb formái, amelyek végül is a nemzeti és demokratikus forradalomban csúcsosodtak ki. Katonai, harci akciókkal teljesítette kötelességét Csehszlovákia, mint a háborúban résztvevő hatalom és aktívan hozzájárult a haza felszabadításához és a fasizmus leveréséhez. A cseh és szlovák nemzet bátor harca lemosta azt a szennyet, amellyel a hazaárulók és együttműködők bemocskolták a nemzetet. Ezzel a cseh és a szlovák nép biztosította magának azt a megtisztelő helyet, melyet ma, a háborúutáni időkben, a demokratikus nemzetek sorában elfoglal. A Cseh és a Szlovák Kommunista Párt érdeme, hogy kezdeményezésükre az ellenállási mozgalom partizánharcokká és fegyveres felkeléssé fejlődött.

Óriási jelentőségű a Pártnak az a szerepe, melyet a felszabadított köztársaság életének új elrendezésében játszott. A Párt szocialista tartalmat adott a szabadságért vívott nemzeti harcnak. A győzelem pillanatában tehát a nemzet nem tért vissza a régi, München előtti kapitalista viszonyok közé, hanem elindult a nép jobb és szebb élete elrendezése útján. A Párt politikai munkája ebben a szakaszban a košicei programban csúcsosodott ki, amely biztosította a nép számára azt a hatalmat, amelyet a Nemzeti Tanácson és a népi kormányon keresztül gyakorolt. A kulcsipar, a nyersanyag- és energiaforrások, a bank- és biztosító intézetek államosításával, valamint a németek és az árulók vagyonának elkobzásával az ország kincsei a dolgozó nép kezébe kerültek. A košicei programban foglalt új politikai rend a gazdaság tervszerű fejlesztése mellett biztosítja a nemzet felemelkedését, jólétét és szabad életét.

A csehek és a szlovákok állama, melyet a košicei program teremtett meg, eldöntötte a nem szláv kisebbségek sorsdöntő problémáit a köztársaságon belül. A szlovákok önálló nemzeti életének biztosításával megteremtettük a két, teljesen egyenjogú nemzet együttélésének szilárd, demokratikus alapjait. A kommunisták döntő mértékben hozzájárultak a köztársaság nemzetiségi problémáinak a haladás szellemében történő megoldásához. A népi demokrácia nemzeti politikai életének valóban új tartalmat adtak.

A Cseh és a Szlovák Kommunista Párt a társadalmi élet új formáinak nemcsak szellemi irányítója volt, hanem e két párt képviselte azt az erőt, amelynek segítségével a népi demokrácia megvalósítását kiharcolták. E történelmi feladat végrehajtása annak köszönhető, hogy a Kommunista Pártok helyes tanulságokat vettek le az első nemzeti ellenállás tapasztalataiból. Az első ellenállás idején ugyanis a dolgozó nép rétegei ösztönösen léptek fel és politikailag azért nem értek célt, mert a munkásosztály akkori pártja nem értette meg a dolgozó nép szerepét a szabadságért vívott harcban, a nemzeti és demokratikus forradalomban, és az ellenállás vezetését átengedte a burzsoáziának. Egészen másként foglalt állást a Cseh és a Szlovák Kommunista Párt mint a dolgozó nép vezetője, a második ellenállás idején. A Kommunista Pártok helyesen értelmezték a dolgozó nép szerepét a szabadságért, a nemzeti és demokratikus forradalomért vívott harcban, teljes felelősséggel szervezték a széles rétegek harcát, kiharcolták a népi tömegek politikai szerepének elismerését, élére álltak és vezetői lettek az ellenállásnak.

Ezek voltak a régi, reakciós, nagytőkés erők vereségének előfeltételei a nemzeti forradalom idején. A városok és falvak dolgozóinak a Nemzeti Frontban megtestesült szövetsége győzött és a hatalom a reakciós burzsoázia kezéből a nép kezébe ment át. A

kommunisták voltak azok, akik a marxizmus-leninizmus helyes és következetes alkalmazásával lehetővé tették a dolgozó nép számára, hogy ez alkalommal teljesítse történelmi feladatát a nemzeti felszabadulásért vívott harcban, a nemzeti és demokratikus forradalomban.

Gottwald elvtársnak marxi-lenini elméletre felépített politikai irányvonala a hatéves ellenállási harcokon keresztül a cseh és a szlovák népet a teljes győzelemre vezette. A Vörös Hadsereg szétzúzta a hitlerista bandákat és az országot felszabadította a német járom alól. A német megszállókkal együtt vereséget szenvedtek a hazaárulók és az együttműködők, a háchák, tisók, beranok és preissek, akik mind szégyenteljesen elbuktak.

A cseh és a szlovák burzsoázia másik részének azok a tervei, amelyeket a londoni kormány képviselt, sikertelenek maradtak. Terveik különösen a nyugati hatalmaknak a második front kérdésében követett becstelen politikája következtében omlottak össze. A Vörös Hadsereg egymaga verte szét Hitler főerőit, felszabadította Csehszlovákiát és a kommunisták visszaverték az ellenállásban résztvevő cseh és szlovák burzsoázia szovjetellenes mesterkedéseit. Külpolitikai terveikkel egyidőben belpolitikai terveik is összeomlottak. A burzsoázia minden igyekezetével fékezni akarta a hitleri megszállók elleni tömegharc kifejlődését. A dolgozó nép azonban a kommunisták vezetése alatt harcos tömegakciókat hajtott végre. Ezek az akciók a hősi szlovák és prágai felkelésekben csúcsosodtak ki. Ezekben a harcokban a munkásosztály magához ragadta a nemzet vezetését és azzá a hatalmas erővé fejlődött, mely aktívan segítette a Vörös Hadsereget az ország felszabadításában és amely végül az 1945-ös nemzeti és demokratikus forradalomban kiszorította a cseh és szlovák burzsoázia áruló köreit a köztársaság újjárendezésének munkájából. A burzsoáziának azok a körei, amelyek a maguk módján résztvettek az ellenállásban, a felszabadult köztársaság politikai életében is résztvettek, még azután is, amikor terveik teljesen csődött mondtak. Időt akartak nyerni ahhoz, — mint ahogy ez 1948 februárjában megmutatkozott — hogy még egyszer kísérletet tegyenek mindannak a megvalósítására, amire az ellenállás egész ideje alatt törekedtek: a régi, München előtti állapotok felújítására, a tőkésosztály uralmának biztosítására.

A szabadságért folytatott harcban, a nemzeti és demokratikus forradalomban a kommunisták a helyzet magaslatán állottak. A nemzet igaz ügye iránti példanélküli odaadásukkal nemcsak teljesítették kötelességüket, de megmutatták azt is, hogy helyesen látták az eseményeket és ezért a szabadságért folytatott harc legdöntőbb szakaszaiban győzelemre tudták vezetni a nemzetet. A

Cseh és a Szlovák Kommunista Párt hatalmas Nemzeti Frontban, a városok és falvak dolgozóinak szövetségében egyesítette a népet. Ez a szövetség mozgatóerejévé vált a népi demokrácia egész fejlődésének. A Párt harci elszántsága és előrelátása megnyerte mindkét nemzet legszélesebb rétegeinek bizalmát, és az első demokratikus választások idején, a felszabadulás után, kimagaslóan az ország legerősebb pártja lett. A Csehszlovák Kommunista Párt, élén Klement Gottwalddal, a cseh és a szlovák nemzet és a köztársaság vezetője lett. A februári napokban úgy vezette a népet, hogy az ellenforradalom támadásával szemben győzelmesen meg tudta védelmezni a hatéves súlyos harcnak, a nemzeti és demokratikus forradalomnak a vívmányait és ezáltal meggyorsította a szocializmus fejlődését.

A szocializmus építésének azonos feladatai az egész országban végül is lehetővé tették a csehországi és szlovákiai kommunisták egyesülését a nagy és hatalmas Csehszlovák Kommunista Pártban.

Hála és köszönet a Vörös Hadseregnek, amely felszabadította a köztársaságot a véreskező német megszállók alól és lehetővé tette a cseh és a szlovák nép győzelmét!

Hála és köszönet a Csehszlovák Kommunista Pártnak, amely Klement Gottwald vezetése alatt biztosította a nép győzelmét és megnyitotta számára a boldog jövő, a szocializmus felé vezető utat.

A CSEHSZLOVÁK KOMMUNISTA PÁRT ÉS A MÜNCHENI KAPITULÁCIÓ	7
München	7
A Csehszlovák Kommunista Párt álláspontja a kapitulációval kapcsolatban	11
A kapitulánsok érvei	12
A kapituláció igazi okai	16
HARCBAN A MÁSODIK KÖZTÁRSASÁG MEGVÉDÉSEÉRT	18
A kapituláció következményei	18
A žilnai egyezmény és a Csehszlovák Kommunista Párt tevékenységének betiltása Szlovákiában	19
A Csehszlovák Kommunista Párt és a második köztársaság	21
A Csehszlovák Kommunista Párt betiltása	24
Klement Gottwald több elvtárs kíséretében külföldre utazik. Megalakul az első illegális Központi Vezetőség	25
A Csehszlovák Kommunista Párt hű maradt október 28-ához	27
A reakció programja a második köztársaság számára	28
A pártok a náci érdekek szolgálatára a „Nemzeti Egységpárt“-ban tömörülnék	29
A reakció átveszi a hatalmat	30
Megalakul a Munkapárt	31
A kommunisták harca a fasizálás ellen	32
A Csehszlovák Kommunista Párt betiltása és átmenet az illegalitásba	36
A kommunista földalatti mozgalom fejlődése	38
Hitler, a cseh reakció példaképe	40
MEGINDUL A HARC A NÉMET MEGSZÁLLÓK ELLEN	43
Március 15-ének előzményei	43
Megalakul a „Cseh-Morva Protektorátus“ és a „szlovák állam“	45
A nép töretlen maradt	48

A megcsalt családok	51
A megszállók garázdálkodása	53
A nép megtalálta az ellenállás módját	54
A Csehszlovák Kommunista Párt megkezdi a megszállók elleni harcot Illegalitásban a Szlovák Kommunista Párt	56 60

AZ ELLENÁLLÁS A HÁBORÚ ELSŐ ÉVEIBEN 62

A London—Párizs—Moszkva közötti egyezményrel kapcsolatos tárgyalások és a német-szovjet szerződés	62
A második világháború kitörése. Harc az ellenállási mozgalom helyes irányvonakéért	64
A Csehszlovák Kommunista Párt és 1939 október 28-a	66
Veszedelem ingadozás az ellenállási mozgalomban Nyugaton	69
A megszállók elleni harc tovább folyik	72
Kibontakozik a Szlovák Kommunista Párt harca	76
Az első ellenállás tanulságai	78

AZ ELLENÁLLÁSI MOZGALOM FEJLŐDÉSE A SZOVJETUNIÓN ELLENI TÁMADÁS UTÁN 80

Hitler megtámadja a Szovjetuniót	80
Gottwald elvtárs meghatározta a harc stratégiáját és taktikáját az új helyzetben	81
A nép a véres terror ellenére is válaszol a Szovjetuniót ért támadásra	83
A második illegális Központi Vezetőség újjászervezi a Pártot	86
A Szlovák Kommunista Párt tevékenysége a Szovjetunió elleni támadás után	88
Harc az egység megszilárdításáért és a világos harci programért ..	90
A nemzet a Heydrich-rémuralom idején	92
Differenciálódás a „protektorátusi“ politikusok táborában	94
Hitler moszkvai katasztrófája után	95
Támadásra ellentámadással válaszol a nép	97
A véreskező Heydrich eltávolítása. Gyilkos hadjárat a cseh nép színe-java ellen	99
Megsemmisült Fučík hősiei Központi Vezetősége. Megalakult a harmadik illegális Központi Vezetőség	101
A gyűlölet újabb ellenállást kelt	104
A Hácha-klikk Heydrich megölése után	106
A Szlovák Kommunista Párt harmadik és negyedik Központi Vezetősége	107

AZ ELLENÁLLÁSI MOZGALOM A SZÜGESDRÓTOK MÖGÖTT SEM SZÜNT MEG	110
VÉDELEMBŐL TÁMADÁSBA A SZTÁLINGRÁDI GYŐZELEM UTÁN	119
Sztálingrád visszhangja Csehszlovákiában	119
Keleten a csehszlovák egységek beavatkoznak a harcokba	122
Működésben a harmadik illegális Központi Vezetőség. Élesedő harc a hazai fronton	123
Üzenet, amely megerősítette az ellenállási mozgalmat	125
Harc az üzemekben	127
A partizánharcok	129
Az új állam ideológiai alapjai	133
A Párt vezetői Beneš elnökkel tárgyalnak Moszkvában	134
A köztársaság szervezeti felépítésének elvi kérdései	137
A Csehszlovák Kommunista Párt álláspontja a nemzeti ellenállási mozgalom irányításával kapcsolatban	138
A VÖRÖS HADSEREG FELSZABADÍTJA A KÖZTÁRSASÁGOT. GYŐZ A NÉPI DEMOKRATIKUS FORRADALOM	142
A szabadságharc fejlődése Szlovákiában	142
Szlovákia a fegyveres felkelés előtt	144
Fellángol a szabadságharc	147
A Szlovák Kommunista Párt a felkelés élén	148
Gottwald elvtárs biztosítja a Vörös Hadsereg segítségét	150
A munkáspártok egyesülnek, hogy mozgósítsák a nemzetet a német megszállók ellen	152
A reakciós katonai klikk és a szlovák „demokratikus“ burzsoázia magatartásának végzetes következményei	154
Tisóék árulása eléri tetőfokát	158
A szlovák nemzeti felkelés jelentősége	160
A hegyekben továbbfolyik a harc és egyesül a Szlovákiát felszabadító Vörös Hadsereg harcával	161
A KOMMUNISTÁK TOVÁBBI HARCA CSEHORSZÁGBAN	166
A szlovákiai felkelés hatása Csehország barci mozgalmára	169
A Párt gyorsan növekszik és megalakul a negyedik illegális Központi Vezetőség	171
Hácháék betetőzik árulásukat	173
A nemzeti bizottságok az új államhatalomért folytatott harc szervei	176

A moszkvai befejező tárgyalások és az első hazai kormány meg- alakítása	177
Előkészületek a fegyveres harcra Csehország felszabadításáért	180
Az ország felszabadítása. A nép kezébe veszi a hatalmat	182
Partizánok segítik a Vörös Hadsereget	185
Prága hősi felkelése	193
A győzelem napja	201
ZÁRSZÓ	203

Felelős lektor : Lénárt György.

13'50 Ft

